

VILLE JALOVAARA

HYT

Puoli vuosisataa akateemista
edunvalvontaa Helsingin yliopistossa

HYT

VILLE JALOVAARA

HYT

**Puoli vuosisataa akateemista
edunvalvontaa Helsingin yliopistossa**

HELSINGIN YLIOPISTON TIETEENKIJÄT

Copyright © Ville Jalovaara ja Helsingin yliopiston tieteentekijät
– Forskarföreningen vid Helsingfors universitet ry.

Graafinen suunnittelu, taitto ja kansi:

Iiris Kallunki

Kannen kuva:

HYTin arkisto

Kustantaja:

Helsingin yliopiston tieteentekijät
– Forskarföreningen vid Helsingfors universitet ry.

PL 53, 00014 Helsingin yliopisto
<http://www.helsinki.fi/jarj/hyt/>

ISBN 978-952-93-8725-0 (nid.)

ISBN 978-952-93-8726-7 (PDF)

Forssa Print 2017

Sisällys

Esipuhe: Helsingin yliopiston tieteentekijät ry 50 vuotta	7
Saatteeksi	13
Assistenttien ammatillisen järjestäytymisen varhaiset vaiheet 1919–1966	19
Ammattiyhdistystoiminnan alku Helsingin yliopistolla	19
Assistentit nousevat kapinaan	25
Järjestäytymättömät assistentit putoavat uudelleen palkkakuoppaan	31
Yliopistolaitoksen ekspansio korostaa assistenttien merkitystä	35
Uuden ammattijärjestön tulikoe 1968–1970	38
Assistentit järjestäytyvät Helsingissä ja valtakunnallisesti	38
Assistenttikapina 1968	49
Keskusjärjestökysymys	54
Tavoitteena hallinnonuudistus – mies ja ääni	58
Toiminta vakiintuu 1971–1984	72
HYA etsii identiteettiä – palkkaliike vai enemmän?	72
Kuoppainen tie assistenttiohjesäännön kehittämiseksi	76
Yhdistyksen toiminta vakiintuu	85
Kilpailua ja yhteistyötä yliopiston henkilöstöjärjestöjen välillä	91
Laihat palkkaratkaisut lisäävät tyytymättömyyttä	
Virkamiesliittoon	97

Akavalaiseksi ammattijärjestöksi 1985–1990	105
Akavaan HYA:n vastustuksesta huolimatta	105
Ex-keskusliitto lakkoilee assistenteille palkankorotuksen	109
Tohtoritulppa vaikeuttaa assistenttien urakehitystä	113
Näivettykö yliopisto tutkijapulaan 2010?	119
Laman ja suurten muutosten vuosikymmen 1991–1999	126
Lama tuo työttömyyden yliopistolle	126
Lamavuodet yhdistyksessä	138
Lopultakin hallinnonuudistus	141
Tieteentekijät ja yliopiston murros 2000–2017	149
Kohti yhdistyksen nimen ja imagon muutosta	149
Jäähyväiset assistentuureille	158
Uusi palkkausjärjestelmä UPJ	162
Kohennusta ja takapakkia apurahatutkijoiden asemassa	167
Uusi yliopistolaki – toiseksi parasta mitä yliopistoille on ikinä tapahtunut?	174
Mehiläisen verojärjestelyt puhuttavat tieteentekijöitä	185
Yliopistokriisi 2015	188
HYT – Puolivuosisataa akateemista edunvalvontaa Helsingin yliopistossa	197
Lähteet ja kirjallisuus	201
Henkilöhakemisto	213

ESIPUHE:

Helsingin yliopiston tieteentekijät ry 50 vuotta

Onko viisikymmentä vuotta pitkä vai lyhyt aika? Vastaus riippuu tietysti siitä, mihin sitä vertaa. Ihmisiän kannalta se on pitkä aika, mutta jonkin maakilpikonnän näkökulmasta ehkä neljäsosa sen iästä. Yhdistysten keskivertoelinkaaren kannalta puoli vuosisataa on joka tapauksessa hyvä saavutus.

Tämä kirja esittelee Helsingin yliopiston tieteentekijöiden eli HYTin toiminnan ensimmäistä puolta vuosisataa, mutta toki kirjan kirjoittaja Ville Jalovaara hahmottelee tekstissään taustaa aina Suomen itsenäisyyden ajan alkuvuosista lähtien. Vaikka historia ei kulje kymmenvuotisjaksoissa, niin silti 1960-lukua kaikessa ristiriitaisuudessaan voi pitää ajanjaksona, jolloin sosiaaliturva- ja hyvinvointijärjestelmiä kehitettiin riuskin ottein, ja sen vanavedessä myös opetuksen ja sivistyksenkin edellytykset kohenivat. Toisen maailmansodan tuhot ja kärsimykset elivät tietysti vanhemman polven mielessä, mutta näiden vanhempien lapset olivat tuolloin varttumassa tai varttuneet aikuisiksi ja halusivat irtiotta vanhasta. Näissä irtiotoissa sukupolvien asenteet törmäsivät ja keitokset kiehahtivat usein yli äyräiden, mutta toisaalta vanhan vallan ja kulttuurin edustajat pitivät edelleen tiukasti kiinni asemistaan.

Yliopisto oli ollut pienen sivistyneistön väylä hankkia akateeminen oppiarvo ja päästä hyvätuloisiin virkoihin – lääkäreiksi, lakimiehiksi, papeiksi, agronomeiksi – mutta kun 1960-luvun jälkipuoliskolla laajentunut lukioverkosto tuotti ennätysmäärän ylioppilaita, yliopistolaitos avasi laajemmalla skaalalla oviaan tälle joukolle. Näin syntyi massayliopisto, joka yritti tuottaa sivistyneistöä yhteiskunnan tarpeisiin, muuttuvien akateemisten työmarkkinoiden kysyntää vastaavasti.

Jos 1960-luvusta pitäisi nimetä lyhyempi ajanjakso, jolloin suomalaisen yhteiskunnan murros näkyi selvimmin, täytyy katsoa vuosiin 1966 ja 1967. Suomi eli Urho Kaleva Kekkonen toista presidenttikautta ja oli hyvää vauhtia valmistautumassa kolmanteen. Vuoden 1966 eduskuntavaaleissa kansa valitsi vasemmistoenemmistön lakeja säättämään. Kekkonen piti helmikuussa 1967 Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan 60-vuotisjuhlassa puheen, jossa puheen, jossa hän piti tärkeänä sitä, että meillä hyväksyttäisiin ”kansandemokraattien periaatteellinen oikeus olla hallituksesta käsin tasaveroisina muiden kanssa vaikuttamassa valtakunnan asioiden kulkuun”.

Pitkän korpitaipaleen jälkeen SDP päätti asettua Kekkonen tueksi vaaleissa ja oli mukana delegaatiossa, joka pyysi Kekkonen asettumaan ehdokkaaksi. Oikealla laidalla kokoomus asetti oman ehdokkaansa, joka ei sitten vaalissa menestynyt kovin hyvin. Puoluetuki otettiin käyttöön, jotta voitaisiin paremmin seurata puolueiden rahankäyttöä ja rajoittaa hämärän rahan vaikutusmahdollisuuksia niiden toimintaan.

Suomi oli vuonna 1961 liittynyt liitännäisjäsenenä EFTAan, ja sopimuksen mukaan tuontitavaroiden tullit ja määrälliset rajoitukset poistuiivat vuoden 1967 loppuun mennessä. Näin Suomi lähti vapaa-kaupan tielle.

Arvo Salon käsikirjoittama Lapualaisooppera sai ensiesityksensä kevättalvella 1966 Helsingin Ylioppilasteatterin vuosijuhlissa, mutta Helsingin yliopiston ylioppilaskunta jatkoi entiseen umpioituneeseen tyyliinsä, johon vähitellen kohdistui niin paljon kritiikkiä, että se purkautui viimein Vanhan valtauksena loppuvuodesta 1968.

Populaarimusiikin harrastajat muistavat vuoden 1967 erityisesti Beatlesien *Sergeant Pepper's Lonely Hearts Club Band* -albumista. Monien mielestä se on edelleen suurinta, mitä populaarimusiikista on tullut, kun taas toisten mielestä tuo asema piti antaa Beach Boysien singlelle *Good Vibrations*.

Maailmalla toki tapahtui paljon muutakin mielenkiintoista. Yhdysvallat toteutti viiden ydinkokeen sarjan Nevadassa ja Neuvostoliitto teki kolme ydinkoetta Semipalatinskissa. Yhdysvaltojen sotaministeri MacNamara ilmoitti lisäkutsunnoista, joilla vahvistettaisiin Vietnamissa olevia sotajoukkoja. Vietnamin sotaa vastustettiin Martin Luther Kingin johdolla suurmielenosoituksissa pitkin Yhdysvaltoja. Stalinin tytär Svetlana haki turvapaikkaa Yhdysvalloista. Ernesto Che Guevara tapettiin Boliviassa. Tuhat mielenosoittajaa järjesti Länsi-Berliinissä vihellyskonsertin liittokansleri Kiesingeriä vastaan. Näin he protestoivat lukukausimaksujen korotusta ja Länsi-Berliinin sisäkaupunkiin julistettua mielenosoituskieltoa.

Suomessa harvalla oli selvää käsitystä kaikista tällaisista tapahtumista ja virtauksista, jotka maailmalla herättivät huomiota. Kotimaan asioissa niin ikään harvoilla oli selkeää käsitystä Suomen valtion taloudellisesta tilasta. Suomen teollisuustuotannon kasvu jotakuinkin pysähtyi, ja tilannetta yritettiin korjata valuutan 31 prosentin devalvaatiolla lokakuussa 1967. Kuluttajien kannalta tilanne oli onneton, ja vuoden 1968 alkupuolella Mauno Koiviston hallitus teki aloitteen neuvotteluista laajan tulopoliittisen ratkaisun aikaan saamisesta. Ammatilliset keskusjärjestöt tekivät työtä käskettyä, ja neuvottelujen

tuloksena solmittiin Liinamaa I -sopimus. Näin Suomessa lähdettiin tupo-aikakauteen, jota on kestänyt ainakin 2010-luvulle saakka, vaikkakin työnantajien EK on kieltäytynyt käyttämästä tulopoliittisista kokonaisratkaisuisista tupo-nimeä. Sen sijaan sopimuksille on kehitelty kaikenlaisia kertakäyttönimiä, kuten kasvu- ja vakaussopimus.

Tällainen ilmapiiri Suomessa vallitsi silloin, kun Helsingin Yliopiston Assistenttiyhdistys ja parin–kolmen muunkin yliopiston vastaavat yhdistykset perustettiin. Olisi väärin väittää, että perustamista siivitti kovin yltiöpäinen radikalismi. Pikemminkin kyse oli köyhän asialle lähtemisestä: yliopistojen assistentit olivat epämääräisessä asemassa suhteessa esimiehiinsä eli professoreihin ja toisaalta suhteessa työnantajaan eli yliopistoon. Tämä epämääräisyys haluttiin purkaa ja tilalle saada järjestäytyneen yhteiskunnan tapainen sopimus pohja. Järjestäytyminen ei jäänyt huomaamatta professorikunnassa: professorit huolestuivat siitä, että heidän alaisensa olivat lähteneet puolustamaan asemaansa. Assistenttien järjestäytyminen oli pontimena Professoriliiton perustamiseen pari vuotta myöhemmin.

Vuosikymmenien kuluessa sopimus pohjaa on parannettu. Niin kauan kuin yliopistot olivat valtion laitoksia, ammattiyhdistykset saattoivat esittää pieniä kuoppakorotuksia jopa yksittäisille, kuoppakorotuksiin joutuneille jäsenilleen. Näin edunvalvonnassa oltiin samalla myös oikeudenmukaisuuden asialla.

Yliopistolaitokseen ovat vaikuttaneet monet yhteiskunnalliset ja kansainväliset voimat sinä aikana, kun assistenteilla, tutkijoilla ja tuntiopettajilla sekä sittemmin tieteentekijöillä on ollut järjestäytyntä edunvalvontaa. Massayliopiston väistämätön seuraus on yliopistouran houkuttelevuuden vähentyminen ja jopa yliopiston tietynlainen proletarisoituminen. Eri aikoina työajan käyttöä on valvottu ja normitettu eri tavoin, palkan määräytymistavat ovat vaihdelleet ja yliopistouraa kehittävä on alkanut yhä enemmän muistuttaa mitä tahansa ison organisaation työntekijää.

Virka- ja työsuhteiden määräaikaistuminen on ollut tyypillistä koko valtiosektorilla, mutta 1990-luvun pitkän ja syvän laskusuhdanteen aikana ilmiö lisääntyi kovasti. Yliopistosektorilla määräaikaisia työsuhteita oli sekä suhteellisesti että absoluuttisesti eniten. Tilanne ei ole tältä osin muuttunut, vaikka vuonna 2009 toteutettua ”fantastista yliopistouudistusta” markkinoitiin nimenomaan määräaikaisuuksien vähentämisellä.

Akateemisen uran houkuttelevuus on rapistunut myös kohooneen akateemisen työttömyyden ja akateemisen uran suoranaisten prekaaristumisen myötä. Tätä kirjoitettaessa korkeakoulutettuja (yliopisto- ja ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita) oli työttömänä 47 000, näistä vajaat 1 700 tohtorin tutkinnon suorittaneita. Julkisuutta ovat saaneet monet ansioituneet tutkijat, jotka ovat päättäneet lähteä Suomesta muihin maihin, joissa on hedelmällisempi työskentely- ja tutkimusympäristö.

Jyväskylän yliopistossa tehdyn *Muuttuvat akateemiset urat* -raportin tutkimustuloksista käy ilmi, että kun vielä pari vuotta sitten juhlapuheissa muistettiin mainita osaavan henkilöstön olevan yrityksen tai yliopiston tärkein voimavara, niin nyt yliopiston strategian ja sen toteuttamisen näkökulmasta jotkin työntekijät ovat arvokkaampia kuin toiset. Voidaan sanoa, että yliopistojen henkilöstö on polarisoitumassa, ja tätä polarisaatiota on tapahtunut neljällä eri alueella: sukupuolen, position, sukupolvien ja identiteetin suhteen. Naisten palkkataso on miehiä alempi, nuoret ovat huonommassa asemassa kilpailussa akateemisilla urilla ja määräaikaiset työsuhteet sekä *tenure track* -urapolkumalli lisäävät epävarmuutta. Toisaalta työn luonne koko yhteiskunnassa on akatemisoitunut, mikä jossakin määrin parantaa akateemisesti koulutettujen työmahdollisuuksia. Kilpailun kansainvälistyminen ja globalisoituminen saattavat pakottaa tekemään uraa ulkomailla, ja tässä naiset ovat miehiä huonommassa asemassa.

Pari viime vuotta Helsingin yliopistossa ovat olleet tuulisia henkilöstön kannalta. HYTistä on viiden vuosikymmenen aikana tullut laaja-alainen tutkimus-, opetus ja muuta henkilöstöä edustava Tieteentekijöiden liiton paikallisyhdistys, jolla on noin 1500 jäsentä. Sitkeä työnteko, pärjäämisen kulttuuri ja sitoutuneisuus yliopistoon yhteisönä on varsin vahvaa HYTin jäsenten joukossa. Näin on jopa riippumatta myöätuulen määrästä tai sivistyksen nauttiman arvostuksen suhdanteista suomalaisessa politiikassa. Juhlikaamme ensimmäistä viittäkymmentä vuotta ja suunnatkaamme seuraavaan!

Tapani Kaakkuriniemi
puheenjohtaja 2015–2016

Linda Hart
puheenjohtaja 2017–2018

Saatteeksi

Helsingin yliopiston tieteentekijöiden (HYT) perustamisesta tulee vuonna 2017 kuluneeksi 50 vuotta. Toimintansa alusta aina vuosituhatvuotensa vaihteeseen nimeä *Helsingin yliopiston assistentit – Helsingfors Universitets Assisterer HYA r.y.* käyttänyt yhdistys piti ensimmäisen kolmesta perustamiskokouksestaan Helsingin yliopiston Metsätalolla 20.3.1967. Yhdistys liitettiin virallisesti yhdistysrekisteriin 11.5.1967.

HYA:n perustaminen liittyi yliopiston assistenttien heikoksi kokemaan palkkaukseen, johon Suomen yliopistojen assistentit lähivät yhteisrintamassa hakemaan korjausta. Yhteistoiminnan kordinoimiseksi perustettiin Korkeakoulujen Assistenttiliitto (KAL), johon tulivat mukaan Helsingin lisäksi Jyväskylän, Oulun ja Tampereen yliopistojen assistenttiyhdistykset. Valtakunnallinen liitto aloitti de facto toimintansa keväällä 1967, vaikka nimet sen perustamisasiakirjaan kirjoitettiin virallisesti vasta Helsingissä 20.10.1967. Assistenttiliitto ei alkuun kuulunut mihinkään keskusjärjestöön, mutta päätti vuonna 1969 liittyä Virkamiesliittoon, joka puolestaan kuului Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliittoon, TVK:hon. Vuonna 1986 assistenttiliitto ja sen myötä myös HYA vaihtoivat keskusjärjestöä liittymällä korkeakoulutettujen työmarkkinakeskusjärjestö AKAVA:an.

Käsillä oleva teos kuvaa Helsingin yliopiston assistenttiyhdistyksen vaiheiden ohella sitä, miten suomalainen yliopisto on muuttu-

nut työympäristönä viimeisen viidenkymmenen vuoden kuluessa. Muutoksen vauhti ja tapahtuneiden asioiden määrä on tänä ajanjaksona ollut suuri.

Arki Suomen yliopistoissa oli sujunut aina 1960-luvun loppupuolelle asti pitkälti samoissa ikäaikaisissa uomissa, missä se oli soljunut vuosisatojen ajan. Yliopistot olivat pitkään maan rajojen ulkopuolelle asti ulottuvaan historialliseen traditioon nojaavia professorivetoisia instituutioita. Professorit loivat edelleen 1960-luvun alussa yliopistojen hallinnon muodot ja käytännöt. He johtivat toimintaa ja määrittivät tutkimuksen ja opetuksen suuntaviivat. Vuonna 1640 perustettu Helsingin yliopisto, joka oli maan suurin ja vanhin, viitoitti tietä muille.¹

Toisen maailmansodan jälkeen yliopistolaitoksella oli keskeinen asema siinä kehityksessä, jonka myötä Suomi muuttui perifeerisestä maatalousmaasta teollistuneeksi, kaupungistuneeksi yhteiskunnaksi.² Vuosikymmeniä, jopa vuosisatoja lähes staattisena säilynyt yliopistojärjestelmä alkoi 1960-luvun yhteiskunnallisen kehityksen myötä muuttua. Suurten ikäluokkien paineessa maahan perustettiin uusia yliopistoja ja laajennettiin jo olemassa olevien kampuksia. Tässä prosessissa esimerkiksi Tampereen Yhteiskunnallinen Korkeakoulu muutettiin vuonna 1966 Tampereen yliopistoksi. Korkeakouluopiskelijoiden sisäänotto ylitti 1970-luvun alkuun tultaessa kymmenen tuhannen rajan. Pienen etuoikeutetun eliitin sijaan korkeakoulututkinto tuli yhä useamman suomalaisen nuoren ulottuville. Opiskelijamäärien lisääntyessä myös yliopistojen henkilöstö kasvoi.³

Yliopistolla toimineen ammattijärjestön vaiheiden tarkasteluun liittyy piirteitä, jotka erottavat yliopiston tutkimuskohteena muista työyhteisöistä. Tieteen ja tutkimuksen alkukotina yliopisto on väitetyistä hallinnollisesta kankeudesta huolimatta jatkuvassa muutok-

1 Nevala 1999, 94-97; Kallioinen 2007, 9.

2 Nevala 1999, 94-98; Kallioinen 2007, 10.

3 Nevala 1999, 94-98, 114-117; Kallioinen 2007, 9.

sen tilassa oleva yhteisö. Aina 1990-luvun alkuun asti yliopisto oli yliopistouralle päässeille kohtuullisen varman työpaikan maineessa, vaikka urakehitys ei kuitenkaan kaikkien kohdalla edennyt toivotulla tavalla. 1990-luvun lama ja samanaikainen tohtorikoulutusmäärien voimakas kasvattaminen muutti kaiken: työttömyys tuli tiedeyhteisön pysyväksi vieraaksi. Yliopistosta tuli leimallisesti pätkätyöyhteisö. Tällä neljännesvuosisata sitten alkaneella tiellä ollaan edelleen, kun yliopisto toipuu kevään 2016 historiallisista irtisanomisista.

Tässä teoksessa tutustutaan Helsingin yliopistoon työyhteisönä tieteentekijöiden näkökulmasta. Keitä tämä varsin kirjava ja monessa mukana oleva joukko sitten on? He ovat yliopiston tutkimus- ja opetustyön arjen kivijalkoja: amanuensseja, tuntiopettajia, apurahatutkijoita, yliopisto-opettajia, tutkijakoulutettavia, post doc tutkijoita, yliopistonlehtoreita, tutkimusavustajia ja niin edelleen. He ovat ihmisiä, jotka pitävät yliopiston rattaat päivästä ja viikosta toiseen pyörimässä antamalla opetusta ja tuottamalla työllään suuren osan yliopistolla vuosittain valmistuvasta tutkimuksesta. Osa heistä tekee Helsingin yliopistolla koko työuransa ja osa vain pienen osan siitä.

Tarkastelun kohteena tässä teoksessa on heitä yliopistotyönantajan suuntaan 50-vuoden ajan edustanut järjestö: Helsingin yliopiston tieteentekijät ry. Ammattijärjestöt on perinteisesti nähty yhteiskunnassa instituutioina, joiden toiminnan ensisijainen tavoite on puolustaa ja kohentaa palkansaajien työehtoja. Ne ovat myös olleet liikkeitä, joiden aktiivit ovat kokeneet tärkeäksi vaikuttaa laajemmin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Ammattijärjestöille on ollut aina tunnusomaista korostaa kollektiivisuutta. On nähty, että järjestäytymällä työntekijät pystyvät vaikuttamaan paremmin yhdessä kuin yksilöinä työnsä ehtoihin ja halutessaan ongelmatilanteissa osoittamaan joukkovoimaa. Käytännössä kollektiivisuus on tarkoittanut enemmistöpäätöksiä, päätösvalan keskittymistä organisaatioiden huipulle ja valmiutta työtaisteluun tilanteen niin vaatiessa. Mitä yhtenäisempi ammattiliitto on, sitä vahvempi joukkovoima sillä on käytettävissä.

Akateemiseen maailmaan perinteinen ammattiyhdistysliikkeen toimintamalli on sopinut hieman heikosti. Yliopistoilla korostetaan yksilön roolia, eikä itseä koskevaa valtaa haluta helposti luovuttaa muille. Keskinäinen kilpailu akateemisessa maailmassa on usein kovaa ja siksi tinkiminen omista eduista toisten hyväksi ei ole siellä tyypillistä. Akateemisessa maailmassa uskotaan yksilösuoritukseen: vain minä osaan ajaa parhaiten omia etujani. Näistä jännitteistä huolimatta ammatillisen järjestäytymisen aste on työn jatkumiseen liittyvän epävarmuuden lisääntyessä kohonnut yliopistoissa.⁴

Nyt tarkastelen Helsingin yliopistoa ja sen työntekijöitä historian tutkijan näkökulmasta. Helsingin yliopisto on ollut keskeinen osa elämäni syksystä 1995 alkaen, jolloin aloitin opintoni. Aloitin työurani yliopistolla valtionhallinnon harjoittelijana syksyllä 2001. Tätä puolen vuoden jaksoa on seurannut lukematon määrä erilaisia pätkiä ja apurahoja, joiden avulla olen sinnitellyt tutkijanuralla vaikka muutamaankin otteeseen vauhtia on täytynyt hakea myös yliopiston ulkopuolelta. Tutkimuksen kohteena olevan yhdistyksen toiminta on itselleni omakohtaisesti tuttua HYT:n pitkäaikaisen jäsenen näkökulmasta. HYT:n arkistoon tutustuessani 17.11.2003 pidetyn hallituksen kokouksen pöytäkirjasta silmiin osui merkintä allekirjoittaneen hyväksymisestä yhdistyksen jäseneksi. Olen ollut yhdistyksen hallituksen jäsen vuoden 2012 ja varajäsen vuodet 2007–2008, 2011 ja 2013.

Työskentelyn onnistumiselle on ollut ensiarvoisen tärkeää HYT:n pitkäaikaisista aktiiveista koostuneen historiatoimikunnan tuki ja heidän kirjoitusprosessin eri vaiheissa minulle antamansa palaute. Toimikunnan puheenjohtajana toimivat Tapani Kaakkuriniemi ja sen jäseninä olivat Päivi Ekholm, Björn Fant, Ragna Rönnholm, Heino Vänskä ja Leena-Maija Åberg-Reinke sekä ammattijärjestöhistorian asiantuntijana dosentti Tapio Bergholm.

4 Melin 1997, 57.

Tutkimuksen kohteena ollut yhdistys on viidenkymmenen vuoden aikana kulkenut pitkän monivaiheisen tien, johon liittyy niin onnistumisen kokemuksia kuin vaikeampiakin vaiheita. HYA:n ja sen seuraajan HYT:n aktiiveja on yhdistänyt vuosikymmenestä toiseen halu pyrkiä toiminnallaan edistämään jäsenkuntansa ja sitä kautta koko Helsingin yliopiston työyhteisön parasta.

Helsingin yliopiston assistenttien historia alkaa menestyksekkäästi, kun edellisinä vuona perustettu yhdistys onnistui keväällä 1968 perustamisensa taustalla olleessa tavoitteessaan ja yliopiston assistentit saivat palkankorotuksen.

Teos olisi ollut miellyttävämpi päättää vastaavanlaiseen myönteiseen tapahtumaan. Ajallisesti yhdistyksen juhlavuoden aattoon sijoittuivat kuitenkin Helsingin yliopiston kevään 2016 suuret irtisanomiset, jotka koskettivat myös HYT:tä ja sen jäseniä. Ikävätkin asiat on historiankirjoituksessa käsiteltävä. Irtisanomiset pyrittiin hoitamaan Helsingin yliopiston taholta matalalla profiililla. Se ei kuitenkaan poista niiden inhimillisiä vaikutuksia yksidioiden elämään ja yliopistoon tiedeyhteisönä. Niin yliopiston kuin ammattiyhdistysliikkeen tulevaisuutta ajatellen on tärkeä käydä keskustelua siitä, olisiko ehkä jotain voitu tehdä toisin esimerkiksi vuoden 2010 yliopistolain uudistuksessa. Tässä keskustelussa toivon tämän kirjan olevan yksi puheenvuoro. Yliopisto ei ole staattinen yhteisö, vaan yhteisö joka voi jatkuvasti kehittyä ja korjata itseään.

Puolen vuosisadan ikään ehtineillä Helsingin yliopiston tieteen tekijöillä on takanaan mielenkiintoinen historia, johon sisältyy useita jäsenistön edunvalvonnassa onnistumisen kokemuksia. Tähän perintöön nojaten HYT nyt juhlii 50-vuotiasta taivaltaan.

Helsingin yliopistolla 1.1.2017

Ville Jalovaara

Assistenttien ammatillisen järjestäytymisen varhaiset vaiheet 1919–1966

Ammattiyhdistystoiminnan alku Helsingin yliopistolla

Helsingin yliopistoon perustettiin vuonna 1919 opettaja- ja virkamiesyhdistys, jossa oli mukana edustajia professorien, muun opettajakunnan sekä yliopiston virkamiesten parista. Sääntöjen mukaan yhdistyksen tehtävä oli ”edistää yhteishenkeä Helsingin yliopiston opettajain ja virkamiesten keskuudessa sekä valvoa jäsentensä yhteiskunnallisia ja taloudellisia etuja”. Yhdistyksen tavoite oli ylevästi kaikkien ammattiryhmien palkkojen nostaminen. Yhdistyksen jäsenmäärä jäi kuitenkin vaatimattomaksi ja vähäisen jäsenkunnan kiinnostus osallistua toimintaan kuihtui alkuinnostuksen hiivuttua laimeaksi.⁵

Tarve juuri itsenäistyneen Suomen pääkaupungin yliopiston henkilökunnalle järjestäytyä ajamaan oikeuksiaan oli 1910-luvun lopussa ilmeinen. Itsenäistymisen ja sisällissodan turbulenteina vuosina yliopistolaisten palkat olivat jääneet inflaation jalkoihin ja toimitilatkin olivat pahoin rapistuneet ja korjauksen tarpeessa. Professori

5 Ala 1999, 1; Kallioinen 2007, 13.

Edwin Linkomies kertoi myöhemmin Helsingin yliopiston opettajanhuoneessa vuonna 1919 vierailleen ruotsalaisen juristin todenneen ”Aldrig i livet har jag sett ett så snuskigt rum och så många illa klädda herrar.”⁶

Virkamiesten palkkojen jälkeenjääneisyys juuri itsenäistyneessä ja sisällissodasta toipuvassa Suomessa ei ollut ongelma ainoastaan Helsingin yliopistossa, vaan koski laajemmin koko maan virkamieskuntaa. Kautta koko Suomen monet virkamiehet joutuivat tekemään toistakin työtä hankkiakseen itselleen lisätuloja, jotta rahat riittäisivät elämiseen. Itsenäisyyden alun poliittisen epävakauden vuosina tiheästi vaihtuneet porvarihallitukset tai maalaisliiton vähemmistöhallitukset kokivat muiden asioiden edistämisen virkamiesten palkankorotuksia tärkeämmäksi.⁷

Helsingin yliopiston opettaja- ja virkamiesyhdistys harkitsi ensimmäistä kertaa työtaistelutoimiin ryhtymistä vuonna 1922 virkamiesten joukkoirtisanoutumisuhan yhteydessä. Virkamiesyhdistysten Keskusliitto oli yrittänyt usean vuoden ajan saada valtiovallan kiinnittämään huomionsa virkamieskunnan romahtaneeseen tulotaseeseen. Virkamiesten palkkahuolille ei kuitenkaan löytynyt valtioneuvoston suunnalta erityisemmin kiinnostusta. Tämän johdosta keskusliitto päättyi syksyllä 1922 uhkaamaan valtiota työtaistelutoimena tehtävällä joukkoirtisanoutumisella. Irtisanoutumisen tullessa ajankohtaiseksi vuoden 1924 lopulla Helsingin yliopiston virkamiesyhdistys päätti kuitenkin jäsenkunnan konsensuksen puutteessa olla osallistumatta siihen. Työtaisteluun liittyen virkamiesten parissa ja julkisuudessa käydyssä keskustelussa keskeiseksi pohdinnan aiheeksi nousi moraalikysymys. Debatin ytimessä oli se, oliko isänmaata palvelevien virkamiesten ylipäättänsä soveliasta osallistua työtaisteluun. Joukkoirtisanoutumisen voima työtaistelutoimena jäi kuitenkin sil-

6 Autio 1986, 176-177; Ala 1999, 2.

7 Talvitie 1977, 31-40.

lä kertaa kokeilematta. Juuri ennen kuin oli aika siirtyä sanoista tekoihin, eduskunta teki palkka-asiassa virkamiehille joukon myöntykyksiä.⁸

Turun akatemiasta Helsingin yliopistoksi

Helsingin yliopiston ja samalla koko Suomen korkeakoululaitoksen historia alkaa Kuninkaallisen Turun Akatemian perustamisesta Aurajoen rannalle vuonna 1640. Vuonna 1827 Turun palon jälkeen yliopisto päätettiin siirtää Turusta suuriruhtinaskunnan uuteen pääkaupunkiin Helsinkiin ja samalla lähemmäs Venäjän valtakunnan pääkaupunkia Pietaria.⁹

Keisarillinen Aleksanterin yliopisto aloitti toimintansa Helsingissä vuonna 1828. Helsingin yliopisto sai nykyisen nimensä 18.2.1919 Suomen itsenäistymisen jälkeen. Vuonna 1924 lainsäädännöllä määriteltiin Helsingin yliopiston asema Suomen nuorena tasavallassa. Aiemmin keisarille kuuluneen ylimmän määräysvallan otti valtioneuvosto, jossa yliopistoasiat liitettiin opetus- ja kirkkoministerin alaisuuteen. Yliopisto säilytti hallinnollisen autonomiansa, joka oli vahvistettu jo Suomen vuoden 1919 hallitusmuodossa. Kanslerista tehtiin yliopiston ja valtion yhdyshenkilö, jolle säädettiin oikeus osallistua valtioneuvoston istuntoon yliopistoa koskevia asioita käsiteltäessä.¹⁰

Helsingin yliopistossa oli Suomen itsenäistyessä 56 professoria ja noin kolmetuhatta opiskelijaa. Pian itsenäistymisen jälkeen Helsinki yliopisto menetti asemansa Suomen ainoana yliopistona: Åbo Akademi perustettiin 1919 ja Turun yliopisto 1922. Akademin perusti joukko varakkaita ruotsinkielisiä lahjoittajia. Turun yliopisto oli mottonsa mukaisesti ”Vapaan kansan lahja vapaalle tietelle”, kun sen toiminnan käynnistämisen mahdollisti yli kaksikymmentä tuhatta lahjoittajaa. Helsinki tosin säilyi ainoana valtionyliopistona vuoteen 1958 saakka, jolloin Oulun yliopisto aloitti toimintansa.¹¹

8 Talvitie 1977, 41–55, Ala 1999, 4–6.

9 Klinge 2010, 61–66, 198–215.

10 Klinge 2010, 61–66, 198–215.

11 Klinge 2010, 615–634.

Vuoden 1924 asetuksessa Helsingin yliopiston virallisiksi opetuskieliksi säädettiin suomi ja ruotsi. Pääosa opetuksesta säilyi kuitenkin ruotsinkielisenä, mikä johti siihen, että aitosuomalaisuusliike alkoi vaatia yliopiston suomalaistamista. Pitkän poliittisen väännön jälkeen vuonna 1937 hyväksyttiin laki Helsingin yliopiston kielisuhteista. Se määräsi, että jokaisessa aineessa oli annettava opetusta suomen kielellä, mutta ruotsinkielisen opetuksen turvaamiseksi yliopistossa oli oltava 15 ruotsinkielistä professuuria.¹²

Helsingin yliopiston virkamieskunnan varovaisuus lähteä työtaisteluun 1920-luvun alussa kertoi siitä, että virkamiehistö nähtiin 1920-luvun alussa ja vielä pitkään sen jälkeenkin työmarkkinoilla erityisryhmänä, jonka ei ollut soveliaista lakkoilla. Taustalla näkyi vuoden 1918 tapahtumien seurauksena pitkäksi aikaa syvästi kahtiajakautunut maa. Sisällissodan repimässä valtakunnassa kaikki työtaistelut nähtiin pitkään poliittisina. Poliitikka puolestaan oli maailmansotien välisessä Suomessa asia, jota virkamiesten piti monien mielestä kaikin tavoin karttaa. Esimerkiksi Maalaisliiton äänenkannattaja Maakansa leimasi virkamiesliiton vuonna 1922 esittämän joukkorirtisanoutumisuhkauksen kollektiiviseksi laittomuudeksi, josta seurasi lehden mukaan sellaiseen lähteille pidätys ja ei vähempää kuin syyte valtiopetoksesta.¹³

Virkamieskunnan erityisasema työmarkkinoilla johti siihen, että korotuksista huolimatta yliopiston henkilöstön palkat jäivät 1920- ja 1930-luvuilla tuntuvasti jälkeen vertailuryhmistä. Rohkeutta lähteä aktiivisesti ajamaan palkkakysymystä ei kuitenkaan löytynyt. Erityisesti 1930-luvun alun oikeistoradikalismien vuosina kaikki työtaisteluun viitannut nähtiin Suomessa vasemmistolaisena kumousliikkeitä. Tästä johtuen kynnyksellä esittää äänekkäitä palkkavaatimuksia

12 Klinge 2010, 615–660.

13 Talvitie 1977, 53–54; Ala 1999, 6–7.

nousi yhteiskuntarauhasta huolta kantavan yliopistoväen parissa korkeaksi.¹⁴

Helsingin yliopiston työntekijöiden ammattiyhdistystoiminta jatkui ay-kriittisessä ilmapiirissä passiivisena ja keskeytyi välillä jopa kokonaan. Tilanne koheni hieman jatkosodan viimeisenä keväänä 1944, kun opettaja- ja virkamiesyhdistystä vuodesta 1925 johtanut professori Edwin Linkomies luopui tehtävästään pääministerin toimensa vuoksi. Yhdistyksen uusi hallitus yritti puheenjohtajansa professori Kaarlo Kairan johdolla elvyttää toimintaa muun muassa aktiivisella jäsenhankinnalla. Toiminta jatkui verkkaisena, vaikka uusia jäseniä saatiin jonkin verran lisää.¹⁵

Toinen maailmansota päättyi Suomen osalta huhtikuun lopussa 1945, kun viimeiset saksalaiset joukot poistuivat Lapista. Rauhan tulon jälkeen tyytymättömyys palkkauksen jälkeensä jääneisyyteen heräsi toden teolla valtion virkamiesten parissa ja lakkoon lähtemistä harkittiin tosissaan. Virkamiesliiton jäsenkyselyn mukaan puolet jäsenistöstä oli kesällä 1945 lakon kannalla. Helsingin yliopistolla opettajien mielialat olivat maan muuhun virkamieskuntaan nähden vastakkaiset: yliopiston virkamiesyhdistyksen jäsenistö oli gallupin perusteella lähes kauttaaltaan lakkoa vastaan. Lakkoaseen voima jäi kuitenkin sillä kertaa kokeilematta. Ulko- ja sisäpoliittista tilannetta pidettiin heti sodan jälkeen kuitenkin niin vaikeana, että lakosta päätettiin luopua.¹⁶

Keväällä 1947 maan tilanne oli jossain määrin vakiintunut ja lakkoalut virkamiesten parissa lisääntyneet myös Helsingin yliopistolla. Vaikka lakkovalmius oli kahden vuoden takaista parempi, itse lakko vältettiin jälleen täpärästi, koska hallitukselle ja eduskunnalle haluttiin antaa pyydettyä lisääikää palkka-asian käsittelyyn. Tilanne

14 Talvitie 1977, 61–64; Ala 1999, 9.

15 Ala 1999, 14–15.

16 Ala 1999, 17.

ei kuitenkaan aikalisällä parantunut ja syksyllä 1947 virkamiesliitossa teroitettiin jälleen lakkoasetta. Helsingin yliopistolla perinteinen lakkovarovaisuus kuitenkin voitti alaa, ja yhdistyksen taholta viestitettiin liitolle, että lakko nähtiin maan senhetkisessä tilanteessa harmitsemattomana onnettomuutena, johon Helsingin yliopiston virkamiehet eivät halunneet lähteä mukaan. Virkamiesyhdistyksessä uskottiin, että lakkoa paremmin palkka-asiaa saattoi edistää pitämällä jäsenistölle joukkokokouksia ja antamalla julkilausumia ”korkeimman hengenviljelyksen” merkityksestä pienelle kansakunnalle.¹⁷

Virkamieskunta yliopiston ulkopuolella ei arkaillut haastaa Mauno Pekkalan (SKDL) hallitusta. Pääministeri Pekkalan uhattua radiopuheessaan virkamiehiä rikoslailta ja eduskunnan tyrmättyä heidän palkkavaatimuksensa, lakon tieltä ei enää käännytty takaisin. Marraskuun lopussa 1947 yli 50 000 virkamiestä jätti tulematta työpaikoilleen. Vaikka Helsingin yliopistolla oli arkailtu lakkoon ryhtymistä, työtaistelu levisi myös sinne ja arki yliopistolla monella tavalla häiriintyi. Historiallinen virkamieslakko päättyi kestätyään kaksi vuorokautta. Tasavallan presidentti J. K. Paasikivi piti virkamiesten lakkoa laittomana ja haki näkemyksensä tueksi oikeusoppineilta lausunnot. Presidentin kulissien takaisella virkamiesliiton johtoon suoraan ja epäsuorasti sanomalehtien päätoimittajien välityksellä kohdistamalla painostuksella oli suuri vaikutus työtaisteluinnoon nopeaan kaikkoamiseen. Virkamiehet saivat pienen indeksiin sidotun palkan korotuksen ja heille luvattiin, ettei lakon johdosta ryhdytä rangais-
tustoimiin virkamieslain rikkomisesta.¹⁸

17 Ala 1999, 20–21.

18 J.K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956 29.10.1947, 26.11.1947, 27.11.1947, 28.11.1947; Mäkelä 1990, 32–33; Mattila 1992, 212–213; Ala 1999, 22.

Assistentit nousevat kapinaan

Vuoden 1947 lakon jälkeen virkamiesten palkkataso lähestyi yleistä palkkatasoa. Virkamieskunta putosi kuitenkin nopeasti yleisen palkkakehityksen vauhdista SAK:laisten liittojen kiriessä eteenpäin lakkojen ja välillä yleislakkouhankin voimalla. Palkkakehityksettä pudonnutta virkamiesliittoa SAK:n toiminta turhautti niin, että sen parissa alettiin puhua 1940- ja 1950-lukujen taitteessa henkisten alojen työntekijöiden omasta yleislakosta. Uutta virkamieslakkoakin harkittiin, mutta suunnitelmista ei päästy tekojen asteelle. 1950-luvun alussa nähtiin sen sijaan yksittäisten akateemisten avainalojen näyttäviä työtaisteluja. Tunnetuin niistä oli loppukesällä 1952 heti Helsingin olympialaisten päättymisen jälkeen nähty Lääkäri-liiton kolmiviikkoinen työtaistelu. Liitto vaati apulaislääkärien 18. palkkaluokan mukaisen kuukausipalkan korottamista maaseudulla kahdeksalla palkkaluokalla ja kaupungeissa kymmenellä. Aivan näin huimiin korotuksiin ei päästy, mutta sairaaloissa työskentelevät apulaislääkärit saivat kuuden palkkaluokan korotuksen.¹⁹

Assistentit olivat olleet 1800-luvulta lähtien professorien ja apulaisprofessorien rinnalla yliopiston laitosten keskeistä henkilöstöä. Assistenttien tehtävä oli alkuaan avustaa professoria tämän opetus- ja tutkimustyössä ja huolehtia muun muassa laitoksen kokoelmista. Työnjako meni usein siten, että assistentti ohjasi käytännön harjoitustöitä ja professori piti luennot. Suomen itsenäistyessä assistentin toimia oli yliopistoissa vain kourallinen ja suurin osakin niistä oli tilapäisiä, vuodeksi tai vain lukukaudeksi palkattuja.²⁰

Sodan jälkeen Helsingin yliopiston opettaja- ja virkamiesyhdistyksen keskeisenä tavoitteena oli assistenttien ja amanuenssien palk-

19 Ala 1999, 28–33; Muiluvuori 2000, 58–59; Bergholm 2005, 350; Mattila 2005, 32–33; Kallioinen 2007, 14–15.

20 Leikola 1990, 478.

kauksen kohentaminen. Yliopiston niin sanottu alempi opettajakunta halusi palkkauksensa samalle tasolle kuin mikä se oli vastaavilla akateemisilla aloilla, joista usein käytettiin esimerkkinä oppikoulujen lehtoreita. Kuten edellä kerrotusta käy ilmi, yliopistolaisten pyrkimykset palkkauksensa parantamiseksi jäivät 1940-luvun lopulla usein puolitiehen. Yliopistolaisten työtaisteluilla ei haluttu heiluttaa muutenkin heiveröisenä pidettyä yhteiskuntarauhaa. Vetoamukset ja julkilausumat puolestaan tuntuivat kaikuvan kuuroille korville. Jäsenkunnassa turhautuminen kasvoi: tammikuussa 1952 hieman yli neljäkymmentä Helsingin yliopiston assistenttia lähetti virkamiesyhdistyksen hallitukselle kirjeen, jossa he vaativat yhdistystä ryhtymään päättäväisiin toimenpiteisiin assistenttien palkkauksen jälkeensä jääneisyyden korjaamiseksi.²¹

Assistentit olivat olleet pitkään palkkakuopassa, mutta tilanteen kärjistyminen juuri 1950-luvun alussa johtui myös assistenttien määrän lisääntymisestä ja sitä kautta heidän joukkovoimansa kasvusta. Siinä missä Helsingin yliopistolla oli 1920-luvun puolivälissä noin 40 assistenttia, sodan päättyessä heitä oli 70 ja 1950-luvun alussa 160. Tästä Helsingin yliopiston assistenttien lukumäärä lähti yhdessä yliopiston kasvun kanssa nopeaan nousuun: 1960-luvun puolivälissä assistentteja oli 250, vuonna 1975 yli 500 ja 1980-luvun alussa 600, minkä jälkeen kasvu taittui. Tämä merkitsi sitä, että 1920-luvulla yliopistolla oli yksi assistentti kolmea professoria kohden. 1950-luvulla heitä oli yhtä monta ja 1980-luvulla puolitoistakertaa enemmän kuin professoreja ja apulaisprofessoreja.²²

Helsingin yliopistossa ajauduttiin 1950-luvun alussa ennen näkemättömään tilanteeseen: assistentit ja amanuenssit lähtivät yhtenä rintamana vaatimaan parannusta heikkoon palkkatasoonsa. Kapinallike yllätti yliopistoa johtavan professorikunnan. Professorit eivät

21 Ala 1999, 24-25.

22 Leikola 1990, 480-481; Kallioinen 2007, 14.

ymmärtäneet, että lähinnä aputyövoimana pidetty alempi opettajakunta lähti avoimesti osoittamaan tyytymättömyyttä virkaehtoihinsa ja oli valmis tarttumaan painostuskeinoihin asiansa edistämiseksi.²³

Assistentit yrittävät alkuun saada valtiovallan edustajien kanssa neuvottelemalla maan hallituksen ymmärtämään, kuinka syvälle palkkakuoppaan suhteessa muihin yliopistolaisiin ja toisaalta valtiolla vastaavan vaatuvuustason työtä tekeviin virkamiehiin nämä ammattiryhmät olivat pudonneet. Keskeisenä argumenttina palkkavaatimuksissa vedottiin assistenttien ja oppikoulun lehtorien huimiin palkkaeroihin. Vanhempi oppikoulun lehtori oli vuonna 1952 palkkaluokassa 23, kun taas assistentit olivat tehtävästä riippuen palkkaluokissa 18 tai 14. Assistenttien näkökulmasta oli käsittämätöntä, että he olivat palkkakuopassa suhteessa samoihin ihmisiin, joita he olivat kouluttaneet. Assistentit vetosivat myös siihen, että piti olla joko itse varakas tai elää puolisonsa tuloilla, jotta saattoi edes harkita uraa yliopistolla.²⁴

Yliopistojen professorikunnasta vain osalta löytyi hieman enemmän myötätuntoa assistenttien palkkahuolia kohtaan. Helsingin yliopiston rehtorina 1950-luvun alussa toiminut Erik Lönnroth ei assistenttien mukaan edes ymmärtänyt, miksi palkankorotusvaatimuksia esitettiin. Tutkijanuraa pidettiin kutsumusammattina, jonka valinneiden ei pitänyt edes odottaa työstään samaa korvausta kuin mitä muista yhtä vaativista töistä maksettiin. Tämän ajattelun huipentuma olivat niin sanotut voluntääriassistentit. He eivät saaneet työstään markaakaan, vaan palkkioksi työsuorituksesta heille tarjottiin mahdollisuutta käyttää väitöskirjatyössään ilmaiseksi yliopiston tiloja ja välineitä, kuten osalla aloista laboratorioita. Vaatimaton korvausta tehdystä työstä perusteltiin myös sillä, että assistenttuuri nähtiin jonkinlaisena pätevyyden kartuttamisen paikkana matkalla

23 Kallioinen 2007, 13.

24 Kallioinen 2007, 15.

kohti professuuria. Taustalla oli ikiaikainen oppipoika-kisälli-mestari ajattelu. Modernina aikana tämän ajatuskulun ongelmana oli se, että professorin paikkoja ei ollut tarjolla palkkioksi kuin osalle vuosikaudet pienellä palkalla assistenttina toimineille.²⁵

Assistenttien palkkataistelua varten Helsingin yliopiston opettaja- ja virkamiesyhdistyksen assistenttiaktiivit perustivat keväällä 1952 epävirallisen yhteistyöelimen. Tähän ”juntaan” lukeutuivat silloinen amanuenssi Ernst Palmén ja Akavan sekä Helsingin yliopiston virkamiesyhdistyksen puheenjohtaja toiminut professori Risto Niini, silloiset assistentit Leo Hyvönen, Oiva Ollila ja Jorma Marttila. Juridisena asiantuntijana juntan tukena oli Akavan toiminnanjohtaja varatuomari Kai Korte.²⁶

Syksyllä 1952 ilmeni, ettei Helsingin yliopiston opettaja- ja virkamiesyhdistyksen ehdotuksia assistenttien ja amanuenssien palkkauksesta ollut huomioitu valtion seuraavan vuoden budjetissa. Valtion virkaehtosopimusjärjestelmää ei vielä 1950-luvun alussa ollut, vaan virkamiesjärjestöillä oli neuvotteluoikeuslain mukaan vain neuvotteluoikeus. Maan hallitus ja eduskunta päättivät näin ollen virkamiesten palkka-asioista. Tämä merkitsi assistenttien palkkakysymyksen politisoitumista.²⁷

Assistenttien taholta yritettiin ensin edistää palkkakuopasta nousua suorilla yhteydenotoilla Arkadianmäelle, erityisesti eduskunnan valtionvarainvaliokuntaan. Ymmärrystä assistenteille löytyi parhaiten oppositioon lukeutuneilta kokoomuksen ja Suomen Kansanpuolueen edustajilta. Assistentteissa aiheutti ihmetystä se, että aina, kun tuli puhe henkisen työntekijöiden palkankorotuksista, valtion kassa ammotti tyhjyyttään ja palkankorotuksia vastustettiin inflaatioon ja

25 Leikola 1990, 481; Kallioinen 2007, 15.

26 Tieteentekijä 2/1987 Kun assistentit ja amanuenssit taistelivat palkastaan.

27 Tieteentekijä 2/1987 Kun assistentit ja amanuenssit taistelivat palkastaan; Ala 1999, 26.

ties mihin vedoten. Vaikka yliopistojen opettajakunnan valmius ajaa palkka-asiansa oli 1950-luvun alussa lisääntynyt, perinteisen työväenliikkeen retoriikkaan haluttiin tehdä pesäero. Assistenttien julkisuudessa käyttämissä puheenvuoroissa korostettiin, ettei heidän tavoitteensa ollut laajemman lakkoliikkeen sytyttäminen, vaan ainoastaan pienen palkkakuoppaan jääneen erityisryhmän aseman oikeutettu korjaaminen.²⁸

Syksyn 1952 mittaan Helsingin yliopistolla levitettiin tietoa, että amanuenssit ja assistentit olivat valmiit tarvittaessa lähtemään yksin työtaisteluun palkkauksensa jälkeenjääneisyyden korjaamiseksi. Valtiovalta vastasi vetoomuksiin hiljaisuudella, jonka johdosta vuoden 1952 lähestyessä loppuaan assistentit alkoivat jättää vaiheittaan irtisanoutumisilmoituksia niiden protestiarvon tehostamiseksi.²⁹

Irtisanoutumisten alettua yliopiston johto ja maan hallitus havahtui siihen, että assistentit olivat valmiita seisomaan sanojensa takana. Neuvottelut tilanteen ratkaisemiseksi alkoivat heti ensimmäisten irtisanoutumisten jälkeen. Keskeisinä neuvottelijoina olivat virkamiesyhdistyksen puheenjohtaja Risto Niini ja varapuheenjohtaja Esko Kangas. Helsingin yliopiston rehtori Erik Lönnroth kävi samaan aikaan omia neuvottelujaan valtion edustajien kanssa. Vuodenvaihteessa 1952 – 1953 työtaistelujuntan nokkamiehet saivat audienssin pääministeri Urho Kekkosen luokse.³⁰

Tammikuun alussa Urho Kekkosen (ml.) punamultahallitus teki assistenttikiistassa sovintoesityksen, jonka sisältöä kuulemaan Helsingin yliopiston rehtori Erik Lönnroth kutsui yhteiseen kokoukseen yliopiston kaikki assistentit ja amanuenssit. Dramaattisessa kokouksessa rehtori kertoi, että opetusministeri Reino Oittinen (sd.)

28 Tieteentekijä 2/1987 Kun assistentit ja amanuenssit taistelivat palkastaan; Ala 1999, 26–28.

29 Tieteentekijä 2/1987 Kun assistentit ja amanuenssit taistelivat palkastaan; Ala 1999, 33–35; Kallioinen 2007, 16.

30 Leikola 1990, 482; Ala 1999, 34.

oli luvannut asettaa työryhmän tutkimaan palkkakysymystä. Työryhmän asettaminen takasi rehtorin mukaan, että siihen saataisiin varmuudella korjaus. Työryhmän ohella ministeri oli rehtorin mukaan luvannut, että assistenteille jaetaan sata tutkimusstipendiä. Assistenttien parissa ymmärrettiin, että työryhmän asettaminen ei taannut heille markkakaan palkankorotusta ja he torjuivat ehdotuksen rehtorin pettymykseksi äänin 102–39.³¹

Sovintoesityksen hylkäämisen jälkeen tilanne kärjistyi, kun ennen joulua jätetyt irtisanoutumiset astuivat voimaan. Assistentit saivat kuitenkin neuvotteluyhteyden auki pääministeri Kekkoseen, jonka kanssa lakkojunta sopi tapaamiseen eduskunnan kahvilaan. Kekkonen täräytti delegaatiolle heti kättelyssä, että lakkoa sai jatkaa vaikka kuinka pitkään, sillä mitään palkankorotusta ei ollut luvassa. Assistentti Leo Hyvösen rohkaisi tuiman oloisen Kekkosen edessä mielensä ja totesi, että siinä tapauksessa he olivat tulleet tapaamaan pääministeriä turhaan. Hyvösen mukaan assistentit olivat kyllä imarreltuja, että itse pääministeri antoi heille lakkoluvan. Kyseessä ei kuitenkaan ollut lakko, vaan he olivat irtisanoutuneet siirtyäkseen toisiin työtehtäviin. Tätä päätöstä heillä ei ollut pienintäkään aikomusta pyörtää, joten he ilmeisesti saattoivat lähteä tältä seisomalta pois. Hyvösen suorapuheisuus teki Kekkoseen vaikutuksen. Hän naurahti ja pyysi delegaatiota kertomaan tarkemmin asiansa.³²

Tapaaminen pääministeri Urho Kekkosen kanssa oli assistenttikapinan rauhoittamisen kannalta ilmeisen merkittävä. Pian kohtaamisen jälkeen opetusministeri Reino Oittinen teki välitystarjouksen, jonka mukaan hallitus ottaisi assistenttien palkkausta kohentavan määrärahan lisämenoarvioon toukokuussa 1953. Tarjous kelpasi assistenteille, ja yliopistolle palasi työrauha. Amanuenssit ja assistentit saivat palata entisiin tehtäviinsä ikään kuin mitään irtisanoutumisia ei

31 Leikola 1990, 482; Kallioinen 2007, 16.

32 Kallioinen 2007, 17.

olisi ikinä tapahtunutkaan. Vaikka assistentit ja amanuenssit saivat kuoppakorotuksen, heidän palkkauksensa oli edelleen selkeästi jäljessä verrokkiryhmäksi valituista oppikoulujen lehtoreista.³³

Akateemisten erityisalojen työtaisteluiden ajoittuminen juuri 1950-luvun alkuun ei ollut aivan sattumaa. Toisaalta maassa vallitsi olympialaisten ja viimeisten sotakorvausten maksamisen myötä vuonna 1952 jonkinlainen helpotuksen ilmapiiri sodanjälkeisen poikkeusajan päättymisestä. Sen myötä jopa lääkärit ja assistentit rohkaistuivat lähtemään työtaistelun tielle.³⁴ Niin lääkärin kuin assistenttienkin 1950-luvun alun työtaistelut liittyivät myös vuonna 1950 perustetun Akavan tarpeesta näyttää ensi kertoja joukkovoimaa.³⁵

Järjestäytymättömät assistentit putoavat uudelleen palkkakuoppaan

Assistentit ja amanuenssit saivat vuonna 1953 luvatus tasokorotuksen palkkoihinsa. Menestyksekkäs työtaistelu lujitti siihen osallistuneiden itseluottamusta. Voitosta huolimatta kiinnostusta säännöllisempään edunvalvontaan ei assistenttien parissa vielä 1950-luvun alussa ollut. Tämä johti siihen, että heidän ammattikuntansa putosi ennen pitkää uudelleen palkkakuoppaan suhteessa paremmin järjestäytyneisiin verrokkialoihin.³⁶

Palkkauksen ohella edunvalvonnan tarvetta olisi ollut laajemminkin assistenttien työehdoissa. Assistentin ja amanuenssin toimia oli 1960-luvulla peräti viittä eri tyyppiä, joista yksikään ei kuitenkaan ollut vakinainen virka. Olivatpa näiden assistenttujen hoitajat nimekkeeltään ylimääräisiä, tilapäisiä, osa-aikaisia tai tuntityö-

33 Ala 1999, 34–36; Kallioinen 2007, 17.

34 Ala 1999, 28–33.

35 Muiluvuori 2000, 58–60.

36 Kallioinen 2007, 19.

läisiä, suurimmalla osalla heistä oli tehtäväänsä korkeintaan vuoden määräys. Esimerkiksi tuntiassistentit saivat määräyksen lukuvuodeksi ja olivat näin yliopiston pitkän kesäloman ajan kokonaan palkatta. Vaikka assistentit olivat 1800-luvulta alkaen professorien ja apulaisprofessorien rinnalla kuuluneet yliopiston viralliseen henkilöstöön, heidän työnsä arkea vaikeutti yhä 1960-luvulla työn luonteen epämääräisyys. Peruskysymys liittyi siihen, mikä pohjimmaltaan oli assistentin toimen funktio. Oliko hän opettaja, tutkija, jatko-opiskelija vai professorin henkilökohtainen apulainen?³⁷ Käytännön esimerkit 1950- ja 1960-lukujen Helsingin yliopistolta kertoivat, että osalla laitoksista assistentille oli annettu lähinnä toimistosihteerin tehtäviä, kuten opintosuoritusten rekisteröintiä tai monistuskoneen käyttöä. Toisilla laitoksilla assistenteilla taas saattoi olla vastuullaan vaativia opetus- ja tutkimustehtäviä. Yhdessä määriteltyjen kriteerien puuttuessa työnkuvan määritteli sattumanvaraisesti kunkin oppiaineen professori.³⁸

1960-luvulla yliopistojen kasvavat opiskelijamäärät muuttivat assistenttien työnkuvaa. Professorien ja apulaisprofessorien aika ei riittänyt enää opetustehtäviin ja varsinkin perusopetuksen osalta se jäi yhä lisääntyvässä määrin assistenttien vastuulle. Tämän kehityksen johdosta assistenteilla jäi yhä vähemmän aikaa tehdä omaa tutkimusta ja näin pätevöityä vaativampiin tehtäviin. Työn vaativuuden lisääntyessä palkkauksen jälkeenjääneisyys alkoi 1960-luvun alussa uudelleen vaivata assistenttikuntaa.³⁹

Aloite tilanteen korjaamiseksi tuli jälleen Helsingin yliopistolta, jossa amanuenssit ja assistentit jättivät huhtikuussa 1961 yliopiston konsistorille palkkakysymykseen korjausta vaativan kirjelmän. Tämän järjestyksessään toisen assistenttien palkkaliikkeen pääorganisoina toimivat Helsingin yliopiston perinnöllisyystieteen laitoksen as-

37 Leikola 1990, 479; Kallioinen 2007, 19–20.

38 Kallioinen 2007, 19–20.

39 Nevala 1999, 94–104; Kallioinen 2007, 21–22.

sistentti Olli Halkka ja eläinfyysiolgian assistentti Kai Otto Donner.⁴⁰

Uutta 1960-luvun alun assistenttien mielenilmauksessa oli sen laajeneminen pääkaupungin ulkopuolelle. Helsingistä otettiin yhteyttä Turkuun ja Ouluun, joiden yliopistojen assistenttikunta liittyi yhteiseen liikkeeseen vaatimaan palkankorotuksia. Työtaistelulta vältyttiin, sillä kolmessa edellä mainitussa yliopistossa assistenttien veetoimet kuultiin ja heidän palkkaustaan parannettiin kesällä 1961 peräti viidellä palkkaluokalla.⁴¹

Palkankorotuksia 1960-luvun alussa vaatinut liike ei ollut yhtäläillä näkyvä kuin edellisen vuosikymmenen alun ensimmäinen assistenttikapina. Tilanne ei myöskään samalla tavoin kärjistynyt joukkoirtisanoutumisiksi. Kyseinen liike oli kuitenkin merkittävä sikäli, että se oli lähtölaukaus assistenttien ammatilliselle järjestäytymiselle Suomessa. Åbo Akademiassa perustettiin syksyllä 1961 maan ensimmäinen assistentti- ja opettajajyhdistys. Åbolaiset yrittivät tuloksetta syksyllä 1962 saada muita yliopistoja innostumaan valtakunnallisen assistenttiliiton perustamisesta. Juuri saatujen palkankorotuksen jälkeen intoa hankkeeseen ei kuitenkaan löytynyt riittävästi.⁴²

40 Kallioinen 2007, 22.

41 Kallioinen 2007, 22.

42 Nikula 1987, 4-5; Kallioinen 2007, 22-23.

Suomalainen yhteiskunta muuttuu

Suomelle 1960-luku oli merkittävän taloudellisen kasvun ja sosiaalisen muutoksen vuosikymmen. Nopea muutosvauhti heijastui vahvasti myös yliopistomaailmaan. Suomen nuorisoso edusti aatevirtauksiltaan 1960-luvun alkupuolelle asti vahvasti sodan ajalta periytyneitä isänmaallisia arvoja. Paasikiven ja Kekkonen ulkopoliittinen linja oli kuitenkin omaksuttu siinä määrin, että Neuvostoliiton äänekkästä julkista arvostelua oli opittu varomaan. Neuvostoliiton Suomeen puoliväkisin tuoman nuorisofestivaalin pääkaupungissa kesällä 1962 saama jätävä vastaanotto osoitti, ettei suurta kiinnostusta uusia aatevirtauksia kohtaan vielä ollut. Kaksi vuotta myöhemmin tilanne oli toinen. Ulkomailta Suomeen levinneet rauhanliikkeet alkoivat kerätä kannattajia, ja kirjallisuudessa alkoi esiintyä perinteistä koti, uskonto, isänmaa -arvopohjaa avoimesti kyseenalaistavia teoksia. Kriitikkojen äänenkannattajana toimi *Ylioppilaslehti*. Siinä missä useissa länsimaissa vallanpitäjät asettuivat vastustamaan uusia aatevirtauksia, Suomessa tasavallan presidentti otti nuoret radikaalit erityissuojelukseen. Tamminiemen ”lastenkutsuista”, joissa vanheneva presidentti kuunteli ja samalla myös vaikutti ”lastenlastensa” ajatuksiin, tuli 1960-luvun ilmiö.⁴³

1960-luvun puolivälin jälkeen yhteiskunnan henki korosti vahvasti osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan ja järjestäytyminen ammattiyhdistyksiin yleistyi myös niillä aloilla, joilla se oli ollut aiemmin melko tuntematonta. Suomen yliopistojen assistenttien työmarkkinapoliittisen heräämisen aika ajoittuu samoihin vuosiin kuin opiskelijaliikkeen nousu maamme ylioppilaskunnissa.⁴⁴

Vuoden 1966 eduskuntavaalit olivat oman aikansa poliittisten mannerlaattojen järjestys. SDP sai 56 kansanedustajaa, lisäystä vuoden 1962 vaaleihin verrattuna oli 18 paikkaa. Keskusta, kokoomus ja SKDL kärsivät vaalitappion. Vaalitulokset nähtiin vasemmistossa suurena ideologisenä käänteinä. Nopea kaupungistuminen näytti vaikuttaneen myös puoluekantaan. Ilmeistä oli, että monet porvaripuolueita aiemmin kannattaneet olivat antaneet nyt tukensa sosiaalidemokraateille. Eduskuntaan palasi vasemmistoenemmistö, jolla oli vuoteen

43 Kaskikari 1996, 52-57; Kolbe 1996, 109-122; Relander 2004, 156-157.

44 Kanervo 2007, 11, 16.

1958 verrattuna nyt myös enemmän valtopoliittista merkitystä, sillä vasemmistopuolueiden valmiudet keskinäiseen yhteistyöhön olivat parantuneet.⁴⁵

Yliopistolaitoksen ekspansio korostaa assistenttien merkitystä

Suomen yliopistolaitoksen toiminta oli jatkunut 1960-luvun alkuun asti pitkälti noudattaen vuosisataisia tapoja ja traditioita. 1960-luvulle asti autonomia oli yliopistoille keskeinen asia. Valtiovalta ei aktiivisesti pyrkinyt puuttumaan niiden toimintakulttuuriin. Yliopistot olivat ennen kaikkea professorien yhteisöjä. Yliopistojen professorikunnan jäsenillä oli myös merkittävä yhteiskunnallinen asema. Korkeakoululaitoksen laajentuessa yhä uusille paikkakunnille ja opiskelijamäärien kasvaessa professorien mahdollisuudet ohjata kehitystä toivomaansa suuntaan alkoivat heikentyä. Sekä opiskelijanuorison että heitä myötäillen presidentti Urho Kekkosen kannanotoissa sanat yliopisto ja professorikunta alkoivat esiintyä usein synonyyminä yhteiskunnalliselle pysähtyneisyydelle.⁴⁶

Korkeakoulutuksen määrän ja alueellisen tarjonnan lisäämistä pidettiin sodan jälkeen keskeisenä päämääränä Suomen sodanjälkeisen jälleenrakentamisen ja talouskasvun kiihdyttämisen kannalta. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi Suomeen oli perustettu vuonna 1952 eduskunnan aloitteesta Korkeakoulukomitea, joka antoi suuntaviivat yliopistojen tulevalle kehitykselle. Ensimmäisessä vaiheessa maahan perustettiin uusi yliopisto Ouluun 1958. Tampereen ja Jyväskylän korkeakoulut puolestaan muutettiin vuonna 1966 yliopistoiksi.

45 Meinander 1999, 348–349; Keränen 2010, 165–166; Suomi 2010, 406; Puoskari 2013, 173–199; Bergholm 2015, 25.

46 Kallioinen 1999, 13; Nevala 1999, 94–98, 114–117.

Sivutavoitteena oli tehdä aluepolitiikkaa pienentämällä Helsingin ja Turun asemaa korkeakoulukeskuksina.⁴⁷

Korkeakoululaitoksen kehittämisen taustalla vaikutti yhteiskunnan yleisen muutoksen ohella vuosi vuodelta kasvavat ikäluokat ja ylioppilasmäärät, jotka pakottivat etsimään keinoja opiskelupaikkojen lisäämiseksi. Komiteamietintöjen pohjalta eduskunta hyväksyi vuonna 1966 korkeakoululaitoksen kehittämiseen tähtäävän lain, jonka tavoitteena oli luoda Suomeen vuoteen 1981 mennessä 60 000 uutta opiskelupaikkaa. Valtiovallan pyrkimykset ohjata tiivistä suomalaista tiede- ja korkeakoulupolitiikkaa edesauttoivat 1960-luvulla yliopistomaailman voimakasta politisoitumista.⁴⁸ Helsingin yliopiston muutosta vuosikymmenessä 1950-luvun lopun kooltaan verraten vaatimattomasta yliopistosta 1960-luvun lopun massayliopistoksi kuvaa seuraava taulukko:

	1957	1967
Opiskelijoita	11000	23000
Varsinaisia professoreita	128	139
Koko professorikunta	180	258
Assistentit ja amanuenssit	220	500 ⁴⁹

Opiskelijamäärien voimakkaan kasvun myötä yliopistojen oli lisättävä myös opettajien määrää. Vaikka professuureja lisättiin, kuten tilasto kertoo, suurinta kasvu oli assistenttuureissa. Kaikkienensa assistenttien määrä Suomen yliopistoissa lähes nelinkertaistui 1960-luvun aikana.⁵⁰

47 Autio 1990, 241-253; Nevala 1999, 114-117; Kanervo 2007, 26.

48 Kanervo 2007, 28.

49 Kanervo 2007, 35.

50 Kallioinen 1999, 13; Nevala 1999, 94-98, 114-117.

Se, että assistenttien ammatillinen järjestäytyminen käynnistyi Helsingin yliopistossa ja muualla juuri 1960-luvun puolivälissä, oli monen osatekijän summa. Yliopistot laajentuivat monella asteikolla mitattuna. Alalla kuin alalla ammattiyhdistysten jäsenmäärät olivat kasvussa, ja assistenteista muodostui keskeinen yhtenäinen korkeakoulujen perustoiminnasta vastannut työntekijäryhmä. Opiskelijamäärien ohella myös työntekijöiden määrät olivat nopeassa kasvussa. Korkeakoulumaailma lähti merkittävän ekspansion tielle ja assistentit olivat sitä mieltä, että työtehtävien lisääntymisen tuli näkyä myös työstä maksettavassa korvauksessa. Assistenttien palkan ja työn epäsuhta haluttiin julkisuuden suuntaan esittää 1970-luvun alussa niin suurena, että järjestön tiedotteessa kutsuttiin assistentteja tieteen proletariaatiksi.⁵¹

51 KAT Tiedote 3/1971 Assistenttiliitto ja sen keskusjärjestöt.

Uuden ammattijärjestön tulikoe 1968–1970

Assistentit järjestäytyvät Helsingissä ja valtakunnallisesti

Suomalaisen yhteiskunnan muuttuessa ja yliopistolaitoksen kasvaessa assistenttien halu ammatilliseen järjestäytymiseen oli 1960-luvun puoliväliin tultaessa aivan toinen kuin vuosikymmen aiemmin. 1960-luvun puolivälissä havahduttiin samalla toden teolla siihen, että oman ammattiliiton puuttuessa assistenttien edunvalvonta oli jäänyt puolitiehen ja heidän ammattiryhmänsä hautautui yhä syvemmälle palkkakuoppaan suhteessa muihin vastaavan vaativuustason akateemista työtä tekeviin. Assistenttien tyytymättömyys liittyi valtion virkamiesten keskuudessa 1960-luvun alussa vallinneeseen laajempaan pettymykseen, jota koettiin suhteessa palkkasioiden hoitoon.⁵²

Pitkäaikaisena Helsingin yliopiston assistenttiaktiivina ja sittemmin puheenjohtajana toimineen Leo Grönholmin mukaan heikon palkkauksen ja työn jatkumisen epävarmuuden ohella assistenttiliikehdinnän synty liittyi Suomeen Euroopasta levinneeseen nuorisoliikehdintään. Nuorison radikalismi tarttui 1960-luvun lopulla

52 Mäkelä 1990, 33; Kallioinen 2007, 23.

Grönholmin mukaan myös assistenttikuntaan ja innosti heitä ajamaan muutoksia vanhentuneisiin ja puutteellisiin työehtoihin.⁵³

Vuosina 1966 ja 1967 yliopiston käytävillä liikkui ristiriitaisia huhuja assistenttien mahdollisuuksista tulla huomioiduksi opetusalan palkkaratkaisussa.⁵⁴ Syksyllä 1966 assistentit pyysivät turhaan apua Akavalta palkankorotusvaatimustensa ajamiseksi. Keväällä 1967 assistentit päättivät lopulta ottaa asiansa omiin käsiin. Toisin kuin vuonna 1961 Helsingin ja Turun yliopistojen assistentit lähtivät tällä kertaa ajamaan oikeuksiaan yhteisrintamassa.⁵⁵ Järjestyksessään kolmannen assistenttikapinan johtohahmoina olivat Helsingin yliopiston assistentti Pauli Sysiö ja Turun yliopiston assistentti Pekka T. Lehtinen.⁵⁶ Sysiö muisteli assistenttiliikkeen syntyä *Hyasintti* -lehden haastattelussa seuraavasti:

Meillä oli fysiikan laitoksessa useita kurssi- tai tuntiassistentteja, ja me totesimme, että tuntiassistentin palkka jäi alle yliopiston siivoajan palkan ja työvastuu oli kuitenkin kohtalainen ja kokopäivätyötähän siinä tehtiin. Ei sitä voi oikeastaan panna yliopistonkaan syyksi. Asia oli vain päässyt luiskahtamaan sellaiseksi. ... Minun toimintani lähti tämän selvästi epäoikeudenmukaisen palkkauksen korjaamisesta. Se vähän niin kuin velvoitti saamaan asioihin parannusta.⁵⁷

Assistenttien palkkaliikkeen nostamisella oli keväällä 1967 kiire, sillä valtion viran- ja toimenhaltijoiden palkkausta koskevat neuvottelut olivat juuri alkamassa. Palkkakysymys kuumensi assistenttien tunteita eniten Turussa ja Helsingissä. Akava oli luvannut edellisen syksyn kuoppakorotusneuvottelujen yhteydessä lähteä tavoittelemaan tuntuvaa palkankorotusta assistenteille. Nyt järjestön lakimies kuitenkin ilmoitti, ettei neuvottelujen pohjaksi voitu ottaa edes Akavan itsen-

53 Hyasintti 4/1988 Leo Grönholm – HYA:n kunnianpuheenjohtaja.

54 KAT Tiedote 3/1971 Assistenttiliitto ja sen keskusjärjestöt.

55 Kallioinen 2007, 24-25.

56 Kanervo 2007, 16-17.

57 Hyasintti 1/1989 Pauli Sysiö – HYA:n ensimmäinen puheenjohtaja.

sä suosittellemaa akateemisten alojen alkupalkkaa. Perusteluksi tälle ilmoitettiin se, ettei assistentin tehtävää voitu ”rinnastaa mihinkään akateemisiin virkoihin.” Akavan neuvottelutavoitteeksi ottama yhden palkkaluokan korotus oli niin vaatimaton, että assistentit katsoivat sen tarkoittavan heille todellisten ansioiden laskua ja palkankorotushaaveiden hylkäämistä vuosiksi eteenpäin.⁵⁸

Assistenttikapinan työnjaossa helsinkiläiset hoitivat tunnusteluneuvottelut ja laativat uhkauksena käytettävät joukkoirtisanoutumiskaavakkeet. Turkulaiset puolestaan huolehtivat tiedottamisesta muiden yliopistojen suuntaan ja valmistelivat palkkavaatimusten yksityiskohdat.⁵⁹ Turun yliopiston tieteenekijöiden historiategoksen mukaan Turun yliopistolla pitkälti edunvalvonnalliset elementit johtivat assistenttien järjestölliseen aktivoitumiseen. Erityisesti perheeliset assistentit kokivat, että assistentin työstä maksettava korvaus oli niin vaatimaton, ettei sillä yksinkertaisesti tullut toimeen.⁶⁰

Turussa järjestettiin maaliskuun puolivälissä kaupungin kaikkien korkeakoulujen yhteinen assistenttikokous, joka valitsi toimikunnan laatimaan vaatimuskirjelmää. Turun esimerkkiä seuraten assistentit Suomen yliopistoissa järjestivät kokouksia, joissa hiottiin suunnitelmia työtaistelun varalle.⁶¹

Helsingin Metsätalolla järjestettiin 20. maaliskuuta 1967 valtakunnallinen assistenttien kokous, jonka voidaan katsoa olleen de facto assistenttiliiton perustamiskokous. Ohjelmaltaan ennalta suunnittelemtoman kokouksen aloitteentekijöitä olivat helsinkiläiset assistenttiaktiivit Pauli Sysiö, Ilmo Rinkinen ja Matti Järvinen. Koska valmista agendaa ei ollut, ideat siitä, miten edettäisiin, syntyivät

58 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 Assistenttitoimikunta yliopistojen assistenttikunnalle 16.3.1967; Kanervo 2007, 16–17.

59 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 Assistenttitoimikunta yliopistojen assistenttikunnalle 16.3.1967.

60 Kanervo 2007, 28.

61 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 Assistenttitoimikunta yliopistojen assistenttikunnalle 16.3.1967.

spontaanien puheenvuorojen kautta. Kokoontuminen oli historiallisesti merkittävä, sillä se oli ensimmäinen kerta, jolloin Suomen kaikkien yliopistojen assistentit kokoontuivat keskustelemaan valtakunnallisesta yhteistyöstä. Kokous näki, että ”assistenttien virka-aseman alennustilan” suurin syy oli ammatillisen järjestäytymisen puute. Kokouksessa todettiin, että palkkoihin oli turha odotella korjausta, jos tätä epäkohtaa ei onnistuttu korjaamaan. Tämän johdosta assistenttikokous päätti perustaa välittömästi henkilöjäsenyyteen perustuvan valtakunnallisen assistenttiliiton. Varsinaisen assistenttiliiton perustaminen oli mahdotonta, koska siihen olisi vaadittu vähintään kolme alayhdistystä, joita ei vielä ollut olemassa ensimmäistäkään. Liitto perustettiin erinäisten vaiheiden jälkeen jäsenyhdistyspohjalle saman vuoden lokakuussa.⁶²

Metsätalon kokous päätti perustaa assistenttiliitolle väliaikaisen hallituksen, joka piti seuraavana päivänä ensimmäisen kokouksensa. Luonteeltaan vielä epävirallinen hallituksen kokous päätti lähettää valtionvarainministeriölle palkankorotusvaatimusta koskevan yhteisen kirjeen. Kirjeessä kuvattiin kattavasti assistenttien asemassa ja työnkuvassa viidentoista vuoden aikana tapahtunutta muutosta. Pitkän johdannon tarkoituksena oli perustella vaatimus neljän palkkaluokan korottamisesta ja oikeuttaa uhkaus turvautua työtaisteluun, jos assistenttien vaatimuksiin ei reagoitu.⁶³ Reilun kymmenen vuoden aikana asetelma oli sikäli muuttunut, että assistentit rinnastivat palkankorotusvaatimuksissaan itsensä nyt koulujen opettajien sijaan omiin esimiehiinsä eli professoreihin. Tämän vertailun kautta palkkakuilun ammottava syvyys osittain samoja opetus- ja tutkimustehtäviä tekevien yliopistolaisten välillä kävi hyvin ilmeiseksi.⁶⁴

Valtakunnallinen assistenttiliitto tarvitsi perustamista varten jäsenyhdistyksiä Suomen yliopistoihin. Viikko Metsätalon yhteis-

62 Riepula 1997, 8; Kallioinen 2007, 26; Kanervo 2007, 21, 30.

63 Riepula 1997, 9; Kallioinen 2007, 26.

64 Kallioinen 2007, 27.

kokouksen jälkeen Helsingin yliopistolla pidettiin oman assistenttiyhdistyksen ensimmäinen kokous 20.3.1967. Uuden yhdistyksen perustamista valmisteltiin tämän jälkeen vielä neljässä järjestäytymiskokouksessa. Kokouksista ainoastaan viimeisen – 21.4. pidetyn kokouksen – pöytäkirja on säilynyt. Kokouksessa vahvistettiin yhdistyksen säännöt ja määrättiin jäsenmaksuksi 10 markkaa assistenteilta ja viisi markkaa kurssiassistenteilta.⁶⁵ Sääntöjen perusteella Helsingin Yliopiston Assistentit ry:n tehtävänä oli:

Toimia Helsingin yliopiston assistenttien välisenä yhdyssiteenä, huolehtia heidän asemastaan ja taloudellisista eduistaan yliopiston piirissä, pyrkiä edistämään tieteellisen työn mahdollisuuksia heidän kohdallaan ja jatkuvasti kehittää jäsenkuntansa kelpoisuutta yhteiskunnan palveluksessa.”⁶⁶

Helsingin Yliopiston Assistentit (HYA) perustamisasiakirja on päivätty 28.4.1967 ja HYA kirjattiin yhdistysrekisteriin 11.5.1967.⁶⁷ Helsingin yliopistossa oli HYA:n perustamisajankohtana yhteensä 313 assistenttia. Helsingin Yliopiston Assistenttien johtokunta kokoontui ensimmäiseen kokoukseensa eläintieteen laitoksella 25.5.1967. HYA:n ensimmäiseksi puheenjohtajaksi kokous valitsi Pauli Sysiön ja varapuheenjohtajaksi assistentti Eino Murtorinteen. Sihteeriksi valittiin Juhani Leppäluoto ja taloudenhoitajaksi Säde Mantere-Alhonen.⁶⁸

Työ Helsingin yliopiston assistenteille keskeisten palkkakysymysten korjaamiseksi tapahtui syksyllä 1967 ja keväällä 1968 pitkälti valtakunnallisen 20.10.1967 perustetun Assistenttiliiton hallituksen ja

65 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1970 HYA:n kolmannesta perustavasta kokouksesta 21.4.1967, HYA:n vuosikokouksesta 5.10.1967, HYA Tiedote I Kertomus toimintavuodelta 1967; Kallioinen 2007, 26.

66 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 HYA Säännöt.

67 HYA Tiedote I Kertomus toimintavuodelta 1967; HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 perustamisasiakirja 28.4.1967; Kallioinen 2007, 26.

68 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1970 ptk. HYA:n johtokunnan kokouksesta 25.4.1967 & 25.5.1967; HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 muistio 4.4.1967.

sen neuvottelutyöryhmän kautta. Näiden kahden toimijan yhteistyö pysyi jatkossakin tiiviinä. Palkkakysymyksen ohella uuden assistenttiliiton ensimmäisen toimintavuoden agendalla oli pohtia, mihin keskusjärjestöön uusi liitto liittyisi vai liittyisikö alkuun mihinkään. Pohdinta käytiin Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliiton (TVK) alla toimivan Virkamiesliiton ja Akavan välillä.⁶⁹

Vastapuolena assistenttien vaatimuksissa oli jälleen 1950-luvun alun tapaan maan hallitus ja eduskunta. Rafael Paasion (sd.) kansanrintamahallituksen luotsatessa maata poliittista tukea assistenttien palkkavaatimuksille tuli 1950-luvun alun tapaan oppositioon lukeutuneilta porvaripuolueiden kansanedustajilta. Kokoomuksen äänenkannattaja Uusi Suomi arvioi huhtikuun 1967 lopulla, että ”nuorten tieteenharjoittajien” merkitys Suomelle oli suorastaan ratkaiseva ja tämän vuoksi assistenttien palkkaus tuli saada vertailukelpoiseksi muiden vastaavan pätevyuden ja työn vaatimustason omaavien ammattiryhmien kanssa.⁷⁰

Assistentit saivat huhtikuun 1967 lopulla palkkavaatimuksilleen tukea Arkadianmäeltä, kun kansanedustaja Ingvar S. Melin (r.) esitti hallitukselle korkeakoululaitoksen kehittämistä koskevan kirjallisen kysymyksen. Melin oli profiloitunut eduskunnassa Akavan luottoedustajana, jolla oli tapana nostaa esille akavalaiusten virkamiesten työehtoihin kuuluvia epäkohtia eduskuntakeskusteluun. Melinin mukaan nuorempien tieteenharjoittajien, erityisesti juuri assistenttien, alhainen palkkaus uhkasi korkeakoulujen kehittämiseen tähtäävän ohjelman toteuttamista. Tämän johdosta Melin esitti kysymyksen, mihin toimenpiteisiin

hallitus aikoo ryhtyä korkeakouluohjelman toteuttamiselle välttämättömän nuoremman opettaja- ja tutkijakunnan palkkauksen järjestämiseksi siten, että turvataan korkeatasoinen perusopetus yliopistoissa

69 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1970 ptk. HYA:n syyskokouksesta 5.10.1967; HYA Tiedote I Kertomus toimintavuodelta 1967.

70 US 24.4.1967; Kallioinen 2007, 28.

ja korkeakouluissa ja taataan yhteiskunnan kehittämiseksi välttämätön tieteellinen jälkikasvu.⁷¹

Kansanrintamahallituksen toinen valtionvarainministeri Ele Alenius (SKDL) totesi vastauksessaan Melinille hallituksen olevan tietoinen assistenttien tilanteesta ja painotti korkeatasoisen perusopetuksen turvaamisen välttämättömyyttä. Assistentteja ministerin kohtelias, mutta ympäripyöreä vastaus ei tyydyttänyt. Assistentit Ilmo Rinkinen, Juho Huovinen, Pirkko-Liisa Aro ja Pauli Sysiö kävivät toukokuun lopussa viemässä Aleniukselle henkilökohtaisesti kirjelmän, jossa he kiittivät ministeriä periaatteellisesta tuesta, mutta pahoittelivat konkreettisten toimien puutetta heidän palkkauksensa jälkeensä jääneisyyden korjaamiseksi. Pauli Sysiö muisteli parikymmentä vuotta myöhemmin, että Alenius oli kyllä ymmärtänyt vieraidensa huolen, mutta rahaa häneltä ei tahtonut löytyä.⁷²

Kevään 1967 kääntyessä kohti kesää oli ilmeistä, ettei assistenttien palkkauskysymys edennyt useista julkisista vetoamuksista huolimatta heidän toivomallaan tavalla. Tarvittiin järeämpiä toimenpiteitä. Toukokuussa assistentit alkoivat ympäri maata kerätä irtisanoutumisvaltakirjoja palkkavaatimusten vauhdittamiseksi.⁷³

Syksyllä 1967 valmistautuminen työtaisteluun jatkui valtakunnallisena yhteistyönä. Käytännössä toimintansa jo keväällä aloittaneen Korkeakoulujen Assistenttiliiton virallinen perustamisasiakirja allekirjoitettiin Helsingissä 20.10.1967. Mukaan tulivat alkuun Helsingin, Jyväskylän, Oulun, Tampereen, Turun ja Åbo Akademin assistenttiyhdistykset.⁷⁴ Valtakunnallisen katto-organisaation perustamisen jälkeen HYA:n johtokunta valitsi Helsingin ensimmäiset viisi

71 Kallioinen 2007, 28; Kanervo 2007, 32.

72 Hyasintti 1/1989 Pauli Sysiö – HYA:n ensimmäinen puheenjohtaja; Kallioinen 2007, 28–29.

73 Kallioinen 2007, 30.

74 Nikula 1987, 30, 50; Rieppola 1997, 8; Happonen 2003, 6; Kallioinen 2007, 30; Kanervo 2007, 31–32.

edustajaa assistenttiliiton hallitukseen ja kuusi liittokokoukseen. Ensimmäiset hallituksen edustajat ja varaedustajat olivat Pirkko-Liisa Aro (Mikko Kämäräinen), Juho Huovinen (Pertti Weckström), Juhani Leppäluoto (Dag Stenberg), Ilmo Rinkinen (Matti Keltikangas) ja Pauli Sysiö (Matti Järvinen).⁷⁵

HYA:n ensimmäisen syyskokouksen koittaessa lokakuussa 1967 ensimmäiseen puolen vuoden toimintajaksoon oltiin varsin tyytyväisiä, vaikka palkankorotustavoitetta ei ollut vielä saavutettu. Yhdistys oli tavoittanut kohderyhmänsä varsin hyvin, sillä 270 Helsingin yliopiston assistenttia oli maksanut HYA:n jäsenmaksun ja kolmesataa allekirjoittanut työtaistelun varalta irtisanoutumisvaltakirjan. Tärkeimpänä asiana syyskokous päätti suurella enemmistöllä aloittaa Helsingin yliopistolla valmistautumisen valtakunnalliseen työtaisteluun. Mielenilmaus tai irtisanoutuminen työtaistelumuotoina jäivät kokouksessa selkeään vähemmistöön enemmistön kannattaessa lakkoa tehokkaimpana työtaistelukeinona.⁷⁶

Korkeakoulujen Assistenttiliiton hallitus arvioi marraskuun alussa 1967 pitämässään kokouksessa palkkakiistan niin pahoin jumiutuneeksi, että suositteli lakkovalmistelujen aloittamista. Helsingin yliopiston assistentit kokoontuivat marraskuun lopussa Metsätalolle yhteiseen kokoukseen käsittelemään palkkatilannetta. Kuusikymmentä assistenttia oli paikalla kuulemassa, kun HYA:n puheenjohtaja Pauli Sysiö syytti tilannekatsauksessaan valtiovaltaa välinpitämättömyydestä assistenttien palkkakysymyksessä. Kokous antoi yksimielisesti tukensa lakkoaseella uhkaamiselle, mutta joutui äänestämään siitä, voitiinko liittokokousedustajille antaa valtuudet päättää lakoon ryhtymisestä itsenäisesti ilman liiton uuden yleiskokouksen

75 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1970 ptk. HYA:n johtokunnankokouksesta 22.9.1967. Suluissa varaedustajat.

76 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1970 ptk. HYA:n vuosikokouksesta 5.10.1967.

koolle kutsumista. Valtuudet helteisivät selkein numeroin: 55 puolesta, kolme vastaan ja kaksi tyhjää.⁷⁷

Korkeakoulujen assistenttiliiton ensimmäinen liittokokous pidettiin kuukausi liiton perustamisen jälkeen Helsingissä marraskuun loppussa 1967. Kokouksessa puhetta johtanut helsinkiläinen Pauli Sysiö arvosteli jälleen jyrkkäsanaisesti valtiovaltaa välinpitämättömyydestä assistenttien palkkahuolia kohtaan ja suositteli järeitä työtaistelutoimenpiteitä palkkatavoitteiden edistämiseksi. Toisin kun vielä keväällä, joukkoirtisanomisia ei enää pidetty tehokkaana työtaistelukeinona, sillä sen edellytykseksi arvioitu 90 prosentin kattavuus ei toteutunut kaikissa yliopistoissa. Näin ollen keväällä työtaistelun varalta kerätyille irtisanomisilmoituksille jäi arvoa lähinnä historian-tutkimuksen kannalta. Ongelmia kattavuuden kanssa oli ilmeisesti enemmän muualla kuin Helsingissä, jossa HYA:n johtokunta oli kesäkuussa todennut irtisanoutumisvalmiuden olevan 80–90 prosentin luokkaa. Joukkoirtisanoutumisen sijaan liittokokous kannatti miltei yksimielisesti maanlaajuisella assistenttilakolla uhkaamista.⁷⁸

Lakon välttämiseksi valtiovarainministeriön kanssa käytävien neuvottelujen pohjaksi liittokokous asetti kolme vaatimusta: tunti-assistenttien palkkaus tuli korjata taannehtivasti syyskuusta 1967 alkaen, vuoden 1968 alusta assistenteille tuli antaa neljän palkkaluokan palkankorotus ja vielä lisäksi assistenteille annettaisiin tutkimuslisä, joka olisi 20 prosenttia peruspalkasta. Liittokokous antoi valtiovarainministeriölle kaksi viikkoa aikaa vastata assistenttien vaatimuksiin. Jos näin ei kävisi, helmikuun alkuun julistettaisiin alkamaan maanlaajuinen assistenttilakko.⁷⁹

77 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1970 ptk. HYA:n ylim. kokouksesta 24. 11. 1967.

78 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1970 ptk. HYA:n johtokunnan kokouksesta 5.6.1967; HYA Tiedote 1 Kertomus toimintavuodelta 1967; Kanervo 2007, 33–34.

79 Kanervo 2007, 34–35.

Assistenttiliitto lähetti kokouksen jälkeen yliopistojen ja korkeakoulujen rehtoreille kirjeen, jossa se ilmaisi iloitsevansa siitä, että heidän johtamiensa oppilaitosten ylemmän opettajakunnan palkkaus oli tyydyttävällä tasolla. Nyt oli aika laittaa palkka-asiat kuntoon myös alemman opettajakunnan osalta, sillä olihan valtiovallan taholtakin myönnetty, että tämä oli asia, joka vaati korjausta.⁸⁰ Liitokokous lähetti vaatimuslistan valtionvarainministeriölle, jonka toivottiin lähtevän sen pohjalta neuvottelemaan aktiivisesti assistenttien palkkauksen kohentamisesta. Aikaa kului ja vasta juuri ennen määräjän umpeutumista joulukuun puolivälissä ministeriö vastasi, että assistenttien toivomalla aikataululla palkka-asialle ei ollut tehtävissä mitään, vaan oli odotettava keskusjärjestöjen kanssa tehdyn sopimuksen mukaisen palkkaselvityksen valmistumista.⁸¹ Tämä ei luonnollisesti ollut se vastaus, mitä assistentit olisivat halunneet kuulla. Työselkkäus eteni näin ollen seuraavaan vaiheeseen.

Suomi ja Euroopan hullu vuosi 1968

Assistenttien lakonuhkaa enemmän kevättä 1968 Suomessa hallitsivat presidentinvaalit. Istuvan presidentin Urho Kekkosen takana oli poliittisten puolueiden enemmistö. Hänet haastoivat Suomen Maaseudun Puolueen ehdokas kansanedustaja Veikko Vennamo ja kokoomuksen ehdokas pankinjohtaja Matti Virkkunen. Virkkunen liputti kampanjassaan ”kansanvaltaisten puolueiden” yhteistyön puolesta ja vaati Neuvosto-Suomea tavoittelevien kommunistien erottamista Suomen hallituksesta.⁸²

Tammikuun lopussa 1968 pidetyn valitsijamiesvaalin tulos oli kiihkeästä vaalitaistelusta huolimatta selvä: Kekkonen 202, Virkkunen 65, Vennamo 33 valitsijamiestä. Virkkusen ja Vennamon ennakoitua parempi menestys tulkittiin Kekkosen leirissä protestiksi. Kekkosen haastaminen rikkoi presidentin ja kokoomuksen välit vuosiksi eteen-

80 Kanervo 2007, 34–35.

81 Kanervo 2007, 35.

82 Jalovaara 2011, 89.

päin. Tämä heijastui monin tavoin 1960-luvun lopun Suomen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin.⁸³ Presidentinvaalien jälkeen maan hallitus jätti tavan mukaan paikkansa tasavallan presidentin käyttöön eli pyysi eroa. Kansanrintamapohjalla oli vuoden 1966 vaaleista saatu mandaatti jatkaa. Hallituksen veturi kuitenkin vaihtui, kun SDP nosti Rafael Paasion tilalle pääministeriksi valtionvarainministeri Mauno Koiviston.⁸⁴

Opiskelijoiden osuuden voimakas kasvu oli osa 1960- ja 1970-lukujen suurta rakennemuutosta, joka näkyi leimallisesti erityisesti vuoden 1968 yhteiskunnallisissa tapahtumissa. Kun Suomen korkeakouluissa oli 1950-luvun lopussa ollut 19 000 opiskelijaa, heitä oli 70-luvun alussa 60 000. Suomi ei ollut Euroopassa liikehtivän nuorisonsa kanssa yksin. Keväällä 1968 Länsi-Euroopan opiskelijaliikeshinnän radikaalit aatteet levisivät myös Pohjolan perukoille, mikä oli omiaan horjuttamaan Suomen akateemisen opiskelijanuorison perinteisesti vahvaa valtioloyaliteettia. Kaikki vallitsevan järjestelmän tukipilareiksi mielletyt ”muutosvasterintaisina” nähdyt instituutiot – kuten puolustusvoimat, suojelupoliisi, kirkko ja yliopistolaitos – joutuivat nuorisoliikeshinnän maalitauluiksi.⁸⁵

Yliopistomaailmassa uusvasemmistolaisen radikalismien sisäistäneiden opiskelijoiden maalitauluksi joutuivat erityisesti professorit. Nuorten radikaalien silmissä juuri he edustivat sitä vanhanaikaista akateemista traditionalismia, jonka oli nyt aika väistyä heidän edustamansa edistyksen tieltä.⁸⁶

Toukokuussa 1968 Pariisin opiskelijamellakat, joissa vaadittiin muun muassa Ranskan korkeakoulujen hallinnon demokratisoimista, heiluttivat koko viidettä tasavaltaa. Ranskan tapahtumat aiheuttivat huolta myös Suomessa. Pelko Pariisin katujen tapahtumien toistumisesta Helsingissä lisäsi valtionjohdon myötämieltä opiskelijaradikaalien vaatimuksia kohtaan. Neuvostoliittoa ihailevien nuorten maailmankuva tosin hetkellisesti särkyi elokuussa 1968, kun Varsovan liiton panssarivaunut vyöryivät Tšekkoslovakiaan ja tekivät lopun sen tavoittelemasta ihmiskasvoisesta sosialismista. Miehityksen aikaansaama suunnanmuutos nuorisoliikeshintään jäi hetkelliseksi. Syksyn tultua

83 Suomi 1994, 552, 560–563.

84 Suomi 1996, 23–33.

85 Jalovaara 2011, 94.

86 Kallioinen 1999, 16.

ajatus professoreja vastaan käytävästä luokkataistelusta oli tehnyt paluun yliopistoille. Helsingissä historiankirjoihin jäänyt radikaalismin huipentuma koettiin marraskuun lopulla, kun opiskelijat valtasivat oman perinteikkään 1870-luvulla rakennetun ylioppilastalonsa kaupungin keskustassa. Kaikki ylioppilaskunnan jäsenet eivät olleet teosta yhtä innostuneita. Professorien arvomaailmaa vastaan kapinoimisen ohella valtauksessa oli yhtä lailla kyse aatteellisesta linjataistelusta ylioppilaskunnan sisällä.⁸⁷

Assistenttikapina 1968

Joulunpyhät 1967 menivät ja vuosi 1968 alkoi. Kun valtionvarainministeriön suunnalta ei kuulunut vastakaikua assistenttien esittämille vaatimuksille, assistenttiliitto ilmoitti valtionvarainministeriölle, että maanlaajuinen assistenttilakko alkaa kuudes päivä helmikuuta, jos siihen mennessä heidän palkka-asiassaan ei tapahdu selkeää edistystä. Yliopistojen ja korkeakoulujen rehtorit asettuivat samana päivänä kannanotossaan tukemaan assistenttien oikeutettuina pitämiä vaatimuksia:

Rehtorien kokous katsoo yliopistojen ja korkeakoulujen sekä koko maan etujen vaativan, että assistenttien palkkauksen pitäisi tarjota tieteellisesti lahjakkaille henkilöille heidän edistymistään ja työssä laatua vastaavat edut. Edelleen rehtorien kokous on sitä mieltä, että assistenttien alimmalta palkkaustasolta lähtien olisi aikaansaattava nykyistä tarkempi tieteelliseen pätevyyyteen perustuva porrastus, joka olisi omiaan kannustamaan assistenttitoimiin nimitettyjä nuoria henkilöitä jatkuvaan tutkimustyöhön.⁸⁸

87 Bergholm 1983, 142–145; Autio 1994, 228–229; Kolbe 1996, 322–332; Ala 1999, 49.

88 Kallioinen 2007, 34; Kanervo 2007, 36–37.

Rehtorien ohella myös monien Helsingin yliopistojen laitosten esimiehet asettuivat tukemaan assistenttien palkankorotusvaatimuksia.⁸⁹ Assistentit pyysivät tukea palkkataistelulle myös Suomen Ylioppilaskuntien Liitolta (SYL) ja ylioppilaskuntien hallituksilta. Assistentit halusivat korostaa, että lakonuhka ei ollut kohdistettu yliopistojen opiskelijoita vastaan, vaan assistentit toivoivat tiiviimpää yhteistyötä opiskelijoiden ja nuorempien opettajien välillä myös yliopistohallinnon uudistamisessa.⁹⁰

SYL:lle osoitettu tukipyyntö tuotti tulosta. Helsingissä ilmestynyt *Ylioppilaslehti* otti myönteisen kannan assistenttikapinaan ja totesi, että assistentit olivat pudonneet oikeutettua korjausta vaativaan palkkakuoppaan.⁹¹ Tuenilmauksista huolimatta valtionvarainministeriön suunnalta ei kuulunut lupauksia palkankorotuksista, ja lakkovalmisteluja jatkettiin eri puolilla maata. Helsingin yliopistolla assistentit kokoontuivat 26.1.1968 suureen lakkovalmistelukokoukseen. Läsnä olleet 160 assistenttia asettuivat yksimielisesti tukemaan helmikuun ensimmäiselle viikolle suunnitellun lakon aloittamista, jos palkkaneuvottelut eivät sitä ennen edistyneet.⁹²

Uhkauksella näytti olevan lopulta tehoa, sillä viikko sen esittämisen jälkeen assistenttiliitto tiedotti edustajilleen luottamuksellisella kirjeellä, että valtionvarainministeriö oli luvannut pian antaa kirjalliset takeet assistenttien palkkatilanteen korjaamisesta.⁹³ Lakon välttämiseksi valtionvarainministeriön edustajat, ylijohdaja Martti Mäenpää ja hallitussihteeri Kalevi Salminen kertoivat valtion kannan Korkeakoulujen Assistenttiliiton hallitukselle 5.2.1968. Samana päivänä pidetty liittokokous antoi palkkaneuvottelijoille ohjeet, että la-

89 Kallioinen 2007, 34.

90 Kanervo 2007, 37–38.

91 Kallioinen 2007, 34.

92 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 toimintakertomus vuodelta 1968; KAT tiedote 1/1969 Helsingin yliopiston assistentit.

93 Kanervo 2007, 37–38.

konuhkaan palattaisiin 15.2., jos neuvotteluratkaisua sitä ennen ei löytyisi.⁹⁴

Päivää ennen liiton asettamaa takarajaa valtionvarainministeriön ja assistenttiliiton yhteinen työryhmä sai valmiiksi välipöytäkirjan, joka sisälsi suosituksen kahden palkkaluokan korotuksesta ylimäärisille assistenteille ja vuosiviikkotuntipalkkioperiaatteen soveltamisesta tuntiassistenttien palkkaukseen. Sopimuksen osana assistenteille oli tulossa virastotyöaika. Assistentit tulkitsivat tuloksen heidän ja valtionvarainministeriön neuvottelemaksi luottamukselliseksi sopimukseksi, jonka johdosta assistenttiliiton hallitus päätti toistaiseksi luopua työtaistelutoimista.⁹⁵

Assistenttityöryhmä allekirjoitti toukokuun lopulla mietinnön lopullisen version, jossa se ehdotti kahden palkkaluokan korotusta assistenteille, vuosiviikkotuntipalkkiojärjestelmän ottamista käyttöön yliopistoissa ja korkeakouluissa sekä eri yliopistojen assistenttiohjesääntöjen yhdenmukaistamista.⁹⁶ Vaikka mietintö näytti tuovan assistenteille vain kahden palkkaluokan korotuksen, tavoitteena olleen neljän sijaan, liiton kenttäväki vaikutti olevan saavutettuun tulokseen pääosin varsin tyytyväiseltä. Ainoastaan Jyväskylän yliopistossa assistentit kummastelivat, miksi liitto meni puoltamaan virastoaikaa, vaikka se merkitsisi tuntuvaa pidennystä assistenttien työaikaan ilman, että palkkaus tämän enempää kohentui.⁹⁷

Assistenttikunnan ilo pienestä palkankorotuksesta osoittautui enenaikaiseksi. Kesäkuun lopulla assistentit saivat kylmän suihkun:

94 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 toimintakertomus vuodelta 1968; HYA Tiedote I poimintoja HYA:n toimintakertomuksesta 1968.

95 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 toimintakertomus vuodelta 1968; HYA Tiedote I, maaliskuu 1968; Kallioinen 2007, 35.

96 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 toimintakertomus vuodelta 1968. Assistenttiohjesääntöä tarkastellaan myöhemmin tarkemmin alaluvussa Kuoppainen tie assistenttiohjesäännön kehittämiseksi.

97 Kallioinen 2007, 35.

Valtioneuvosto teki virkapalkkapäätöksen, jonka perusteella assistentit saivat vain yhden palkkaluokan korotuksen. HYA:n johdon saamaan tiedon mukaan syyllinen tähän oli opetusministeri Johannes Virolaisen lisäbudjettiesityksen torjunut valtionvarainministeriö. Virolainen antoi ymmärtää assistenteille tehneensä kaikkensa asian läpiviemiseksi, mutta jääneensä toiseksi valtionvarainministeriön virkamiehille.⁹⁸

Valtion virkamiesten palkkojen kuoppakorotuksiin oli budjetoitu niin vähän varoja, että assistenteille aiemmin keväällä annettuja lupauksia ei pystytty pitämään. Valtioneuvoston ohella assistenttiliitossa oltiin pettyneitä myös Akavaan, jolta saatu tuki koettiin riittämättömäksi. Assistenttien parissa koettiin, että Akavalle oli ollut tärkeämpää huolehtia oppikoulunopettajien palkkaus kuntoon kuin huolehtia pienen erityisryhmän nostamisesta palkkakuopasta. Assistenttien kokemus oli, että Akavan sijaan enemmän tukea heille oli tullut palkkakamppailussa TVK:laiselta virkamiesliitolta.⁹⁹

Assistenttien palkkatavoitteet jäivät kauas edellisen vuoden lopulla esitetyistä vaatimuksista, mutta siitä huolimatta liitossa ei lähdetty lakon tielle. Sekä toinen valtionvarainministeri Ele Alenius (SKDL) että opetusministeri Johannes Virolainen (k.) myönsivät, että valtio oli pettänyt assistenttien odotukset. Koska palkankorotus jäi yhteen palkkaluokkaan, ministeri Alenius perui assistenttien siirtymisen virastotyöaikaan. Assistenttien alkuperäisistä tavoitteista parhaiten toteutui niin sanottu vuosiviikkotuntiperiaate, joka paransi merkittävästi heikossa asemassa olleiden tuntiassistenttien asemaa. Tämän myötä tuntipalkat kaksinkertaistuivat ja tulivat sidotuiksi yleisiin palkantarkastuksiin.¹⁰⁰

98 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 Luottamuksellinen tiedote 4.1.1969.

99 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 toimintakertomus vuodelta 1968; Kallioinen 2007, 35.

100 Kallioinen 2007, 36.

Assistentit eivät olleet vaatimattomaksi jääneeseen palkankorotukseensa tyytyväisiä, ja lakkoaseeseen tarttumista pohdittiin vielä syksylläkin, mutta aikeesta luovuttiin. Nuoren liiton lakkokassan olemattomuus lienee ollut tähän eniten vaikuttanut julkilausumaton syy. Tampereen yhdistyksessä koettiin, että valtionvarainministeriö oli yksinkertaisesti pettänyt palkka-asiassa keväällä antamansa lupauksen. Helsingin yliopistolla HYA jätti syyskuun alussa torsoksi jääneiden palkankorotusten johdosta Helsingin yliopiston konsistorille kirjelmän, jossa huomautettiin tohtorien oikeutuksesta määrävuosikorotuksiin ja pyydettiin vuosiviikkotunteja koskevan palkkioperiaatteen soveltamista myös ylitunteihin.¹⁰¹ Vaikka assistenttien palkankorotus oli vaatimaton, julkisuudessa esitettiin keväällä 1969 lausuntoja, joiden mukaan Helsingin yliopisto joutuisi jopa rajoittamaan opiskelijamääriään assistenttien palkankorostusten takia.¹⁰²

Assistenttien yhä purnatessa latteita palkankorotuksiaan Vanhan ylioppilastalon valtaus syksyllä 1968 oli omiaan vahvistamaan eturyhmääjattelua yliopistolla. Valtauksen yhteydessä suurta huomiota saivat opiskelijoiden vaatimukset Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan (HYY) liittämistä Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestöön (SAK). Eräissä Vanhan valtauksen yhteydessä esitettyssä ponnassa vaadittiin ylioppilaskuntaa toimimaan etujärjestönä ay-liikkeen sisällä taloudellisen demokratian puolesta, sillä taloudellinen demokratia nähtiin kaiken muun demokratian perustana. Innostus vasemmistolaista ammattiyhdistysliikettä kohtaan ei päättynyt vanhan valtauksen, sillä yliopistojen hallinnonuudistustaistelun yhteydessä opiskelijajärjestöt omaksuivat ay-liikkeeltä toimintamuodokseen luentolakot ja vastaavat mielenilmaukset.¹⁰³

101 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 toimintakertomus vuodelta 1968; HYA Tiedote I poimintoja HYA:n toimintakertomuksesta 1968; Kallioinen 2007, 36–37.

102 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 HYA:n johtokunnan kokous 15.2.1969 7§.

103 Ala 1999, 49–50.

Helsingin yliopiston assistentit eivät tietävästi ottaneet osaa myöhemmin legendaariseen maineen saaneeseen Vanhan valtauksen. Tapahtuma herätti kuitenkin siihen asti lähinnä palkkausta koskevaan edunvalvontaan keskittyneen assistenttiliiton ottamaan kantaa yliopiston hallinnonuudistukseen. Joulukuussa 1968 lehdistössä ilmestyi assistenttiliiton yliopiston hallintoon suurempaa avoimuutta ja kaikkien eturyhmien parempia vaikutusmahdollisuuksia vaatinut kannanotto. Muutostoiveista huolimatta assistentit eivät kriittikittävästi myötäilleet SYL:n Vanhan valtauksen yhteydessä esille ottamia Suomen yliopistolaitoksen radikaaleja demokratisoimisvaatimuksia.¹⁰⁴

Keskusjärjestökysymys

Pian palkkaliikkeen jälkeen assistentit niin Helsingissä kuin muualsakin ryhtyivät pohtimaan keskusjärjestökysymystä. Keskusjärjestöön kuulumattomalla liitolla oli huomattavasti vähemmän vaikutusvaltaa kuin isomman kokonaisuuden jäsenenä olevalla liitolla. Virkamiesten sopimusjärjestelmän uudistumisen yhteydessä 1960-luvun lopulla oli nähtävissä, että keskusjärjestöihin kuulumattomat liitot tulisivat jäämään neuvottelujen ulkopuolelle.¹⁰⁵

Assistenttien ammatillinen järjestäytyminen 1960-luvun lopussa ajoittuu samaan ajankohtaan, jolloin Suomen työmarkkinoilla ja virkamiesten sopimusjärjestelmässä tapahtui kauaskantoinen muutos. Vuonna 1968 Suomessa solmittiin ensimmäinen tulopoliittinen kokonaisratkaisu. Sopimus nimettiin neuvotteluja johtaneen tulopoliittinen virkamies Keijo Liinamaan mukaan Liinamaa Ykköseksi.¹⁰⁶

104 HYA Tiedote I Assistentit ja korkeakoulun hallintouudistus 1968.

105 Kallioinen 2007, 41.

106 Mattila 2005, 121–130; Kallioinen 2007, 55.

Assistenttien työmarkkina-aseman kertaheitolla muuttava uusi virkaehtosopimuslaki puolestaan astui voimaan vuoden 1970 lopulla. Sen myötä virkamiesten, joita myös yliopistojen assistentit olivat, palkoista ja työehdoista tuli sopimuksenvaraisia asioita, joita varten oli luotava oma neuvottelujärjestelmä. Muutos oli merkittävä, sillä tähän asti valtio oli voinut pitkälle sanella virkasuhteissa olevien työehdot. Virkamiehille tuli muutoksen myötä lakko-oikeus ja valtiolle työnantajana puolestaan mahdollisuus määrätä työsulku. Koska keskusjärjestöjen neuvottelujärjestöistä tuli valtion työmarkkinallisuuden virallisia neuvottelukumppaneita, järjestökysymyksen ratkaisu koettiin tarpeelliseksi myös assistenttiliitossa. Keskusjärjestön jäsenyydestä tuli näin edellytys sille, että esimerkiksi assistenttiliitto pystyisi ajamaan jäsentensä palkka- ja työehtoaasioita.¹⁰⁷

Keskusjärjestökysymyksestä keskusteltiin assistenttiliiton epävirallisessa väliaikaisessa johtokunnassa ensimmäisen kerran huhtikuussa 1967, mutta tällöin asiassa ei tehty ratkaisua suuntaan eikä toiseen. Keskusjärjestökysymys palasi agendalle vuoden 1969 keuhälä. Assistentit harkitsivat Akavan ja Toimihenkilö- ja virkamiesjärjestöjen keskusliiton (TVK:n) alaisen Virkamiesliiton välillä, jotka molemmat olivat antaneet heille tukea palkkataistelussa.¹⁰⁸

HYA johtokunta päätti joulukuussa 1968 suositella yhdistyksen jäsenkokoukselle liittymistä Virkamiesliittoon. Ylimääräiseen jäsenkokoukseen paikalle saapuneesta harvalukuisesta joukosta 26 tuki liittymistä Virkamiesliittoon, yksi SAK:hon, mutta Akavaan liittymistä ei kannattanut yksikään.¹⁰⁹

Viidestä jäsenyhdistyksestä Helsinki ja Oulu asettuivat Assistenttiliiton hallituksessa Virkamiesliiton kannalle. Jyväskylä ja Turku em-

107 Kallioinen 1999, 53; Mattila 2005, 140-155.

108 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1969-1970 KAL tiedote 25.11.1968 Keskusjärjestökysymys.

109 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 HYA:n johtokunnan kokous 10.12.1968 7§.

pivät. Tampereen edustaja kannatti liittymistä Akavaan. Maaliskuussa järjestetyssä liittokokouksessa keskusjärjestöehdokkaana oli Akavan ja Virkamiesliiton ohella kolmantena vaihtoehtona esillä myös SAK, joka oli erityisesti vasemmistolaisesti orientoituneiden assistenttien suosiossa. Liittokokouksen äänestyksessä ylivoimainen enemmistö kannatti assistentteja palkkataistelussa voimakkaimmin tukenutta Virkamiesliittoa. Akavaa kohtaan palkkataistelun aikana koetuista pettymyksistä ei vielä ollut toivuttu. Poliitikalla oli 1960-luvun loppu ilmapiirissä merkitystä. Monet poliittisesti vasemmalle suuntautuneet assistentit pitivät Akavaa kokoomuslaisena keskusjärjestönä, johon oli parempi pitää tiettyä etäisyyttä.¹¹⁰

On arvioitu, että assistenttien keskusjärjestön valintaan vaikutti myös Virkamiesliiton Akavaa alhaisempi jäsenmaksu ja se, että Virkamiesliitto pystyi tarjoamaan alennuksia Vendito-järjestelmään kuuluvista liikkeistä.¹¹¹ Vendito oli eräänlainen esiluottokortti, jossa ostaja sai tavaran haltuunsa ilman rahaa. Alennuksen sisältävä lasku tuli vasta jälkikäteen. Alennusta sai myös ulkomaanmatkoista, auton polttoaineesta ja jopa kahvista.¹¹² Yliopiston keskeisten työntekijäryhmien ay-poliittisia näkemyseroja kuvaa se, että siinä missä assistentit valitsivat keskusjärjestökseen TVK:n, vuonna 1969 perustettu Professoriliitto teki vuoden 1974 lopulla miltei yksimielisen päätöksen liittyä Akavaan.¹¹³

Keskusjärjestön jäsenyys vaikutti monella tavoin arkeen HYA:ssa. Eräs muuttuva tekijä oli jäsenmaksu, johon meni vuoden 1969 myötä 5 % varsinaisesta palkasta. Tämä jakautui niin, että yhdistys ja liitto saivat tästä prosenttia, työtaistelurahasto 0,75 % ja Virkamiesliitto 2,25 %.¹¹⁴ Vaikka jäsenmaksu oli nykyiseen verrattuna korkea, on

110 Kallioinen 2007, 42.

111 BF HYA 30 vuotta 20.3.1997; Talvitie 1978, 276–277.

112 Kanervo 2007, 73.

113 Kallioinen 1999, 53.

114 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 Kutsu kevätkokoukseen 16.1.1969, kevätkokouksen pöytäkirja 3.2.1969 7§; Kanervo 2007, 71.

selvää, ettei uuden yhdistyksen lähtötilanteessa prosentilla assistentin palkasta kartutettu kovin nopeasti HYA:n kassaa.

Virkamiesliitossa assistenttiliitto ja sen runsaat yhdeksänsataa jäsentä otettiin mielellään vastaan. Assistenttiliiton helsinkiläiset aktiivit saivat nopeasti liitossa keskeisiä luottamustehtäviä. Pauli Sysiö valittiin vuoden 1970 alusta liiton hallitukseen ja Leo Grönholm liittovaltuustoon. Liittokokouksessa assistenteilla oli kuusi edustajaa. TVK:n jäsenyyden myötä assistentit liittyivät samaan liittoon 36 000 valtionhallinnossa työskentelevän virkamiehen kanssa. Samassa liitossa heidän kanssaan oli niin puolustusvoimien aliupseereja kuin postin ja valtionrautateiden henkilökuntaa. Uudessa keskusliitossaan assistentit sijoittuivat palkkatasonsa puolesta enemmänkin jäsenkunnan yläpäähän. Sama ero koski myös heidän koulutustasoa suhteessa liiton muuhun jäsenkuntaan.¹¹⁵

1969 – radikalismien käänne Suomessa

Prahan tapahtumat terävöittivät Suomen äärivasemmiston jakoa kansalliseen ja Moskova-mieliseen fraktioon, joista jälkimmäinen ymmärsi myös panssarivaununlinjaa. Miehityksen aiheuttama järkytys himmeni, ja uusvasemmistolainen liikehdintä otti jälleen tuulta purjeisiinsa. Kevään 1969 ilmiö oli aseistakieltäytymisliike. Sadat itsensä suojelupoliisille asepalveluksen vastaisesta yllyttämisestä ilmiantaneet nuoret miehet pyrkivät lamauttamaan oikeusjärjestelmän ylikuormittamalla sen satojen provokaationa tehtyjen ilmiantojen avulla. Kriisi laukesi, kun siviilipalvelukseen pääsyä helpotettiin. Maanpuolustuksen kyseenalaistamisen ohella konservatiivien kiukkuu nuorisoradikalismia kohtaan lisäsi samalla aktivoitunut Kiinan kulttuurivallankumousta ihaillut maolainen liike.¹¹⁶

115 Virkamiesliiton toimintakertomus 1970, 4-6, 11-13; Virkamiesliiton toimintakertomus 1973, 4-7; Talvitie 1978, 244, 299; Kallioinen 2007, 43.

116 Relander 2004, 159; Rentola 2009, 51-53.

Tavoitteena hallinnonuudistus – mies ja ääni

Yliopistot olivat vuosisatojen ajan olleet kollegiaalisesti johdettuja oppineiden yhteisöjä, joissa oli opittu tulemaan toimeen verraten pienellä hallintohenkilöstön määrällä. Yliopistojen kasvaessa hallinto ei kehittynyt samassa vauhdissa opiskelijoiden, assistenttien ja muun alemman opettajakunnan lisääntymisen kanssa. Tämä puolestaan johti koordinaation puutteeseen tutkimus- ja opetustoiminnan kehittämisessä ja se on myöhemminkin haitannut yliopistoja. Presidentti Urho Kekkosen vuonna 1965 asettaman korkeakoulupoliittisen työryhmän puheenjohtaja professori Oiva Ketonen arvioi, että yliopiston koko organisaatio oli Ruotsin vallan aikaista perua ja nopean päivittämisen tarpeessa.¹¹⁷

1960-luvun edetessä huimaa vauhtia kasvavat opiskelijamäärät toivat suomalaisiin yliopistoihin mukanaan monenlaisia hallinnollisia haasteita, tilaongelmia ynnä muita ratkaisua vaativia kysymyksiä. Ajan ja ideologioiden paineessa yliopistojen vuosisatainen professorivetoinen järjestelmä tuli haastetuksi erityisesti Suomen Ylioppilaskuntien Liiton ja muiden opiskelijajärjestöjen suunnalta. Vasemmistolaisesta ideologiasta innostuneet opiskelijat pitivät yliopistoa aristokraattisena ja patriarkalisena muinaisjäänteinä, joka oli tarpeen kertaheitolla demokratisoida. Tyytymättömyyttä professorivaltaan oli myös yliopistojen henkilöstön parissa. Assistenttien ja muun henkilöstön nopea lisääntyminen oli tehnyt professoreista vähemmistön yliopistoyhteisössä.¹¹⁸

Vuoden 1968 lopussa Helsingin yliopiston ylioppilaskunta (HYY) ja Suomen Ylioppilaskuntien Liitto (SYL) julistivat viralliseksi tavoitteekseen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteuttamisen korkeakouluissa. Kaikille yliopistolla työskenteleville ja opiskelevil-

117 Kallioinen 1999, 14-15.

118 Nevala 1999, 94-98, 114-117; Kanervo 2007, 40.

le haluttiin tasaveroiset vaikuttamismahdollisuudet valittaessa hallinnon edustajia yliopistoille. Kansanomaisemmin tavoitetta kutsuttiin mies ja ääni -periaatteeksi. Käytännössä tämä olisi voinut johtaa siihen, että korkeakoulujen ylimmissä päättävissä elimissä olisi voinut olla opiskelijaenemmistö. Yliopistot olisivat näin siirtyneet professorivallasta opiskelijoiden johtoon. Opiskelijat saivat pyrkimyksilleen hyvin arvovaltaista tukea, sillä tasavallan presidentti Urho Kekkonen ja opetusministeri Johannes Virolainen asettuivat SYL:n taakse tukemaan mies ja ääni -periaatetta.¹¹⁹

Professorivallan purkamista eivät 1960-luvun lopussa vaatineet vain opiskelijat, vaan myös muut henkilöstöryhmät halusivat hieman maltillisemmin äänenpainoin enemmän sanan valtaa siihen, miten yliopistoja johdettiin. Tässä hengessä assistenttiliitto jätti marraskuun lopussa 1968 opetusministeriölle kirjelmän, jossa assistenteille vaadittiin parempia mahdollisuuksia osallistua yliopistojen hallintoon.¹²⁰ Assistenttiliiton joulukuun alussa sekä opetusministeriölle että julkisuuteen lähettämässä kannanotossa liitto esitti korkeakoulujen ja yliopistojen ylimmän hallintoelimen valitsemista edustusperiaatteella ja kanslerin ja rehtorin valintaa kollegiossa suljetulla lippuäänestyksellä.¹²¹

Helsingin yliopistolla palkkauskysymys työllisti HYA:n aktiiveja vuonna 1968 niin, että muutoin yliopistomaailmaa ravistellut hallinnonuudistus jäi vuonna 1968 vähemmälle huomiolle. Yksittäiset HYA:n jäsenet osoittivat kuitenkin asiassa aktiivisuutta. Assistentit Esko Koskinen ja Antti Luhtala kiinnittivät marraskuussa yhdistyksen hallitukselle lähettämässään kirjeessä yhdistyksen huomion sekä assistenttien edustuksen välttämättömyyteen yliopiston hallinnossa että heidän työsuhdeasuntojen puutteeseen liittyvässä kysymykses-

119 Kaskikari 1996, 82–84; Kallioinen 2007, 52.

120 Kanervo 2007, 42.

121 HYA Tiedote I Assistentit ja korkeakoululaitoksen hallintouudistus 1968.

sään. HYA:n ylimääräinen jäsenkokous asetti joulukuussa 1968 assistentti Ilkka Tuomisen johtaman toimikunnan selvittämään hallinnonuudistusta assistenttien näkökulmasta.¹²²

Alkuvuodet olivat Helsingin Yliopiston Assistenttiyhdistyksessä voimakkaan talkoohengen aikaa. Intoa toimia erityisesti assistenttien työehtojen ja palkkauksen kohentamiseksi riitti erityisesti hallitustyöskentelyssä mukana olevalla ydinryhmällä. Pitkiä kokouksia ja neuvotteluita, joissa asioita pohdittiin juurta jaksan, pidettiin lakkaamatta. Tiedotteiden julkaisutoiminta oli myös aktiivista. Yhteishenki oli alussa HYA:n ensimmäisen puheenjohtajan Pauli Sysiön myöhempien muisteluiden mukaan aktiivien parissa hyvä. Palkkataso oli selkeä ongelma, jonka ratkaiseminen yhdisti aktiiveja.¹²³

Vaikka tiukoissa paikoissa pystyttiin osoittamaan kentän joukkovoimaa, järjestötoiminnalle usein tunnusomainen enemmistön passiivisuus turhautti aika ajoin HYA:n innokkaimpia aktiiveja. Assistenttiliiton sihteeri Auli Hakulinen kertoi vuosikertomuksessa Helsingin yhdistyksen lähettäneen jäsenilleen vuoden 1968 lopulla hallinnonuudistuksesta muistion ja kehotuksen lähettää ajatuksia, miten asiassa tulisi edetä. Kovin suurta innostuksen paloa hallinnonuudistus ei assistenteissa ilmeisesti herättänyt, sillä yhteydenotto ei Hakulisen mukaan herättänyt mitään reaktioita. Samaa turhautumista vastuun jakautumisesta harvoille hartioille oli havaittavissa myös assistenttiliiton tuoreen puheenjohtajan Pauli Sysiön liiton tiedotuslehdessä esittämistä pahoitteluita, että liiton vuoden 1969 alussa lähettämä lähemmäs sadan sivun tiedote oli kuuleman mukaan mennyt monilta assistenteilta lukematta paperikoriin.¹²⁴

122 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 toimintakertomus vuodelta 1968; HYT HYA pöytäkirjoja 1969–1970 Esko Koskinen & Antti Luhtala HYA:n johtokunnalle 9.11.1968, Demokratiatoimikunnan muistio 21.12.1968.

123 Hyasintti Juhlanumero 1987 Eilen – tänään – huomenna; Hyasintti 1/1989 Pauli Sysiö – HYA:n ensimmäinen puheenjohtaja.

124 HYA Tiedote I poimintoja HYA:n toimintakertomuksesta 1968; KAT Tiedote 2/1969 Lukijalle.

Helsingin yliopiston assistenttilyhdistyksellä oli valtakunnallisen assistenttiliiton toiminnassa alkuvuosina keskeinen rooli jo yksin muihin verrattuna suuremman jäsenkuntansa takia. Helsingillä oli vuonna 1969 liiton hallituksessa viisi edustajaa siinä missä muilla yliopistoilla oli yksi ja Turulla kaksi.¹²⁵ Helsingin asemaa assistenttiliiton toiminnassa korosti se, että vuoden 1969 alussa HYA:n ensimmäinen puheenjohtaja Pauli Sysiö siirtyi johtamaan valtakunnallista assistenttiliittoa. Hänen seuraajakseen HYA:n johtoon valittiin fysiikan laitoksen assistentti Matti Järvinen, joka istui myös assistenttiliiton hallituksessa.¹²⁶

Helsinki-keskeisyys aiheuttikin ajoittain assistenttiliiton kentällä muiden yliopistojen suunnalta kritiikkiä. Liiton turkulainen varapuheenjohtaja Kari Karkola asettui vuoden 1971 alun jäsentiedotteessa kuitenkin puolustamaan helsinkiläisiä. Karkolan mukaan oli luonnollista, että heidän oli helpompi hoitaa pääkaupungin virastoissa nopeaa reagointia vaativia liiton juoksevia asioita. Tämä palveli koko maan etua. Kentän palaute oli kuitenkin Karkolan mukaan kuultu liiton hallituksessa, ja vastuita johdossa yritettiin jakaa laajemmalle.¹²⁷ HYA:n johdossa kritiikki Helsingin dominoivasta roolista myös tiedostettiin. Kun assistenttiliitolle valittiin keväällä 1974 uutta puheenjohtajaa, johtokunta toivoi, että tehtävään löytyisi henkilö pääkaupungin ulkopuolelta. Helsinkiläisten toive kävi toteen. Assistenttiliiton otti huhtikuussa 1974 johdettavakseen joensuulainen Osmo Kiiskinen. Vuodeksi 1975 liiton ruori palasi Helsinkiin Vesa Majamalle, mutta siirtyi seuraavana vuonna Ouluun, jonka yliopistosta puheenjohtajana toimi vuoden 1982 loppuun asti Jukka Yliniemi.¹²⁸

125 KAT Tiedote 2/1970 Toimintakertomus vuodelta 1969.

126 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 HYA:n johtokunnan kokous 15.2.1969 2§.

127 KAT 1/1971 Lukijalle.

128 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972-1974 johtokunnan kokous 13.3.1974 4§; Kanervo 2007, 75, 206-210.

Ilmapiiri Helsingin yliopistolla oli keväällä 1969 hallinnonuudistuskeskustelun kiihtyessä jännittynyt. Osa opiskelijaradikaaleista pyrki provosoimaan yliopiston johtoa avoimeen konfliktiin tekemällä opettajista enemmän tai vähemmän perustelluista syistä kanteluita. Maaliskuussa 1969 *Ilta-Sanomat* kertoi erään teologian ylioppilaan esittäneen eksegetiikan professori Aimo T. Nikolaiselle laskun menetetyistä työajasta ja professorin hänelle aiheuttamasta hermoromahduksesta. Psykologian laitoksella ainejärjestö Kompleksi ja asemastaan lujasti kiinni pitävät professorit päätyivät avoimeen vastakkainasetteluun. Yliopistolle opettajien ja opiskelijoiden ristiriitoja selvittämään perustettu sovitteluelin pystyi tuomaan tilanteeseen vain osittain helpotusta.¹²⁹

Yliopistopoliittinen debatti oli yksi 1960-luvun lopulla suuria puheenaiheita, joka kiinnosti myös tasavallan korkeinta johtoa. Toukokuussa 1969 puheenjohtaja Matti Järvinen alusti HYA:n johtokunnan kokouksessa ”assistenttien vierailusta Tamminiemessä presidentti Kekkonen vieraana”. Mukana 7.5.1969 järjestetyillä Tamminiemen kutsuilla oli ollut myös HYA:sta assistenttiliittoon puheenjohtajaksi siirtynyt Pauli Sysiö. Ilta Tamminiemessä oli ollut presidentin päiväkirjan mukaan miellyttävä ja siihen oli osallistunut neljäkymmentä nuorta yliopiston opettajaa, dosenttia, assistenttia ja radiotoimittajaa. Kyse ei ollut assistenttien privaattivierailusta presidentin virka-asuntoon, vaan niin sanotuista Tamminiemen lastenkutsuista, joita presidentti Kekkonen järjesti verkostoituakseen aikansa nuoriin vaikuttajiin. Presidentti halusi antaa nuorille vierailleen mielikuvan, että he olivat ikään kuin kuuloetäisyydellä vallan ytimestä, eivätkä sitten innostuisi eräiden Länsi-Euroopan maiden nuorten tavoin kapinoimaan sitä vastaan.¹³⁰

129 Kolbe 1996, 355-378; Ala 1999, 50.

130 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 HYA:n johtokunnan kokous 9.5.1969 7§; Urho Kekkonen päiväkirja 7.5.1969; Kaskikari 1996, 49-52.

Vuoden 1969 alusta HYA:n ja assistenttiliiton toiminnan painopiste oli siirtynyt palkkauudistuksesta enemmän aatteellisena pidettyyn debattiin yliopistojen hallinnonuudistuksesta. HYA antoi hallinnonuudistuksesta huhtikuussa 1969 siitä käytävän taistelun ytimessä olevalle Helsingin yliopiston ylioppilaskunnalla sen pyynnöstä lausunnon, jossa toivottiin, että yliopiston asemaa yhteiskunnassa tarkasteltaisiin mahdollisimman laaja-alaisesti. Demokratiaa ei HYA:n mukaan pitänyt rajata yliopiston sisälle ja sen vuoksi yliopiston korkeimman päättävän elimen tuli olla sellainen, että se pystyi toimimaan riittävän tehokkaasti ja itsenäisesti.¹³¹

Kevään 1969 kuluessa HYA:n ja SYL:n edustajien välillä käytiin hallinnonuudistuksesta jatkoneuvotteluja. Opiskelijoiden tavoitteet olivat kuitenkin niin jyrkät, että ennen pitkää oltiin umpikujassa, kun yhteisistä tavoitteista ei pystytty sopimaan.¹³² HYA pyrki ottamaan hallinnonuudistuksessa välittäjän roolin ääripäiden Professoriliiton ja SYL:n välillä. Assistenttien jääminen hallinnonuudistuksen rintamalinjojen väliin ei miellyttänyt kiistan kaikkia osapuolia. Pauli Sysiö arvioi syksyllä 1969, että liiton pyrkimystä löytää hallintokäsymyksessä kolmas vaihtoehto oli sekä arvostettu että arvosteltu.¹³³

Toukokuussa 1969 HYA antoi hallinnonuudistus-demokratisoimisvankkureita vetäneelle Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan hallitukselle oman lausuntonsa siitä, miten yliopistoa tuli jatkossa johtaa. Radikaalista ja nopeasta muutoksesta haaveileville lausunnonpyytäjille HYA:n näkemykset olivat todennäköisesti tarpeettoman konservatiivista luettavaa. Lausunnon tarkoituksena oli selvästi painaa jarrua yliopistoilla kiihkeänä käyvään keskusteluun. Ennen kuin edes mistään yksityiskohtaisesta uudistuksesta haaveiltiin, HYA

131 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 toimintakertomus 1969.

132 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 toimintakertomus 1969.

133 KAT Tiedote 2/1969 Lukijalle; HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 johtokunta 17.11.1969 3§; Hyasinti 1/1989 Pauli Sysiö – HYA:n ensimmäinen puheenjohtaja.

halusi, että selvitetään laajemmin koko yliopiston toiminnan peruskysymykset. Helsingin yliopiston assistenttien mielestä Suomen koko korkeakoululaitosta piti tarkastella kokonaisuutena. HYA:n mielestä ainoastaan yliopistojen sisäisen demokratian kehittämiseen keskittyvä uudistus ei ollut riittävä edistysaskeleena, vaan korkeinta päätösvaltaa yliopistolla käyttävän hallintoelimen oli voitava pohtia yliopiston asemaa laajempänä osana yhteiskuntaa.¹³⁴ Syykuussa 1969 HYA:n hallitus linjasi, että opiskelijoille ja toimihenkilöille kuului edustus yliopiston hallinnossa. Valtuuston vaalista hallituksen enemmistö kannatti kiintiöjakoja, vaikka myös mies ja ääni -periaatteelle löytyi kannatusta.¹³⁵

Siinä missä Helsingin yliopiston assistenttiyhdistys halusi jarruttaa hallinnonuudistuksen vauhtia yliopistolla, Suomen valtiovalta oli valmis vastaamaan yliopistojen demokratisoimista vaativien huuhtoon. Selkeimmin tämä näkyi opetusministeriön korkeakoulutoimiston päällikkö Jaakko Nummisen vetämän Korkeakoulujen sisäisen hallinnon kehittämiskomitean kesäkuussa 1969 ilmestyneessä 400-sivuisessa mietinnössä, joka asettui selväsanaisesti kannattamaan mies ja ääni -periaatetta. Yliopistoilla vallankahvaan pääsemisestä haaveilleen opiskelijanuorison näkemyksiä myönteillisessä muistiossa painotettiin, että kaikkien yliopistoyhteisössä vaikuttaneiden tahojen tuli saada tasaveroinen mahdollisuus päästä mukaan päätöksentekoon yliopistoilla. Kunkin ryhmän tuli saada valita edustajansa hallinnon kaikkiin portaisiin ylintä valtaa käyttävästä valtuustosta aina alimman tason laitosneuvostoihin. Komitea suositteli yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella valittavan valtuuston perustamista yliopiston korkeimmaksi päättäväksi elimeksi.¹³⁶

134 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 HYA:n johtokunnan kokous 20.5.1969 3§.

135 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 HYA:n johtokunta 9.9.1969 5§, 6§, 18.9.1969 2§, 24.9.1969 2§.

136 Talvitie 1978, 152; Kanervo 2007, 43.

Radikaalia muutosta ajavasta lopputuloksesta huolimatta näkemykset hallinnonuudistuksen toteutustavasta olivat hajonneet vahvasti jo Nummisen komiteassa ja sen toiminta oli ollut kaikkea muuta kuin yksimielistä. Erityisesti professorikunnan edustajana komiteassa istunut Helsingin yliopiston matemaattis-luonnontieteellisen osaston dekaani professori Ernst Palmén totesi suoraan, että uudistus veisi käytännössä kaiken vallan pois yliopistojen henkilökunnalta (virkamiehiltä ja professoreilta) ja siirtäisi sen opiskelijoiden käsiin.¹³⁷

Nummisen komitean raportin julkistamisen yhteydessä Mauno Koiviston kansanrintamahallitus päätti, että jokaiseen korkeakouluun oli asetettava toimikunta valmistelemaan hallinnonuudistusta kyseisessä oppilaitoksessa. Valtioneuvoston ohje muodostaa 4-12-jäseninen toimikunta oli niin monitulkintainen, että jo yksin uudistusta suunnittelevan elimen kokoonpanosta saatiin yliopistoilla aikaan poliittisesti latautuneessa ilmapiirissä vaikeasti ratkottavia kiistoja.¹³⁸

Keväällä 1969 yliopistojen lehtorit perustivat assistenttien esimerkkiä seuraten oman ammattiliiton. Lehtoriliiton synty liittyi lehtoreille kaavailtuun kokonaistyöaikaan. Yliopistojen professorikunta puolestaan koki mies ja ääni -periaatteeseen perustuvan uudistuksen suorana haasteena omalle asemalleen millaiseksi se oli pitkälti tarkoitettukin SYL:n suunnalta. Puolustuksen koordinoimiseksi professorit päätyivät lokakuussa 1969 perustamaan Korkeakoulujen Professoriliiton omaksi ammattiliitokseen. Siinä missä assistenttiliitto oli perustettu kahta vuotta aiemmin yhden asian liikkeenä nostamaan assistentit ylös palkkakuopasta, professoriliiton perustamisen ykkösmotiivi oli hallinnonuudistuksen torjuminen. Toisin kuin professoriliitto, assistenttiliitto ei uponnut yhtä syvälle hallinnon-

137 Kallioinen 1990, 21; Autio 1994, 232.

138 Kanervo 2007, 43-44.

uudistustaistelun juoksuhautoihin, vaan pyrki kannanotoissaan sisäisistä näkemyseroista huolimatta esiintymään maltillisena voimana professorien ja SYL:n välillä.¹³⁹ Kolmen ammattiliiton perustaminen Suomen yliopistoille lyhyen ajan sisällä johti siihen, että opettajaryhmien edunvalvonnan kentästä muodostui hajanainen. Tämä 1960-luvun lopulla syntynyt asetelma oli tulevina vuosikymmeninä omiaan aiheuttamaan kitkaa ja jännitteitä, vaikka liittojen välillä tehtiin jatkuvasti myös yhteistyötä.¹⁴⁰

Käytäväkokousten sijaan assistenttiliitto halusi syksyllä 1969 selvittää jäsenkyselyllä tarkemmin jäsenkuntansa näkemyksiä mieltä kuohuttavasta hallinnonuudistuksesta. Kysely kertoi, että enemmistö ei ollut professorivetoiseen järjestelmään tyytyväisiä ja muutokselle itsessään oli kannatusta. Helsingin yliopistolla kyselyyn vastasi reilusti yli neljäsataa assistenttia. Yliopistojen välillä oli melko suuria näkemyseroja siinä, miten hallintoa tulisi kehittää. Helsingin yliopistolla assistenteista 72 % kannatti yliopiston korkeimmaksi päättäväksi elimeksi tarkoitetun valtuuston valitsemista suhteellisella vaalilla, jossa olisi kiintiöperiaate niin, että yliopiston eri intressiryhmät tulivat tasaveroisesti edustetuksi. Valtasuhteet yliopistolla uuteen uskoon jyräävää mies ja ääni periaatetta HYA:n jäsenistä kannatti vain 16 prosenttia, kun vastaava luku Jyväskylän assistenttien parissa oli peräti 43 %. Rehtorin puolestaan halusi valita suoralla vaalilla 20 % prosenttia helsinkiläisistä assistenteista, kun toista ääripäätä maan assistenttikunnan näkemyksiä edustaneen Jyväskylän assistenttien parissa suoran vaalin kannalla oli lähes puolet.¹⁴¹

139 KAT Tiedote 2/1970 Toimintakertomus vuodelta 1970; Kallioinen 1999, 23, 26.

140 Kallioinen 2007b, 10

141 KAT Tiedote 2/1969 Korkeakoulujen sisäisen hallinnon uudistaminen; HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 johtokunta 27.10.1969 4§. Kyselyyn vastasi Helsingin yliopistolla 441 assistenttia.

Jäsenmäärältään suurimman Helsingin assistenttiyhdistyksen kanta painoi, kun assistenttiliitto määritteli linjansa uudistukseen. Jäsenkyselyn henkeä mukaillen Korkeakoulujen assistenttiliiton hallitus päätyi lokakuun 1969 lopussa valtioneuvostolle korkeakoululain uudistuksesta antamassaan lausunnossa kannattamaan yliopiston valtuuston vaalissa kiintiöperiaatetta ja rehtorin valitsemista suoran vaalin sijaan yliopistonvaltuuston suorittamalla vaalilla.¹⁴² Vaikka yhdistyksenä HYA kannatti keskitietä, koetteli mies ja ääni -periaate myöhempien muisteluiden mukaan kuitenkin 1960- ja 1970-lukujen taitteessa HYA:n assistenttien yhteishenkeä. Osa kannatti kiivaasti radikaaleja uudistuksia ja heidän oli vaikea ymmärtää niitä, jotka olivat maltillisemmän linjan kannalla. Helsingissä eriävät näkemykset eivät kuitenkaan johtaneet Jyväskylän tavoin assistenttiyhdistyksen jakautumiseen joulukuussa 1972. Uusi SAK:lainen yhdistys rekisteröitiin nimellä Jyväskylän yliopiston assistentit ja tutkijat. Kahden yhdistyksen aika kesti Jyväskylässä vuoteen 1987, jolloin jyväskyläläiset assistentit palasivat saman yhdistyksen lipun alle.¹⁴³

Kiivaan julkisen keskustelun päätteeksi, jossa SYL ja Professoriliitto edustivat ääripäitä, hallinnonuudistusta koskeva laki tuli loppuvuodesta 1969 eduskuntakäsittelyyn juuri ennen seuraavan vuoden alun eduskuntavaaleja. Viime vaiheessa hanketta vastustavat kansanedustajat organisoivat Professoriliiton avustuksella Operaatio Papukaijaksi nimetyn jarrutusoperaation. Sen tavoitteena oli maratonpuheilla lykätä kiistelty lakiesitys yli vaalien. Jarrutus puri: lainmuutosta voimakkaasti kannattanut opetusministeri Johannes Virolainen antoi 10.3.1970 periksi ilmoittamalla puoltavansa käsittelyn keskeyttämisestä, koska asiaa ei ehditty käsitellä ennen vaaleja.¹⁴⁴ Assistenttiliitosta Auli Hakulinen, Matti Järvinen ja Pauli Sysiö kävivät 28.1.1970

142 KAT Tiedote 2/1970 Toimintakertomus vuodelta 1969.

143 Hyasinti Juhlanumero 1987 Eilen – tänään – huomenna; Happonen 2003, 8.

144 Autio 1994, 232; Kallioinen 1999, 30-32.

eduskunnan sivistysvaliokunnassa kuultavina ”Lex Virolaisen” eduskuntakäsittelyn aikana.¹⁴⁵

Yliopiston hallinnon nopeaa demokratisoimista vaatineiden opiskelijoiden kärsivällisyys loppui helmikuun 1970 puolivälissä. Suomen Ylioppilaskuntien Liitto julisti hallinnonuudistuspäivän ja marssitti tuhat opiskelijaa eduskuntatalon eteen huutamaan ”One man – one vote” -iskulausetta. Opiskelijoiden lakkokokous julisti tämän jälkeen luentolakon, jonka oli määrä keskeyttää opetus ja järjestää tilalle keskusteluja hallintouudistuksesta. Osassa luentosaleissa tavoite onnistui ja luennoitsija väistyi. Osassa vihainen professori ajoi keskeyttäjät ulos. Takaiskuista huolimatta usko vallankumouksen voittoon oli vahva. ”Toverit, vaikka taistelu voitetaan, niin sota jatkuu!”, huudettiin Porthanian lakkosalissa. Yliopiston ”vanhoillinen” johto veti kuitenkin pidemmän korren. Antaen lakkolaisille sopivassa määrin periksi rehtorinkanslia piti langat käsissään, eikä Helsingissä nähty Keski-Euroopan tyyppisiä kampusmellakoita. Viikossa lakkolaiset väsyivät ja ilmoittivat jatkavansa toimintaansa laitostasolla. Keskinen ansio siitä, että suukopua suuremmilta levottomuuksilta vältyttiin, kuului suurelta osin vararehtori Mikko Juvan neuvottelukyvyyille.¹⁴⁶

Professoriliittoon verrattuna assistenttiliitto jäi taustalle hallinnonuudistusta koskevassa keskustelussa, sillä toisin kuin professorit assistentit olivat sisäisesti jakautuneita sen suhteen, miten asiassa tulisi edetä. Virallisissa kannanotoissaan assistenttiliitto kannatti kiintiöperiaatetta, jonka mukaan yliopiston eri henkilöstöryhmät valitsisivat vaaleille hallintoon omat edustajansa.¹⁴⁷ Liiton maltillisista virallisista kannanotoista huolimatta kiista hallinnonuudistuksesta jakoi assistentteja niin liiton kuin paikallisyhdistyksien sisällä. Liiton asiasta

145 KAT tiedote 1/1971 toimintakertomus 1970.

146 Juva 1994, 174-176.

147 Kallioinen 2007, 52.

käymissä neuvotteluissa jouduttiin usein ottamaan neuvottelutaukoja, joiden aikana kukin kävi soittamassa taustaryhmilleen ja pyysi toimintaohjeita.¹⁴⁸

Suomen Ylioppilaskuntien Liitossa assistenttien varovaisuutta hallinnonuudistuksessa ei oikein ymmärretty. Tästä huolimatta SYL:ssä pohdittiin keväällä 1969 mahdollisuutta saada assistenttiliitolta tukea yliopiston demokratisoimiseksi, vaikka assistenttiliitto ”käytännössä onkin vain paperitiikeri.”¹⁴⁹

Poliittisesti äärivasemmiston kannattajiin lukeutunut Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan apulaisprofessori J. P. Roos kritisoi keväällä 1973 Helsingin Sanomissa assistenttiliittoa saamattomuudesta ja siitä, että se oli ollut mies ja ääni -kiistassa lähinnä professoriliiton uskollinen apulainen, jolla oli omia näkemyksiä vain palkkakysymyksissä. HYA:n *Assistentica* jäsentiedotteessa Roosin lausunto noteerattiin, sillä sen koettiin heittävän ikävän varjon liiton suurimman jäsenyhdistyksen päälle. HYA:n mukaan Roos oli unohtanut liiton ja yhdistyksen toiminnan monet myönteiset tulokset. Samalla se kaipasi kritiikin esittäjältä konkreettisia parannusehdotuksia liiton väitetyin saamattomuuden korjaamiseksi.¹⁵⁰

Korkeakoululain kaatumista seuranneista vuoden 1970 eduskuntavaaleista muodostui merkittävä poliittisen ilmapiirin jakaja sodanjälkeisessä Suomessa. Kansanrintamakauden jälkeen vasemmisto menetti vaaleissa eduskuntaenemmistönsä, vaikka SDP säilytti asemansa suurimpana puolueena. Erityisen kovaa äänestäjät rokottivat Johannes Virolaisen johtamaa keskustapuoluetta, joka menetti peräti kolmetoista kansanedustajapaikkaa. Eduskuntaan tuli Suomen Maa-seudun Puolueen SMP:n vaalivoiton turvin maaliskuussa 1970 por-

148 Kallioinen 2007, 54.

149 Sundbäck 1991, 38; Kallioinen 2007, 53.

150 HYT HYA kirjeet 1967–1973 *Assistentica* 1/73 Tyytymättömyyttä; Kallioinen 1999, 50.

varienemmistö. Vaalituloksesta huolimatta vasemmistopuolueiden ja keskustan hallitusyhteistyötä jatkettiin. SMP:n puheenjohtajan Veikko Vennamon ennakoimattoman hyvä menestys vuoden 1968 presidentinvaaleissa oli ollut Urho Kekkoselle nöyryytys, josta presidentin oli vaikea päästä yli, eikä SMP:llä ollut pääsyä hallitukseen hänen johtamassaan Suomessa.¹⁵¹

Korkeakoululain kaatuminen ennen kevään 1970 eduskuntavaaleja merkitsi hallinnonuudistuksen vastustajille vain hengähdystaukoa.¹⁵² Helsingin yliopiston assistenttien johtokunnassa linjattiin toukokuussa 1972, että paras keino pyrkiä edistämään assistenttien kannalta myönteistä lopputulosta oli käydä keskusteluja kansanedustajien ja muiden vaikutusvaltaisten tahojen kanssa.¹⁵³

Toimintakykyisen enemmistöhallituksen muodostaminen vaalien jälkeen osoittautui vaikeaksi, sillä osa puolueista ei ollut presidentti Kekkonen ja taustalla vaikuttavan Neuvostoliiton Helsingin suurlähetystön silmissä hallituskelpoisia. 1970-luvun alussa nähtiin useita lyhytaikaisia vähemmistöhallituksissa ja jopa virkamieshallituksia. Keväällä 1972 presidentti Urho Kekkonen päätti hajottaa eduskunnan ja määrätä ennenaikaiset eduskuntavaalit, jotka eivät kuitenkaan merkittävästi muuttaneet puolueiden välisiä voimasuhteita.¹⁵⁴

Sekä Ahti Karjalaisen (k.) hallituksen opetusministeri Jaakko Itälä (lib.) että Rafael Paasion hallituksen opetusministeri Ulf Sundqvist (sd.), yrittivät omilla versioillaan ajaa eteenpäin kesken jäänyttä hallittonuudistusta yliopistoilla. Hankkeet kohtasivat kuitenkin edelleen yhä suurempaa vastarintaa. Arvovaltaista tukea mies ja ääni -periaatteen kannattajat saivat loppuun asti presidentti Urho Kekkoselta, joka muun muassa kutsui vuoden 1970 valtiopäivien avajaispuhees-

151 Mattila 1992, 367; Kallioinen 1999, 39-40; Nevakivi 2009, 293-298.

152 Kallioinen 1999, 39.

153 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972-1974 johtokunnan kokous 30.5.1972 8§.

154 Nevakivi 2009, 293-298.

saan uudistuksen vastustajia äärivanhoillisiksi. Monivaiheinen näytelmä tuli lopulta päätökseen syksyllä 1973, kun eduskunta lopulta hylkäsi SYL:n aktiivien näkökulmasta vesittyneen lakiesityksen äänin 125–23.¹⁵⁵

Edellä kuvattu pitkään kestänyt ja eräänlaiseen professorien torjuntavoittoon päätyneet mies ja ääni -kamppailu kärjisti 1960- ja 1970-lukujen taitteessa ilmapiirin Helsingin yliopistolla äärimilleen. Professorikunta leimautui kiistan johdosta pitkäksi aikaa kaikkia uudistuksia vastustavaksi oikeistolaiseksi klikiksi. Monilla yliopiston laitoksilla suhteet opiskelijoiden ja professorien välillä käytännössä katkesivat. Esimerkiksi sosiaalipsykologian laitoksella opiskelijat halusivat erottaa professori Kullervo Rainion tämän ”fasististen toimenpiteiden” johdosta. Professorien ja opiskelijoiden vastakkainasettelussa assistentit jäivät usein rintamalinjojen väliin, millä oli moninaisia vaikutuksia heidän asemaansa yliopistoyhteisössä.¹⁵⁶

155 Autio 1994, 233–243; Kallioinen 1999, 40–46.

156 Kallioinen 1999, 47, 50–51.

Toiminta vakiintuu 1971–1984

HYA etsii identiteettiä – palkkaliike vai enemmän?

1 970-luvun alussa yhdistyksen toiminta alkoi perustamisvaiheen jälkeen vakiintua ja asettua uomiin. HYA käytti koko vuosikymmenen assistenttiliiton kanssa yhteistä Liisankatu 16:ssa sijaitsevaa toimistoa.¹⁵⁷ Helsingin yliopiston assistenttien toisena puheenjohtajana toiminut assistentti Matti Järvinen luopui tehtävästä vuoden 1971 alussa ja tilalle tuli sosiologian laitoksen assistentti Leo Grönholm. Grönholm oli tutkimuksissaan käsitellyt muun muassa pääkaupungin lähiöiden sosiaalisia ongelmia. Hän toimi tämän jälkeen HYA:n puheenjohtajana neljäntoista vuoden ajan aina kevääseen 1985 asti. HYA:n ohella Grönholm edusti assistentteja monissa Helsingin yliopiston hallintoelimissä muun muassa pienessä konsistorissa ja virastodemokratiatoimikunnassa. Grönholmilla oli merkittäviä luottamustoimia myös Assistenttiliitossa ja Virkamiesliitossa. Grönholmin pitkän puheenjohtajakauden aikana esillä olivat muun muassa yliopiston hallinnonuudistus, tilapäisten assistenttien ase-

157 Hyasinti 3/1980 HYA ja KATL ovat muuttaneet; Historiatoimikunnan jäsenen Heino Vänskän sähköpostiviesti Ville Jalovaaralle 7.10.2016; Kallioinen 2007, 45.

ma, luottamusmiesjärjestelmä, virastodemokratia ja assistenttien ohjesäännöt. HYA:n 20-vuotisjuhlan yhteydessä vuonna 1987 Grönholm nimitettiin yhdistyksen kunniapuheenjohtajaksi.¹⁵⁸

Helsingin Yliopiston Assistentit ja Korkeakoulujen Assistenttiliitto perustettiin korjaamaan assistenttikunnan palkkauksen jälkeensä jääneisyyttä. Palkkaus ei ollut 1960-luvun lopussa ainut Suomen yliopistoissa korjausta vaativa assistenttien työehtoihin liittyvä ongelma. Jo heti toimintansa alussa sekä HYA että assistenttiliitto kiinnittivät huomiota muihin jäsenkuntansa edunvalvontakysymyksiin. HYA:n aktiiveille kävi ilmeiseksi, että toimivaa ammattiyhdistystä ei perustettu yhdessä yössä, vaan rutiinien oppiminen ja toimintaympäristön hahmottaminen otti aikansa. Oman haasteensa toi jatkuvasti vaihtuva pitkälti määräaikaisissa työsuhteissa oleva jäsenkunta. Matalan palkkatason ohella urakehityksen karikkoisuus aiheutti 1960- ja 1970-luvuilla assistenteille jatkuvasti harmaita hiuksia. HYA:n edunvalvontatyössä vastaantulevia toistuvia neuvottelutaitoja vaativia tilanteita aiheutti assistenttien työvelvollisuuksissa olevat epäselvyydet, nimitysperusteet ja virkakausien pituudet.¹⁵⁹

Edunvalvonnan ohella HYA tarjosi jäsenilleen koulutus- ja vapaa-ajan toimintaa. Lokakuussa 1972 yhdistys järjesti yhdessä Helsingin yliopiston opettaja- ja virkamiesyhdistyksen kanssa kahden viikon tutustumismatkan Neuvostoliittoon. Matkalaiset kiersivät ympäri laajaa neuvostomaata ja kävivät aina Siperian pääkaupungissa Novosibirskissa asti.¹⁶⁰

1970-luvun hengessä suhteiden ylläpitäminen Neuvostoliittoon tiedepiireihin oli agendalla HYA:ssa Suomi – Neuvostoliitto -seuran (SNS) kautta. Yhdistyksellä oli oma edustaja SNS:n Helsingin

158 Hyasinti 4/1988 Leo Grönholm – HYA:n kunniapuheenjohtaja; Grönholm 1961a; Grönholm 1961b.

159 Kallioinen 2007, 67.

160 HYT HYA pöytäkirjat 1971-1972 johtokunta 16.5.1972 6§, liite 4.

yliopiston osaston hallituksessa. 1970-luvun lopulla assistenttiyhdistys keskusteli SNS:n kanssa Neuvostoliittoon tehtävän opettajavaihdon lisäämisestä. HYA toivoi SNS:n myötävaikuttavan siihen, että neuvostoliittolaista tutkimuskirjallisuutta olisi suomennettu enemmän. HYA ehdotti, että Suomeen saataisiin Neuvostoliitosta enemmän tieteellisiä opetusfilmejä ja vierailevia tiedenäyttelyitä.¹⁶¹

Suomalainen korkeakouluväki piti 1980-luvun alussa YYA-hengessä yhteyksiä Neuvostoliittoon myös liittotasolla. Keväällä 1980 Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliittoon ja Neuvostoliiton ammattiliittojen keskusneuvoston välillä sovittiin, että neuvostoliittolainen valtuuskunta osallistuisi Korkeakoulujen Henkilökuntaliitto KHL:n ja Korkeakoulualan assistenttien ja tutkijain liitto KATL:n palkkaus- ja jatkokoulutusseminaariin. Lokakuussa 1980 Espoon Dipolissa järjestetyssä kaksipäiväisessä seminaarissa keskusteltiin korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten ammattijärjestöjen toiminnasta ja henkilöstön työoloihin liittyvistä kysymyksistä molemmissa maissa.¹⁶²

1970-luvun alussa HYA:n edunvalvonnan painopiste siirtyi assistenttiliiton uuden keskusjärjestön, Virkamiesliiton, myötävaikutuksella palkka-asioista laajemmin muihinkin työmarkkinakysymyksiin.¹⁶³ Assistenttiyhdistys joutui yliopiston keskeisen ammattiryhmän etujärjestönä antamaan lausuntoja moninaisista yliopistoelämän kysymyksistä. Yksi näistä oli Helsingin yliopiston konsistorin vuonna 1969 tekemä päätös siirtää lääketieteellistä tiedekuntaa luukuun ottamatta koko yliopisto Viikkiin. Maan hallitus vahvasti paljon keskustelua herättäneen ja sittemmin toteutumatta jääneen siirron seuraavana vuonna. HYA:n hallitus antoi asiasta lausunnon marras-

161 HYT HYA pöytäkirjoja 1976–1977 johtokunta 8.2.1978 7§; HYA kirjeet 1974–1979 HYA SNS:n Helsingin yliopiston osastolle 7.5.1979.

162 Seminaariraportti 1980, 2.

163 HYT HYA pöytäkirjat 1971–1972 johtokunta 9.3.1972 6§, liite 2.

kuussa 1970 ja linjasi omana kantanaan, että Viikkiin voisivat lähteä ne tiedekunnat, joiden siirto oli taloudellisesti ja käytännöllisesti perusteltu.¹⁶⁴

Suomen 1970-luku

Maailmanlaajuisen talousoptimismin romahtamisella oli vaikutusta siihen, että Suomessa yhteiskunnan kehitys kääntyi 1970-luvun alkupuolella astetta konservatiivisempaan suuntaan. Taantuma saavutti tosin Suomen viiveellä, kun vuosikymmenen puolivälissä teollisuustuotanto kääntyi laskuun ja työttömyys maassamme nousi ennennäkemättömiin lukemiin. Yritykset siirtää valta korkeakouluissa opiskelijoille tyrehtyivät ja kohti keski-ikää kulkevien sodanjälkeisten suurten ikäluokkien kiinnostus radikalismiin väheni. Konservatismi ja porvarillisten arvojen vahvistuminen ei merkinnyt, että Neuvostoliittoa olisi alettu arvostella Suomessa vapaammin. Kehitys oli päinvastainen. Sitä mitä suurvaltanaapurista oli korrekta kirjoittaa ja julkisuudessa lausua pohdittiin aiempaa tarkemmin. Ulkopoliittikaan perustuvasta sisäpoliittisesta syrjinnästä tuli vallankäytön väline. Marginaalin joutui helposti, jos arvosteli äänekkäästi itänaapuria. Neuvostoliiton ystäväksi pyrkivät nyt myös ne, jotka olivat aiemmin pitäneet itänaapuriin etäisyyttä.¹⁶⁵

Valtion tieteellisten toimikuntien – vuodesta 1970 Suomen Akatemian – tutkijoiden ja tutkimusassistenttien toimien perustaminen tarjosi tilapäistä apua yliopiston nuorten tutkijoiden työllisyystilanteeseen.¹⁶⁶ Tehtävää silti riitti edelleen. 1970-luvun edetessä ajatus palkkaetujen valvontaa laajemmasta toimenkuvasta voitti alaa myös assistenttiliitossa. Vuoden 1977 lopulla hyväksytyissä uusissa säännöissä liiton tehtäväksi määriteltiin ”valvoa Suomen korkeakoulujen assistenttien ja muiden vastaavien opetus- ja tutkimustehtäviä

164 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 johtokunta 3.11.1970 5§.

165 Rentola 2005, 146–147, 165.

166 Leikola 1990, 485.

suorittavien oikeudellisia, sosiaalisia ja palkkauksellisia etuja ja tukea heidän edistymispyrkimyksiään tieteenharjoittajina ja korkeakoulujen opettajina sekä toimia jäsentensä välisenä yhdysiteenä.”¹⁶⁷

Kuoppainen tie assistenttiohjesäännön kehittämiseksi

Helsingin yliopistossa otettiin vuonna 1939 käyttöön Suomen ensimmäinen assistentti- ja amanuenssiohjesääntö. Sääntö oli väljä ja määritteli vain assistenttuurien lukumäärät, kelpoisuusvaatimukset ja keskeiset tehtävät. Sääntö ei poistanut virkojen kelpoisuusehdoissa ja tehtävissä olevia huomattavia tiedekuntakohtaisia eroja. Siinä missä useimmat tiedekunnat edellyttivät assistenteilta liseniaatin tutkintoa, toisessa ääripäässä matemaattis-luonnontieteellinen ei vaatinut lainkaan tutkintoa. Jopa assistenttien työajoissa oli tiedekuntakohtaisia eroja aina vuoteen 1951 asti, jolloin yliopiston konsistori määritteli, että assistentin viikoittainen työaika oli lukukausien aikana 24 tuntia.¹⁶⁸

Helsingin yliopiston assistenttien 1950-luvun alun työtaistelun seurauksena vuonna 1953 laadittiin uusi assistenttiohjesääntö. Jatko-opiskeluun kannustaneessa säännössä toimikaudet liitettiin pätevyteen siten, että väitellyt assistentti voitiin määrätä toimeensa rajoituksetta, mikäli hän teki edelleen tutkimustyötä.¹⁶⁹ Vuoden 1953 sääntö uusittiin jo kolme vuotta myöhemmin. Vuoden 1956 ohjesäännössä assistentti nähtiin ensisijaisesti professorin apulaisena, jonka päätehtävä oli professorin avustaminen opetuksessa tämän ohjeiden mukaan. Tutkimustakin piti tehdä virka-aikana, kunhan se ei vain ollut omaa tutkimusta, eikä varsinkaan väitöskirjatyötä.¹⁷⁰

167 Kallioinen 2007, 68.

168 Kallioinen 2007, 69–70.

169 Kallioinen 2007, 70.

170 Kallioinen 2007, 70.

1960-luvun lopun ohjesääntöuudistuksen takana oli edellisen vuosikymmenen alun tapaan työtaistelu-uhka. Vuoden 1968 alussa palkkaselkkausta selvittämään perustettu valtion assistenttityöryhmä kiinnitti huomiota siihen, että yliopistojen ja korkeakoulujen ohjesäännöt erosivat merkittävästi toisistaan tehtäviin ja jopa työaikaan liittyvien säännösten osalta. Työryhmä esitti, että epäkohdan poistamiseksi ryhdyttäisiin toimiin yhtenäisen ohjesäännön aikaansaamiseksi. Valtiotyönantaja ajoi uudistusta, koska assistenttien työehdot haluttiin samankaltaisiksi kaikissa maan yliopistoissa.¹⁷¹

Opetusministeriö asetti toukokuussa 1968 – kuukautta ennen assistenttien palkkakiistan ratkaisua – ohjesääntötoimikunnan. Assistentit saivat professorivetoiseen toimikuntaan edustajakseen vain Helsingin yliopiston assistentin Ilmo Rinkisen. Korkeakoulujen Assistenttiliiton syksyn 1968 liittokokouksessa yhtäläisen ohjesäännön laatimista kaikille Suomen korkeakouluille ja yliopistoille pidettiin miltei mahdottomana päämääränä, sillä oppilaitokset nähtiin keskenään hyvin erilaisina.¹⁷²

Assistenttien ohjesääntötoimikunnan joulukuussa 1968 valmistuneessa mietinnössä KAL:n toivomukset oli otettu kohtalaisen hyvin huomioon. Nyt oma tutkimus nähtiin esityksessä jo assistentin velvollisuutena. Assistentin tuli myös opettaa, ei kuitenkaan luennoida, vaan antaa opintoneuvontaa ja ohjausta. Merkittävä korjaus assistenttien asemaan oli se, että siinä, missä heiltä oli aiemmin kielletty oman tutkimuksen ja väitöskirjan tekeminen työajalla, heidät nyt suoraan velvoitettiin tekemään niitä. Liitto pyysi mietinnön valmistuttua siitä lausunnon jäsenyhdistyksiltä.¹⁷³

KAL laati yhdistysten palautteen pohjalta mietinnöstä OPM:lle lausunnon. Liitto piti ohjesäännön yhtenäistämistä myönteise-

171 Kallioinen 2007, 70–71.

172 Kallioinen 2007, 71–72.

173 Kallioinen 2007, 71.

nä asiana, mutta ehdotti yhdistysten palautteen pohjalta lausunnonsa korjauksia. HYA puolestaan antoi helmikuussa 1969 Helsingin yliopiston konsistorille ohjesäännöstä lausunnon. Siinä tärkeimmät muutosehdotukset liittyivät tohtorintutkinnon edellyttämiseen yliassistentilta sekä kesälomapykälän poistamiseen. HYA halusi korostaa, että jos yliopistolla otettaisiin käyttöön uusi kesälukukausi, sen aikana opetusta antava assistentti tuli vastavuoroisesti vapauttaa opetuksesta joko kevät- tai syyslukukautena.¹⁷⁴ Sekä HYA:n ja KAL:n muutosesitykset oli kuitenkin tyystin unohdettu, kun opetusministeriö lokakuun alussa 1969 lähetti muuttamattoman ohjesääntöluonnoksen arvioitavaksi yliopistoille ja korkeakouluille.¹⁷⁵

Liitossa ministeriön toimintaan oltiin hyvin tyytymättömiä. Liitto ehdotti, että neuvottelut ohjesäännöstä aloitettaisiin uudelleen ja siihen asti oppilaitokset eivät vahvistaisi sääntöä.¹⁷⁶ Assistentit näyttivät asialle vihreää valoa vasta, kun valtionvarainministeriön kanssa oli päästy sopuun heidän palkkauksensa tarkistamisesta. Ohjesääntöneuvotteluja oli pitkälle kiittäminen siitä, että assistentit saivat yhden palkkaluokan korotuksen vuoden 1970 alussa.¹⁷⁷

Useimmat yliopistot vahvistivat OPM:n ohjeiden mukaiset uudet assistenttiohjesäännöt syksyllä 1969. Sääntöjen päälinjaukset olivat samansuuntaisia. Eroja oli lähinnä yksityiskohdissa. Assistentuurista tuli selkeämmin tutkija-opettajan ja jatko-opiskelijan toimi. Tutkimus ja oma jatkokouluttautuminen kuuluivat virallisesti assistentin tehtäviin. Samalla assistentin työaika mitoitettiin valtion virastotyöajan mukaisesti.¹⁷⁸ Vaikka paperilla uusi ohjesääntö vaikutti selkeältä,

174 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 toimintakertomus 1969; HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 johtokunnan kokous 22.2.1969 4§, liite 1.

175 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 selvitys ohjesäännöin voimaantuloon johtaneista toimista 3.12.1969.

176 Kallioinen 2007, 72.

177 Kallioinen 2007, 72.

178 Kallioinen 2007, 72.

maaliskuussa 1970 HYA:n johtokunnassa oli käsiteltävänä tukku sen tulkinnasta yliopistolla syntyneitä erimielisyyksiä.¹⁷⁹

Uusi ohjesääntö ennätti olemaan voimassa vain lyhyen aikaa ennen kuin assistenttiliitto alkoi jo tavoitella sen uudistamista. Helsingin yliopiston assistenttien arjessa tarve selkeyttää assistenttien työkuva ja työehtoja oli edelleen ilmeinen. Marraskuussa 1972 HYA:n aktiiveihin kuulunut teologisen tiedekunnan assistentti Risto Lauha piti yhdistyksen syyskokouksessa alustuksen assistenttien sosiaalisesta ja taloudellisesta asemasta. Lauhan mukaan suurimmat yhä korjautta vaativat epäkohdat liittyivät toimien määräaikaaisuuteen, yliopistoyhteisössä vaikuttamismahdollistuksien rajallisuuteen sekä edelleen pienistä korjauksista huolimatta työn vaativuuteen nähden keskinertaiseen palkkaukseen.¹⁸⁰

Risto Lauhan alustuksen pohjalta HYA:n syyskokous esitti KAL:n vuoden 1972 liittokokoukselle käsiteltäväksi pontta, jossa vaadittiin liittoa ryhtymään toimenpiteisiin amanuenssien ja assistenttien ohjesäännön uudistamiseksi siten, että säädökset toimien määräaikaaisuudesta poistettaisiin ja opetusansiot otettaisiin paremmin huomioon tehtävien täytössä. Kokouksessa HYA:n näkemykselle löytyi runsaasti kannatusta ja ponsi huomioitiin KAL:n seuraavan vuoden toimintasuunnitelmassa.¹⁸¹

Ykkössyy assistenttien myötämielille sääntöuudistusta kohtaan oli yliopistojen ja korkeakoulujen 1960- ja 1970-lukujen taitteessa aloittama laaja tutkinno uudistus. Uudistuksen tavoite oli antaa yliopistokoulutukselle selkeitä vertailukelpoisia lukuja, joiden avulla tutkintojen suunnittelusta tulisi yksinkertaisempaa. Suoritusten mittaamiseen

179 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 johtokunnan kokous 4.3.1970 9§.

180 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972-1974 johtokunnan kokous 29.11.1972 6§.

181 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972-1974 kevätkokous 22.3.1973 liite 2, johtokunnan kokous 29.11.1972 7§.

tulivat vähitellen eri aloilla käyttöön opintoviikot, joiden kautta oli mahdollista suorittaa neljässä vuodessa 160 opintoviikon tutkinto.¹⁸²

Ulkomaalaiseen esikuviin perustunut ministeriövetoinen uudistushanke ei innostanut sen enempää yliopistojen henkilökuntaa kuin heitä edustavia liittoja, mutta vietiin vastusteluista huolimatta läpi. Erityisesti yliopistolaisia harmitti arvokkaan työajan kuluminen 1970-luvun mittaan erinäisiin tutkinnonuudistusseminaareihin ja työryhmiin, joihin osallistumismotivaatio oli monella usein kovin vähäinen.¹⁸³

Siinä missä tutkinnonuudistuspalavereissa istuminen ei innostanut assistentteja, ohjesäännön päivittämisprosessiin tartuttiin suuremmalla mielenkiinnolla. Assistentit toivoivat, että tarkemmalla ohjeistuksella voitiin puuttua muun muassa ongelmaksi yliopistoissa muodostuneeseen lyhyiden määräysten ketjuttamiseen. Yhtälailla monen assistentin arkea vaikeutti virkojen pilkkominen niin, että osalla oli hoidettavanaan vain puolikas assistenttuuri, mikä tarkoitti myös ennestään pienen palkan puolittamista.¹⁸⁴ HYA kääntyi lokakuussa 1971 yliopiston johdon puoleen osavuotisten assistenttien muuttamiseksi kokovuotisiksi.¹⁸⁵

Vuoden 1972 lopulla Helsingin yliopistolla oli yksitoista osavuotista assistenttuuria. Puoliassistentteista osa teki pienillä laitoksilla käytännössä kanslistin tehtäviä esimerkiksi konekirjoittajina. Toimistotöitä tehdessä omalle tutkimukselle ei jäänyt työajalla juuri mahdollisuuksia.¹⁸⁶ Loppuvuodesta 1972 HYA:aa työllistivät

182 Kallioinen 2007, 72–73.

183 Kallioinen 2007, 73–74.

184 Kallioinen 2007, 74–75.

185 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 26.9.1972 7§.

186 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 26.9.1972 7§.

teologisen tiedekunnan erimielisyydet assistenttien vuosiviikkotuntipalkkiojärjestelmän tuntipalkkion laskentaperusteista.¹⁸⁷

HYA:n johto yritti 1970-luvun alussa edistää tavoitteitaan pyrkimällä vaikuttamaan suoraan maan korkeakoulupolitiikan huipulle. Heinäkuussa 1972 yhdistyksen puheenjohtaja Leo Grönholm kävi korkeakouluasioissa erityisen aktiivisen opetusministeri Ulf Sundqvistin (sd.) audienssilla keskustelemassa tilapäisten assistenttien ylimääräistämisestä eli nykykielellä muotoiltuna lobbaamassa ministeriä uusien assistentin virkojen perustamisen puolesta. Asiaan oli saatu edellisenä vuonna osittainen ratkaisu, kun valtion budjettiin tuli määräraha runsaan kuudenkymmenen uuden viran perustamisesta. Sundqvist ei antanut konkreettisia takeita loppujen tilapäisten assistenttien tilanteen korjaamisesta, mutta lupasi määrätä opetusministeriön virkamiehet töihin selvittämään asiaa.¹⁸⁸

Helsingin yliopistolla otettiin syksyllä 1970 käyttöön uusi perinne, jossa ensimmäistä kertaa yliopiston historiassa ylioppilaskunnan ja henkilökunnan edustajille annettiin mahdollisuus käyttää puheenvuorot lukukauden avajaisissa. Tarkoituksena oli pyrkiä liennyttämään mies ja ääni -kamppailun myötä yliopistoilla lukkiutunutta ilmapiiriä antamalla muillekin kuin yliopiston johdolle puheenvuoro yliopiston avajaisissa.¹⁸⁹ Puhuessaan henkilökunnan vuorolla syyskauden 1973 avajaisissa HYA:n puheenjohtaja Leo Grönholm korosti sekä ammattiyhdistystoiminnan saavutuksia että tarvetta jatkaa työtä yhä korjausta vaativien asioiden eteen:

187 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 15.11.1972 6§.

188 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 12.9.1972 4§, Assistentica 3/72; HYT HYA pöytäkirjat 1971–1972 johtokunta 9.3.1972 6§, liite 2.

189 Kallioinen 1999, 40.

Ammattiyhdistystoiminta on johtanut myös tuloksiin. Se ei ole onnistunut vielä poistamaan eräitä perusongelmia, esimerkiksi assistenttien toimet ovat edelleen määräaikaisia. Kerran päteväksi katsottu henkilö joutuu yksi- tai kolmivuositain kilpailemaan omasta työpaikastaan. Määräaikaisuus ja tilapäisyys ovat omiaan luomaan turvattomuutta ja epävarmuutta työntekijöissä. Seurauksena on lyhytjänteisyyttä ja suunnittelemattomuutta opetuksessa ja tutkimuksessa. Tilanteesta kärsivät myös opiskelijat. Niin yliopistoyhteisönkin etu vaatii, että merkittävä osa toimista vakinaistetaan.¹⁹⁰

Syksyllä 1974 KAL aloitti opetusministeriön kanssa neuvottelut assistenttiohjesäännön uudistamisesta. Sopuun päästiin pitkien neuvottelujen jälkeen kuitenkin vasta loppukesästä 1977. Juuri, kun kaikki näytti olevan valmista, taivaalle ilmestyi loppuvuodesta 1977 uusia mustia pilviä, kun opetusministeriö kieltäytyi lähettämästä ohjesääntöä vahvistettavaksi yliopistoihin ja korkeakouluihin. Taus-talla vaikutti valtionvarainministeriön huoli siitä, että uudistus tulisi kalliiksi.¹⁹¹

Valtiovallan toimintaan pettynyt KAL kehotti maaliskuun 1978 alusta alkaen jäseniään painostustoimena pidättäytymään kaikista ylimääräisistä työtehtävistä. Uudistuksen voimaanastumista jarruttivat professori- ja lehtoriliittojen pelot, että assistenttien työt siirtyisivät nyt heidän jäsentensä kontolle. Yliopiston muiden opettajaryhmien pelkojen hälventämiseksi assistenttiliitto suostui kirjaamaan sopimukseen, ettei muiden työtaakka uudistuksen myötä lisääntyisi. Kun tästä oli sovittu, neljä ja puoli vuotta kestänyt ohjesääntöuudistus saatiin lopulta maaliin. Opetusministeri Jaakko Itälä lähetti toukokuussa 1978 yliopistoille ja korkeakouluille ohjeen saattaa uusi assistenttisääntö voimaan.¹⁹² Uuden säännön keskeisiä parannuksia

190 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 13.9.1973 4§ liite 2 puheenvuoro avajaisissa 10.9.1973.

191 Kallioinen 2007, 74–76.

192 Assistentti 4/78 Ja kuinkas kävikään?; HS 3.3.1978 Korkeakouluassistentit kieltäytyvät ylitöistä; Kallioinen 2007, 76–78.

verrattuna aiempaan oli assistenttien toimikausien pidentäminen kolmesta viiteen vuoteen ja tutkimuskausien aikaisempaa täsmällisempi määrittely.¹⁹³

Uudessa ohjesäännössä, joka otettiin käyttöön Helsingin yliopistossa vuonna 1979, assistentin velvollisuudeksi todettiin muun kuin luento-opetuksen antaminen, opintoneuvonta ja opinto-ohjaus sekä osallistuminen yliopiston hallintoon sekä opetuksen suunnittelu. Siinä missä assistentti oli vielä parikymmentä vuotta aiemmin nähty lähinnä professorin tutkimusapulaisena, nyt korostettiin assistentin velvollisuutta itsenäiseen tieteelliseen työhön. Työajan säätelyn täsmentyminen muutti assistentin roolia professorin avustajasta itsenäisen yliopisto-opettajan ja virkamiehen suuntaan.¹⁹⁴ Vaikka sääntely tarkentui, assistentin tutkimustyöhön käyttämä todellinen aika jäi opetuskauden aikana edelleen ohjeistusta pienemmäksi. Tilastokeskuksen vuonna 1983 tekemän selvityksen mukaan assistentti käytti tutkimustyöhön keskimäärin kuusi tuntia viikossa, vaikka säännön mukaan aikaa olisi pitänyt olla 13–25 tuntia viikossa.¹⁹⁵

HYA:n piirissä kritisoitiin yliopistoa 1980-luvulla assistenttien työvoiman suunnittelemattomasta käytöstä. Assistentti osui virkajärjestelmässä kohtaan, jossa hänen tuli seurata tieteen viimeisintä kehitystä ja samaan aikaan käyttää aikaansa postimerkkien liimaamiseen, puhtaaksikirjoittamiseen ja kaikenlaiseen byrokratiaan. Tämä johtui pitkälti siitä, että näihin tehtäviin ei ollut kaikilla laitoksilla riittävästi toimistohenkilökuntaa.¹⁹⁶

Uudesta ohjesäännöstä huolimatta yliopistojen alemman opettajakunnan epämääräisenä koetun aseman korjaamisessa riitti töitä 1980-luvun alussa. Liiton toiminnanjohtaja Anna Perälä luonnehti

193 Kallioinen 2007, 77–78.

194 Leikola 1990, 484–485.

195 Leikola 1990, 484.

196 Hyasintti Juhlanumero 1987 Eilen – tänään – huomenna.

Helsingin Sanomille syksyllä 1984 assistentin työtä siten, että työnkuva ja palkka olivat samat kuin konekirjoittajalla, vaikka työvuosia saattoi olla yhtä paljon kuin professorilla.¹⁹⁷

Kriittisistä julkisista lausunnoista huolimatta assistenttiliitossa koettiin 1980-luvun alussa, että liitto oli onnistunut monissa perustamisvaiheessa asettamissaan keskeisissä tavoitteissa. Anna Perälä arvioi vuonna 1992 laatimassaan julkaisemattomassa KATL:n historiankäsitteilyssä ensimmäisen reilun kymmenen vuoden kehitystä seuraavasti:

Liiton syntyvaiheessa assistentit olivat usein huomattavan suurella opetusmäärällä työstettyjä opettajia ja laitosten rutiinien hoitajia. Samalla heidän odotettiin tekevän palkatonta ja kulisseihiin jäävää työtä lähinnä tutkimusapulaisen asemassa. He työskentelivät lyhytaikaisin määräyksin, usein ositetuissa viroissa ja muutenkin mitä kirjavimmin ehdoin. Heidän vaihtuvuutensa oli suuri.

Assistenttiliiton työn tuloksena assistenteista tuli päätoimisia. He murtautuivat näkyville tutkijoina, ja tutkimustyö tuli vaateliaaksi ja itsenäiseksi osaksi virkatehtäviä. Määräysten kattamat toimikaudet pitenevät, työn vaatavuus, vastuullisuus ja osaaminen kasvoivat. Työehdoista tuli perusteiltaan yhdenmukaiset.¹⁹⁸

Ohjesäännöstä ja edistysaskelista huolimatta näkemyseroja assistenttien työnkuvasta toki aika ajoin yliopistoilla esiintyi. Tarina kertoo erään professorin soittaneen 1970-luvun lopulla työtehtävistä syntyneen konfliktin johdosta assistenttiliiton toimistoon ja hakenneen tukea näkemykselleen, että assistentin tehtävä oli vain ja ainoastaan avustaa häntä tutkimustyössä.¹⁹⁹ Esimerkki professorin yl-

197 HS 12.10.1984 ”Tiedemiehen työ on kovaa puurtamista”; Kallioinen 2007, 79–80.

198 Perälä 1992, 25.

199 Kallioinen 2007, 80–81.

häältä alaspäin katsovasta ajattelusta assistentteja kohtaan löytyi myös vuodelta 1982 Jyväskylän yliopistosta, jossa biologian laitoksen professori Antti Arstila oli vaatinut assistenteilta tarkempaa selvitystä työajan käytöstä, ”koska assistenteilla ei ole mitään tehtävää, ja he lähinnä viettivät aikaansa laitoksella ja tuloksia syntyy vähän.”²⁰⁰

Ajoittaisista ongelmista huolimatta assistenttien arki 1980-luvun Helsingin yliopistolla sujui enimmäkseen varsin tasaisesti. Teologisen tiedekunnan sosiaalietiikan vs. assistenttina toiminut Katariina Ruokanen kertoi Hyasintti -lehdessä keväällä 1985 työstään seuraavasti:

Assistentin toimenkuvaan kuuluvia opetus- ja laitostehtäviä teen n. 16 tuntia viikossa. Loput työajasta käytän omiin opintoihini. Assistentin työhöni kuuluu vastaanottojen pitäminen, seminaari (myös jatkokurssin seminaari), seminaaritöiden lukeminen ja seminaariin liittyvien metodikurssien pitäminen. ... Olen assistentin työtä tehdessäni tullut huomaamaan, että assistenttuuri tarjoaa hyvät mahdollisuudet ja riittävät edut jatko-opiskeluun aina väitöskirjaan asti. Täytyy kuitenkin todeta, että se ei nykyään ole enää mikään tae yliopistouran aukenemisesta.²⁰¹

Yhdistyksen toiminta vakiintuu

Ammattiyhdistystoiminnan keskeinen elementti on korkea järjestäytymisaste, eli se, kuinka suuri osa työvoimasta kuuluu alan edunvalvontaa harjoittavaan liittoon. Erityisen haastavaa korkean järjestäytymisasteen saavuttaminen on ollut aloilla, joissa lyhytaikaiset työsuhteet ovat enemminkin sääntö kuin poikkeus. Järjestäytymisaste on ammattijärjestön näkökulmasta relevantti kysymys myös sikäli, että jos työnantajaosapuoli kokee, että jäsenkattavuus on matala, uskottavuus neuvottelu- ja sopimuskumppanina heikentyy.

200 Happonen 2003, 20.

201 Hyasintti 1/1985 Assistenttina yliopistossa.

Näin oli käydä Turun yliopistolla 1960-luvun lopun assistenttiherätyksen hiivuttua, ja asiasta on erivaiheissa kannettu huolta myös HYA:n piirissä.²⁰²

HYA:lla oli perustamisvuoden 1967 lopussa hieman alle kolmesataa jäsentä.²⁰³ Vuoden 1970 loppuun tultaessa joukko oli kaksinkertaistunut. Näin ollen 60 % Helsingin yliopiston tuhannesta assistentista tai amanuenssista oli jäsenenä HYA:ssa.²⁰⁴ 1970-luvun puolivälin tultaessa kattavuus nousi 70 %:iin. Omassa luokassaan aktiivisuudessa oli Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta, jossa 100 % assistenteista kuului HYA:aan.²⁰⁵

Jäsenmäärän kasvattamiseksi HYA oli rekrytoinnissa aktiivinen. Erityistä kiinnostusta jäsenhankintaan osoitettiin 1970-luvun alussa, jolloin Assistenttiliitto halusi vahvistaa asemaansa työmarkkinakentässä. Lisäpontta rekrytointiin toi yliopistolla toimivien ammattiliittojen välillä 1970-luvun alussa nähty köyden veto jäsenistä. HYA:n tavanomainen värväysmetodi oli lähestyä uusia assistentteja kirjeellä, jossa heitä houkuteltiin jäseneksi korostamalla mieluummin vaikka vähän yläkanttiin edunvalvonnan tuloksia. Seuraava tyylinäyte on helmikuulta 1972:

Merkittävimmistä tuloksista voidaan mainita vuosien 1968–1971 virkapalkkaratkaisun yhteydessä hankitut kahden–kolmen palkkaluokan korotukset assistenttien palkkoihin, lisäksi eräille assistenttiryhmillä maksettavat 1–3 pl. pätevyys- ja määrävuosikorotukset sekä siirtyminen assistenttien tuntipalkoista vuosiviikkotuntisysteemiin. Tällöin tuntipalkat kohosivat keskimäärin noin kaksinkertaisiksi ja tulivat samalla kytketyiksi yleisiin palkantarkistuksiin. Assistenteille tarkoitettujen tutkimusstipendien määrä on saatu moninkertaistetuksi.²⁰⁶

202 HYT jäsenlehti 4/2001 HYT:n jäsenyys kannattaa; Kanervo 2007, 70–71.

203 KAT tiedote 1/1969 Helsingin yliopiston assistentit.

204 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 Tiedote 2/1970.

205 Kallioinen 2007, 46–47.

206 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 21.11.1972 7§, liite 5; Kallioinen 2007, 47.

Helsingin yliopiston assistenttien aktiivien parista alkoi 1970-luvun alussa alkuinnostuksen jälkeen kuulua oman ammattiliiton toimintaan kohdistunutta kritiikkiä, vaikka pääkaupungin oma mies, Pauli Sysiö, toimi vuodet 1969–1974 liiton puheenjohtajana. HYA:n johtokunta toivoi keväällä 1974, että assistenttiliitto aktivoituisi erityisesti suhteessaan Virkamiesliittoon, OPM:ään ja valtionvarainministeriöön. HYA:ssa toivottiin omalta liitolta dynaamisempaa panosta myös tupo-neuvotteluissa sekä yhteydenpidossa samansuuntaisten edunvalvontakysymysten kanssa kamppaileviin etujärjestöihin. HYA:ssa moitittiin Assistentti- ja Virkamiesliiton tiedotteita etenkin historiallisiksi dokumenteiksi, sillä ne sisälsivät usein ilmestysesään jo ajat sitten vanhentuneita tietoja. Kaiken päälle yhdistystä huoletti myös liiton heikko taloustilanne.²⁰⁷

Jäsentensä oikeusturvan kohentamiseksi assistenttiliitto lähti 1970-luvun alussa rakentamaan Suomen yliopistoille omaa luottamusmiesjärjestelmää. Tarve tähän nousi 1971 alussa voimaanastuneesta virkaehtosopimuksesta, jonka noudattamista valvomaan haluttiin luottamusmiehiä.²⁰⁸ HYA ryhtyi pian tämän jälkeen huhtikuussa 1971 yhdessä yliopiston johdon ja yliopistolla toimivien muiden virkamiesjärjestöjen kanssa neuvotteluihin luottamusmiesjärjestelmän käytännön toteutuksesta. Neuvottelut ottivat aikansa ja luottamusmiessopimus oli valmis allekirjoitettavaksi vasta helmikuussa 1972.²⁰⁹

HYA valitsi keväällä 1972 tiedekuntiin ja kampuksille ensimmäiset kaksitoista luottamusmiestä ja heille varamiehet. Assistenttiliitto järjesti luottamusmiesjoukolle koulutusta tehtäviinsä syyskuussa 1972 liiton ensimmäisellä kaksipäiväisellä luottamusmieskurssilla.²¹⁰

207 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 17.3.1974 4§, 10.5.1974 liite 7 Assistentica 1/1973.

208 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 kevätkokous 22.3.1973 liite 2; Kallioinen 2007, 81.

209 HYT HYA pöytäkirjat 1971–1972 johtokunta 22.2.1972 4§; 9.3.1972 6§, liite 2.

210 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 30.5.1972 4§, 7§.

HYA:ssa nähtiin 1970-luvun alussa, että luottamusmiehillä oli arjessa vastaantulevien ristiriitatilanteiden ratkomisen ohella merkittävä osa yhdistyksen jäsenkunnalle suuntaamassa tiedonvälityksessä. Tiedottamisen hitautta pidettiin keväällä 1973 HYA:ssa keskeisenä yhdistyksen työtä vaikeuttavana tekijänä, jonka ratkaisemiseksi toivottiin apua luottamusmiehiltä.²¹¹

Poliittisesti ja ideologisesti latautuneessa 1960-luvun lopun yliopiston ilmapiirissä HYA:aan muodostui vuoden 1969 kuluessa oppositioryhmä, joka oli yhdistyksen johdon kanssa eri linjoilla muun muassa palkka- ja assistenttisääntökysymyksen hoidosta. Syyskokouksessa 1969 ryhmittymään kuuluneet jäsenet kritisoivat sekä yhdistystä että liittoa asioiden heikosta hoidosta tosin välillä sekoittaen näiden kahden toimijan edesottamukset keskenään.²¹²

Tilanne HYA:ssa kärjistyi muutama päivä luentolakon päätymisen jälkeen helmikuun lopussa 1970. Seuraavassa kuvattu tapahtumasarja voidaankin nähdä aiemmin esillä olleen luentolakon eräänlaisena jälkinäytöksenä. Taustan luo myös se, että vaikka tilanne yliopistolla oli hieman rauhoittunut, eduskunnan istuntosalissa mies ja ääni -kamppailu jatkui yhä kuumana. Yhdistyksen kevätkokous, johon oli saapunut paikalle harvinaisen paljon assistenteja, eli peräti 127 osanottajaa, alkoi tavanomaisesta poikkeavin kääntein: neljänsosa salissa olleesta väestä poistui heti kokouksen alussa näyttävästi vastalauseena, koska heille ei ollut myönnetty jäsenmaksun laiminlyönnin tai vasta kokouksessa jäseneksi ilmoittautumisen johdosta kokouksessa äänioikeutta. Osa ulosmarssineista henkilöistä palasi hetkeä myöhemmin huomiota herättävästi takaisin saliin vaatimaan pois jäsenhakemuksensa tai palauttamaan jäsenkorttinsa. Kaoottista kokoustilannetta kuvaa yhdistyksen arkistosta löytyvä kahdenkym-

211 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 10.5.1974 liite 7 Assistentica 1/1973.

212 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 johtokunta 17.11.1969 3§.

menen osanottajan käsin kirjoittama ponsi, jossa vaaditaan kokouskäytäntöjen parantamista. HYA:n hallitus päätti ponnin johdosta seuraavassa kokouksessa hankkia puheenjohtajalle nuijan.²¹³ Yhdistykseen kevätkokoukseen jäsenmaksua maksamatta ilmaantuneen joukkion ilmeinen tarkoitus oli ollut yhdistyksen haltuunotto äänestämällä omia ehdokkaitaan sen johtoon.

Heti ulosmarssin jälkeen osa tästä muutaman kymmenen assistentin joukosta kokoontui keskustelemaan oppositioryhmän perustamisesta HYA:aan. Tämä assistenttijoukko, joka kutsui itseään Helsingin yliopiston edistykselliseksi opettajiksi ja tutkijoiksi oli mukana 13.5.1970 perustamassa Helsingin Tiedepoliittista Yhdistystä Tiepoa. Uuden vasemmistolaisen yhdistyksen toiminnan tarkoituksena oli sääntöjen mukaan edistää ”yksityisen pääoman eduista riippumattonta, muodoltaan demokraattista ja sisällöltään kriittistä tutkimus- ja opetustoimintaa kansanvaltaisen yhteiskuntajärjestelmän luomiseksi. Perustavassa kokouksessa oli yhdistyksen oman tiedotteen mukaan läsnä noin kaksisataa ”edistyksellistä” tutkijaa, opiskelijaa ja opettajaa Helsingin korkeakouluista.”²¹⁴

Tiepo piti esikuvanaan vuonna 1946 perustettua *World Federation of Scientific Workers* -järjestöä, jossa toimivat sen jäsentiedotteen mukaan ”sosialististen maiden tutkijat sekä kapitalististen ja kehitysmaiden demokraattiset tutkijat.” Kylmän sodan kahtiajakautuneessa maailmassa WFSW nähtiin Moskovan marionettina, joka oli valmis herkästi tuomitsemaan Yhdysvaltojen ydinkokeet, mutta ei Neuvostoliiton vastaavia kokeita. Tiepon mukaan tieteellis-teknisen kumouksen aikakaudella tieteellä oli WFSW:n toiminta-ajatuksen mukaisesti edelläkävijän tehtävä suhteessa tuotantoon ja siksi demo-

213 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 pöytäkirja vuosikokouksessa 26.2.1970, pöytäkirja työvaliokunnan kokouksessa 20.4.1970 liite 1: Tiedote 1/70, pöytäkirja hallituksen kokouksessa 20.5.1970 11 §.

214 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 pöytäkirja johtokunnan kokouksessa 20.5.1970, 14.10.1970 5 §, liite 3 Tiepo HYA:lle 14.10.1970.

kraattisen tutkijaliikkeen tehtävä oli edistää kumousta vapauttamalla tiede imperialismiin kahleista.²¹⁵

Vasemmistolaisesti orientoituneiden opiskelijaradikaalien mielessä korkeakoulu-uudistus kytkeytyi osaksi koko yhteiskunnan vallankumousta. Muutoksen airuena esiintynyt *Ylioppilaslehti* julisti 1970-luvun alussa, että oli ”vain kaksi vaihtoehtoa: monopolien ehdolla toteutettava korkeakoulupolitiikka ja demokraattinen, monopolien vastainen korkeakoulupolitiikka.” HYA:n haastanut Tiepo oli näin ollen osa laajempaa 1970-luvun alun korkeakoulukeskustelun politisoitumista. Konservatiivisemmalla puolella tässä yhteydessä äänitorveksi perustettiin Korkeakoulu- ja Tiedepoliittinen Tutkimussäätiö KTTS, jonka taustalla olivat Taloudellinen Tiedotustoimiston TT ja vuonna 1974 perustettu Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA. Molempien järjestöjen rahoitus tuli elinkeinoelämän etujärjestöiltä.²¹⁶

HYA:n hallitukselle lähettämässään kirjelmässä Tiepon puheenjohtaja Pekka Tuominen perusteli oppositioryhmän perustamista sillä, että HYA oli keskittynyt liiaksi palkkakysymyksiin, liittoutunut hallinnonuudistuksessa Professoriliiton kanssa ja suhtautui näin välinpitämättömästi opiskelijoiden perusteltuun taisteluun oikeuksiansa puolesta. Kirjelmässä edellytettiin, että sen viesti välitettäisiin HYA:n jäsenkunnalle yhdistyksen johdon Tiepon mielestä levittämien virheellisten tietojen oikaisemiseksi. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, sillä HYA:n johtokunta totesi, ettei kirjelmä anna aihetta toimenpiteisiin.²¹⁷

HYA:n sisäisen opposition toiminta rauhoittui pian mies ja ääni-kamppailun hiljentymisen myötä. Tilanne muuttui pian päällelleen, sillä 1970-luvun puolivälin lähestyessä jäsenkunnan passiivisuus osal-

215 Tiepo jäsentiedote 3/1974 Tiepon periaateohjelma / luonnos; World Federation of Scientific Workers.

216 Juva 1994, 174-177; Nordenstreng 2003, 86; Okkonen 2012, 2-3.

217 HYT HYA pöytäkirjoja 1967-1968 pöytäkirja johtokunnan kokouksessa 14.10.1970 5 §, liite 3 Tiepo HYA:lle 14.10.1970.

listua millään tavoin yhdistyksen toimintaan puhututti HYA:n johtoa. Maaliskuussa 1974 HYA:n johtokunta käsitteli kokouksessaan omana asiakohdana jäsenten laimeaa osallistumisintoa yhdistyksen toimintaan. Hallitus piti erittäin valitettavana sitä, ettei edes luottamusmiehistä suuri osa ollut vaivautunut paikalle yhdistyksen kevätkokoukseen.²¹⁸

Jäsenkunnan vähäistä mielenkiintoa yhdistyksen asioihin ei HYA:ssa harmiteltu 1970-luvun alkupuolella vain johtokunnan kokoushuoneessa: keväällä 1973 kaikille jäsenille lähetetyssä *Assistentica*-tiedotuslehdessä arvosteltiin kevätkokouksesta pois jääneitä jäseniä saamattomuudesta. *Assistentican* mukaan oli täysin käsittämätöntä, miten HYA:n lähes kuudesta sadasta jäsenestä vain vajaat kolmekymmentä vaivautui paikalle oman ammattiyhdistyksen vuoden tärkeimpään kokoukseen. *Assistenticassa* arvioitiin passiivisuuden syyksi sitä, etteivät assistentit piitanneet riittävästi työolojensa puutteista, eivätkä ilmeisesti vielääkään käsittäneet ammattiyhdistystoiminnan merkitystä yliopiston tutkijoiden ja opettajien parissa.²¹⁹

Kilpailua ja yhteistyötä yliopiston henkilöstöjärjestöjen välillä

Helsingin yliopistolla toimi 1960-luvun lopussa peräti viisi eri ammattiyhdistystä, eli henkilökohtaisten ylimääräisten professorien, lehtorien, opettajien ja virkamiesten sekä assistenttien yhdistys. Näiden lisäksi vielä Helsingin yliopiston dosenteilla oli oma yhdistyksensä. Yhdistykset perustivat syksyllä 1969 epävirallisen yhteistyö-

218 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 27.3.1974 7§.

219 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 10.5.1974 liite 7 *Assistentica* 1/1973.

valiokunnan käsittelemään kaikille yhteisiä asioita, kuten tuolloin ajankohtaiseen hallinnonuudistukseen sekä palkka- ja työvoimapolitiikkaan liittyviä kysymyksiä. Yhteistyöelimen puheenjohtajana toimi dosentti Erkki Pulliainen.²²⁰ Hänen kanssaan HYA:lla oli ajoittain näkemyseroja, joita ilmeni esimerkiksi yliopiston syyslukukauden 1970 avajaisissa pidettävän henkilöstön yhteisen puheenvuoron sisällöstä.²²¹

Yhteistyön ohella Helsingin yliopistolla toimivilla ammattiyhdistyksillä ilmeni erityisesti 1970-luvun alussa kilpailua samoja työntekijöitä jäsenikseen kalastelevien opetusalan järjestöjen välillä. Jäsenkilpailussa assistentteja Suomen yliopistoilla haastoivat erityisesti loppuvuodesta 1971 perustetun Korkeakoulujen Henkilökuntaliiton paikallisyhdistykset. Myös assistentteja yritettiin houkutella mukaan uuteen liittoon, mutta he eivät lähteneet. Tästä huolimatta aktiivisen jäsenhankinnan ripeästi käynnistäneellä, Erkki Pulliaisen johtamalla KHL:llä oli vuoden 1972 lopussa valtakunnallisesti jo lähes neljäthatta jäsentä.²²²

KHL:n perustamisen yhteydessä nousi myös ajatus sen jäseneksi liittyneen Helsingin yliopiston opettaja- ja virkamiesyhdistyksen nimen yhdenmukaistamisesta uuden KHL:n muiden jäsenyhdistysten kanssa. Toukokuusta 1972 lähtien virkamiesyhdistys muutti nimensä Helsingin yliopiston henkilökuntayhdistykseksi, (HYHY). Nimi henkilökuntayhdistys vastasi paremmin myös HYHY:n varsin heterogeeniseksi muodostunutta jäsenkuntaa. Yhdistyksessä oli mukana niin peruspalkkaisia ja ylimääräisiä viran- ja toimenhaltijoita kuin dosentteja ja virastotyöntekijöitä.²²³

220 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 toimintakertomus 1969, johtokunnan pöytäkirjat 1969–1970 HYA Tiedote 30.10.1969.

221 HYT HYA pöytäkirjoja 1967–1968 johtokunnan kokous 9.9.1970 4§.

222 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1971–1972 johtokunta 28.9.1971 4§; Kanervo 2007, 73–77.

223 Ala 1999, 64–65.

KHL:n puheenjohtaja Erkki Pulliainen ajoi vahvasti teollisuusliittoperiaatetta järjestäytymismuodoksi korkeakoulujen ammattiyhdistyksille. Sen mukaisesti kaikkien saman työpaikan työntekijöiden etu olisi kuulua samaan ammattiliittoon.²²⁴ Käytännössä periaate johti siihen, että KHL:n jäsenyhdistykset alkoivat eri puolilla maata rekrytoida uusia jäseniä jo pidempään toimineista ammattijärjestöistä, mikä oli omiaan luomaan jännitteitä 1970-luvun alun ammattiyhdistyskentälle.

Uuden ammattiliiton paikallisyhdistys eli Helsingin yliopiston henkilökuntayhdistys (HYHY) houkutteli uusia jäseniä Helsingin yliopiston assistenttien parista niin innokkaasti, että HYA:n johtokunnassa toiminta koettiin provosoivana. Värväyskampanjasta ärsyyntyneet johtokunnan jäsenet päättivät helmikuussa 1973 valtuuttaa yhdistyksen puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan neuvottelemaan HYHY:n kanssa ”kalavesien” rajoista. Jos rajalinjakeskusteluja käytiin, ne eivät yhdistysten välejä merkittävästi kohentaneet, sillä HYA:n johtokunta luonnehti toukokuussa 1973 henkilökuntayhdistyksen ja assistenttien suhteita jättäviksi. Syksyllä 1973 HYA teki konfliktista julkisen ja antoi marraskuussa 1973 HYHY:n värväystoiminnan johdosta julkilausuman, jonka lopussa todettiin seuraavaa:

Katsomme, että HYHY:n jäsenvärväyskirje toimitiedusteluineen osoittaa varsin erikoislaatuista ammattiyhdistyskäyttäytymistä, ja kehoitamme jäseniämme olemaan vastaamatta ko. tiedustelulomakkeeseen ja jättävän HYHY:n jäseneksi liittymisen omaan arvoonsa.²²⁵

224 Ala 1999, 64-66.

225 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972-1974 johtokunnan kokous 22.2.1974 10§, 10.5.1973 9§; HYT HYA kirjeet 1967-1973 Julkilausuma 11.10.1973; Kanervo 2007, 73-77.

KHL:n ja assistenttiliiton välisen valtakamppailun näyttämöksi muodostui toukokuussa 1973 pidetty Virkamiesliiton liittokokous, jossa assistentit kokivat kirvelevänä tappiona Virkamiesliiton hallituspaikkansa menetyksen KHL:lle. Erityisen käärmeissään assistenttiliiton nujertamisyrikykseksi tulkitun ”pirullisen taitavan” näytelmän onnistumisesta oli Helsingin assistenttiyhdistys, joka syytti tapahtuneesta liiton puheenjohtajana toiminutta Pauli Sysiötä. Sysiö ei ollut HYA:n mielestä osannut nähdä KHL:n ja sen apurin, eli Tilastokeskuksen henkilöstä edustaneen Tutkimusväen liitto TUTKI ry:n, punomaa nerokasta vaalijuontaa. Sen tuloksena assistenttien mandaatilla hallituksessa istunut Sysiö menetti paikkansa. Liiton hallitukselle lähettämässään kirjeessä HYA vaati henkilövaihdoksia liiton johtoon. Liiton oli oltava jatkossa nykyistä taistelukykyisempi ja nopeampi reagoimaan yllättäviin tilanteisiin.²²⁶

Kentältä tulleen toiminnan tehostamista vaatineen palautteen ja toisaalta talouden vahvistumisen johdosta KAL päätti keväällä 1974 palkata päätoimisen toiminnanjohtajan. Tämän tehtävän ensimmäiseksi hoitajaksi tuli huhtikuussa 1974 liiton silloinen puheenjohtaja Pekka Hyyppä. Kahta vuotta myöhemmin vuonna 1976 liitto ajautui asian johdosta kriisiin: Hyyppä joutui jättämään työnsä ilman irtisanomisaikaa toiminnanjohtajan ja liiton hallituksen välille syntyneen luottamuspuolan takia. Liitto oli tilanteen johdosta pari kuukautta ilman toiminnanjohtajaa kunnes tehtävään valittiin VTM Anna Perälä, joka hoiti tehtävää aina vuoteen 1991 asti.²²⁷

Helsingin yliopiston ammattiyhdistysten välinen kilpailu ja riskitkäiset näkemykset aiheuttivat syksyllä 1974 ongelmia luottamusmiesten määrästä käydyissä neuvotteluissa. HYHY halusi yhden

226 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 29.5.1973 9§, liite 6 Jaakko Elenius KAL:n hallitukselle 29.5.1973.

227 HYT HYA Kirjeet 1974 Assistentica 4/74 Liitto sai toiminnanjohtajan; Kallioinen 2007, 45; Kanervo 2007, 100–101.

luottamusmiehen jokaista 55 työntekijää kohti, HYA toivoi yhtä jokaista viittätoista kohden, Valtion viranhaltijain ja työntekijäin liitto (VVTL) toivoi yhtä kuutta kohden ja Akava yhden jokaista kahdeksaa työntekijää kohden. Yksimielisyys vallitsi vain siitä, että pääluottamusmiehiä tarvittiin. Edes valintamenettelystä ei tahdottu päästä yksimielisyyteen.²²⁸

Assistenttiliiton kilpailijaksi kokema Korkeakoulujen Henkilökuntaliitto ajoi 1970-luvun puolivälissä Opetusalan unioniksi (OAU) nimettyä hanketta. Sen tavoite oli itsenäisen opetusalan ammattiliiton perustaminen. Uuteen laajapohjaisen liittoon kutsuttiin mukaan myös assistenttiliitto, jonka piirissä näkemykset hankkeen tarpeellisuudesta vaihtelivat. Hanke epäilytti monia erityisesti, koska päätös olisi tarkoittanut assistenteille eroa Virkamiesliitosta, sillä OAU:sta oli tarkoitus tulla TVK:n itsenäinen alajärjestö.²²⁹

Asian tiimoilta kokoon kutsutussa KAL:n ylimääräisessä liittokokouksessa lokakuussa 1976 asetelma oli pääpiirteittäin se, että Helsinki vastusti ja muut yhdistykset kannattivat liittymistä OAU:hun. Helsinkiläiset perustelivat kriittisyyttään sillä, että hanke oli keskenäinen ja päätös olisi vaikeuttanut välejä Virkamiesliittoon. Äänten mennessä tasan kokousta vetäneen liiton puheenjohtaja Jukka Yliniemen ääni ratkaisi ja KAL jäi OAU:n ulkopuolelle. Assistenttiliiton päätöksestä huolimatta unioni perustettiin vielä samana päivänä KHL:n ja Suomen Kaupunkiopettajain Liiton varaan.²³⁰

OAU:n pystyttäjät esittivät toimintansa motiiviksi opetusalan eheyttämisen. Unionin ristiriitojen täyttämä syntyprosessi ei ollut kuitenkaan omiaan parantamaan liittojen välejä. Assistenttiliiton eteenpäin jakamassa Virkamiesliiton tiedotteessa todettiin pian unionin perustamisen jälkeen, että liitto tulkitse toiminnan hajotus-

228 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1972–1974 johtokunnan kokous 23.5.1974 7§, 30.10.1974 6§.

229 Kanervo 2007, 100.

230 Assistenttiliitto Tiedottaa 5/76 Hyvät assistenttiliiton jäsenet!

toiminnaksi, joka ainoastaan vaikeutti opetusalan edunvalvontaa.²³¹ KAL:n puheenjohtaja Jukka Yliniemi arvioi ylimääräisen liittokokouksen jälkeen, että liiton oli aloitettava pikaisesti organisaation kehittäminen. Suuria liittoon liittyviä päätöksiä ei uskallettu tehdä jäsenkuntaa kuulematta. Opetusalan Unioniin liittymistä oli kannattanut liiton hallituksen enemmistö, mutta liittokokouksessa sen kanta oli kaatunut.²³²

Helsingin yliopistolla toimivien henkilöstöjärjestöjen välit kohtuivat 1970-luvun edetessä, vaikka keskinäinen yhteistyö oli vuosikymmenen lopulle asti sattumanvaraista. Tilanteeseen saatiin korjausta, kun järjestöjen välille perustettiin uudelleen jo kertaalleen vuosikymmenen alussa toimintansa aloittanut, mutta käytännössä sammunut yhteistyöelin. Tällä kertaa mukaan tulivat HYA:n ja HYHY:n ohella Valtion työntekijäin ja viranhaltijain liiton Helsingin yliopiston ammattiosasto, lehtoriyhdistys, tuntiopettajien yhdistys sekä ylioppilaskunta HYY. Edellä mainittu Helsingin yliopiston tuntiopettajien yhdistys HYTO oli perustettu helmikuussa 1975. Yliopistolla toimivista ammattijärjestöistä ulkopuolelle jäi vain Professoriliiton paikallisosasto, vaikka myös sitä oli HYA:n tiedon perusteella kutsuttu mukaan toimintaan. Yhteistyöelimen ensimmäinen konkreettinen saavutus oli yliopiston konsistorille samana keväänä lähetetty kannanotto hallinnonuudistuksesta ja virastodemokratian kehittämistä. Toukokuussa 1979 järjestöt organisoivat yhteistyönä tapahtuman, jolla yritettiin saada valtiovallan huomio yliopistojen perusrahoituksen turvaamiseen. Tapahtuman aikana järjestettiin Speakers Corner -keskustelu Porthaniassa ja vedettiin kivi-reki eduskuntatalolle, jossa kansanedustajille luovutettiin järjestöjen yhteinen resurssiadressi.²³³

231 Assistenttiliitto Tiedottaa 5/76 Ylimääräinen liittokokous; HYT pöytäkirjoja 1976-1977 VL tiedottaa N:o 19 18.10.1976.

232 Assistenttiliitto Tiedottaa 5/76 Hyvät assistenttiliiton jäsenet!

233 Assistenttica 2/79 Yliopistolla toimivat järjestöt yhteistyöhön.

Laihat palkkaratkaisut lisäävät tyytymättömyyttä Virkamiesliittoon

Vuoden 1970 uusien virkaehtolakien voimaanastumisen jälkeisissä palkkaneuvotteluissa TVK:n jäsenliittojen erilaiset taustat aiheuttivat ristikkäisiä mielipiteitä siitä, mitkä olivat kullekin alalle kohtuullisia palkankorotuksia. Kun TVK:n sisällä palkkahaitari oli 400 ja 4000 markan välillä, 2000 markkaa kuukaudessa ansaitsevat assistentit olivat varsin hyvin toimeentulevia. Tämän vuoksi neljä sataa kuussa ansaitsevalta myymäläapulaiselta oli vaikea saada neuvotteluissa ymmärrystä assistenttien jatkuvalla valittamiselle palkkakuoppaan puotomisesta.²³⁴

Joulukuussa 1970 pitkien neuvottelujen päälle solmittu ensimmäinen valtion virkaehtosopimus toi viranhaltijoiden nimellisanisoihin vajaan kuuden prosentin korotukset. Elinkustannusten nousu oli kuitenkin niin nopeaa, että korotusten ostovoima oli pian syöty. Assistenttien kannalta suurempi saavutus oli se, että he onnistuivat neuvotteluissa lähes ainoana virkamiesryhmänä saamaan yhden palkkaluokan korotuksen. Tämäkin oli ollut kovan väännön takana. Tukea assistenttien palkkavaatimuksille oli ollut neuvottelupöydässä vaikea löytää sen enempää valtionvarainministeriöstä kuin Virkamiesliitostakaan. Sekä ministeriössä että liitossa esiintyi ajattelua, ettei yliopistolla oikeastaan tehty oikeita töitä vaan enemmänkin oleiltiin stipendeillä.²³⁵

Vuoden 1970 virkaehtosopimuksen assistenteissa aiheuttama tyytymättömyys jäi lyhytaikaiseksi, sillä he joutuivat sittemmin kerta toisensa jälkeen pettymään, kun palkkatavoitteet jäivät toteutumatta 1970-luvun alun tulopoliittisissa neuvotteluissa. Keväällä 1972 valtion ja työmarkkinajärjestöjen välille allekirjoitettu uusi virka-

234 Kallioinen 2007, 58–59; Bergholm 2012, 192–199.

235 Kallioinen 2007, 58–59; Bergholm 2012, 192–199.

ehtosopimus toi kuoppakorotuksen ainoastaan Suomen Akatemian pienilukuiselle tutkimusassistenttien joukolle. Assistenttiliitto oli ratkaisuun niin pettynyt, että harkitsi työtaistelutoimia, mutta lakkovalmius ei riittänyt lopulta puheita edemmäs. Vuoden 1973 kuoppakorotusneuvotteluissa alemman palkkaluokan assistentit ja amanuenssit saivat palkkaluokan korotuksen. Liiton kokonaistavoitteiden näkökulmasta vaatimaton ratkaisu päätti assistenttikunnan sisäisen palkkakahtiajaon, sillä ero ylemmän ja alemman palkkaluokan assistentteihin poistettiin.²³⁶

Keväällä 1974 koko Virkamiesliitto oli niin tyytymätön valtiotyönantajan tupo-ratkaisun yhteydessä tarjoamiin palkankorotuksiin, että se ilmoitti harkitsevansa lakkoon lähtemistä. Toteutuessaan työtaistelu olisi koskenut myös lakkoiluun puheita lukuun ottamatta nihkeästi suhtautunutta assistenttiliittoa. Assistenttiliitossa nähtiin, että jos työtaistelun tielle lähdetäisiin, se olisi parasta toteuttaa avainalojen pistelakkoina. Assistenttiliitto ei omasta mielestään ollut avainala, ja olisi siksi antanut muiden lakkoilla puolestaan. HYA:n jäsentiedotteessa asia tosin pyrittiin selittämään niin päin, että assistentit olivat lakkoryhmiä valittaessa tärkeysjärjestyksen häntäpäässä. Virkamiesliiton todellinen työtaisteluyhtenäisyys jäi kuitenkin jälleen kerran kokeilematta, sillä liitto pääsi valtiotyönantajan kanssa laihana pidettyyn sopuun vuoden 1975 yleiskorotuksista. Erityisen pettyneitä heikoksi moitittuun ratkaisuun oltiin itsensä jo etukäteen työtaistelun ulkopuolelle sulkeneessa assistenttiliitossa.²³⁷

236 Leikola 1990, 483; Kallioinen 2007, 60–61.

237 HYT HYA Kirjeet 1974 Assistentica 4/74 Lakkoonko?; Kallioinen 2007, 61.

Kansallisen hätätilan hallitus

Suomessa järjestettiin toistaiseksi viimeisen kerran ennenaikaiset eduskuntavaalit syksyllä 1975. Presidentti Kekkonen oli Ety-kokouksen alla hajottanut eduskunnan ja määrännyt ennenaikaiset vaalit. Suurten puolueiden kannatuksessa ei tapahtunut vaaleissa merkittäviä muutoksia. Voimansa tunnossa oleva presidentti Kekkonen halusi muodostaa maahan kansanrintamahallituksen. Kekkonen kutsui puoluejohtajat ja televisiokamerat presidentinlinnaan kuuntelemaan hänen puhettaan, jossa hän ryhtyi 60 000 työttömän vuoksi ”runnaamaan” kokoon ”kansallisen hätätilan hallituksen”. Dramaattisen istunnon avittamana maahan nimettiin marraskuussa Lapin läänin entisen maaherran Martti Mieltusen johtama hallitus, jonka muodostivat SDP, keskustapuolue, SKDL, RKP ja liberaalinen kansanpuolue.²³⁸

Vuoden 1976 työmarkkinaratkaisu heijasti koko maan vaikeaa taloustilannetta. Presidentin julistama hätätila vaikutti myös assistenttien mahdollisuuksiin saada kauan haaveilemiaan kuoppakorotuksia.²³⁹ Presidentti Kekkonen hätätilaretoriikka ei lisännyt assistenttien ymmärrystä matalia palkankorotuksia kohtaan, vaan jo tutuksi käynein sanankääntein assistenttiliitossa tyrmättiin kevään 1976 palkkaratkaisu surkeana. Assistentit kokivat tiedotteessaan palkankorotusten jaossa jääneensä ”jälleen kerran pesuvadin pohjalle”.²⁴⁰

Heikosti liiton tavoitteiden osalta sujuneet palkkaneuvottelut saivat aikaan assistenttiliitossa voimakkaan arvostelupurkauksen, joka oli suunnattu Virkamiesliittoon ja koko virkaehtosopimusjärjestelmään. Virkaehtosopimusneuvottelujen aika oli kutistunut muutamiaan päivään, eikä liitoilla siksi ollut mitään todellisia mahdollisuuksia alistaa ratkaisua omalle liittokokoukselle. Assistentit olivat pettyneitä siihen, että TVK oli solminut virkaehtosopimuksen assistenttiliiton kantaa kuulematta. Liitto vaati, että TVK lähtisi ajamaan

238 Jalovaara 2011, 196–202.

239 Kanervo 2007, 87.

240 Kallioinen 2007, 61.

täysremonttia koko sopimusjärjestelmään siten, että työrauhavelvoitetta lievennettäisiin ja päätösvalta sopimuksen hyväksymisestä siirrettiäisiin liittotasolle. Assistenttien mielestä tulosopimusesitykset tuli jatkossa alistaa jäsenäänestykseen.²⁴¹

HYA kiinnitti vuoden 1976 lopussa huomiota siihen, että seuraavan vuoden valtion tulo- ja menoarvioesityksestä oli poistettu määräraha, jota oli käytetty seitsemäänsataan 1500 markan suuruiseen assistenttien tutkimusstipendiin. Yhdistyksen assistenttien yleiskokous antoi asian johdosta kannanoton, jossa se otti jyrkän kielteisen kannan stipendien poistamiseen. HYA vaati, että valtion budjettia korjattaisiin tieteellisen tutkimuksen järjestämislain mukaiseksi.²⁴² HYA:n ja assistenttiliiton vetoomuksista huolimatta eduskunta kumosi assistenttien tutkimusstipendilain. Ratkaisu tehtiin työmarkkinaneuvottelujen yhteydessä. Kompensoidakseen vähennystä eduskunta hyväksyi 20 tutkimusassistentin viran perustamisen, mikä ei kompensoinut stipendijärjestelmän lakkauttamista.²⁴³

Valtakunnansovittelija Keijo Liinamaan keväällä 1977 aikaan sama suositusratkaisu ei sekään aiheuttanut assistenttien parissa suuria tyytyväisyyden ilmauksia. Kaksivuotisen sopimuksen ei uskottu takaavan edes reaaliensioiden säilymistä. Pieniä palkankorotuksia enemmän assistenteja häiritsi kuitenkin TVK:n Virkamiesjärjestöt, eli TVK-V:n ja Virkamiesliiton toiminta neuvottelujen yhteydessä. Vaikka assistenttiliitto oli moneen otteeseen vedonnut keskusliittoihin, että neuvottelutulos alistettaisiin jäsenliittojen hyväksyttäväksi, näin ei tehty. Assistenttiliiton liittokokouksessa kummasteltiin palkkaratkaisun jälkeen, miten Virkamiesliiton lehdessä oli julkaistu palkkataulukko jo monta päivää ennen kuin tupoa oli käsitelty liiton valtuustossa.²⁴⁴

241 Kallioinen 2007, 62.

242 Assistenttiliitto Tiedottaa 5/76 Ylimääräinen liittokokous.

243 Kanervo 2007, 88.

244 Assistenttiliitto Tiedottaa 4/77 Hyvät liiton jäsenet; Komulainen 1987, 9-10.

Helsingin yliopiston assistentit seurasivat keskusliittojen vallankäyttöä ja kerta toisensa jälkeen vaatimattomaksi koettuja palkankorotuksia harmistuneena. HYA ja Joensuun yliopiston assistenttiyhdistys jättivät loppuvuodesta 1977 assistenttiliiton syysliittokokoukselle kannanotot, jossa ne vaativat TVK:ta ja Virkamiesliittoa terästytykseen palkkaetujen valvonnassa. Liittokokous jakoi Helsingin ja Joensuun huolet ja hyväksyi julkilausuman, jossa se edellytti keskusjärjestöjä torjumaan ”sovittujen palkankorotusten ja ansiokehitystakuun siirtämisen reaaliansoita alentavina ja sopimuskäytännön perusteita murentavina toimenpiteinä.”²⁴⁵

1970-luvun lopulla jatkunut taloudellinen taantuma heijastui yliopistojen kokonaisrahoitukseen. Joulukuussa 1978 Professoriliiton, Lehtoriiliiton ja Assistenttiliiton edustajat kävivät jättämässä seitsemäntuhannen yliopistolaisen allekirjoittaman niin sanotun resursiadressin opetusministeri Jaakko Itälälle (lib.). Allekirjoittaneet kantoivat huolta siitä, ettei hallituksen seuraavan vuoden talousarvioesitys turvannut korkeakoulujen kehittämisedellytyksiä.²⁴⁶

Assistenttiliiton palkkakehitykseen kohdistamasta jatkuvasta arvostelusta huolimatta tilastot osoittavat, ettei Virkamiesliiton edunvalvonta heidän osaltaan ollut 1970-luvulla aivan tehotonta. Vuosina 1970–1979 assistenttien nimellisansiot kohenivat 127 %. Professorien vastaava luku oli 85 % ja oppikoulun lehtorien 130 %.²⁴⁷ Näiden lukujen valossa näyttää siltä, että assistenttiliiton purnausta assistenttien heikosta palkkakehityksestä oli ainakin osittain jäsenistön toimintaan sitouttamiseksi ja uusien palkankorotusehdotusten perustelemiseksi tarkoitettua retoriikkaa.

Muihin ammattialoihin nähden virkamiehillä oli perusteita olla palkkakehitykseensä tyytymättömiä ja ponnekkaat yritykset asian

245 Kallioinen 2007, 63.

246 Kallioinen 1999, 70–71.

247 Hyasintti Juhlanumero 1987 Eilen – tänään – huomenna.

korjaamiseksi alkoivat 1980-luvun alussa. Maaliskuussa 1980 syntynyt neuvotteluratkaisu oli Virkamiesliiton hallituksen mielestä niin heikko, että hallitus suositteli yksimielisesti liittovaltuustolle neuvottelutuloksen hylkäämistä. Valtuusto yhtyi hallituksen näkemykseen ja antoi ymmärtää liiton lähtevän lakkoon. Alustavia lakkosuunnitelmia tehtiin jo Helsingin yliopistollakin. Uhkavaatimusta työnantajapuolelle ei kuitenkaan jätetty, eivätkä lakkosuunnitelmat edenneet valtuustopuheita pidemmälle. Kaiken huipuksi hetkeä aiemmin sopimuksen hylkäämisen kannalla ollut Virkamiesliiton hallitus hyväksyi tuloratkaisun äänin 13-7. Virkamiesliiton vuonna 1987 ilmestyneessä historiikissa yllättävää käännettä perusteltiin riittämättömällä lakkovalmiudella.²⁴⁸

Vuoden 1982 presidentinvaalit

Suomen presidentinvaalit järjestettiin ennenaikaisesti vuonna 1982, koska presidentti Urho Kekkonen ilmoitti 26.10.1981 eroavansa terveytensä vuoksi. Keskustelua Urho Kekkonen seuraajasta oli käyty jo 1970-luvulta lähtien, jolloin oli alkanut liikkua huhuja presidentin terveydentilan heikentymisestä. Kaikki kahdeksan eduskuntapuoluetta nimesivät omat presidenttiehdokkaansa marraskuussa 1981. Liberaalisen Kansanpuolueen ehdokas, varatuomari Helvi Sipilä oli Suomen presidentinvaalien ensimmäinen naisehdokas. Kansa lähti valitsijamiesvaaleissa innokkaasti vaaliurnille. Äänestysaktiivisuus kohosi peräti 86,8 %:iin. Urho Kekkonen seuraajaksi valittiin ensimmäisellä äänestyskierroksella SDP:n valitsijamiesvaaleihin asettama pääministeri Mauno Koivisto. Toiseksi eniten ääniä sai kokoomuksen Harri Holkeri.²⁴⁹

248 HYT HYA:n pöytäkirjat 1980 johtokunta 19.3.1980 13§; Kallioinen 2007, 63.

249 Jalovaara 2011, 257-270.

U-käännöstä lakkotiellä Virkamiesliiton hallitus perusteli lyhyellä tiedotteella, jossa lakkoasiaan luvattiin palata syksyllä. Vähemmistöön jäänyt HYA:n puheenjohtaja Leo Grönholm ei liiton äkillistä mielenmuutosta ymmärtänyt ja oli mukana ratkaisuun tyytymättömien siitä antamassa julkisessa vastalauseessa.²⁵⁰ HYA:n hallituksessa Virkamiesliiton toimintaa käsiteltiin hyvin kriittisesti. Virkamiesliiton valtuustossa assistenttien edustajat nimittivät liiton kompurointia palkkaneuvotteluissa kertakaikkiseksi taitamattomuudeksi hoitaa ammattimaisesti edunvalvontaa ja esittivät liiton johdolle epäluottamuslausetta. Luottamusäänestystä ei kuitenkaan järjestetty.²⁵¹

Assistenttiliitossa jo tavaksi tulleesta Virkamiesliiton tiukasta arvostelusta huolimatta kevään 1980 virkaehtoratkaisu ei ollut assistenttien näkökulmasta niin huono kuin mitä omalle jäsenkunnalle suunnatussa retoriikassa annettiin ymmärtää. Ratkaisu tarkoitti liiton yhden pitkäaikaisimman tavoitteen, eli assistentteihin ja heihin rinnastettavissa tehtävissä työskentelevien yhden palkkaluokan kuoppakorotuksen realisoitumista.²⁵²

Kohtalaisesta palkkaratkaisusta huolimatta yleiskorotukset ja rajatuille ryhmille väliajoin suunnatut kuoppakorotukset eivät assistenttien mielestä korjanneet yliopiston alemman opettajakunnan palkkauksen jälkeensä jääneisyyttä. Syksyllä 1982 Suomessa devalvoitiin kahdesti (6 % ja 4 %) Ruotsin devalvoitua ensin kruununsa 16 prosentilla. Vuonna 1983 hyväksyttiin jälleen kerran assistenttiliiton tuoreen puheenjohtajan Harri Palménin mielestä huono tulosopimus. Parempaa ei kuitenkaan Palménin mukaan saatu ilman lakkoa ja siihen ei ollut todellista halua sen enempää assistenttien kuin muunkaan virkamieskunnan parissa.²⁵³

250 HYT HYA:n pöytäkirjat 1980 johtokunta 14.4.1980 5§, liite KATL:n jäsenille 31.3.1980; Kallioinen 2007, 64.

251 HYT HYA:n pöytäkirjat 1980 johtokunta 14.5.1980 5§; Kallioinen 2007, 64.

252 Kallioinen 2007, 64.

253 Hyasinti 2/1983 Luottamusmiehet kokoontuivat; Komulainen 1987, 17-18; Kallioinen 2007, 64-66.

Vuonna 1984 tyytymättömyys valtion työmarkkinalaitoksen tarjoamiin palkankorotuksiin sai TVK:n virkamiesjärjestöt jättämään lakkovaroituksen.²⁵⁴ Maaliskuussa 1984 oli ilmeistä, ettei valtiotyönantaja liikahtanut Virkamiesliiton palkkavaatimusten edessä ja lakkovalmiuden kohottaminen päätettiin aloittaa koko liiton kentässä. Työtaistelu-uhan johdosta HYA aloitti maaliskuun puolivälissä oman lakko-organisaation pystyttämisen. Käytännössä tämä tarkoitti lakkovartioinnin suunnittelua, varautumista lakkoavustusten maksamiseen, lakkorajojen määrittelyä ja lakonuhkaa koskevien tiedotustilaisuuksien järjestämistä tiedekunnissa. Yhdistyksessä laadittiin valmiiksi *Ylioppilaslehdelle* lähetettävä julkilausuma, jossa pyydettiin opiskelijoilta solidaarisuutta lakossa oleville assistenteille:

Opiskelija! Sinunkin etusi on kysymyksessä. Osoita solidaarisuutesi assistenttien rintamalle. Mikäli työtaistelu alkaa 19.4.1984, saattavat oikeutesi yliopisto-opetukseen näennäisesti kärsiä. Älä kuitenkaan tuijota muutamia menetettyjä päiviä, vaan luota pitkän aikavälin tuloksiin. Ota huomioon, että on kysymys toimenpiteistä, jotka heijastuvat yliopistoyhteisön työskentelyyn vuosikausiksi eteenpäin. Opiskelija! Älä menetä malttiasi, vaikka pinnasi kiristyyisikin, vaan astu yhteisrintamaan yliopiston parhaaksi!²⁵⁵

Ylioppilaslehden laadittu kirjoitus jäi lähettämättä ja opiskelijoiden solidaarisuus mittamaatta, sillä lakko peruuntui viime hetkellä. Virkamiesliiton hallitus päätti 21.3 hyväksyä neuvotteluesityksen. HYA:n johtokunnassa arvioitiin, että lakkovalmistelujen eteen nähty vaiva ei mennyt ”Kankkulan kaivoon”, sillä assistenttien rivit olivat lakkouhan johdosta tiivistyneet.²⁵⁶

254 Komulainen 1987, 20–21; Mäkelä 1990, 49–50; Kanervo 2007, 133.

255 HYT HYA:n pöytäkirjat 1980 lakkotoimikunta 20.3.1984 1§, 2§, liite 1 Assistentit lakkoon.

256 HYT HYA:n pöytäkirjat 1980 lakkotoimikunta 20.3.1984 1§, 2§, HYT HYA Kevät- ja syyskokoukset 1975–1995. toimintakertomus 1984.

Akavalaiseksi ammattijärjestöksi 1985–1990

Akavaan HYA:n vastustuksesta huolimatta

Vuonna 1978 Korkeakoulujen Assistenttiliitto muutti nimensä Korkeakoulualan assistenttien ja tutkijain liitoksi. Keskeinen syy nimenmuutokseen oli vuonna 1972 perustetun Suomen Akatemian tutkijoiden yhdistyksen SATY:n tulo liiton jäseneksi. 1970-luvun lopussa assistentit ja tutkijat kokivat olevansa aiempaa enemmän väärässä seurassa 70 000 jäsenen Virkamiesliitossa. Assistentit ja heidän rinnalleen samaan liittoon tulleet akatemian tutkijat pettyivät toistuvasti Virkamiesliiton kykyyn ajaa heidän palkankorotustavoitteitaan. Pienipalkkaisiksi itsensä kokeneet assistentit sijoittuivat Virkamiesliitossa palkkahaitarin yläpäähän, joten yliopistoväen kuoppakorotusten puolesta taistelu ei ollut Virkamiesliiton neuvottelijoiden keskeisin tavoite heidän istuessaan valtiontyönantajan kanssa neuvottelupöydässä.²⁵⁷

HYA:n ja assistenttiliiton yhteistyö oli järjestöjen toiminnan ensimmäisten vuosikymmenten aikana tiivistä. Käytännön tasolla yhteydenpitoa helpotti toimiston jakaminen Helsingin keskustassa: koko 1970-luvun toimisto oli Liisankadulla ja lokakuussa 1980 se

257 Kallioinen 2007, 46, 91.

muutti Helsingin yliopiston Snellmaninkatu 12:ssa sijaitsevaan kiinteistöön. Snellmaninkatu oli HYA:n tukikohtana lähes kaksikymmentä vuotta aina syksyyn 1998, jolloin toimisto siirtyi Töölöön, Mannerheimintien 98:aan.²⁵⁸

Professori- ja lehtoriliiton vuosikymmenen kestänyt yhteistyö ajautui 1980-luvun alussa suuriin vaikeuksiin. Talousyhteistyö liittojen välillä lopetettiin vuonna 1983 ja yhteisen *Lectio* -lehden toimittaminen alkoi takkuilla seuraavana vuonna. Vuoropuhelun heikoutta kuvaa, se, että Professoriliitolle tuli syksyllä 1985 täytenä yllätyksenä Lehtoriliiton ilmoitus lopettaa itsenäinen toimintansa ja liittyä Opettajien ammattijärjestö OAJ:hin.²⁵⁹ Professoriliitto lähti muuttuneessa tilanteessa etsimään uutta yhteistyökumppania, jollaisena näyttäytyi KATL. Assistenttien ja tutkijain liitto kuului Virkamiesliittoon ja Professoriliitto Akavaan. Samalla, kun professorit tarjosivat yhteistyön kättä, he ehdottivat, että assistentit harkitsisivat siirtymistä Akavaan.²⁶⁰

Professoriliiton tarjousta käsiteltiin maaliskuussa 1985 KATL hallituksessa, ja silloin ilmeni, että keskusjärjestön vaihtamisesta oli jo keskusteltu monissa jäsenyhdistyksissä. Tyytymättömyys Virkamiesliittoa kohtaan oli näkynyt myös *Assistentti* -lehden syksyn 1984 kirjoituksissa. Hallitus päätti näin aloittaa sekä selvityksen Akavaan liittymisestä että keskustelut yhteistyön syventämisestä lehtori- ja professoriliittojen kanssa.²⁶¹

Keskusjärjestön vaihtaminen oli KATL:lle merkittävä kysymys ja asiasta järjestettiin ennen Akavan kanssa käytävien neuvottelujen

258 HYT HYA pöytäkirjat 1980 johtokunta 15.10.1980 3§; Hyasintti 3/1980 HYA ja KATL ovat muuttaneet; HYT jäsentiedote 6/1998 Toimisto on muuttanut.

259 Kallioinen 1999, 93–95; Remes 2009, 102–103.

260 Kallioinen 2007, 92.

261 Assistentti 4/84 Hajaantuminen heikentää, Harri Palménin puheenvuoro TVK:n edustajakokouksessa; Kallioinen 2007, 92.

aloittamista marraskuussa 1985 ylimääräinen liittokokous. Yllättäen suurimmat epäilykset Virkamiesliitosta lähtemistä kohtaan esitettiin Helsingin suunnalta. Sekä Helsingin Yliopiston Tuntiolettajien että HYA:n edustajat suhtautuivat varsin epäluuloisesti ajatukseen, että professorit ja assistentit kuulusivat samaan keskusjärjestöön. HYA:n liittokokousedustaja Juhani Forsberg pelkäsi samaan liittoon kuulumisen kärjistävän asioita konfliktitilanteissa. Tieteentekijöiden liiton historiikirjoittaja Mika Kallioinen arvioi HYA:n erityisen kriittisyyden Akavaa kohtaan johtuneen siitä, että Helsingin yliopistossa kuilu assistenttien ja heidän esimiehinään toimineiden professorien oli jyrkempi kuin muissa yliopistoissa.²⁶²

Helsingiläiset eivät saaneet ylimääräisessä liittokokouksessa Akava-kritiikilleen juuri tukijoita muista yliopistoista ja jäsenneuvottelut Akavan kanssa pääsivät alkamaan. Keskusteluja käytiin myös Virkamiesliiton kanssa, mutta sen suunnalta esitettiin lähinnä toivomus, että assistentit pysyisivät jatkossakin mukana liitossa. KATL:n reilu kaksituhatta jäsentä vastasi noin kolmea ja puolta prosenttia koko Virkamiesliiton jäsenistöstä. Akavan kanssa keskustelut sujui-
vat myönteisessä hengessä ja KATL:n hallitus päätti marraskuussa 1985 äänin 15–11, 3 tyhjää, suosittaa liittokokoukselle keskusjärjestön vaihdosta.²⁶³

Ennen lopullista keskusjärjestön vaihtamista koskevaa KATL:n liittokokousta HYA kutsui joulukuun alussa oman ylimääräisen jäsenkokouksen linjaamaan yhdistyksen kantaa asiaan. Ennen kokousta HYA:n puheenjohtaja Leo Grönholm lähetti jäsenistölle ”paimenkirjeen”, jossa hän perusteli omaa kielteistä kantaansa hankkeeseen. Toukokuuhun 1985 asti Grönholm oli toiminut Virkamiesliiton toisena varapuheenjohtajana ja painotti kirjeessään, että hän

262 HYT HYA pöytäkirjat 1985 johtokunta 13.11.1985 4§; Kallioinen 2007, 94.

263 Virkamiesliitto toimintakertomus 1985, 40; Komulainen 1987, 70–71; Kallioinen 2007, 94.

oli nyt vapaa kertomaan kantansa, koska oli luopunut liiton luottamustehtävistä. HYA:n puheenjohtajan ominaisuudessa Grönholm ei nähnyt keskusjärjestön vaihdokselle mitään sellaisia perusteluja, jotka kohentaisivat assistenttien työmarkkina-asemaa. Assistenttien ja professorien väliset valtasuhteet ja erilaiset näkemykset palkkatoiveista eivät katoaisi Akavan myötä, vaikka jotain uusia yhteistyömahdollisuuksiakin saattaisi löytyä.²⁶⁴

Korkeakoulualan assistenttien ja tutkijain liitto kokoontui joulukuun puolivälissä 1985 ylimääräiseen liittokokoukseen käsittelemään eroa Virkamiesliitosta ja liittymistä Akavaan. Heti kokouksen alussa kävi ilmeiseksi, että liiton kahdeksastatoista jäsenyhdistyksestä kaksi, eli Helsingin yliopiston assistentit ja saman yliopiston tuntiopettajayhdistys (HYTO), vastustivat edelleen hanketta. Helsingin assistenttien huolet Akavaan kohtaan liittyivät edelleen siihen, miten professorit ja assistentit mahtuivat samaan keskusjärjestöön. HYA:n Liisa Jokipii arveli, että jos edunvalvontatilanteessa vastakkain olisi assistenttien ja professorien edut, ensin mainitut jäivät auttamattomasti kakkoseksi. Virkamiesliitossa assistenttien edunvalvonta oli Jokipiin mukaan helpompaa, koska siellä ei ollut muita akateemisten alojen järjestöjä. Virkamiesliitosta eroa oli Jokipiin mukaan ajettu sillä, että Akavassa assistenteille olisi luvassa suurempia palkankorotuksia. Palkkaa tärkeämpää Jokipiin mukaan oli kuitenkin se, että olisi assistenteilla ylipäättänsä töitä vai ei, ja sen varmistamiseksi tuskin professoreilta oli odotettavissa keskusliitossa tukea.²⁶⁵

Helsingiläiset jäivät kuitenkin liittokokouksessa professorihuolensa kanssa yksin, ja kokous päätti äänin 22 – 59 sanoa Virkamiesliitolle hyvästit ja liittyä Akavaan. Kolme päivää myöhemmin Akavan

264 HYT HYA Lähteneet kirjeet 1978–1995 Leo Grönholm Hyalaisille 19.11.1985; HYT HYA kevät- ja syyskokoukset 1975–1995 Toimintakertomus 1985; HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1984–1985 johtokunta 22.1.1986 6§.

265 Kallioinen 2007, 94.

hallitus hyväksyi Korkeakoulualan assistenttien ja tutkijain liiton jäsenekseen. HYA:n jäsenten arkeen muutoksella oli vähän välittömiä vaikutuksia. Yhdistyksessä vuosi 1986 alkoi kuitenkin merkittävällä muutoksella, kun Virkamiesliiton puolta loppuun asti pitänyt pitkäaikainen puheenjohtaja Leo Grönholm kieltäytyi jatkamasta tehtävässä ja hänen seuraajakseen valittiin lääketieteellisen tiedekunnan assistentti Liisa Jokipii.²⁶⁶ Jokipii toimi HYA:n puheenjohtajana viisi vuotta aina vuoden 1990 loppuun asti. Jokipiin kaudella Helsingin yliopiston hallintoa jälleen kerran uudistettiin. Samaan aikaan tehtiin opetusvirkojen uudistusta. HYA:n puheenjohtajalla riitti töitä. Jokipii laski myöhemmin, että hän osallistui vuodessa puheenjohtajan roolissa noin 150 kokoukseen.²⁶⁷

Ex-keskusliitto lakkoilee assistenteille palkankorotuksen

Keskusjärjestön vaihdoksen johdosta assistentit välttivät jälleen kerran täpärästi työtaistelun, koska he eivät osallistuneet suurta huomiota saaneeseen, kevään 1986 pitkäksi venyneeseen virkamieslakkoon. Virkamiesten työtaistelua edeltänyt vuoden 1986 työmarkkinakevät oli värikäs. SAK:n yhteislakkouhan alla toimihenkilöiden keskusjärjestöt TVK, Akava ja STTK solmivat Suomen Työnantajain Keskusliiton kanssa maaliskuun alussa niin sanotun toimihenkilö-tupon, johon julkisalan työnantajat sitoutuivat. Laihana pitämistään palkkaratkaisuista valittanut Virkamiesliitto sanoutui kuitenkin irti sopimuksessa ja esitti TVK:lle ratkaisun hylkäämistä. Muissakin TVK:n liitoissa sopimus herätti kritiikkiä, mutta se tuli kuitenkin hyväksytyksi liittovaltuustossa äänin 46–56.²⁶⁸

266 HYT HYA pöytäkirjat 1986 Jäsenkirje 1/1986.

267 Hyasinti 5/1990 Puheenjohtajalta.

268 Komulainen 1987, 22.

TVK:n valtionsektori jäi sopimuksen ulkopuolelle. Virkamiesliitto haki ja sai keskusjärjestöltä 17.3.1986 luvan irtautua sopimuksesta. Virkamiehet vaativat kuuden prosentin ja 800 markan korotusta. Sanojensa vakuudeksi liitto järjesti 18–19.3.1986 niin sanotun vauhdituslakon ja jätti samalla varoituksen varsinaisesta työtaistelusta. Sopua ei syntynyt ja näin liitto aloitti huhtikuun alussa ensin 21 000 virkamiehen lakon pääkaupunkiseudulla ja laajensi sen kuun puolivälissä koko maata koskevaksi 42 000 virkamiehen työtaisteluksi. Lakko vaikeutti merkittävästi muun muassa juna- ja lentoliikennettä. Lakkoon liittyi myös Helsingin yliopistolla HYHY. Lakkorajoista ja työnantajapuolen väitetyistä lakomurtamisy yrityksistä käytiin ajoittain kiihvasta keskustelua varsinkin liikennealalla.²⁶⁹

Assistenttiliiton kentällä oltiin ympäri maata varsin haluttomia ottamaan osaa Virkamiesliiton lakkoon. Akavaan juuri liittonsa mukana liittyneiden HYA:n assistenttien kannalta Virkamiesliiton työtaistelun myötä Helsingin yliopistolla muodostunut tilanne oli ilmeisen kiusallinen. HYA linjasi johtokunnan pöytäkirjan perusteella ”kannattavansa Virkamiesliiton vaatimuksia ja kahden päivän lakkoa 18. ja 19.3. sekä mahdollisesti 2.4.86 alkavaa lakkoa.” Sympatiasta huolimatta HYA jäi kuitenkin vähin äänin Akavan mukana lakon ulkopuolelle. Johtokunta kuitenkin linjasi, että assistentit eivät tee lakonalaista työtä. Kun yliopistolla osa työntekijöistä oli lakossa ja osa yritti käydä töissä, arki muodostui vaikeaksi erityisesti Helsingin yliopiston päärakennuksessa.²⁷⁰ Siinä missä KATL seuraisi Virkamiesliittoon lakkoa vierestä ja kehotti pidättymään lakonalaisesta työstä, Professoriliitto lähetti lakkojohdolle kirjeen, jossa se toivoi, ettei yliopistojen opetus- ja tutkimustyö lakon johdosta häiriintyisi.

269 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1984–1985 johtokunta 11.4.1986 8§; HS 19.5.1986 Virkamiesten lakko loppui; Komulainen 1987, 22–26; Mäkelä 1990, 52–58; Mattila 2005, 280–283.

270 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1986 johtokunta 19.3.1986 5§, 7.4.1986 9§, 12.5.1986 9§; Happonen 2003, 24.

Professoriliiton töihin patistelevaa kirjettä ei lakkotoimistossa otak-
suttavasti otettu erityisen ilahtuneina vastaan.²⁷¹

Huhti–toukokuun aikana tehtiin useita tuloksettomaksi osoittau-
tuneita yrityksiä virkamieslakon päättämiseksi. Toukokuun puolivä-
lissä sitkeästä työtaistelusta närkästynyt presidentti Mauno Koivis-
to väläytti, että eduskunta voisi säätää pikalain lakon lopettamiseksi.
Tälle ei ollut tarvetta, sillä Virkamiesliiton hallitus hyväksyi neljän-
nen sovintoesityksen 17.5.1986. Sovintoa vauhditti osittain erityises-
ti pääkaupunkiseudulla loppuvaiheessa ilmennyt lakkoväsytys, kun
lakossa oli oltu puolitoista kuukautta. Vain vajaa kolmannes valtion
palkansaajista kuului Virkamiesliittoon ja lakon loppuvaiheessa kiis-
teltiin siitä, miten työtaistelun ulkopuolella olleet SAK:n, Akavan ja
STTK ammattiliittojen jäseniä kohdeltaisiin palkkaratkaisussa. La-
kon päättämiseksi päädyttiin malliin, jossa myös lakkoa vierestä seu-
ranneet edellä mainittujen liittojen jäsenet saivat korotuksia, mikä
luonnollisesti aiheutti polemiikkaa myös Helsingin yliopistolla la-
kossa olleiden ja sitä vierestä seuranneiden välillä.²⁷²

Vuoden 1986 virkamieslakko oli KATL:n ja sen seuraajan Tie-
teentekijöiden liiton historiassa työtaistelun osalta eniten läheltä piti-
-tilanne sen suhteen, että työt korkeakouluissa olisi painostustoime-
na oikeasti keskeytetty. Tähän päivään mennessä liitto ja sitä kaut-
ta HYA / HYT eivät ole menneet kertaakaan lakkoon. Lakolla on
kyllä uhkailtu ja lakkovalmiutta näyttävästi korotettu moneen ker-
taan, mutta varsinainen työtaistelu on liiton historiassa toistaiseksi
kirjoittamaton luku. Liiton historian laatinut Mika Kallioinen arvioi
vuonna 2007 ilmestyneessä teoksessaan tutkimansa järjestön toimin-
taa korkean lakkokynnyksen takia jopa hampaattomaksi. Kallioisen

271 Lakkoraportti 1987, 27–28.

272 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1986 johtokunta 8.9.1986 9§, 29.9.1986,
4§; HS 17.5.1986 Tarjous tuo puolet tavoitteesta; Komulainen 1987, 26–29;
Mäkelä 1990, 52–59, 83; Mattila 1992, 478–479; Ala 1999, 99–101; Mattila
2005, 282–286.

arvion mukaan syitä työtaistelun välttelemiseen ovat olleet vaatimaton lakkokassa ja ehkä vielä suuremmissa määrin jäsenkunnan heikko henkinen lakkovalmius. On pohdittu, mitä usein määräaikaisissa tehtävissä olevien tieteentekijöiden lakolla saavutettaisiin.²⁷³

Liennytystoimille oli Helsingin yliopistolla henkilöstöjärjestöjen välillä virkamieslakon jälkeen tarvetta. HYA lähetti jälkikäteen lakkossa olleille järjestöille ”tukikirjeen” ja ehdotti KATL:lle, että se tukisi lakkolaisia kymmenen markalla jäsentä kohti maksettavalla avustuksella. HYA:n puheenjohtaja ja pääluottamusmies tarjosivat sen lisäksi HYHY:n vastaaville sovittelumielessä illallisen, jonka aikana vielä palattiin lakon aiheuttamiin tuntemuksiin. Suurempi kynnys HYA:lla oli kuitenkin ylitettävänä yhdistyksen yrittäessä solmia tiiviimpiä yhteistyösuhteita uuteen akavalaiseen kumppaniin. Professoriliiton Helsingin yliopiston osaston kutsu vapaamuotoiseen tapamiseen HYA:n hallituksen kanssa otettiin ensin myönteisesti vastaan, mutta korjattiin seuraavassa kokouksessa pöytäkirjaan siten, että tästä mahdollisuudesta oli vasta alustavasti keskusteltu. Neljä vuotta myöhemmin keväällä 1990, kun HYA:n ja Professoriliiton Helsingin yliopiston osaston johtokunnat tapasivat, kohtaaminen sujui jo leppoisammassa merkeissä.²⁷⁴

Helsingin yliopiston assistenttien paikallistasolla vieroksuma yhteistyö professorien etujärjestön kanssa alkoi liittotasolla elokuussa 1986, kun KATL:n ja Professoriliiton välille allekirjoitettiin yhteistyösopimus. Sopimusta kuvattiin allekirjoitustilaisuuden johdosta annetussa tiedotteessa tiedeyhteisön parhaaksi solmituksi järkiavoliitoksi. Yhteistyön näkyvä seuraus oli yhteisen *Tieteentekijä* -lehden perustaminen tammikuussa 1987. Järkiavoliitto lähti 1980-luvun lo-

273 Kallioinen 2007, 156–157.

274 HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1984–1985 johtokunta 15.6.1986 9§; HYT HYA johtokunnan pöytäkirjat 1986 johtokunta 8.9.1986 9§, 29.9.1986, 2§; HYT HYA pöytäkirjat 1988 johtokunta 5.3.1990 §10.

puussa siinä määrin suotuisasti käyntiin, että 1990-luvun taitteessa puhuttiin jopa yhteisen kattojärjestön perustamisesta tai jopa fuusioista. Hanketta selvittämään perustettiin KATL:n ja Professoriliiton yhteinen YHTÄ-työryhmä. Liittojen fuusiolla oli tarkoitus lisätä järjestöjen neuvotteluvoimaa erityisesti opetusministeriön suuntaan.²⁷⁵ Näin pitkälle ei kuitenkaan ole tähän päivään mennessä edetty.

Tohtoritulppa vaikeuttaa assistenttien urakehitystä

Assistenttien urakehityksen karikkoisuus näytti muodostuvan 1980-luvun kuluessa yhä suuremmaksi ongelmaksi monille HYA:n jäsenille. Yhdistyksen aloitteesta Suomen Akatemia teetti aiheesta selvityksen, jossa tarkasteltiin Helsingin yliopiston assistenttien ikä- ja tutkintorakennetta, vaihtuvuutta sekä sijoittumista työelämään.²⁷⁶ 48-vuotias luonnontieteen assistentti kuvasi vuonna 1988 ilmestyneessä selvityksessä assistentin roolia 1980-luvun lopun yliopistolla seuraavasti:

Suurin ongelma on harmaantuvat assistentit: mitä tehdä 40–50–60-vuotiaalle dosentille, jolle assistenttuuri on ainoa mahdollisuus tieteellisen työn tekemiseen? Toinen suuri ongelma on määräaikaisuus: harvassa muussa työssä joutuu muutaman vuoden välein kovassa kilpailussa yhä uudelleen hakemaan omaa tointaan! Jatkon pitäisi olla automaattinen, jos assistentti on muuten täyttänyt vaatimukset – tai sitten olisi lähdettävä kokonaan uudelta pohjalta, että jatkoa tulee vain kerran ja sillä siisti. Silloin assistentti tietäisi heti alkuun, että yliopistolla ei pysyvää leipää löydy.²⁷⁷

275 Kallioinen 1999, 93–96; Happonen 2003, 34; Kallioinen 2007, 97–100; BF HYA 30 vuotta 20.3.1997.

276 Hyasintti 3/1988 Puheenjohtajalta.

277 Hallinen & Rätty 1988, 69.

Assistenttien roolin vähittäinen muutos professorien apulaisista itsenäisiksi tutkijoiksi ja yliopisto-opettajiksi ajoittui samoille vuosille assistenttuurien lukumäärän 1950-luvun alun kasvupyrähdyksen kanssa. Muutoksen käänköpuoli yliopistojen laitoksilla oli 1980-luvulla ”harmaantuvien assistenttien” ongelmaksi kutsuttu ilmiö. Vaikka assistenttien toimikaudet olivat usein vain kolmivuotisia, alemmassa palkkaluokassa usein yksivuotisia, käytännössä samat henkilöt saivat jatkomääräyksiä. Professorinvirkoja riitti vain murto-osalle kiinnostuneista, ja muita opettajanvirkoja, joissa olisi voinut harjoittaa tutkimusta, oli vähän.²⁷⁸

Vuonna 1953 HY:n assistenteissa neljännes oli lisensiaatteja ja toinen neljännes tohtoreita, vaikka vaatimuksena assistenttuuriin oli vain filosofian kandidaatin tai vastaava tutkinto. Ilmiötä, jossa tohtorit ja usein dosentit olivat suuren osaa työurastaan assistentteina, sanottiin ”tohtoritulpaksi”. Tulppa esti liikettä molemmilta puolilta. Kun samat henkilöt olivat useita kausia peräkkäin assistentin viroissa, uudet jatko-opiskelusta kiinnostuneet nuoremmat henkilöt eivät päässeet töihin yliopistolle.²⁷⁹

Helsingin yliopiston assistenttien osalta tohtoritulpasta seurannutta tilannetta kuvaa se, että vuonna 1975 assistenttikunnan keski-ikä oli 32 vuotta, joista väitelleiden osuus oli 21 prosenttia. Kymmenen vuotta myöhemmin keski-ikä oli noussut viisi vuotta ja tohtorinhattu oli jo lähes puolella. Tohtoriassistenttien määrä nousi kymmenessä vuodessa erityisesti luonnontieteissä, yhteiskuntatieteissä ja humanistisissa tieteissä. 1970-luvun lopulta alkaen oli ilmeistä, että assistenttuurista oli tulossa Helsingin yliopistolla yhä useammalle pysyvä työ, kun tie eteenpäin uralla vaativampiin tehtäviin oli tukossa. Suomen Akatemian aiheesta teettämässä selvityksessä tilannetta kutsuttiin ”kadotetun tutkijasukupolven ongelmaksi”.

278 Leikola 1990, 485.

279 Leikola 1990, 485.

Akatemian vuonna 1988 tekemä tutkimus osoitti, että vaihtuvuus assistenteissa oli kymmenessä vuodessa vain noin kymmenen prosentin luokkaa, mikä on hyvin vähän.²⁸⁰

Tohtoritulpan aiheuttamia ongelmia yritettiin ratkaista muun muassa tiukentamalla assistenttien tutkimusvelvollisuutta. Samalla kun assistentin toimikausia jatkettiin vuonna 1979 kolmesta viiteen vuoteen, määrättiin että väittelemätön henkilö sai olla assistenttina vain kaksi kautta: kymmenen vuoden kuluessa piti väitellä, jos halusi jatkaa tehtävässä. Helsingin yliopiston konsistori painotti ohjeistuksessaan, että myös tohtorin kohdalla uuden toimikauden myöntäminen edellytti, että oppiaineen kohdalla oli pohdittava, oliko jatkomääräyksen antamien yksikön opetus- ja tutkimustyön näkökulmasta perusteltua.²⁸¹

Yliopistomaailmassa haluttiin nähdä 1970-luvun lopulta alkaen assistentin toimi enemmän jatkokoulutusvirkana, josta oli määrä siirtyä väitöksen jälkeen eteenpäin vaativampiin tehtäviin joko yliopistolla tai sen ulkopuolella. Teoriassa tämä kuulosti hienolta, mutta etenemistiet yliopistolla olivat tukossa, eikä assistentin työkokemuksella haettu kovin helposti töitä akateemisen maailman ulkopuolelta. Uusien professuurien tarve pysyi myös pienenä. 1960-luvulla perustettuihin uusiin yliopistoihin oli nimetty suuri määrä nuoria professoreja, joilla oli vielä 1970-luvulla runsaasti virkavuosia jäljellä. Koska jatkopaikkoja riitti harvalle, assistenttikunta suhtautui yleisesti ottaen nihkeästi kaavailuihin rajata assistenttikausia.²⁸²

Tohtoritulpasta seuraavien ongelmien vähentämiseksi Suomessa pohdittiin ajoittain Ruotsin mallin mukaisten dosentinvirkojen perustamista professorin ja assistentinvirkojen välille. Ajatus päätoimisista dosentureista ei meillä kuitenkaan edennyt toteutuksen asteelle.

280 Rätty & Luukkonen-Gronow 1981, 106-107; Halinen & Rätty 1988, 2-3, 54-55.

281 Leikola 1990, 486.

282 Kallioinen 2007, 84-85.

Nuorten tutkijoiden työllisyyttä helpottamaan Helsingin yliopistolle perustettiin 1970-luvun alussa uusia yliassistentin toimia, joihin valitavilta edellytettiin vähintään lisensiaatin tutkintoa. Yliopiston kokonaisuudessa näiden etupäässä entisistä assistenttuureista muodostettujen virkojen määrä pysyi kuitenkin niin vaatimattomana, ettei niillä ei ollut tohtoritulpan poistamisessa ratkaisevaa merkitystä.²⁸³

Tampereen yliopisto alkoi 1980-luvun puolivälissä uuden kanslerinsa Reino Erman linjan mukaisesti määrittellä assistenttuurit tiukemmin jatkokoulutuspaikkoina, joissa oli tarkoitus tehdä väitöskirja muutamassa vuodessa ja jatkaa sitten eteenpäin muihin tehtäviin. Paikallinen assistenttiyhdistys harasi vastaan ja yritti puolustaa assistenttien oikeuksia jatkokausiin. Kansleri ei perääntynyt, ja pian OPM halusi levittää Tampereen mallin koko maahan. Vuonna 1986 opetusministeriö lähetti yliopistoille paimenkirjeen, jossa se alleviivasi assistenttuurien olevan nimenomaisesti määräaikaista jatkokoulutuspaikkoja.²⁸⁴

KATL piti 1980-luvun lopussa näyttävästi esillä korkeakoulujen virkarakenteen muuttamista koskevia vaatimuksiaan. Liiton ehdotuksena oli kohentaa väitelleiden assistenttien etenemismahdollisuuksia perustamalla dosentinvirkoja ja kehittämällä yliassistenttuuria. Vuoden 1987 lopulla opetusministeriö asetti Jyväskylän yliopiston hallintojohtaja Juho Hukkisen vetämän työryhmä pohtimaan tutkijoiden ja opettajien tarvetta yliopistoissa. Työryhmä halusi muuttaa assistenttuurit kaksi- tai korkeintaan kolmivuotisiksi väitöskirjaa tekeville tarkoitetuiksi jatkokoulutuspaikoiksi. Työryhmän mallissa assistentti siirtyi väitöksen jälkeen yliassistentin virkaan, minkä vuoksi se suositteli näiden virkojen määrän huomattavaa lisäämistä heti 1990-luvun taitteessa.²⁸⁵

283 Leikola 1990, 487.

284 Kallioinen 2007, 87.

285 Kanervo 2007, 131.

Tohtoritulppa ja jälleen kerran muutospaineiden kohteena oleva assistentin tehtävä puhutti Helsingin yliopiston assistenttiyhdistyksen 20-vuotisjuhlaseminaarissa keväällä 1987. Juhlia vietettiin varsin luottavaisessa tulevaisuuteen katsovassa ilmapiirissä, vaikka HYA toimenkuvansa mukaisesti osasi nimetä yliopistolta useita korjausta vaativia asioita. HYA:n entinen pitkäaikainen puheenjohtaja Leo Grönholm sen sijaan arvio juhlassa suoraan, että suurimmat epäkohdat assistenttien toimessa oli palkkausta lukuun ottamatta saatu korjatuksi.²⁸⁶

HYA:n uusi puheenjohtaja Liisa Jokipii sen sijaan löysi juhlapuheessaan vielä hieman edeltäjänsä runsaammin korjaustarpeita assistentin asemasta. Jokipiin esitelmä käsitteli assistentin identiteettiä yliopistoyhteisössä. Sen lähtökohtana olivat Jokipiin mukaan assistentin keskeiset työtehtävät, tutkimus ja opetus. Jokipii tarttui esitelmässään niihin tekijöihin, jotka assistentin asemassa 1980-luvun lopun yliopistolla hiersivät. Suurimmat ongelmat liittyivät epävarmuuteen työn jatkumisesta. Esimerkiksi laitoksen esimiehen vaihdos saattoi Jokipiin mukaan johtaa lopputiliin, jos professori halusi virkoihin mieluummin oman oppisuuntansa edustajia. Osa professoreista myös näki edelleen assistentin ensi sijassa oman tutkimusprojektinsa apputyövoimana. Oli tapauksia, joissa jopa väitöskirja saatettiin nähdä professorin projektin osasuorituksena, vaikka sen tehtävä oli nimenomaan osoittaa tekijänsä valmius itsenäiseen tieteelliseen tutkimukseen.²⁸⁷

Liisa Jokipii pohti alustuksessaan myös Suomen valtiiovallan 1980-luvun lopulla antamia julkilausumia, joissa koulutuspoliittisena tavoitteena oli tohtorikoulutettavien määrän merkittävä lisääminen. Jokipii piti tavoitetta periaatteessa oikeana, sillä itsenäiseen tieteenharjoittamiseen kykenevien joukon kasvattaminen oli kansakunnan

286 Hyasintti Juhlanumero 1987 Eilen – tänään – huomenna.

287 Hyasintti Juhlanumero 1987 Eilen – tänään – huomenna.

menestyksen elinehto. Kunnioitettavaan tavoitteeseen oli kuitenkin Jokipiin mukaan mahdotonta päästä ilman uusien assistenttien palkkaamista. Nyt kehitys oli päinvastainen ja toimia pikemminkin vähennettiin. Huonona vaihtoehtona Jokipii piti myös väitelleiden tohtoreiden pakottamista eroamaan assistentin toimista. Jatkokoulutus, joka ei tähdännyt työhön yliopistolla, ei hänen mielestään ollut houkutteleva vaihtoehto. Ratkaisuksi tohtorien työllistymisen ongelmiin hän esitti tuntiopettajien lisäämistä.²⁸⁸

HYA:n 20-vuotisseminaarissa pitämässään puheessa Helsingin yliopiston rehtori Olli Lehto linjasi, että assistentin toimi oli nimenomaisesti jatkokoulutusvirka. Yliopistolla oli hänen mukaansa runsaasti korkeasti koulutettua väkeä, jonka urakehitys oli pysähtynyt assistenttuuriin. Yliopiston johdon näkökulmasta osa tästä joukosta oli menettänyt etsikkoaikansa ja oli tulppana nuorten tulokkaiden jatkokoulutukselle. Toinen ryhmä oli tutkijakykynsä osoittaneet dosenttiassistentit, joille ei yrityksistä huolimatta avautunut korkeampaa virkaa. Heidän kohdallaan Lehto piti toivottavana, että voitaisiin perustaa riittävästi yliassistentin toimia, jotta dosenteille avautuisi osaamista paremmin vastaavia tehtäviä.²⁸⁹

Juhlissa myös puhunut korkeakoulujen assistenttiliiton entinen puheenjohtaja, assistentti Harri Palmén arvioi jokaisen assistentin pitävän omaa pätevyitymistään ja tutkimustyötänsä tärkeänä. Jokainen pyrki etenemään niitä portaita, jotka yliopisto tarjosi. Ristiriita syntyi, kun pätevytyminen ei näkynyt urakehityksessä. Turhautumista myös aiheutti, jos palkkakehitys ei korreloinut osaamisen lisääntymisen kanssa.²⁹⁰

Tohtoreita kehoitettiin Palménin mukaan siirtymään yliopistolta toisen työnantajan palvelukseen. Se, kuinka realistinen mahdol-

288 Hyasintti Juhlanumero 1987 Eilen – tänään – huomenna.

289 Hyasintti Juhlanumero 1987 Eilen – tänään – huomenna.

290 Hyasintti Juhlanumero 1987 Eilen – tänään – huomenna.

lisuus tämä oli, vaihteli alan mukaan. Oikeustieteen, kauppatieteen ja tekniikan tohtoreilla riitti imua yliopiston ulkopuolella. Palménin mukaan luonnollinen tilanne, johon tulisi kaikilla aloilla päästä, olisi, että assistenttikaudellaan pätevoityneet henkilöt löytävät koulutustaan ja osaamistaan vastaavan uuden työpaikan. Ongelman muodostivat alat, joissa ei ollut kiinnostusta palkata tohtoreita. Assistenttiliitto oli tehnyt selvityksen, jossa tiedusteltiin valtionhallinnon viranomaisten suhtautumista tohtoritutkinnon omaaviin. Tulos osoitti, että millään alalla ei vaadittu jatkotutkintoa ja erittäin harvoissa tehtävissä siitä sai palkankorotusta. Sama nihkeä linja oli havaittavissa myös valtion omissa erityistutkimuslaitoksissa.²⁹¹

Korkeakoulualan assistenttien ja tutkijain liiton sekä sen seuraajan Tieteentekijöiden liiton vuosikymmenien tavoite oli muokata yliopistojen virkarakennetta sellaiseksi, että se loisi edellytykset edetä assistentin ja tutkijan määräaikaisista toimista keskitason pysyviin virkoihin ja pätevimpien osalta lopulta aina professoriksi.²⁹²

Näivettykö yliopisto tutkijapulaan 2010?

Aina 1980-luvun loppuun asti tutkijakoulutus ja koulutettujen tutkijoiden tarve oli niin Suomen yliopistoissa ja myös yliopiston ulkopuolisilla työmarkkinoilla jotakuinkin tasapainossa. Ongelmia aiheuttivat lähinnä vaikeudet urakehityksessä. Assistenttuuri oli monelle tutkijanuran lähtö- ja päätepiste, kun tie ylempiin opetus- ja tutkimusvirkoihin oli tukossa. 1980-luvun lopun Suomen talouden nousuhuumassa uskottiin, että tieteellekin oli jatkossa vielä enemmän rahaa jaettavana. Kuvaavaa on, että opetusministeri Christoffer Taxell (r.) ennakoi keväällä 1988 järjestetyssä tutkijakoulutuksen tu-

291 Hyasinti Juhlanumero 1987 Eilen – tänään – huomenna.

292 Kallioinen 2007, 118.

levaisuuden suuntaviivoja käsitelleessä seminaarissa, että lähivuosina Suomea saattoi uhata pula pätevistä tutkijoista, jos tilanteeseen ei varauduttaisi ajoissa.²⁹³

Ministerin näkemyksiä tuki myös Teuvo Rädyn vuonna 1988 Suomen Akatemialle tekemä selvitys, joka ennakoி, että tutkijoista tulee Suomessa 10–20 vuoden sisällä pula, kun professorin paikoilla yliopistoissa 1960- ja 1970-luvuilla aloittaneet jäävät joukolla eläkkeelle. *Professoritulpasta tohtoripulaan?* -selonteko suositteli, että monilla aloilla tutkijakoulutusta lisättäisiin, jotta voitaisiin varmistaa riittävä määrä päteviä hakijoita vapautuviin professorinvirkoihin.²⁹⁴

Tulevaisuudessa häämöttävä tutkijapula näytti 1980-luvun lopussa monelle assistentille vaikeasti hahmotettavalta tulevaisuuden visiolta. HYA:n puheenjohtaja Liisa Jokipii kiinnitti syksyllä 1989 huomiota siihen, että kilpailu korkeammista viroista yliopistolla oli jo todella tiukkaa. 1960-luvun lopulla väitelleistä vain puolet kuului 20 vuotta myöhemmin professorikuntaan, eli heillä oli pysyvä tutkija-opettajan työsuhde yliopistolla. Loput olivat määräaikaissa assistenttuureissa ja vastaavissa viroissa. Jokipii näki ristiriitaisena sen, että Suomeen toisaalta haluttiin lisää tieteen tekijöitä, mutta toisaalta heidän taloudellisia mahdollisuuksiaan tehdä sitä työtä mitä heiltä odotettiin, ei haluttu kunnolla turvata. Vallitsevasta epävarmuudesta huolimatta Jokipii sanoi uskovansa, että vuonna 2010 tai viimeistään 2020 Suomessa olisi ennustettu pula tieteenharjoittajista.²⁹⁵

Assistenttien asemassa olevat puutteet liittyivät osittain tutkijakoulutuksen vähäisyydestä seuraaviin ongelmiin. Perinteinen yliopiston ”tutkijakoulutus” tarkoitti ainakin humanistisilla aloilla lähinnä väitöskirjan valmistelua lisensiaattiseminaarissa oman laitoksen professorin tai dosentin ohjauksessa. Lääketieteessä ja luon-

293 Autio 1997, 140–141; Kallioinen 2007, 115

294 Rätty 1988, 37–38.

295 Hyasintti 4/1989 Liisa Jokipii – HYA:n puheenjohtaja.

nontieteissä tutkimusryhmiä perustettiin aiemmin, eikä tutkijantyötä tarvinnut opetella yksin kantapään kautta yrityksen ja erehdyksen metodilla. Monelle suomalaiselle väitöskirjan kirjoittajalle yhden tai useamman lukukauden oleskelu ulkomaisessa yliopistossa, jossa väitöskirjan ohjaus oli ammattimaisemmin järjestetty, oli keskeinen etappi akateemisella uralla.²⁹⁶

Akateemisessa maailmassa eli pitkään vahvana ajatus, että tutkijan uralle antautuminen oli oma riskialtis valinta ja siksi työn tekeminen ja tutkijaksi opetteleminen oli omalla vastuulla. Toki joidenkin professorien ja heidän nuorempien assistenttiansa välisessä keskinäisessä yhteistyössä saattoi nähdä vielä sotien jälkeisinä vuosikymmeninä entisaikojen oppipojan ja kisällin suhteen piirteitä, joissa vanha mestari miltei kädestä pitäen koulutti seuraajaansa jatkamaan työtänsä.²⁹⁷ Vuosikymmenten väitöskäytännöt Suomen yliopistoilla alkoivat vähitellen muuttua 1970-luvun tutkinnonuudistuksen myötä, jolloin tohtoriksi väittelemisen sijaan alettiin puhua tohtorin tutkinnon suorittamisesta. Koska kyseessä oli tutkinto, nähtiin, että sen suorittamiseen oli tarjottava muutakin koulutusta kuin harvalukuiset seminaari-istunnot.²⁹⁸

Ensimmäinen merkki valtiovallan aktiivisesta pyrkimyksestä lisätä merkittävästi tutkijakoulutettavien määrää saatiin vuonna 1986 hyväksytystä korkeakoululaitoksen kehittämislaiista. Vuosia 1987–1992 koskeva laki nosti tohtoritutkintojen määrän yhdeksi korkeakoulujen tulostittariksi, mikä oli omiaan kannustamaan yliopistoja tuottamaan enemmän tohtorintutkintoja.²⁹⁹

Opetusministeriön tutkijakoulutustoimikunta asetti tammikuussa 1990 antamassaan mietinnössä tavoitteeksi, että koko maassa suo-

296 Leikola 1990, 487; Autio 1997, 140–141; Ikonen 2009, 18–19.

297 Leikola 1990, 488.

298 Leikola 1990, 488. Vuoteen 1980 asti väitellyt lisensiaatti oli ylin akateeminen oppiarvo. Tohtorin arvonimen sai ostaa korvausta vastaan.

299 Autio 1997, 112–114, 140–141; Kallioinen 2007, 115; Ikonen 2009, 18–24.

ritettävien tohtorintutkintojen määrä nostettaisiin puolitoistakertaiseksi. 1980-luvun lopussa tohtoreita valmistui noin neljäsataa, joista miltei puolet Helsingin yliopistolta. Toimikunta ehdotti, että yliopistoille perustettaisiin tohtoritavoitteen saavuttamiseksi runsaasti uusia määräaikaista assistentinvirkoja, joiden tehtäväkuva oli jatko-opiskelu ja väitöskirjaan tähtäävä tutkimustyö. Samalla ehdotettiin, että väitelleitä tohtoreita varten perustettaisiin lisää yliassistentin virkoja.³⁰⁰

Suuremmassa kuvassa tohtorikoulutuksen määrän lisäämisen taustalla oli Suomen valtiovallan näkemys, että koulutuksen ja tutkimuksen vahvistaminen oli pienelle maalle varmin tie lisätä maan taloudellista menestystä ja sitä kautta koko kansakunnan hyvinvointia. Tohtorimäärän kasvattamiseksi Suomeen luotiin kansainvälisen mallin mukainen tutkijakoulujärjestelmä, jonka rakentaminen aloitettiin vuoden 1993 lopulla. Tavoitteeksi asetettiin, että vuosikymmenen lopulla Suomessa valmistuisi vuodessa 800 tohtoria.³⁰¹

Näyttävät lehtiotsikot tohtorityöttömyydestä saatiin jo ennen varsinaisten tutkijakoulujen perustamista keväällä 1993. Helsingin Sanomat kertoi tammikuussa, että ensimmäistä kertaa Suomen korkeakouluhistoriassa työttömyyskortistossa oli 300 tohtoria. Tieto tuli julkisuuteen opetusministeriön Säätytalolla järjestämässä tutkijakoulutuksen kehittämistä koskevassa seminaarissa. Tapahtumassa heräsi työttömyyslukujen valossa keskustelu, siitä oliko opetusministeriön vuodeksi 1996 asettama 650 tohtorin tavoite järkeenkäyvä vai koulutettiin Suomessa liikaa tohtoreita. Tilaisuudessa alustanut Helsingin yliopiston rehtori Olli Lehto ei ollut koulutusmääristä huolissaan. Kansakunnalla ei voinut olla rehtorin mielestä ikinä liikaa tohtoreita. Lehdon mukaan tohtoritutkinnolla oli suuri itseisarvo: se kuului kulttuuriin. Helsingin yliopiston kirkkohistorian assistentti Jussi Nuorteva oli toista mieltä ja kyseenalaisti tilaisuudessa

300 Leikola 1990, 488; Autio 1997, 140-141.

301 Pimiä 1989, 182-183; Kallioinen 2007, 115-116.

rehtorin ihanteellisen tohtorikäsitteen. Nuorteva kysyisi tarvitsiko pieni Suomi todella kolmesataa työtöntä tohtoria?³⁰²

Tohtorien laman myötä kohonneista työttömyysluvuista huolimatta valtiovalta eteni aiempia suunnitelmiaan seuraten graduate school -järjestelmän käynnistämässä Suomen yliopistoihin. Syksyllä 1994 opetusministeriö perusti 720 uutta jatkokoulutuspaikkaa 67 tohtoriohjelmaan.³⁰³ Korkeakoulualan assistenttien ja tutkijain liitossa opetusministeriön suunnitelmat lisätä tohtorikoulutettavien määrää keskellä syvintä 1990-luvun lamaa herättivät huolta. Kysyttiin, mihin kaikki uudet tohtorit sijoittuisivat työelämässä, koska tohtoreita oli jo huomattava määrä valmiiksi työttömänä. Koulutusmäärän muutos oli huima sikäli, että 1980-luvulla Suomessa oli valmistunut vuodessa vain 300–400 tohtoria. Käytännössä koulutettujen määrät nousivat vielä tätäkin suuremmiksi: tuhannen vuosittain valmistuneen tohtorin raja rikkoutui vuonna 1999 ja 2000-luvun alkupuolella vuodessa valmistuneita oli jo 1400.³⁰⁴

Helsingin yliopiston assistentit ilmaisivat alkuvuodesta 1996 omassa kannanotossaan huolensa tutkijakoulutettavien määrän nopeasta kasvattamisesta. HYA:n mielestä sinänsä hyvää tarkoittavassa asiassa oli kuljettu laput silmillä. Vaikka tavoite olisi korottaa suomalaisten koulutustasoa ja lisätä kansainvälistymistä oli sinänsä ymmärrettävä, yhdistys kehotti tohtorikoulutusmäärien kasvattajia vakavasti pohtimaan, mistä kaikki uudet tohtorit löytäisivät tulevaisuudessa työtä. Tohtorikoulutus oli yhteiskunnalle niin mittava taloudellinen investointi, ettei sitä kannattanut tehdä turhaan. HYA mukaan koulutustarvetta oli syytä pohtia alakohtaisesti. Kaikilla aloilla ei ollut vastaavaa tarvetta uusille tohtoreille. HYA muistutti, että koulutus-

302 HS 24.1.1993 Kolmesataa tohtoria työttömyyskortistossa; Heikkilä 2007, 437.

303 Autio 1997, 140–141.

304 Kallioinen 2007, 116; Ikonen 2009, 18–24.

määrien voimakas lisääminen sopi heikosti opetushenkilökunnan vallitsevaan virkarakenteeseen, koska korkeakouluista puuttui assistentin ja apulaisprofessorin toimien välissä tutkija-opettajan virat. Useilla aloilla tohtorien oli myös de facto vaikea löytää töitä yliopiston ulkopuolisilta työmarkkinoilta.³⁰⁵ Talouden taantuma helpotti 1990-luvun lopulla. Tieteentekijöiden työttömyys jäi kuitenkin akateemisten tutkijoiden pysyväksi vieraaksi laman myötä. Merkittävästi lisätty tutkijakoulutus tarkoitti, että valmistuneiden tohtorien oli aiempaa vaikeampaa löytää työtä ja tohtorityöttömyys muodostui julkisuudessa tasaisin väliajoin esille nousevaksi keskustelun aiheeksi.³⁰⁶

Suomen 1990-luvun lama

Suomessa oli 1980-luvun lopulle asti varsin pitkälti säännelty kansantalous. Kahdenvälinen idänkauppa Neuvostoliiton kanssa takasi monille suomalaisille yrityksille vakaat markkinat, maatalous oli vahvasti tuettua ja kotimarkkinoilla muutamilla tukkuliikkeillä oli monopoliasema. Erityisesti pankkisektorin säätelyn purkaminen 1980-luvun puolivälissä vei Suomen talouden vauhdikkaaseen nousuun.³⁰⁷

Siinä missä Suomen talouden nousu oli nopeaa, myös sen laskusta tuli hyvin jyrkkä: vuonna 1991 kansantuote putosi peräti 6,5 prosenttia ja teollisuustuotanto 10 prosenttia. Konkurssit, työttömyys ja pankkikriisi nousivat uutisten ykkösaieheiksi. Valtion velka kääntyi huimaan kasvuun, eikä rajusti lisääntyneen työttömyyden hoitoon ja sosiaalitukiin tahtonut löytyä tarvittavia varoja. Laman vaikeimmassa vaiheessa vuonna 1993 työttömyysprosentti kohosi kahteenkymmeneen, ja työtä vailla oli peräti puoli miljoonaa suomalaista.³⁰⁸

Kaksi devalvaatiota ja markan kelluttaminen vuonna 1992 kohensivat maan vientiteollisuuden kilpailukykyä. Vaikka kansantalous elpyi, Suomen työttömyysaste pysyi pitkään korkeana. Laman seurauksena Suomen työmarkkinoille jäi joukko pitkäaikaistyöttömiä, joista

305 HYA jäsentiedote 1/1996 HYA:n linja assistentin virkojen täytössä.

306 Kallioinen 2007, 141.

307 Autio 1997, 18-19; Nevakivi 2009, 329-332.

308 Autio 1997, 18-19; Nevakivi 2009, 329-332.

monet päätyivät työttömyyskierteen jälkeen varhennetulle eläkkeelle. Erityisesti talouden syöksykierteen seurauksia joutuivat kantamaan ne tuhannet suomalaiset, joiden yritys teki lamavuosina konkurssin, sekä lainoja taanneet yksityishenkilöt. Perheiden taloudellisilla vaikeuksilla oli pitkäaikaiset vaikutukset kokonaisen sukupolven lapsiin ja nuoriin.³⁰⁹

309 Nevakivi 2009, 329–332; Jalovaara 2015, 215–217.

Laman ja suurten muutosten vuosikymmen 1991–1999

Lama tuo työttömyyden yliopistolle

1990-luvun laman myötä työttömyys tuli toistuvaksi osaksi monien tieteentekijöiden arkea. Ennen 1990-luvun lamaa työttömyys oli Suomen korkeakoulujen opettajien ja tutkijoiden parissa miltei tuntematon käsite. Ongelmaksi korkeakouluissa nähtiin enemminkin se, että heikosta palkkauksesta ja urakehitysnäkymistä johtuen tutkijanuralle oli vaikea houkutelaa pätevimpiä osaajia. 1980-luvun lopun tutkijoiden täystyöllisyys oli tila, johon ei sittemmin ole ollut enää paluuta.³¹⁰

Vuoden 1990 alussa Suomen taloudessa alkoi näkyä ensimmäisiä merkkejä vakavista ongelmista. Syvin kuilu oli vielä edessäpäin ja monet pitivät talouden tunnuslukujen heilahtelua ohimenevänä suhdannevaihteluna. Helsingin yliopiston assistenttiyhdistys jatkoi keväällä 1990 vuosikymmenen ponnistelua jäsenkuntansa urakehityksen kohentamiseksi. Helsingin yliopisto vietti vuonna 1990 hyvin näyttävästi 350-vuotisjuhliansa. HYA ehdotti Helsingin yliopiston konsistorille, että kun yliopisto virallisesti täyttää pyöreitä vuosia maaliskuussa 1990, kaikkien assistenttien, joilla on tohtoritutkinto,

³¹⁰ Kallioinen 2007, 138.

nimityksistä tehdään pysyviä ja virat muutetaan yliassistentuureiksi. HYA halusi tekemällään aloitteella korjata kaksi vakavimpana ongelmana näkemäänsä epäkohtaa tutkijoiden urakehityksessä. Ensinnäkin assistentin virka oli HYA:n mielestä liian vaatimaton vakanssi kansainvälisen tason tiedemiehille. Toiseksi se, ettei assistentuurista ollut etenemismahdollisuuksia, esti monien uusien nuorten tieteenharjoittajien pääsyn akateemiselle uralle. Vaikka HYA:n ehdotukselle oli konsistorissa periaatteellista ymmärrystä, se raukesi huhtikuussa 1990, varoja sen toteuttamiseen ei haluttu osoittaa.³¹¹ Vuoden 1990 lopussa Suomen talouden yleisen nopean heikentymisen merkit kävivät jo Helsingin yliopistollakin selvästi ilmi. Yksi merkki tästä oli yliopiston 350-vuotisrahaston keräyksen tuloksen jääminen ennakoitua huomattavasti vaatimattommaksi.³¹²

Käännös Suomen yliopistojen ja tutkimuslaitosten rahoituksessa huonompaa tuli 1990-luvun alussa yllättäen, sillä vielä vuonna 1989 opetusministeriössä oli pohdittu tutkimus- ja kehittämistyön rahoituksen kasvattamista 2,7 prosenttiin bruttokansantuotteesta. Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi yliopistolaitoksen resurssija ehdotettiin lisättäväksi vuosittain 7,5 prosentilla. Rahoituksen kehitys oli ollut 1980-luvun lopussa suotuisaa muuallakin kuin tulevaisuuden suunnittelupapereissa: vuonna 1987 tutkimus- ja kehittämistyön rahoitusta nostettiin peräti 14 prosenttia ja vuonna 1988 vielä 12 prosenttia.³¹³

Suomen talouden syöksyllä oli monia vaikutuksia yliopistojen arkeen, vaikka suoria irtisanomisia pyrittiin välttämään. Työntekijöiden virkamiesaseman takia ne olisivat olleet myös käytännössä ilmeisen vaikeita toteuttaa. Assistenttien pysyvät haaveet palkankorotuksista piti kuitenkin nyt haudata. KATL oli tehnyt juuri laman

311 Hyasintti 2/1990 Puheenjohtajalta; HYT HYA pöytäkirjat 1988 Johtokunta 24.5.1990 10 §.

312 Lehto 1992, 9–20; Klinge 2010, 821–822.

313 Autio 1997, 157–158; Kallioinen 1999, 113.

syvimmissä kuopassa vuonna 1992 julkaistun tutkimuksen korkeakoulualan keskeisten virkojen palkkakehityksestä 1980-luvulla. Selvitys indikoi, että assistenttien kokonaisansioiden kehitys oli ollut heikkoa, kun sitä vertasi valtion ja kunnan virkamiehiin tai esimerkiksi pankkitoimihenkilöiden ansioiden nousuun. Assistenttien ansiot jäivät edelleen jälkeen peruskoulun, lukion ja ammatillisten opettajien tuloista. HYA:n ja muiden ammattijärjestöjen edunvalvonnan painopiste siirtyi laman myötä palkankorotusten peräänkuuluttamisesta ja urakehityksestä ponnisteluihin torjua valtion korkeakouluihin kohdistamia, kohtuuttomana pidettyjä määrärahojen leikkaussuunnitelmia.³¹⁴

1990-luvun alkua sävytti Esko Ahon (k.) hallituksen ja ammattiyhdistysliikkeen kiiivas yhteenotto työmarkkinoiden pelisäännöistä ja siitä, kuinka laajat leikkaustoimet olivat tarpeellisia vallitsevassa taloustilanteessa. KATL:n keskusjärjestö Akava asettui voimakkaasti puolustamaan jäsenkuntaansa rahoituksen vähentämistä vastaan, mikä johti Ahon hallituksen ja Akavan johdon välien pakastumiseen.³¹⁵

Helsingin yliopistolla ensimmäiseksi säästötoimien kohteeksi joutuivat helpoiten karsittavat määräaikaiset virat ja toimet. Säästötalkoot osuivat rekrytointikiellon kautta myös tutkimus- ja opetushenkilökuntaan. Vuonna 1994 Suomessa oli työttömiä tohtoreita jo lähes 300, kun ennen lamaa heitä oli ollut käytännössä nolla. Vaikka kokonaisia yliopistoja ja korkeakouluja ei lakkautettu, niiden rahoitukseen tehdyt leikkaukset olivat 1990-luvun alussa merkittäviä. Vuosina 1991–1995 korkeakoulujen ja yliopistojen budjeteista hävisi 16 prosenttia, eli noin 800 miljoonaa markkaa.³¹⁶

314 Sundbäck 1992, 7–8, 26–31; Kallioinen 2007, 139.

315 Muiluuvuori 2000, 338–340.

316 Ala 1999, 116; Kallioinen 2007, 139.

Tutkijoiden työllisyyteen vaikutti myös Ahon hallituksen vuoden 1991 alussa tekemä päätös leikata Suomen Akatemian rahoitusta 15 miljoonalla markalla. Hallitus asetti myös yliopistojen toimintaan monella tavoin vaikuttavan tavoitteen supistaa valtion työvoimaa viisi prosenttia vuoteen 1995 mennessä. Vuoden 1992 alussa Professoriliitto ja KATL antoivat hallituksen leikkaussuunnitelmista yhteisen kriittisen kannanoton, jossa järjestöt arvioivat, että toteutuessaan leikkaukset johtaisivat opiskelijoiden sisäänottomäärien vähentämiseen.³¹⁷

Valtionhallintoon, eli myös yliopistoihin, kohdistuneiden säästöpäätösten toimeenpanon helpottamiseksi virkamieslakia muutettiin väliaikaisesti joulukuussa 1992 siten, että virkamiesten lomauttaminen tuli mahdolliseksi myös työn tilapäisen vähenemisen vuoksi. Valtio pystyi 1990-luvun lamassa välttämään virkamiesten irtisanomisia juuri muutamien viikkojen pakkolomautuksilla sekä jättämällä virkoja täyttämättä ja vaihtamalla lomarahoja vapaiksi.³¹⁸ Sittenmin 2010-luvun yliopistouudistuksen myötä poistunut virkamiesasema näin ollen mitä ilmeisimmin suojasi monia yliopiston työntekijöitä työnsä menettämiseltä 1990-luvun lamassa.

Helsingin yliopiston koko henkilöstö pakkolomautettiin säästötoimena vuonna 1993 kahdeksi viikoksi. Talouskriisistä huolimatta opetus- ja muuta henkilökuntaa ei irtisanottu, vaikka virkoja jätettiin täyttämättä. Vuosittainen 6-7 % leikkaustarve saavutettiin pitkälti vähentämällä esimerkiksi kirjastojen ja laboratorioiden hankintoja. Laitosten kuluja karsittiin vuodesta 1992 vuoteen 1995 neljätoista prosenttia. Helsingin Sanomat kertoi helmikuussa 1994 siitä, miten laitosmäärärahojen leikkaus oli käytännössä vaikuttanut arkeen yliopistolla: kirja- ja lehtihankinnat oli pitkälti jäädytetty, laitehankintoja lykättiin, virat olivat täyttökielellä ja assistenttien työsuhteita oli lyhennetty viisivuotisista jopa vain kuukauden mittaisiin. Lai-

317 Kallioinen 1999, 114-115.

318 Ala 1999, 116

tosmäärärahat olivat paikoin niin tiukalla, että vessapaperikin ostettiin Suomen Akatemian tutkimusprojekteista laitoksille maksettavista overheadeistä.³¹⁹

1990-luvun lama muutti merkittäväällä tavalla valtion roolia yliopistojen rahoituksessa. Valtion rahoitus Helsingin yliopistolle palasi vuoden 1992 tasolle vasta vuonna 2005. Valtion suoran rahoituksen osuus Helsingin yliopistoille vähentyi 1990-luvun laman myötä pysyvästi. Vastavuoroisesti Suomen Akatemian, eri säätiöiden ja Innovaatorahoituskeskus Tekesin osuus Helsingin yliopiston tuloista on samanaikaisesti merkittävästi lisääntynyt. Yliopiston ulkopuolinen rahoitus kaksinkertaistui vuoden 1992 70 miljoonasta vuoden 2000 146 miljoonaan. Vuonna 2008 yliopisto sai ulkopuolista rahoitusta peräti 206 miljoonaa euroa.³²⁰

Rahoituksen lähteiden moninaistumisen ohella 1990-luvun puolivälin mukanaan tuoma suuri muutos yliopistoille oli yritysmaailmasta kopioidun tulosjohtamismallin ottaminen käyttöön. Vuoden 1995 jälkeen yliopistot saivat ylimääräistä rahoitusta tuottavuudesta, jota mitattiin esimerkiksi tutkintojen määrällä. Tämä merkitsi uuden perustavanlaatuisen tehokkuusajattelun rantautumista myös Helsingin yliopistolle.³²¹ HYA:n puheenjohtaja Björn Fant otti yliopiston avajaisissa syyskuussa 1992 pitämässään puheessa kantaa suunnitelmiin siirtyä yliopistossa tulosjohtamisen malliin ja pohti myös, olisiko Suomen tiheää korkeakouluverkkoa varaa karsia, jos leikkauksille ei löytynyt muita vaihtoehtoja:

Tulosjohtaminen edellyttää tavoitteiden asettamista ja tulosten arvioimista. Näin on aikaisemminkin menetelty, mutta jatkossa jou-

319 HYT Lausuntoja muistioita ym. Helsingin yliopisto 16.3.1993 Ennakkoilmoitus lomauttamisesta; HS 14.2.1994 Nuoret tutkijat ja opettajat yliopistoesäästöjen uhreja.

320 Klinge 2010, 822.

321 Klinge 2010, 824.

dumme tarkemmin arvioimaan saavutettuja tuloksia. Kun valtiovalta käyttää arvioimisessa asiantuntijaryhmiä hyväkseen, on myös mahdollista tehdä rakennemuutoksia maan korkeakouluverkostoon. Kuitenkin on otettava huomioon että korkeakoulutoiminta on pitkäjänteistä, vuosikymmenien päähän tähtäävää toimintaa eikä tiedekuntia voida myydä huutokaupalla eniten tarjoaville.³²²

Suomen talouden vaikeuksien pitkittyessä Ahon hallitus päätti vuonna 1993 leikata julkisen sektorin käyttövaroja vielä neljällä prosentilla vuonna 1994. Korkeakouluissa päätös tarkoitti käytännössä henkilökunnan uutta kahden viikon pakkolomaa. KATL ja Professoriliitto järjestivät näissä tunnelmissa huhtikuussa 1993 seminarin otsikolla ”Korkeakoululaitoksen rakenteellinen kehittäminen eli alasajo todellisuudessa.” Uusista leikkauksista hermostunut Professoriliitto ehdotti julkisuudessa jopa lukukausimaksujen ottamista käyttöön, jotta yliopistojen perusrahoitus kohentuisi. Keväällä 1994 uusien leikkausten häämöttäessä edellisten jatkoksi työntekijäpuoli tiukensi säästötoimien vastaista retoriikkaansa. Huhtikuussa 1994 Professoriliitto ja KATL antoivat yhteisen kannanoton, jossa ne totesivat, että jos valtion seuraavalle vuodelle suunnittelemat 300 miljoonan markan lisäleikkaukset toteutettaisiin, yliopistot eivät voisi ottaa lainkaan uusia opiskelijoita vuonna 1995. Valtion yliopistolle asettaman säästövelvoitteen täyttämiseksi käytettiin kuitenkin useimmiten ”juustohöylää”, eli leikattiin tasaisesti kaikilta. Vuosina 1994 ja 1995 Helsingin yliopiston kaikki avoimet virat ja tehtävät olivat täyttökiellossa.³²³

322 HYT HYA Pöytäkirjat 1990-1994 johtokunta 21.9.1992 3§.

323 HYT HYA Pöytäkirjat 1990-1994 johtokunta 21.4.1993 3 §; Ala 1999, 116-117; Kallioinen 1999, 115-117.

Presidentti suoralla kansanvaalilla 1994

Keskellä edelleen jatkuvaa lamaa keväällä 1994 järjestetty Suomen presidentinvaali oli ensimmäinen uuden valtiosäännön mukainen suora kansanvaali. Ensimmäisellä kierroksella ehdokkaita oli peräti yksitoista: seitsemän puolueiden ja neljä valitsijayhdistysten nimeämää ehdokasta. Puolueiden ehdokkaat olivat Martti Ahtisaari (sd.), Sulo Aittoniemi (SMP), Claes Andersson (vas.), Raimo Ilaskivi (kok.), Elisabeth Rehn (r.), Toimi Kankaanniemi (krist.) ja Paavo Väyrynen (kesk.). Valitsijayhdistysten ehdokkaat olivat Keijo Korhonen, Eeva Kuuskoski, Pekka Tiainen ja Pertti Virtanen.³²⁴

Vaalien toiselle kierrokselle pääsivät SDP:n Martti Ahtisaari ja RKP:n Elisabeth Rehn. Keskeisissä asiakysymyksissä ehdokkaiden välillä oli vähän eroavaisuuksia. Kumpikin kannatti näkyvästi Suomen EU-jäsenyyttä. Martti Ahtisaaren kannatus (53,9 %) toisen kierroksen äänestyksessä oli suurempi ja hänet valittiin Mauno Koiviston jälkeen uudeksi presidentiksi.³²⁵

”Ei uusia opiskelijoita 1995” otsikot lehdissä herättivät suurta huomiota. Pääkirjoitusten puolella liittojen kannanotto sai kuitenkin enimmäkseen osaksi kritiikkiä ”viisasten kerhon” hölmöilystä ja oman edun ajamisesta muiden kustannuksella. Puolustuskannalle joutuneet professorit ja assistentit korostivat omissa tiedotteissaan olevansa koko yliopistojen ja niiden opetuksen laadun asialla. Räväkkä keskustelunavaus kuitenkin ilmeisesti kannatti, sillä siitä seuranneen keskustelun jälkeen yliopistojen määrärahoihin ei kohdistettu vuodelle 1995 kaavailtuja uusia leikkauksia.³²⁶

Opiskelijamäärien vähentämisen sijaan yliopiston sisäänottomääriä 1990-luvulla monilla aloilla kuitenkin pikemminkin kasvatettiin. Tämän johdosta säästötoimenpiteistä huolimatta yliopistojen henkilöstön tehtävät ennemminkin lisääntyivät 1990-luvun kuluessa. Ko-

324 Nevakivi 2009, 353-354.

325 Nevakivi 2009, 353-354.

326 Kallioinen 1999, 118.

konaisuudessa väkimäärä kampuksilla ei merkittävästi muutoinkaan vähentynyt, sillä yliopistojen tutkimushenkilöstön määrä oli miltei kaksinkertaistunut, kun tutkijakoulujärjestelmä otettiin käyttöön vuosina 1993–1996.³²⁷ HYA:n johtokunnan kokouksessa kiinnitettiin helmikuussa 1996 huomiota juuri tähän asiaan: Helsingin yliopiston henkilöstömäärä oli taloudellisesti tiukoista ajoista huolimatta kasvanut vuoden 1993 kahdeksastatuhannesta vuoden 1996 alun 9500:aan. Samaan aikaan Helsingin yliopisto myös jatkoi kansainvälistymistään: yliopistolla työskentelevien muiden kuin Suomen kansalaisten osuus lisääntyi samaan aikaan reilusta 600:sta lähelle 900:aan.³²⁸

Vaikka suoriin irtisanomisiin ei Helsingin yliopistolla lähdetty, virantäyttökiellosta koitui 1990-luvun puolivälissä laitosten toiminnalle suuria haasteita. Monet virat hoidettiin sijaisten ja viransijaisten avulla. Tässä tilanteessa säästötoimia kohdistettiin usein juuri määräaikaisiin virkoihin. HYA pyrki kiinnittämään tiedekunnille lähettämällään kirjeellä huomiota siihen, että virkaehtosopimus edellytti, että kaikkia kohdellaan tasapuolisesti.³²⁹

Keväällä 1994 yliopistoilla keskusteltiin Suomen Akatemian huippuyksiköiden perustamisesta. HYA:n puheenjohtaja Björn Fant pohti aihetta *Yliopistolainen* -lehdessä julkaistussa mielipidekirjoituksessa. Fantin mukaan kaikki puhuivat nyt yliopistolla tuloksesta, arvioinnista, tulosvastuusta, painopiste-alan muutoksesta ja ynnä muista tehokkuusajattelua kuvaavista termeistä. Fantin mukaan oli luonnollista, että yliopisto valitsi tutkimusryhmien joukosta huippuyksiköitä. Fantin mielestä yliopistolla kuitenkin tarvittiin mahdollisimman laaja-alaista tutkimustoimintaa, koska etukäteen oli mahdoton arvioida, millä aloilla uusia läpimurtoja tehtiin. Sen johdosta

327 Ala 1999, 116–117; Nevala 1999, 94–98.

328 HYT HYA Pöytäkirjat 1990–1994 johtokunta 13.2.1996 3§.

329 HYT HYA Pöytäkirjat 1990–1994 johtokunta 25.4.1994 5§.

huippuyksikköajattelun suosiminen oli monella tapaa myös ongelmallista, sillä huipputuloksia ei voinut tilata.³³⁰

Vuosina 1996–1997 yliopistojen resurssikehityksessä tapahtui käänne parempaan Paavo Lipposen (sd.) hallituksen tutkimusinvestointeja puoltaneen hallitusohjelman ja siitä seuranneiden päätösten myötä. Vaikka valtion menoja ja henkilöstöä edelleen karsittiin, yliopistot saivat lisää rahaa erityisesti tutkimukseen. Rahoituksen painopisteissä tosin kiinnitettiin aiempaa enemmän huomiota tuottavuuteen, kuten tutkintojen määrään sekä laatu- ja vaikuttavuustekijöihin. Hallintohenkilöstölle uudet painotukset toivat lisää töitä, sillä lisärahoituksella palkattiin lähinnä uutta tutkimus- ja opetushenkilökuntaa. Suomen kansantalouden rajun syöksen helpottamiseksi ahdingon keskellä haluttiin tukea erityisesti taloutta elvyttävää ”hyötytutkimusta”. Perustutkimus sai usein jäädä odottamaan aikojen paranemista. Korkeakoulujen Henkilökuntaliiton puheenjohtaja Tom Jokinen kantoi liiton *Universitas* -lehdessä talvella 1997 huolta siitä, ettei lisärahoitus kohdistunut tasaisesti kaikille aloille, vaan suosi talouskasvun kannalta tärkeämpinä pidettyjä teknillisiä ja luonnontieteellisiä aloja. Humanisteille, yhteiskuntatieteilijöille ja teologeille ei Jokisen mukaan rahaa samalla tavoin jaettu.³³¹

Lisärahoituksen yksipuoliseen jakautumiseen kiinnitettiin yliopistolaisten ammattijärjestöjen parissa huomiota. Tieteentekijöiden liitto ja Professoriliitto antoivat huhtikuussa 1998 keväthittokokouksiensa yhteydessä yhteisen kannanoton, jossa ne kiittivät hallitusta tutkimusrahoituksen suotuisasta kehittämisestä, mutta ilmaisivat huolensa siitä, että yliopistojen perusrahoitus oli vuosien 1992–1997 aikana pienentynyt kuudellatoista prosentilla. Tilanne oli liittojen mukaan uhka yliopistojen toiminnalle, sillä rahat eivät riittäneet edes välttämättömään perusopetukseen. Riittävän ra-

330 Yliopistolainen 3/1994 Virtauksia korkeakoulun toiminnasta.

331 Autio 1997, 157–158; Ala 1999, 117–118.

hoituksen puutteessa myös tutkimuslaitteet ja kirjaston kokoelman vanhenivat, kun niitä ei voitu uusia. Liitot vetosivat yhdessä maan hallitukseen sen puolesta, että opiskelijoille turvattaisiin oikeus laadukkaaseen opetukseen.³³²

Tutkimusrahoituksen kohentumisesta huolimatta perusrahoituksen vaje koettiin uuden vuosituhannen alussa yhä akuuttina ongelmana Helsingin yliopiston tieteenekijöiden parissa. Yhdistys oli mukana huhtikuussa 2000 eduskuntatalon edessä järjestetyssä suurmielenosoituksessa vaatimassa yhdessä pääkaupunkiseudun korkeakoulujen henkilökunnan ja opiskelijoiden kanssa, että korkeakoulujen rahoituksen 1,2 miljardin markan suuruiseksi arvioitu vuotuinen vaje korjattaisiin. HYT:n mukaan vaje oli niin suuri, että se esti yliopistoja suoriutumasta kunnialla valtiovallan niille antamasta tehtävästä, eli maan korkeimman opetuksen ja tutkimuksen menestyksellisestä hoitamisesta. HYT:n mukaan yliopistojen laitoksilla oli uusimpia henkilöstösuunnitelmia laadittaessa konkreettisesti ilmennyt se, mihin akuutti rahapula johti. Monilla laitoksilla oli vaarana, että jouduttaisiin lakkauttamaan niiden toiminnan kannalta keskeisiä virkoja, jos tilannetta ei korjattu. Hallinto- ja tukihenkilöstön vähentäminen puolestaan johti opettajien ja tutkijoiden työtaakan lisääntymiseen. Viime kädessä yliopistojen perusrahoituksen puutteesta kärsivät HYT:n mukaan kuitenkin opiskelijat, koska oli selvää, että esimerkiksi opetusryhmien koon kasvattaminen heijastuu suoraan opetuksen laatuun.³³³

Helsingin yliopiston assistentit ja assistenttiliitto, myöhemmin HYT ja Tieteentekijöiden liitto TTL, oli perustettu ajamaan nimenomaisesti assistenttien etuja. Vaikka ulkopuolisella rahoituksel-

332 HYT Björn Fantin arkisto 1995-1997 Professoriliitto ja Tieteentekijöiden liitto Julkilausuma 18.4.1998.

333 HYT Jäsentiedote 2/2000 Suomen historian ensimmäinen valtakunnan yliopistolaitoksen yhteinen aktio, Perusrahoitusta puolustamaan.

la työskennelleiden apuraha- ja projektitutkijoiden asema oli monessa mielessä assistentteja heikompi, otti aikaa ennen kuin tämän työtilanteiltaan hyvin vaihtelevassa asemassa olevan joukon paikkaan työmarkkinoilla alettiin kiinnittää ammattiyhdistyksissä erityishuomiota. Luonnollinen selitys tähän oli yliopistojen ulkopuolisen tutkimusrahoituksen vaatimattoman osuus 1960- ja 1970-luvuilla. Kuvaavaa on, että assistenttiliitossa pohdittiin 1970- ja 1980-lukujen taitteessa, voitiinko apurahatutkijoita edes ottaa liiton jäseniksi vai ei. 1990-luvun myötä tilanne muuttui, kun eri säätiöiltä tulevan rahoituksen määrä yliopistoilla lisääntyi merkittävästi.³³⁴

Tieteentekijöiden liiton vuonna 1999 asettama tutkijatyöryhmä arvioi, että erilaisten pätkätoiden lisääntyminen oli vuosituhannen vaihtuessa liiton jäsenkunnan keskeisimpiä ongelmia. Työryhmän mielestä määräaikaaisuuksista tulisi päästä kokonaan eroon, mutta vähimmäisvaatimukseksi tuli asettaa, ettei alle vuoden pituisia virkamääräyksiä enää sallittaisi korkeakouluissa.³³⁵

Vuonna 1997 nimensä Helsingin yliopiston tieteentekijöiksi (HYT) muuttanut HYA järjesti yhdessä Suomen akateemisten tutkijoiden SATY:n kanssa huhtikuussa 2001 Helsingin yliopiston pienessä juhlasalissa keskustelutilaisuuden, jossa pohdittiin ulkopuolisen rahoituksen ja tutkijoiden asemaan liittyviä ongelmia yliopistoissa. HYT:n puheenjohtaja Antero Nederströmin mukaan tilaisuuden järjestämisen taustalla oli tutkijoiden asemassa 1990-luvun myötä tapahtunut suuri muutos. Aiemmin tutkijat olivat olleet pääsääntöisesti yliopiston palveluksessa ja ulkopuolisen rahoituksen osuus oli ollut häviävän pieni. Nyt tilanne oli kääntynyt monilta osin lähes pääläelleen. SATY:n puheenjohtaja Kari Pitkänen puolestaan kiinnitti huomiota siihen, että yliopiston toimintakulttuurissa tapahtuneiden muutosten myötä ulkopuolisella rahoituksella työskentele-

334 Kallioinen 2007, 132.

335 Kallioinen 2007, 114–115.

vät tutkijat olivat miltei ainoita, joilla oli ylipäättänsä enää työaikana mahdollisuus keskittyä rauhassa tutkimukseen. Tieteentekijöiden liiton puheenjohtajan roolissa paneeliin osallistunut Björn Fant puolestaan painotti, että ulkopuolisen rahoituksen kasvusta huolimatta laitosten oli pyrittävä noudattamaan mahdollisimman yhtenäistä henkilöstöpolitiikkaa. Tämä tarkoitti, että laitosten esimiesten oli huolehdittava, että esimerkiksi välillä assistenttina ja toisena aikana apurahatutkijana oleva nuori väitöskirjantekijä saisi tasapuoliset mahdollisuudet edetä urallansa kykyjensä mukaan.³³⁶

Rahoituksen ja määräaikaisten osalta työn jatkumiseen liittyvästä epävarmuudesta huolimatta lamavuodet eivät olleet Suomen yliopistomaailmassa lähellekään mitään tyhjäkäynnin aikaa. Yliopistolaitoksesta ja niiden opettajakunnasta otettiin ainakin tilastojen valossa lähes samalla henkilöstömäärällä irti aivan uudenlaisia tehoja. Vuosien 1988 ja 2002 välisenä aikana tohtorintutkintojen määrä Suomessa lisääntyi 205 %, opiskelijoiden määrä 66 % ja ylempien korkeakoulututkintojen määrä 49 %. Samanaikaisesti opetushenkilöstön määrä lisääntyi henkilötyövuosina vain kolme prosenttia. Tämä epäsuhta luonnollisesti näkyi yliopistolaisten työpäivien pituudessa.³³⁷

1990-luvun lama laittoi Suomen tiedemaailman työntekijärakenteen uuteen uskoon. Tieteentekijöiden liiton jäsenistä määräaikaaisessa virka- tai työsuhteessa tai apurahalla työskenteleviä on 1990-luvun lopun jälkeen ollut peräti kolme neljäsosaa.³³⁸ Näin ollen voidaan sanoa, että 1990-luvun lama ja samanaikaisesti toteutettu tutkijakoulutuksen lisäys muutti yliopistoja pysyvästi. Talouden taantumana ohella tähän vaikutti yhtä paljon se, että työmahdollisuuksista ja tutkimusrahoituksesta kilpailevan joukon koko jatku-

336 HYT jäsenlehti 3/2001 Keskustelua ulkopuolisen rahoituksen ja tutkijoiden ongelmista yliopistoissa. Nimenmuutoksesta kerrotaan tarkemmin alaluvussa myöhemmin Kohti yhdistyksen nimen ja imagon muutosta.

337 Puhakka & Rantapuro 2003, 7–9.

338 Kallioinen 2007, 113.

vasti suureni. 1990-luvun myötä pätkätyöt, työttömyysjaksot ja uran etenemisen jatkuva karikkoisuus tulivat näin toistuvaksi osaksi työuraa monille Helsingin yliopiston tietentekijöille.

Ammattiyhdistystoiminnan näkökulmasta 1990-luvun lama-aika oli toisaalta identiteetin ja järjestöllisen vahvistumisen aikaa. Suomen yliopistojen assistenttikunnasta kuului 1980-luvun alussa assistenttiliittoon noin puolet. Yliassistenttien osalta järjestäytymisaste oli vielä alhaisempi. Keskusjärjestön vaihdoksen yhteydessä oli toivottu, että Virkamiesliitosta Akavaan siirtyminen toisi assistenttiliittoon uusia jäseniä. Vaikka liiton jäsenmäärä kasvoi 1980-luvun aikana lähes tuhannella, lähelle kolmea tuhatta, toiveet jäsenluvun moninkertaistumisesta osoittautuivat ylimitoitetuiksi. Ammatillinen järjestäytyminen alkoi kiinnostaa yliopistoväkeä toden teolla vasta 1990-luvun laman myötä. Uutena ryhmänä jäsenkuntaan tulivat samanaikaisesti monet Suomen Akatemian rahoittamissa tutkijakouluissa työskentelevät tohtorikoulutettavat. Korkeakoulualan assistenttien ja tutkijain liitto, joka vaihtoi vuonna 1997 nimensä Tietentekijöiden liitoksi, kaksinkertaisti 1990-luvun aikana jäsenmääränsä kolmesta aina kuuteen tuhanteen.³³⁹

Lamavuodet yhdistyksessä

Vuodesta 1986 HYA:aa johtanut Liisa Jokipii luopui puheenjohtajan paikasta vuoden 1991 lopussa. Hänen seuraajakseen valittiin fysiikan laitoksen yliassistentti Björn Fant. Uusi puheenjohtaja kertoi *Hya-sintti* -lehdessä lähteneensä aktiivisesti mukaan HYA:n toimintaan seurattuaan aikansa sivusta keskustelua, jota oli käyty muun muassa virkarakenteesta, jatkokoulutuspaikoista ja tutkija-opettajan virois-

339 Kallioinen 2007, 105.

ta ja halunneensa nyt lähteä itse mukaan vaikuttamaan. Paljosta puheesta huolimatta uudistukset olivat Fantin mukaan edenneet varsin hitaasti. Esimerkiksi Helsingin yliopiston virkajärjestelmää oli Fantin mukaan vihdoin saatava selkeämmäksi.³⁴⁰

Yliopiston tiukka taloustilanne ja erinäiset säästö- ja leikkaustoimet sanelivat pitkälti kehykset assistenttiyhdistyksen toiminnalle ja kannanotoille koko 1990-luvun ajan. Syyskuussa 1991 HYA antoi Helsingin yliopiston konsistorille lausunnon, jossa se ilmaisi huolensa tulevista henkilöstövähennyksistä. HYA:n pelko oli, että tiedekunnat kohdistaisivat leikkaukset etupäässä määräaikaisiin assistenttuureihin, koska niitä oli helpointa karsia. HYA muistutti valtionvarainministeriön kesäkuussa 1991 lähettämästä kirjelmästä, jossa korostettiin, ettei yliopistojen leikkauksia tule kohdentaa suhteettomasti nuoremman tutkija- ja opettajakunnan virkoihin. HYA kehotti myös palauttamaan mieleen, että jo ennen taantumaa assistenttuureja oli tasaisesti vähennetty vuoden 1982 604 virasta vuoden 1990 550 virkaan. HYA:n ilmi tuomat huolet olivat osoittautuneen aiheellisiksi, sillä vuotta myöhemmin helmikuussa 1992 määräaikaisten assistenttien tilanne näytti vielä vaikeammalta. HYA päätti lähettää konsistorikannanoton kanssa samansisältöisen vetoamuksen assistenttuurien puolesta nyt suoraan tiedekunnille.³⁴¹

HYA:n perustamisesta tuli keväällä 1992 kuluneeksi neljännesvuosisata. Juhlavuotta vietettiin keskellä pahenevaa talouslamaa varsin matalalla profiililla. *Hyasintti*-lehdessä muisteltiin yhdistyksen alkutaivalta jolloin palkka-asiat olivat olleet toiminnassa keskeisiä. Päällä olevan syvän laman aikana palkankorotuksista oli lehden mukaan mahdotonta haaveilla.³⁴²

340 Hyasintti 1/1991 HYA:n uusi johtokunta esittäytyy.

341 HYT HYA Pöytäkirjat 1990–1994 johtokunta 30.9.1991 2§, liite 1; HYT HYA Pöytäkirjat 1990–1994 johtokunta 9.3.1992 3§.

342 Hyasintti 1/1991 HYA 25 vuotta.

Vuoden ajan HYA:n puheenjohtajana toiminut Björn Fant kritisoi *Hyasintin* juhlanumerossa maan hallituksen säästötoimien vaikutuksia yliopistoihin. Tarkat yksityiskohdat puuttuivat vielä, vaikka tiedossa oli, että opetusministeriön hallinnonalasta tultaisiin leikkaamaan 5,5 %, mikä merkitsi korkeakouluille 1100 viran menettämistä. Fantin mukaan juustohöyläperiaatteella tehtävät vähennykset osuisivat Suomen koko korkeakoululaitokseen niin lujaa, että sen takia oli tarpeen pohtia, oliko kokonaisia tiedekuntia tai korkeakouluja parempi lakkauttaa kuin heikentää tasaisesti kaikkia. Pääkaupunkiseudulla oli Fantin mukaan pohdittu, oliko kaksikymmentä korkeakoulua liikaa Suomen kokoiselle maalle, vai olisiko viisikin riittänyt.³⁴³

Björn Fant ihmetteli kirjoituksessaan sitä, että Ahon hallitus ehdotti yliopistoille henkilöstösupistuksia, vaikka hallitusohjelmassa koulutus, tutkimus ja kulttuuri oli määritelty suhdanteista riippumattomiksi painopistealueiksi. Leikkauspäätöksiä oli vaikea ymmärtää myös, koska yleisen käsityksen mukaan lamasta nouseminen edellytti panostamista tutkimukseen, tuotekehitykseen ja korkeampaan opetukseen. Fant arvioi, että jos henkilöstöä vähennettäisiin suunnitellulla tavalla, opiskelijoiden sisäänottoa jouduttaisiin supistamaan. Vaarana oli, että henkilöstösupistukset kohdistuisivat erityisesti nuorempaan opettaja- ja tutkijakuntaan, koska he olivat usein määräaikaissä tehtävissä, joiden lakkauttaminen oli teknisesti helppoa.³⁴⁴

HYA järjesti marraskuussa 1992 juhlavuotensa merkeiksi yhteistyössä Akavan Helsingin yliopiston yhteistyöryhmän kanssa päivän seminaarin, joka oli otsikoitu ajan oloon sopivasti *Opettajan henkinen kapasiteetti lamassa?* Seminaarissa teatteriohjaaja Tuuja Jänicke pohti luovuuden osuutta työssä, psykologi Riitta Lönnberg puhui työyhteisöistä ja biokonsultti Matti Malinen neuvoi seminaarilaisia

343 Hyasintti 1/1992 Korkeakoulujen henkilösopistuksia.

344 Hyasintti 1/1992 Korkeakoulujen henkilösopistuksia.

omien voimavarojen tunnistamisessa. Seminaarin jälkeen yliopiston lehtisalissa järjestettiin yhdistyksen 25-vuotisjuhlavastaanotto, johon yliopistoyhteisön edustajat toivat tervehdyksensä. Onnittelijoilla oli myös tuomisinaan myös lahjoja: yliopiston rehtori lahjoitti yliopiston 350-vuotisjuhlakirjan, professoriliiton paikallisosasto toi arvokkaita lautasia ja teologisen tiedekunnan edustajilla oli mukanaan uusi raamatunkäännös.³⁴⁵

Lopultakin hallinnonuudistus

Mies ja ääni -periaatteen kaaduttua 1970-luvun alussa Helsingin yliopiston hallinnonuudistus juuttui vuosikausiksi komiteoihin ja työryhmiin. Sen jälkeen kun yleinen, kaikkien yliopistojen ja korkeakoulujen hallintoa koskeva puitelakiesitys oli 1972–1973 jäänyt eduskunnassa hyväksymättä, hallitus ei enää antanut yleistä lakiesitystä, vaan kutakin yliopistoa varten sorvattiin erillinen laki. Esityksiä annettiin pitkin 1970- ja 1980-lukua muualla paitsi maan suurimassa ja vanhimmassa yliopistossa. Siinä missä muualla uudistuttiin, Helsingissä menttiin eteenpäin ikiaikaisella professorivetoisella mallilla, jossa muun henkilöstön ja opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet olivat rajalliset.³⁴⁶ Yhtä selkeää syytä siihen, miksi mies ja ääni -kamppailun juoksuhaudoista nouseminen otti juuri Helsingissä erityisen kauan, ei ole esittää. Ilmeisesti 1960-luvun loppu ja 1970-luvun alun raju hallinnonuudistuskamppailu jätti niin syvät arvet yliopiston professorikuntaan, että status quon säilyttäminen nähtiin täällä erityisen tärkeänä. Selvää on, ettei Suomen yliopistolaitoksen suunnannäyttäjänä tunnetun pääkaupungin yliopiston ju-

345 HYT HYA Pöytäkirjat 1990–1994 johtokunta 19.10.1992 5§, liite 1, 30.11.1992 3§, 29.3.1993 5§.

346 Hallinnonuudistusseminaari 1982, 2–5.

mittuminen merkittävän uudistuksen osalta vuosikymmeneksi paikalleen, ei edistänyt korkeamman tutkimuksen ja opetuksen parasta maassamme.

Yhteisten päätösten viipyessä monet Helsingin yliopiston laitokset alkoivat perustaa omia epävirallisia kolmikantaperiaatteella toimivia johtoryhmiä. Lähes vuosikymmenen jahkailun jälkeen vararehtori Reijo Ryhäsen johtama hallinnonuudistustoimikunta aloitti syksyllä 1980 työnsä. HYA:n edustajana ryhmässä istui yhdistyksen puheenjohtaja Leo Grönholm. Hallinnonuudistuksen pintaan nostamia ristikkäisiä mielipiteitä kuvaa se, että jo pelkästään toimikunnan kokoonpanosta ja järjestäytymisestä päättäminen osoittautui työlääksi. HYHY:n ja HYA:n yhteistyö asiassa sentään toimi, mikä merkinä yhdistykset pitivät ajoittain jopa yhteisiä kokouksia. 1970-luvun alun jäsenkilpailun yhdistysten väleihin tuomat vaikeudet näyttivät jääneen taakse.³⁴⁷

Erimielinen hallinnonuudistustoimikunta sai työnsä valmiiksi toukokuussa 1982. Toimikunta ehdotti yliopiston korkeimmaksi päättäväksi elimeksi professorienemmistöistä konsistoria. HYA jätti yhdessä HYHY:n, HYY:n, Helsingin yliopiston lehtoriyhdistys HYL:n ja Valtion viranhaltijain ja työntekijäin liitto VVTL:n kanssa ehdotuksesta eriävän mielipiteen. Järjestöjen yhteisessä kannanotossa annettiin periaatteellinen tuki yliopiston vanhentuneen hallintojärjestelmän uudistamiselle, mutta kritisoitiin ehdotusta demokratian puutteesta. Suurimpana heikkoutena järjestöt näkivät sen, että hallintoelimissä yhdellä ammattiryhmällä, eli professoreilla olisi enemmistö. Yliopistoyhteisöön kuuluvien opettajien, tutkijoiden ja muun henkilökunnan tuli järjestöjen mielestä saada tasavertainen edustus yliopiston hallintoon.³⁴⁸

347 HYT HYA pöytäkirjat 1980 johtokunta 4.6.1980 9§, 1.10.1980 5§, 12.11.1980 8§; Autio 1994, 244–245; Autio 1997, 129–134; Ala 1999, 153.

348 HYT HYA pöytäkirjat 1981–1983 johtokunta 19.5.1982 5§, liite 3; Ala 1999, 155.

Ryhäsen komitean esitys ei kelvannut Helsingin yliopiston konsistorille, vaan konsistori päätti asettaa uuden, vararehtori Edvard Anderssonin johtaman komitean pohtimaan asiaa. Konsistorin päätöksen seurauksena uudistus päättyi vuosiksi yliopiston hallinnon raskaisiin rattaisiin konsistorin ja tiedekuntien puitavaksi. Tässä prosessissa ammattijärjestöt kokivat usein, että ne eivät voineet vaikuttaa uudistuksen suunnitteluun toivomallaan tavalla.³⁴⁹

Paikalleen jumiutuneen hallinnonuudistuksen vauhdittamiseksi HYA jätti marraskuussa 1983 yhdessä yliopiston muiden henkilöstöjärjestöjen kanssa rehtori Olli Lehdolle lähes kahdentuhannen yliopistolaisen allekirjoittaman adressin, jossa toivottiin asian vauhdittamista. *Hyasintissa* tuskailtiin hallintoreformin hidasta etenemisestä ja arveltiin, että valtiovalta lähettäisi pian Helsingin yliopistolle laskun vitkastelusta. Lehden mukaan oli käsittämätöntä, että Helsingin yliopistolla oltiin vielä lähtökuopissa, kun kaikki muut maan korkeakoulut olivat jo lopettaneet jähkailun ja tarttuneet toimeen.³⁵⁰

Henkilöstöjärjestöjen vauhditusvetoomus ei lisännyt nopeutta uudistukseen. Kului kaksi vuotta ennen kuin Helsingin yliopiston konsistori alkoi lopulta laatia ehdotusta uudeksi yliopistolaiksi. HYY ja Helsingin yliopiston henkilöstöjärjestöt eivät olleet ehdotettuun professorivetoiseen malliin tyytyväisiä ja kävivät maaliskuussa 1986 ojentamassa oman yliopistoyhteisön jäsenten tasavertaisia kolmikantaisia osallistumismahdollisuuksia peräänkuuluttaneen ehdotuksensa opetusministeri Gustav Björkstrandille (r.).³⁵¹

Hallinnonuudistusdebatissa nähtiin vielä opetusministerin puheilla käymisen jälkeen lukemattomia vaiheita – muun muassa opiskelijoiden suorittama Helsingin yliopiston hallintorakennuksen val-

349 Ala 1999, 157; Klinge 2010, 666.

350 HYT HYA pöytäkirjat 1981–1983 johtokunta 21.II.1983 7§; Hyasintti 2/1983 Hallintouudistusadressi.

351 Ala 1999, 158.

taus helmikuussa 1990 – ennen kuin eduskunta pääsi lopulta syksyllä 1990 käsittelemään uutta Helsingin yliopistoa koskevaa lakia. Eduskunta hyväksyi lain lopullisesti helmikuussa 1991. Yliopiston laitoshallinnosta laadittiin vielä tämän jälkeen erillinen johtosääntö, jonka konsistori hyväksyi kesäkuussa 1991. Uudessa hallintomallissa yhdelläkään yliopiston intressiryhmällä ei ollut enemmistöä monijäsenisissä hallintoelimissä. Yliopiston korkeimmaksi päättäväksi elimeksi tuli konsistori, johon professorit saivat 11 edustajaa ja muut ryhmät yhdessä 12 edustajaa. Samaa periaatetta, että mikään ryhmä ei voinut yksin saada enemmistöä, noudatettiin myös tiedekuntaneuvostoissa ja laitosten johtoryhmissä.³⁵²

Uuteen hallintomalliin siirryttiin yli kaksikymmentä vuotta kestäneen debatin jälkeen Helsingin yliopistolla vuoden 1992 alussa. Hallinnon eri portaiden luottamushenkilöiden valitsemiseksi yliopistolla järjestettiin marraskuussa 1991 nopealla aikataululla ensimmäiset yliopistovaalit. HYA pyrki ennen vaaleja sekä konsistori- että tiedekuntatasolla yhteistyöhön muiden henkilöstöjärjestöjen kanssa. Haaveet sopuvaalista kuitenkin hautautuivat, kun kaikki henkilöstöryhmät halusivat asettaa omia listoja. Vaaliasetelma meni monimutkaiseksi, kun konsistorin opettaja- ja tutkijakiintiön kolmesta paikasta kilpailivat assistenttilista, lehtorilista ja lehtorien yhteislista. Assistentit ja lehtorit ja tuntiopettajat onnistuivat sentään neuvottelemaan vaaliliiton.³⁵³

Hyasintin alkusyksystä ilmestyneessä vaalnumerossa myönnettiin avoimesti, että konsistorivaalin asetelma oli sekava. Se vastasi kuitenkin nimenomaisesti yliopiston ammattijärjestöjen kentältä tullutta toivomusta, että kaikki lähtisivät vaaleihin sovun sijaan omilla listoilla. HYA:n pääehdokkaana vaaleissa oli käytännöllisen teologian laitoksen

352 HYT HYA johtokunta 1989–1991 2.8.1990 3§; Hyasintti 5/1990 Helsingin yliopiston uusi asetetus; Autio 1997, 134–136; Ala 1999, 159.

353 Hyasintti 3/1991 Vaalit ovat tulossa.

uskontopedagogiikan assistentti Juha Vermasvuori. Ammattijärjestöasioissa kokenut Vermasvuori oli ollut HYA:n johtokunnassa ja yhdistyksen pääluottamusmiehenä vuodesta 1986. Vermasvuoren varajäseneksi oli puolestaan ehdolla HYA:n puheenjohtaja Björn Fant.³⁵⁴

Huolet vaaliasetelman monimutkaisuuden vaikutuksesta tulokseen osoittautuivat perustelluksi. Helsingin yliopiston assistenttien näkökulmasta yliopiston siirtyminen uuteen hallintojärjestelmään alkoi *Hyasintin* pääkirjoitusta lainaten ”synkissä merkeissä”. Kun äänet oli laskettu, kävi ilmi, etteivät assistentit olleet saaneet konsistoriin ainuttakaan edustajaa. Opettajien ja tutkijoiden kiintiössä oli annettu 1455 ääntä, joilla valituksi tuli lehtorien, dosenttien ja tutkijoiden edustajia. HYA:n johtokunnassa oli Björn Fantin mukaan katteettomasti odotettu, että assistentit keskittäisivät äänensä yhdistyksen omille ehdokkaille. Ilman omaa konsistorin edustajaa jääneen HYA:n oli pyrittävä vaikuttamaan yliopiston toimintaan lausuntojen ja tiedekuntaneuvostoissa sekä laitosten johtoryhmissä olevien jäsentensä kautta.³⁵⁵

Alavireisesti sujuneet konsistorivaalit aiheuttivat kriittistä jälki-keskustelua HYA:ssa siitä, mitä olisi pitänyt tehdä tosin. Puheenjohtaja Fant arveli *Hyasintin* haastattelussa, että assistentit olivat jääneet ilman edustajaa matalan äänestysaktiivisuuden ja liian vähäisen vaalimainonnan johdosta. Fant myös arveli, että assistentin sijaan HYA:laiset olivat äänestäneet mieluummin tuttua ihmistä omasta tiedekunnasta kuin HYA:n pääehdokkaana ollutta teologisen tiedekunnan ehdokasta. Fantin mukaan tiedonkulun parantamiseksi olisi tärkeätä, että assistentit osallistuisivat mahdollisimman laajasti yhdistyksen kokouksiin, jotta tiedonkulku yhdistyksen asioista laitoksille toimisi jatkossa paremmin.³⁵⁶

354 Hyasintti 3/1991 HYA ja konsistorin vaalit.

355 Hyasintti 3/1991 Vaalit ovat tulossa, Yliopiston uusi hallinto; Hyasintti 4/1991 Assistentit ja vaalit.

356 Hyasintti 4/1991 Puheenjohtajan haastattelu.

Ensimmäisten yliopistovaalien ongelmista otettiin opiksi ja kolme vuotta myöhemmin marraskuussa 1994 yliopiston historian toisissa yliopistovaaleissa asetelma oli HYA:n kannalta huomattavasti parempi. Assistentit olivat mukana opettajien ja tutkijoiden vaaliliitossa, joka menestyi huomattavasti paremmin: Björn Fant ja hänen varajäsenenään Eeva-Liisa Ryhänen valittiin konsistoriin.³⁵⁷

Vuoden 1998 vaaleihin HYT meni omalla listalla ilman vaaliliittoa. Yhdistyksen pitkäjänteinen työ näkyi huhtikuussa pidettyjen vaalien vieläkin parempana tuloksena. Muiden opettajien ja tutkijoiden kiintiöstä konsistoriin tulivat valituksi Björn Fant ja Arja Pennanen. Fantin varajäsen oli Kirsti Lonka ja Pennasen Risto Tuominen. Lisäksi muun henkilökunnan ja opettajien ja tutkijoiden kiintiöstä konsistoriin valittiin Helsingin yliopiston opiskelijakirjaston johtajan Kaisa Sinikara, jonka varajäsen oli HYT:lainen Erkki Lyytikäinen.³⁵⁸

Menestys jatkui myös uuden vuosituhannen ensimmäisissä konsistorivaaleissa. Syksyllä 2000 pidetyissä vaaleissa Björn Fant, varajäsenenä Kirsti Lonka, valittiin jatkokaudelle. He saivat ”muut opettajat”-äänestysryhmästä eniten ääniä. HYT:läisistä konsistoriin valittiin lisäksi Maija Wessman ja hänen varajäsenenään Eeva Pyörälä.³⁵⁹

HYT oli vuoden 2000 konsistorivaalin tulokseen tyytyväinen. Matala 20 %:iin jäänyt äänestysaktiivisuus oli kuitenkin asia joka herätti yhdistyksen jäsenlehdessä vaalien jälkeen keskustelua. Luku- ja puolestatuhannesta äänioikeutetusta yliopistolaisesta todella moni oli jättänyt äänestämättä. HYT korosti kannanotossaan, että konsistorin osalta kyseessä olivat olleet ”oikeat” vaalit kilpailevine listoineen ja vaalimainoksineen, mikä osaltaan oli parantanut äänestysaktiivisuutta tiedekuntaneuvostojen vaaleihin verrattuna. Tilanteen korjaamiseksi HYT ehdotti, että yliopistojen

357 HYT HYA pöytäkirjat 1994-1997 johtokunta 30.II.1994 3§.

358 HYT HYA pöytäkirjat 1998-1998 johtokunta 5.2.1998 9§.

359 HYT HYA pöytäkirjat 1998-1998 johtokunta 11.2.2000 7§.

hallintoelimien päätöksistä tiedottamiseen kiinnitettäisiin yliopisto-yhteisön sisällä jatkossa aiempaa enemmän huomiota.³⁶⁰

Vuoden 2003 hallintovaalit sujuivat HYT:ltä hieman alavireisimmin, sillä ainoastaan ehdokaspari Björn Fant ja hänen varajäsenenään Paula Ilveskivi tulivat valituksi konsistoriin. Kolme vuotta myöhemmin marraskuussa 2006 viimeisissä vuoden 2010 yliopistolakiuudistusta edeltäneissä vanhan mallin mukaisissa yliopistovaaleissa HYT:stä konsistoriin valittiin Björn Fant ja hänen varajäsenenään Ragna Rönholm.³⁶¹

Suomen EU-jäsenyys

Suomi oli osallistunut Euroopan yhdentymiseen jo vuodesta 1961 lähtien, jolloin Suomi liittyi Euroopan vapaakauppajärjestön liitännäisjäseneksi niin kutsutulla FINN-EFTA-sopimuksella. Suomen YYA-sopimuksella Neuvostoliittoon vahvistettu erityissuhde pakotti Suomen kylmän sodan aikana varovaisuuteen Euroopan integraatiokehityksessä. Kun Neuvostoliitto loppuvuodesta 1991 lakkasi olemasta, Suomen poliittinen johto katsoi, että maa saattoi nyt määrittellä paikkansa Euroopassa vapaasti Moskovasta lupaa kysymättä. Suomen varovainen integraatiokeskustelu sai merkittävästi lisävauhtia, kun Ruotsi haki yllättäen jäsenyyttä heinäkuussa 1991.³⁶²

Suomi aloitti jäsenyysneuvottelut Euroopan yhteisöön liittymisestä helmikuussa 1993 samaan aikaan Ruotsin ja Itävallan kanssa. Lokakuussa 1994 Suomessa järjestettiin neuvoa-antava kansanäänestys, jossa 56,9 prosenttia kannatti jäsenyyttä EU:ssa. Äänestysaktiivisuus oli 74 %. Jäsenyyden kannattajat perustelivat liittymistä turvallisuudella ja taloudella: jäsenyys tarjoaisi suomalaisille yrityksille pääsyn EU:n sisämarkkinoille ja mahdollistaisi vakaan taloudellisen kehityksen. Vastustajat katsoivat, että jäsenyys kaventaisi Suomen oikeutta päättää omista asioistaan. Jäsenyyden pelättiin heikentävän peruselin-

360 HYT jäsenlehti 1/2001 Jälkijatuksia yliopistovaaleista.

361 HYT pöytäkirjat 2002–2007 kevätkokous 20.4.2004 6§, toimintakertomus 2003; HYT pöytäkirjat 2002–2007 hallitus 18.12.2006 5§.

362 Nevakivi 2009, 364–365.

keinojen, erityisesti maatalouden, harjoittamista. Myös pelot rajojen avaamisen seurauksista ja sosiaaliturvan heikkenemisestä ja eurooppalaisen rahaliiton toimivuudesta olivat syitä vastustukseen. Lopullisen liittymispäätöksen teki eduskunta 18.11.1994. Euroopan unioniin liittymisen jatkona Suomi lähti mukaan myös eurooppalaiseen rahaliittoon. Euro otettiin käyttöön tilivaluuttana vuoden 1999 alusta ja käteisvaluuttana kolme vuotta myöhemmin 1.1.2002.³⁶³

363 Nevakivi 2009, 364-367.

Tieteentekijät ja yliopiston murros 2000–2017

Kohti yhdistyksen nimen ja imagon muutosta

Helsingin yliopiston assistentit kasvatti 1990-luvun talouskriisin keskellä jäsenmääräänsä. Tarve HYA:n toiminnan jatkuvalla uudistamiselle oli kuitenkin ilmeinen, kun johtokunta keväällä 1995 kokoontui pohtimaan yhdistyksen tulevaisuuden suuntaviivoja. Tärkeänä tavoitteena koettiin saada mukaan toimintaan jäseniä myös johtokunnan ulkopuolelta. Myös yhdistyksen luottamusmiesverkoston työtä haluttiin kehittää siten, että varaluottamusmiehet saisivat tehtäviinsä paremman perehdytyksen. Yhtäläillä tärkeänä pidettiin jatkuvaa jäsenrekrytointia ja erityisesti ilmoitustaulujen kautta tehtävän tiedottamisen tehostamista.³⁶⁴

Ilmoitustaulut pitivät tiedotuskanavana vielä hetken pintansa, mutta uusi aika teki jo tuloaan. HYA:n johtokunnassa käytiin keväällä 1995 pitkä keskustelu mahdollisuudesta saada yhdistyksen toimiston tietokone liitettyä yliopiston mikroverkkoon. Johtokunta kannatti liittymistä, mutta linjasi samalla, että ensin oli selvitetävä periaatteellisella tasolla henkilöstöjärjestöjen asema yliopiston mikroverkkopalveluissa.³⁶⁵ Syyskuussa 1996 uuden teknologian läpi-

364 HYT HYA pöytäkirjat 1994–1997 johtokunta 15.2.1995 6§, liite 1.

365 HYT HYA pöytäkirjat 1994–1997 johtokunta 25.4.1995 9§.

murrossa osaksi HYA:n toimintaa oli edetty niin pitkälle, että hallitus päätti perustaa työryhmän suunnittelemaan oman kotisivun perustamista yhdistykselle Internettiin. Kotisivujen päivittäminen ja suunnittelutyö oli netin alkuvaiheessa huomattavan työstä toisin kuin nykyään ja HYA:n sivut saatiin avattua vasta puolitoista vuotta myöhemmin keväällä 1998. Kymmenen vuotta myöhemmin läpimurron tehneeseen sosiaalisen median aikakauteen yhdistys lähti mukaan keväällä 2011 avaamalla oman sivuston yhteisöpalvelu Facebookiin.³⁶⁶

HYA täytti 30 vuotta maaliskuussa 1997. Juhlavuottaan viettävässä yhdistyksessä oli yhdeksänsataa jäsentä, joista suurimman osan virkanimike oli edelleen assistentti. 1990-luvun myötä mukaan oli tullut myös yhä enemmän yliopiston uusia tehtävänimikkeitä edustavia jäseniä, kuten esimerkiksi tutkimusavustajia. Assistenttiyhdistyksessä oli jäsenenä myös muutamia lehtoreita ja professoreita, joka kokivat olevansa yhä hengeltään assistentteja. Yhdistyksen merkkipäivää juhlistettiin Helsingin yliopiston juhlasalissa pidetyn päiväjuhlan ja henkilöstöravintola Paprikassa järjestetyn iltavastaanoton merkeissä. HYA:n kolmekymmenvuotisjuhlan yhteydessä oli myös esillä ajatus yhdistyksen historian kirjoittamisesta, mutta hanke jäi sillä erää toteuttamatta.³⁶⁷

Yliopistolainen -lehdelle HYA:n juhlavuoden johdosta antamassaan haastattelussa puheenjohtaja Björn Fant näki, että assistenttiyhdistyksen rooli oli kolmenkymmenen vuoden aikana pysynyt monilta osin samankaltaisena kuin perustamisvaiheessa vuonna 1967. 1990-luvun lopulla yhdistys halusi Fantin mukaan ajaa korjausta tutkija-opettajan urakehitykseen, sillä väitelleille tohtoreille kaivattiin

366 HYT HYA pöytäkirjat 1994–1997 johtokunta 4.9.1995 7§, 12.11.1997 8§, 5.2.1998 9§; HYT pöytäkirjat 2011 hallitus 7.6.2011 7§.

367 HYT HYA pöytäkirjat 1994–1997 johtokunta 12.11.1996 8§, 24.3.1997 3§; *Yliopistolainen* 3 / 1997 Assistentit juhlivat.

enemmän virkoja. Yhä enemmän tapetilla oli myös apurahatutkijoiden sosiaalinen asema. Yhtälailla palkkauspolitiikkaa haluttiin uudistaa ja assistenttien työnkuva yhtenäistää. Nyt monet assistentit tekivät tutkimus- ja opetustehtävien ristipaineessa Fantin mukaan kohtuuttoman pitkiä päiviä.³⁶⁸

Yliopisto -lehteen HYA:n juhluvuoden vuoksi laatimassaan pääkirjoituksessa puheenjohtaja Björn Fant käsitteli assistentinviran luonteen muutosta 1930-luvulta nykypäivään. Assistenttuuri oli Helsingin yliopistossa 30 vuotta assistenttilyhdistyksen perustamisen jälkeen vahvasti sekä jatkokoulutusvirka että tohtorinvirka, sillä assistenttiohjesäännön mukaan tohtorintutkinnon suorittanut henkilö voitiin ottaa assistentin tehtävään useammaksi toimikaudeksi. Pitkään jatkunut yliopistojen virkarakenneuudistuskeskustelu lähestyi Fantin mukaan kuitenkin nyt päätepistettä ja näköpiirissä oli merkittävä uudistus. Yliopistoon oli Fantin mukaan tulevaisuudessa suunnitteilla kolmesta neljään virkakategoriaa: jatkokoulutusvirat, post doc -virat ja yliopiston vakinaiset opetusvirat, tutkija-opettajan virat. Assistenttuurit jakautuisivat mahdollisesti tulevaisuudessa jatkokoulutusvirkoihin ja post doc -virkoihin. Nykyiset yliassistenttuurit ja lehtoraatit muodostaisivat yliopiston alimman tutkija-opettajan virkakategorian. Ajatuksena oli, että professorit voitaisiin Helsingin yliopistossa jakaa useampaan kategoriaan amerikkalaisen mallin mukaisesti ja viranhaltijat etenisivät urallaan ansioidensa kasvun myötä.³⁶⁹

Korkeakoulujen assistenttien ja tutkijoiden liitto KATL alkoi syksyllä 1996 pohtia nimensä muuttamista. Yliopistojen työntekijärakenne oli 1990-luvun puoliväliin tultaessa laajentunut siten, että liiton nimessä haluttiin luopua assistentti-termistä. Liiton viestintäryhmä ehdotti KATL:n uudeksi nimeksi Yliopiston Akateemisia.³⁷⁰

368 Yliopistolainen 3/1997 Assistentit juhlivat.

369 Yliopisto -lehti 6/1997 Assistenttuuri muutoksessa.

370 Kallioinen 2007, 109.

Asiasta keskusteltiin useampaan otteeseen myös HYA:n johtokunnassa, koska keskusliiton nimenmuutos toi myös Helsingin yhdistykselle tarpeen pohtia nimensä uudistamista. Osa johtokunnasta halusi lykätä vaihdosta ja odottaa niin kauan kunnes Professoriliitossa oltaisiin kiinnostuneita sulauttamaan liitot samaan ammattijärjestöön. Keskustelut Professoriliiton kanssa liittojen yhdistämisestä eivät tuottaneet tulosta. HYA:n hallituksessa liiton uutta nimeä pohdittaessa esillä olivat vaihtoehdot, kuten Yliopistoalan Akateemiset ja Tieteentekijät, josta viimeksi mainitun sovellusta Tieteentekijöiden liitto jäsenyhdistysten enemmistö lopulta kannatti. Liiton uusi nimi Tieteentekijöiden liitto – Forskarförbundet ry, on ollut käytössä kevästä 1997.³⁷¹

Vuoden 1998 alussa HYA:n puheenjohtaja vaihtui, kun yhdistystä 1990-luvun alusta vetänyt Björn Fant astui syrjään tehtävästään, mutta jatkoi edelleen HYA:n johtokunnan jäsenenä. Fantin seuraajaksi HYA:n johtoon valittiin Antero Nederström (1937–2008). Nederström kuului Helsingin yliopiston assistenttien perustajajäseniin ja työskenteli biotieteiden laitoksella eläinphysiologian osaston amanuenssina. Nederströmin päätutkimusaiheena oli kuismanlehtikuoriaisten kylmänkestävyys. Nederström oli tunnettu aktiivisista suhteistaan Viroon ja siellä erityisesti Tarton yliopistoon.³⁷² Samaan vuoteen puheenjohtajanvaihdoksen kanssa ajoittui myös yhdistyksen toimiston muutto syksyllä Snellmaninkadulta Töölöön Mannerheimintien 98:aan. Sijainti ei ollut paras mahdollinen muuhun kuin Meilahden kampukseen nähden, ja HYT muutti syksyllä 2001 Vallilaan Teollisuuskatu 23:een.³⁷³

371 HYT HYA pöytäkirjat 1994–1997 johtokunta 30.9.1996 6§, 21.10.1996 6§; Kallioinen 2007, 109.

372 HYA jäsentiedote 4/1997 Puheenjohtajan vaihtuessa; HYT jäsenlehti 4/2001 HYT:n puheenjohtaja vaihtuu; HS 5.8.2008 Kuolleet Filosofian lissensiaatti Antero Nederström.

373 HYT jäsentiedote 6/1998 Toimisto on muuttanut; HYT jäsenlehti 4/2001 Toimiston osoite on muuttunut.

Antero Nederströmin kauden HYA:n johdossa aloitti jo jonkin aikaa pohdinnan alla ollut yhdistyksen nimenvaihdos. Kevätkoukuksessa 1998 keskusliiton esimerkin mukaisesti assistenttiyhdistys muutti nimensä *Helsingin yliopiston tieteenekijät – Forskarföreningen vid Helsingfors universitet* ry:ksi. Vastaavia uudistuksia oli tehty tai tekeillä myös maan muissa assistenttiyhdistyksissä. Helsingin yliopiston assistentit -nimeä pidettiin suppeana ja jopa harhaanjohtavana yhdistyksen laajentunutta jäsenkuntaa ajatellen, vaikka assistentit ja yliassistentit muodostivat yhä yhdistyksen yli yhdeksästä sadasta jäsenestä selkeän enemmistön. Virkaranneuudistuksen tiedettiin kuitenkin olevan jo tuloillaan. Uudistukseen lähdettiin myös, koska sen toivottiin houkuttelevan yhdistykseen uusia jäseniä yliopiston uusista ammattiryhmistä. Samassa yhteydessä yhdistys päivitti myös sääntönsä vastaamaan nimenmuutoksen henkeä.³⁷⁴

Nimenmuutoksen yhteydessä HYA lähestyi Helsingin yliopiston tuntiopettajayhdistystä ja ehdotti sille fuusioitumista HYA:n kanssa Helsingin yliopiston tieteenekijöiksi. HYT:n puolelta ehdotusta perusteltiin sillä, että tarkoituksena oli perustaa Helsingin yliopistoon uusi, kattavuudeltaan mahdollisimman laaja akateemisesti koulutettujen ammattijärjestö.³⁷⁵

HYA:n ja HYTO:n yhteenliittyminen ei toteutunut vielä assistenttiyhdistyksen nimenvaihdoksen yhteydessä, vaan vasta marraskuussa 1999, jolloin tuntiopettajayhdistys päätti lopettaa toimintansa ja suositella jäsenilleen liittymistä Helsingin yliopiston tieteeneki-

374 HYT HYA pöytäkirjat 1994-1997 johtokunta 26.2.1998 7§, 8§, 18.3.1998 3§, HYT HYTO:lle 24.3.1998; Helsingin yliopiston assistentit Jäsentiedote 4/1998 Nimi muuttuu, säännöt ajanmukaistuvat; Yliopisto-lehti 6/1997 Assistenttuuri muutoksessa; Esimerkiksi Jyväskylän yliopiston assistentit muutti nimensä Jyväskylän yliopiston tieteenekijöiksi vuoden 1999 alusta; Happonen 2003, 50.

375 HYT HYA pöytäkirjat 1994-1997 johtokunta 18.3.1998 3§, HYT HYTO:lle 24.3.1998.

jöihin. Järjestelyn seurauksena nelisenkymmentä tuntiopettajaa liit-
tyikin HYT:iin.³⁷⁶ Uusien jäsenten myötä HYT:n jäsenmäärä ylitti
vuosituhannen vaihteessa tuhannen rajan.³⁷⁷ HYT oli tuhannella jä-
senellään Tieteentekijöiden liiton suurin jäsenjärjestö. Kuuden tu-
hannen jäsenen vahvuinen TTL puolestaan oli vuonna 2001 yksi
391 000 jäsenen Akavan 32 järjestöstä.³⁷⁸ HYT:n rivijäsenen nä-
kökulmasta merkittävä, mutta ei niin näkyvä, joskin keskeinen osa
oman ammattiyhdistyksen toimintaa oli ja on edelleen yhdistyksen
luottamusmiestenverkosto. Luottamusmiehet olivat AKAVA:n luotta-
musmiehiä ja saivat työhönsä tukea suoraan myös TTL:ltä ja Aka-
valta.³⁷⁹

Helsingin yliopiston tieteentekijöiden painoarvo Tieteentekijöi-
den liitossa nousi merkittävästi vuosituhannen vaihteessa sen myötä,
että yhdistyksen johtokunnan jäsen ja entinen puheenjohtaja Björn
Fant valittiin marraskuussa 1998 pidetyssä TTL:n syyskokouksessa
liiton puheenjohtajaksi. Fant oli istunut liiton hallituksessa vuodesta
1991 ja toiminut vuodesta 1995 sen varapuheenjohtajana. Fant johti
Tieteentekijöiden liittoa vuoden 2002 loppuun asti.³⁸⁰

Jäsenkunnan aktivoiminen on ikuinen ongelma kaikessa yhdis-
tystoiminnassa. Näin on ollut HYA:n ja sen seuraajan HYT:n koh-
dalla. Keväällä 1999 HYT:ssä pohdittiin sitä, miten luottamusmie-
sten ja yhdistyksen jäsenten toimintaa voitaisiin parantaa. Yhdistyksen
hallituksessa kannettiin huolta siitä, että osa luottamusmiehistä oli
toiminnassaan liian passiivisia, vaikka tehtäväkenttä laajeni jatkuvasti.
Yliopiston vuosituhannen vaihteen muutoksen keskellä luottamus-

376 HYT HYA pöytäkirjat 1994-1997 syyskokous 30.11.1999 10§, Leena-Maija
Åberg HYT:n hallitukselle 30.11.1999; johtokunta 13.12.1999 5§, liite 1.

377 HYT HYA pöytäkirjat 1994-1997 johtokunta 24.1.2001 9§, liite 4.

378 HYT jäsenlehti 4/2001 HYT:n jäsenyys kannattaa.

379 HYT jäsenlehti 4/2001 HYT:n jäsenyys kannattaa.

380 HYT HYA pöytäkirjat 1994-1997 johtokunta 9.11.1998 3.6§, 26.11.1998 6§,
15.12.1998 4§; Kallioinen 2007, 215-219.

miehet joutuivat ottamaan kiihtyvällä tahdilla kantaa muun muassa työ sopimusten käytännön soveltamisesta syntyneisiin ristiriitoihin ja ylityökorvauksiin. HYT:n hallitus pohti myös, mitä hyviä ja huonoja puolia luottamusmiesten suuressa määrässä oli. Vahvuutena pidettiin sitä, että luottamusmiehet olivat lähellä laitosten työntekijöitä ja mahdollisesti kielteisenä puolena sitä, että lukumäärän lisääntyminen saattoi heikentää yksittäisten luottamusmiesten painoarvoa.³⁸¹

Antero Nederströmin kausi HYT:n puheenjohtajana kesti hie man alle neljä vuotta. Nederström ilmoitti keväällä 2001 jättävänsä puheenjohtajuuden syyskuun puolivälissä, koska oli jäämässä saman vuoden lopussa eläkkeelle biotieteen laitoksen eläinfysiologian osaston amanuenssin virasta. Varapuheenjohtaja Paula Ilveskivi otti tehtävät hoitaakseen syyskokoukseen asti. Marraskuussa 2001 järjestetty kokous valitsi Ilveskiven yhdistyksen uudeksi puheenjohtajaksi.³⁸²

HYT:n uusi puheenjohtaja Paula Ilveskivi työskenteli syksyllä 2001 Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksella vs. assistenttina, jossa hän valmisteli terveydenhuollon oikeudellisiin kysymyksiin liittyvää väitöskirjaa. Ennen yliopistouraa Ilveskivi oli tehnyt uran sairaanhoitajana työskennellen muun muassa HYKS:n lastenklinikan teho-osastolla. HYT:n jäsenlehden haastattelussa juuri valittu puheenjohtaja linjasi, että ammattiyhdistystoiminta yliopistolla ei rajoittunut ainoastaan omien palkka- tai muiden etujen ajamiseen, vaan yhdistyksellä oli tiedepoliittinen tehtävä edistää koko yliopistoyhteisön parasta. Yliopiston asemaa opetuksen ja tutkimuksen tyysijana tuli Ilveskiven mukaan pyrkiä puolustamaan yhdessä ulkoisilta paineilta.³⁸³

Paula Ilveskivi toimi HYT:n puheenjohtajana vuoden 2004 loppuun asti, jolloin hän pyysi kesken kauden eroa tehtävistä, koska

381 HYT HYA pöytäkirjat 1994–1997 johtokunta 12.4.1999 8§.

382 HYT pöytäkirjat 2000–2001 johtokunta 31.5.2001 9§, HYT pöytäkirjat 2000–2001 syyskokous 27.11.2001 8§.

383 HYT jäsenlehti 4/2001 HYT:n puheenjohtaja vaihtuu.

siirtyi lakimieheksi Akavaan. Yhdistys valitsi helmikuun puolivälissä 2005 järjestetyssä ylimääräisessä vuosikokouksessa varapuheenjohtajana toimineen Björn Fantin puheenjohtajaksi. Samassa kokouksessa yliopistonlehtori, Tieteentekijöiden liiton varapuheenjohtaja Ragna Rönnholm valittiin nyt myös HYT:n varapuheenjohtajaksi. Vuoden 2005 lopulla pidetty HYT:n syyskokous valitsi Fantin varsinaiselle puheenjohtajakaudelle. Hän hoiti tehtävää seuraavat viisi vuotta. Tälle Fantin toiselle puheenjohtajakaudelle ajoittui vuoden 2010 alussa voimaan astuneen yliopistolakiuudistuksen valmistelu kaikkine monimutkaisine käänteineen.³⁸⁴ Vuoden 2009 lopussa Fant ilmoitti, ettei ollut enää käytettävissä jatkamaan puheenjohtajana seuraavan vuoden alussa, koska hän jäi eläkkeelle vuoden 2010 lopussa.³⁸⁵

Vuoden 2009 lopussa pidetty HYT:n syyskokous valitsi yhdistyksen uudeksi puheenjohtajaksi pitkän linjan Itä-Euroopan tutkija, Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutin koulutuspäällikkö Tapani Kaakkuriniemen. Vuoden 2010 alusta alkanutta Kaakkuriniemen puheenjohtajakautta hallitsi uuden yliopistolain käytännön toteutus ja siitä yliopiston arkeen tulleet moninaiset haasteet ja epäselvyydet.³⁸⁶

Tapani Kaakkuriniemi valittiin vuoden 2011 alusta Tieteentekijöiden liiton puheenjohtajaksi ja hän jättäytyi uuden vastuullisen tehtävän vuoksi pois HYT:n puheenjohtajan tehtävästä kesken kauden. Kaakkuriniemi jatkoi HYT:n hallituksen varajäsenenä ja Hel-

384 HYT pöytäkirjat 2002–2007 vuosikokous 15.2.2005 5§ 6§; HYT Jäsenlehti 2/2005 Muutoksia yhdistyksen hallituksessa; HYT pöytäkirjat 2009 hallitus 4.11.2009 5§; HYT Jäsenlehti 1/2006 Pieniä muutoksia yhdistyksen hallituksessa. Uutena virkistyssetuna päätettiin toukokuussa 2005 ottaa käyttöön jäsenistön liikuntatuki, jossa HYT kompensoi jäsenilleen 50 % yliopiston liikuntakortin hinnasta: HYT pöytäkirjat 2002–2007 hallitus 31.5.2005 5§; HYT Jäsenlehti 3/2005 HYT sponsoroi jäsentensä liikuntaa.

385 HYT pöytäkirjat 2009 hallitus 4.11.2009 5§.

386 HYT pöytäkirjat 2009 syyskokous 8.12.2009 8§; HYT:n jäsenlehti 1/2010 Puheenjohtajan palsta.

singin yliopiston pääluottamusmiehenä. Kaakkuriniemen seuraajak-
si valittiin keväällä tutkija Minnaleena Toivola. Toivola toimi tuolloin
tutkijana Helsingin yliopiston nykykielten laitoksella Suomen Aka-
temian projektissa, jossa tarkasteltiin maahanmuuttajien suomen
kielen ääntämistä. Toivola oli ollut HYT:n hallituksen jäsenenä vuo-
desta 2008.³⁸⁷

Esitelleessään itsensä yhdistyksen jäsenille HYT:n lehdessä uusi
puheenjohtaja kertoi työskennelleensä Helsingin yliopistolla kym-
menen vuotta ja olleensa neljässä eri työsuhteessa, mikä oli hänen
arvionsa mukaan pätkätoiden aikakautena keskimääräistä vähem-
män. Toivola halusi olla HYT:n puheenjohtajana vaikuttamassa eri-
tyisesti pätkätyöntekijöiden aseman kohentamiseen. Pätkätyöt eivät
olleet Minnaleena Toivolan mielestä ongelma, jos niitä teki omas-
ta tahdostaan, kuten oli asian laita useimmiten opiskelijoilla. Tilan-
ne oli toinen ja elämä muuttui monella tavoin monimutkaiseksi, jos
pätkätoita joutui tekemään vuodesta toiseen vasten tahtoaan:

Toisin on silloin, kun vakituinen työsuhde on vain kaukainen haave.
Epävarmuus työsuhteen jatkumisesta tai uuden paikan löytymises-
tä on rasittavaa. Miten esimerkiksi neuvottelet pankissa laina-asioista
luottamusta herättävästi, jos määräaikainen työsuhde on jälleen ker-
ran päättyvässä? Saatko tarpeeksi limiittia luottokortille? Riittääkö
pankille vastaukseksi ”Aina mä olen jotain töitä saanut.”³⁸⁸

Yhdistyksen toimisto muutti nykyiseen osoitteeseensa Fabianinka-
dulla sijaitsevaan Helsingin yliopiston Aleksandria-kiinteistöön vuo-
den 2013 alussa.³⁸⁹ Minnaleena Toivola luotsasi HYT:tä vuoden 2012
loppuun, jolloin yhdistyksen vetovastuun otti vuoden 2013 alusta

387 HYT pöytäkirjat 2011 kevätkokous 27.4.11 13§; HYT:n jäsenlehti 2/2011
Arvoisat HYT:n jäsenet!

388 HYT:n jäsenlehti 2/2011 Arvoisat HYT:n jäsenet!

389 HYT:n jäsenlehti 1/2013 HYT:n toimisto on muuttanut.

seuraavaksi kahdeksi vuodeksi Helsingin yliopiston tietojenkäsittelytieteen yliopisto-opettaja Tiina Niklander. HYT:n puheenjohtajuuden ohella Niklander toimi Kumpulan ja Meilahden kampusten varapääluottamusmiehenä. Vuoden 2015 alusta Kaakkuriniemi valittiin TTL:n puheenjohtajakautensa jälkeen uudelleen HYT:n puheenjohtajaksi ja Niklanderista puolestaan tuli Helsingin yliopiston uusi pääluottamusmies. Äänestämään ei jouduttu, kun muita ehdokkaita tehtäviin ei ollut.³⁹⁰

Jäähyväiset assistentuille

Helsingin yliopistossa ruvettiin 1990-luvun puolivälissä kiinnittämään aiempaa enemmän huomiota assistentin nimitysperiaatteisiin. Tässä HYA asettui kannattamaan jatkuvuusperiaatetta, eli sitä, että viran edellinen haltija oli jatkokautta valittaessa etulyöntiasemassa. Tästä huolimatta HYA:ssa myönnettiin, että virantäytöistä osassa laitoksilla oli perusteita laajemmalle harkinnalle siitä, kuka oli sopivin tehtävään.³⁹¹ Keväällä 1996 Helsingin yliopiston rehtori Risto Ihamuotila esitti, että assistenttiosuutta tulisi muuttaa siten, että jatko-opiskelijoiden ja tohtorien vertailu hakuvaiheessa olisi helpompaa.³⁹²

Assistenttuurien laajamittainen rooli osana Helsingin yliopiston virkarakennetta päättyi vuosituhannen vaihteessa, kun Helsingin yliopistolla alettiin siirtyä kanslerin 19.6.2000 vahvistaman uuden johtosäännön myötä vaiheittain uuteen virkarakenteeseen, jossa pääosa assistenttien ja yliassistenttien viroista korvattiin yliopistonlehtorin viroilla. Uudistus aiheutti pienen skisman Tieteentekijöiden

390 HYT pöytäkirjat 2012 hallitus 29.11.2012 8§; HYT:n jäsenlehti 1/2015 Pääkirjoitus.

391 HYT HYA pöytäkirjat 1994-1997 johtokunta 30.5.1995 3§.

392 HYT HYA pöytäkirjat 1994-1997 johtokunta 16.1.1996 6§.

liiton toiminnanjohtaja Klaus Sundbäckin ja HYT:n puheenjohtajan Antero Nederströmin välille. Sundbäck kutsui *Acatiimi*-lehdessä Helsingin yliopiston virkarakenneuudistusta ”suureksi puhallukseksi”, koska yliopisto sai Sundbäckin mukaan mahdollisuuden päättää professuureja ja jatkokoulutuspaikkoina käytettäviä assistenttuureja lukuun ottamatta yksipuolisesti tutkimushenkilökunnan palkoista. Nederströmin mukaan oli ennenkuulumatonta, että liiton toiminnanjohtaja teulsi hankkeen, johon HYT oli ollut aktiivisesti mukana vaikuttamassa ja joka toisi merkittäviä parannuksia yhdistyksen jäsenten asemaan. Nederströmin mukaan uudistus oli todellakin suuri puhallus, mutta oikeaan suuntaan.³⁹³

Helsingin yliopiston virkarakenteen uudistaminen oli ollut HYT:n ja sen edeltäjän HYA:n pitkäaikainen tavoite. Uuteen virkarakenteeseen siirtyminen aiheutti kuitenkin myös ongelmia, joissa HYT ja sen luottamusmiehet pyrkivät auttamaan jäseniään. Uudet virat olivat palkkaluokaltaan assistenttuureja korkeampia ja moni laitos ajautui HYT:n peräänkuuluttaman lisärahoituksen puutteessa todellisiin vaikeuksiin. Osalla laitoksista pyrittiin vähentämään uudistuksen yhteydessä virkoja, vaikka työmäärä säilyi ennallaan. Eräissä tapauksissa myös palkkaluokka määrättiin alakanttiin ja osa viroista tehtiin määräaikaisiksi, vaikka lähtökohtaisesti näin ei ollut tarkoitus toimia. HYT vetosikin uudistuksen yhteydessä toistuvasti poliittisiin päättäjiin yliopistojen perusrahoituksen parantamisen puolesta.³⁹⁴

393 HYT jäsentiedote 2/1999 Opettajien virkarakenne uudistusehdotuksen käsittely alkaa; *Acatiimi* 4/1999; Kallioinen 2007, 125; Johtosääntö Helsingin yliopiston eräistä opetus- ja tutkimusviroista 19.6.2000.

394 HYT pöytäkirjat 2000–2001 28.8.2001 5§, Antero Nederström yliopistonlehtoreille 25.7.2001; HYT Yliopistolehtorinimitykset: Yliopistolehtorin nimityksen saaneet vuonna 2001; Yliopistolehtorit eriteltyinä 15.4.2002; HYT jäsenlehti 1/2001 Yliopistolehtorien opetuksesta; HYT jäsenlehti 3/2001 Yliopistolehtoreita nimitetään virkoihin – entä palkkaus?

Muutoksen yhteydessä Helsingin yliopiston tieteentekijät piti tärkeänä pitää kiinni jäsenistään. Huolena nimittäin oli, että entiset assistentit siirtyisivät joukolla Helsingin yliopiston lehtoriyhdistyksen (HYL) jäseniksi, joka pyrki uudessa tilanteessa aktiivisesti rekrytoimaan uusia jäseniä. HYL kuului HYT:n kanssa samaan keskusjärjestöön Akavaan OAJ:n kautta. Puolustuskannalle joutunut HYT lähetti kaikille uusille yliopistonlehtoreille puheenjohtajansa Antero Nederströmin allekirjoittaman kirjeen, jossa korostettiin HYT:n olevan suurin ja edustamiltaan virkanimikkeiltään kattavin Helsingin yliopiston akateemisen henkilöstön ammattijärjestö. Yhdistyksen tavoite oli puheenjohtajansa mukaan koota yliopiston henkilöstö samaan ammattijärjestöön. Nederström myös kiisti kirjeessään Yliopistonlehtorien liiton puheenjohtaja Vesa Kulmalan *Acatiimissä* esittämän väitteen, että vain hänen johtamansa liitto oli kyvykäs hoitamaan yliopistonlehtorien edunvalvontaa. Tieteentekijät hoitivat Nederströmin mukaan tehokkaasti kaikkien edustamiensa ammattikuntien edunvalvontaa.³⁹⁵

Helsingin yliopiston virkarakenteen uudistuksen yhteydessä HYT kävi Helsingin yliopiston lehtoriyhdistyksen kanssa ensin mainitun aloitteesta keskusteluja yhdistymisestä. HYL ei ollut HYT:n tarjouksesta innostunut vaan ehdotti yhdistykselle, että sen jäsenet liittyisivät OAJ:hin.³⁹⁶

Uuteen virkarakenteeseen siirtyminen aiheutti vuosituhannen alussa runsaasti töitä HYT:n luottamusmiehille. Hankausta herättäviä kysymyksiä olivat yliopistonlehtorien virkojen auki julistaminen, virkojen määräaikaisuus ja arviointiin perustavan palkkauksen oikean tason määrittäminen. Uudistus työllisti luottamusmiehiä myös assistenttien virkojen kohdalla. Siirryttäessä uuden virkarakenteen

395 HYT pöytäkirjat 2000–2001 28.8.2001 5§, 8§, Antero Nederström yliopistonlehtoreille 25.7.2001; HYT jäsenlehti 4/2001 HYT:n jäsenyys kannattaa.

396 HYT pöytäkirjat 2000–2001 hallitus 28.8.2001 11§.

mukaiseen assistenttuuriin joidenkin assistenttien palkka laski, kun he menettivät vanhan virkarakenteen mukaiset määrävuosikorotukset ja korkeammista tutkinnoista maksettavat lisät.³⁹⁷

Virkaranneuudistuksen ohella 1990-luvun lopun suuria puheenaiheita Helsingin yliopistolla oli Paavo Lipposen (sd.) hallituksen kaavailema eläinlääketieteen tutkimuksen ja opetuksen siirto Helsingistä Kuopioon. Eläinlääkäreitä koulutettiin 1945–1995 Eläinlääketieteellisessä korkeakoulussa, joka liitettiin osaksi Helsingin yliopistoa vuonna 1995, jolloin eläinlääketieteellinen tiedekunta perustettiin. Eläinlääketieteellinen tiedekunta ja Yliopistollinen eläinsairaala siirrettiin vuonna 2005 Hämeentieltä Helsingin yliopiston Viikin kampukselle.³⁹⁸

HYT asettui puheenjohtajansa Antero Nederströmin johdolla kysymyksessä työntekijöiden puolelle vastustamaan siirtohanketta Kuopioon. HYT vetosi tiedepolitiikkaan ja näki perusteltuna, että eläinlääketiedettä tutkittaisiin ja opetettaisiin jatkossakin osana Helsingin yliopiston tiedeyhteisöä. Helsingissä sijaisivat myös tiedekunnan yhteistyökumppanit. HYT:n mukaan tiedekunnan siirtoa oli vaikea perustella myös väitetyllä aluepolitiikalla, sillä jo olemassa olevien työpaikkojen siirto toiselle puolen maata ei toisi maahan yhtään uutta työpaikkaa. HYT:n aktiivisesti vastustama hanke jäi toteutumatta. Pitkällisen julkisen keskustelun jälkeen hanke kaatui helmikuussa 2000 maan hallituksessa äänin 9–7 ja näin olleen tiedekunta on yhä Helsingin Viikissä.³⁹⁹

397 HYT pöytäkirjat 2002–2007 hallitus 25.3.2003 6§, toimintakertomus 2002; HYT pöytäkirjat 2002–2007 kevätkokous 20.4.2004 6§, toimintakertomus 2003.

398 Historiatoimikunnan jäsen Heino Vänskän sähköpostiviesti Ville Jalovaaralle 3.5.2016.

399 HYT jäsentiedote 4/1999 Arvoisa opetusministeri; HS 25.2.2000 Eläinlääketieteellisen siirto nurin; Klinge 2010, 840.

Uusi palkkausjärjestelmä UPJ

Vuosituhaten vaihteen jälkeen opetusministeriö halusi uudistaa yliopistojen palkkausjärjestelmää siten, että se kannustaisi paremmin urakehitystä ja että palkkaus kasvaisi tehtävien vaativuuden lisääntyessä. Marraskuussa 2002 valtion virkaehtosopimuksen yhteydessä tehtiin periaatepäätös, jonka mukaan valtionsektorilla pyritään siirtymään nopealla aikataululla – mieluiten jo seuraavan vuoden kuluessa – uuteen palkkausjärjestelmään (UPJ). Takarajaksi asetettiin sopimuskauden päättyminen helmikuussa 2005. Vaikka aikataulua pidettiin kireänä, valtion lupaamat lisämäärärahat kannustivat seitsemää maan yliopistoa tarttumaan pilottihankkeeseen. Ammattijärjestöjen johdossakaan ei lähtökohtaisesti tyrmätty hanketta, jonka uskottiin kohentavan yliopistolaisten palkkausta.⁴⁰⁰

Palkkausjärjestelmän uudistuksen liian nopeasta valmistelusta esitetyt huolet osoittautuivat pian aiheellisiksi. Vuoden 2003 alussa UPJ prosessissa ilmeni useita suuria avoimia kysymyksiä, jotka kiteytyivät erityisesti työtehtävien ryhmittelyssä käytettyihin vaativuustasokarttoihin ja -kuvauksiin. Tieteentekijöiden liitto piti opetusministeriön asettaman työryhmän laatimia malleja puutteellisina ja vaati niihin korjauksia. Esiin nousi erityisesti kysymys, voiko yliopiston eri tutkimus- ja opetustehtävien vaativuutta ylipäättänsä arvioida yhteismitallisesti. Syksyllä 2004 Tieteentekijöiden liitto kuitenkin hyväksyi pitkien neuvottelujen jälkeen opetushenkilökunnan vaativuustasokartan sekä tehtäväkuvaus- ja dokumentointilomakkeet. Vuoden 2004 lopulla näytti, että uudesta palkkausjärjestelmästä oltaisiin pääsemässä yliopistojen osalta laajemminkin sopuun.⁴⁰¹

Tilanne mutkistui tammikuussa 2005, kun Helsingin yliopiston johto päätti vastoin ammattijärjestöjen ja opetusministeriön kan-

400 Acatiimi 7/2003 Palkkauksen tulee kannustaa yliopistouralla; Kallioinen 2007, 162.

401 Kallioinen 2007, 162–163.

taa, että tutkijat arvioidaan opetushenkilöstön vaativuustasokartoilla. Suomen muut yliopistot seurasivat Helsingin esimerkkiä, vaikka opetushenkilöstön vaativuustasokartan tiedettiin soveltuvan huonosti erityisesti niille monille tutkijoille, joilla ei ollut lainkaan tai ainoastaan vähän opetusta.⁴⁰²

UPJ:sta oli käyty Tieteentekijöiden liitossa jonkin verran kriittistä keskustelua uudistuksen valmisteluvaiheessa, mutta mitään merkittävää barrikadeille nousua ei nähty ennen kuin vasta UPJ:n edettyä toteutusvaiheeseen. Uuden palkkausjärjestelmän vastainen kapinaliike puhkesi Helsingin yliopistossa äkillisesti maaliskuussa 2005, kun maailmanpolitiikan professori Heikki Patomäki pyysi rehtori Ilkka Niiniluodolle lähettämässään kirjeessä UPJ:n johdosta eroa valtio-opin laitoksen johtajan tehtävästä. Patomäki perusteli eronpyyntöään sillä, ettei hän ollut omatunnon syistä esimiehenä valmis osallistumaan epäoikeudenmukaisena kokemansa UPJ:n toteutukseen. Patomäki pelkäsi, että UPJ saattaisi kaventaa yliopiston tutkijoiden sanan- ja tutkimuksen vapautta. Patomäki piti myös uudistuksen kireää toteutusaikataulua mahdottomana.⁴⁰³

Patomäen kirje Niiniluodolle herätti keskustelua myös HYT:n hallituksessa maaliskuun puolivälissä 2005. Kokouksessa arvioitiin, että ammattiyhdistysliikkeestä oli varsin kohtuuttomalla tavalla tehty kaikkien UPJ:hin liittyvien ongelmien syntipukki. HYT:n hallitus arvioi, että UPJ-kapinassa purkautui paljon yhtä kysymystä laajempi tyytymättömyys yliopiston toimintatapoihin. Monet yliopistolla olivat yksinkertaisesti väsyneitä jatkuviin ylimääräistä työtä vaativiin uudistushankkeisiin. Samanaikaisesti UPJ:n kanssa oli käynnissä tutkinnonuudistus ja sen rinnalla vielä erilliset tutkimuksen ja hallinnon arviointiprosessit. HYT:n tiedossa oli, että kapinahenkeä UPJ:tä kohtaan oli ilmassa erityisesti opetushenkilökunnassa, muu henki-

402 Kallioinen 2007, 163.

403 Kallioinen 2007, 164–165.

lökunta otti uudistuksen vastaan hieman paremmin. UPJ-suunnitelmat läpikotaisin tuntenut pääluottamusmies Björn Fant piti hallituksen kokouksessa prosessin kireää aikataulua kohtaan esitettyä arvostelua hyvin ymmärrettävänä.⁴⁰⁴

Keväällä 2005 UPJ:stä ja Suomen yliopistojen useista muista samanaikaisista kehittämishankkeista ilmestyi useita kriittisiä mielipidekirjoituksia Helsingin Sanomissa. Turun yliopiston erityispedagogiikan professori Joel Kivirauma kyseli Helsingin Sanomissa helmikuussa, miksi yliopistoja jatkuvasti rasi- tettiin mitä erilaisim- milla tarpeettomilla uudistuksilla. Tehottomaksi tsaarinaikaiseksi vi- rastoksi kutsutun yliopistolaitoksen virtaviivaistamistoimien eteen oli Kivirauman mukaan nähty hyvin paljon vaivaa. Yliopistoille oli rakennettu laadunarviointijärjestelmä, uudistettu palkkausjärjestel- mä, oli siirrytty tulosbudjetointiin, muokattu opetussuunnitelmia, pystytetty kansainvälisiä maisteriohjelmia ja niin edelleen. Suuri osa hankkeista perustui Kivirauman mielestä yliopistolle vieraaseen lo- giikkaan, ja osa oli puhdasta näennäispuuhastelua. Kaikkia eri hank- keita yhdistävä piirre oli hänen mukaansa se, että ne lisäsivät juuri sitä byrokratiaa, jota pidettiin yliopistojen helmasyntinä ja josta ne oli luvattu uudistuksilla vapauttaa.⁴⁰⁵

Helsingin yliopiston UPJ-kapinassa näkyi 1990-luvun lopul- la yleistyneiden, nopeasti pienellä vaivalla suuren ihmisjoukon ta- voittavien uusien viestintävälineiden, kuten sähköpostin merkitys agitaatiossa. Heikki Patomäen kapinahuudon innoittamana 2500 yliopistolaista allekirjoitti Internetissä adressin, jossa vaadittiin palk- kauudistuksen pysäyttämistä. Yliopistomuseo Arppeanumin perin- teikkäässä luentosalissa järjestettiin maaliskuussa 2005 kiihkeätun-

404 HYT pöytäkirjat 2002–2007 hallitus 15.3.2005 11§.

405 HS 25.2.2005 Miksi yliopistoja rasi- tetaan tarpeettomilla hankkeilla?; HS 20.3.2005 tavoite, entä toteutus?; HS 30.3.2005 Palkkauudistus kehitty- kemuksista; HS 5.4.2005 Olemme huolissamme tutkimuksen vapaudesta.

nelmainen kokous, jossa professori Patomäki luovutti UPJ-prosessin keskeyttämistä koskevan vetoituksen rehtori Ilkka Niiniluodolle. Samassa tilaisuudessa Tieteentekijöiden liittoa ja Professoriliittoa vaadittiin vetämään pois tukensa UPJ:lta. Osa paikalla olijoista jopa uhkasi eroavansa liitoista, jos kapinakokouksen vaatimuksia ei kuultu. Tieteentekijöiden liiton ja Professoriliiton edustajat pyrkivät puheenvuoroissaan ymmärtämään arvostelua, mutta kummastelivat sitä, että kritiikin esittäjät olivat heränneet vasta, kun uudesta palkkausjärjestelmästä oli pitkien neuvottelujen jälkeen päästy johonkin yhteiseen näkemykseen. Liittojen edustajien mukaan prosessin eri vaiheissa olisi ollut useita mahdollisuuksia antaa palautetta ja esittää neuvottelijoille toivomuksia, mutta harva oli silloin ollut aiheesta erityisen kiinnostunut.⁴⁰⁶

Liitot eivät sanoutuneet yliopistomuseon kapinakokouksen johdosta irti UPJ:stä, ja näin Helsingin yliopiston palkkakapina jäi äänekkääksi, mutta lyhytkestoiseksi leimahdukseksi. Tieteentekijöiden liiton historiankirjoittaja Mika Kallioinen on arvellut, että kapinahengen nopea päättyminen saattoi johtua siitä, etteivät protestiliikkeen johtohahmot tunteneet kovin hyvin ammattiyhdistysliikkeen toimintatapoja ja UPJ:n neuvottelutilannetta. Koska sopimusta ei ollut vielä virallisesti olemassa, liitot saattoivat puolustuspuheenvuoroissaan vedota siihen, että UPJ:ssä havaittuja puutteita olisi vielä mahdollista korjata.⁴⁰⁷

Puolustuskannalle joutuneilla liitoilla itselläänkin oli UPJ:stä vielä jatkossa varsin paljon kriittistä sanottavaa. Syyskuussa 2005 opetusministeriö antoi palkkauudistusta koskeneen tarjouksen, joka ei tyydyttänyt sen enempää Julkisanalan Koulutettujen Neuvottelujärjestö JUKOA, kuin yliopistojen henkilöstöjärjestöjäkään. Tarjouksen kustannusvaikutus oli 7,19 prosenttia yliopistojen palkkasummasta,

406 HYT pöytäkirjat 2002–2007 hallitus 6.4.2005 5§; Kallioinen 2007, 165–166.

407 Kallioinen 2007, 165–166.

mikä ei työntekijäpuolen mielestä alkuunkaan riittänyt parantamaan yliopistojen palkkakilpailukykyä ja nostamaan henkilöstöä palkka-kuopasta.⁴⁰⁸

HYT:ssä seurattiin UPJ-neuvottelujen etenemistä tarkoin koko vuoden 2005. Jatkuva neuvottelemine työllisti runsaasti myös yhdistyksen hallitusta ja luottamusmiehiä. Asiaan liittyviä kokouksia oli syksyllä 2005 niin runsaasti, että pääluottamusmies Björn Fant hoiti UPJ-asioita syksyllä 2005 miltei täyspäiväisesti. Vaikka UPJ työllisti, yliopistoväkeä oli edelleen vaikeuksia saada kunnolla kiinnostumaan asiasta. HYT järjesti UPJ:stä syyskuun alussa tiedotustilaisuuden, jossa oli paikalla vain kolmisenkymmentä kuulijaa. Heistäkin suuri osa oli HYT:n hallituksen jäseniä tai muita yhdistyksen aktiiveja.⁴⁰⁹

Tiiviiden neuvottelujen seurauksena UPJ:n kustannusvaikutusta saatiin korotettua 7,24 prosenttiin. Liitot joutuivat nyt valinnan eteen pohtimaan, tyytyisivätkö ne työnantajan tarjoukseen vai hylkäisivätkö ne esityksen, mikä käytännössä tarkoittaisi jatkossa vain yleiskorotuksia. Yli seitsemän prosentin korotus oli kuitenkin varsin merkittävä, joten vaaka liitoissa kääntyi kentän kriittisistä äänistä huolimatta sovun puolelle. Joulukuussa 2005 opetusministeriö ja valtionsektorin pääsopijajärjestöt, mukaan lukien akavalaisia edustanut JUKO, tekivät alustavan sopimuksen uuden palkkausjärjestelmän ottamisesta käyttöön. Uuden järjestelmän kokonaiskustannuksiin ei tullut muutoksia, vaan se oli edelleen 7,24 prosenttia, minkä päälle tulivat yleiskorotukset. Vaativuustaso- ja etenkin henkilökoh- taisen suoriutumisen kartat kuitenkin vielä uusittiin. Tämän takia henkilökohtaisen suoriutumisen arvioinnit jouduttiin tekemään uudelleen, mikä aiheutti yliopistoväen parissa taas turhautumista sen mukanaan tuomaan ylimääräiseen työmäärään.⁴¹⁰

408 Kallioinen 2007, 167–168.

409 HYT pöytäkirjat 2002–2007 hallitus 31.5.2005 6§, 1.9.2015 6§, 15.9.2005 5§, 6§, 31.10.2005 5§, 22.11.2005 5§, kevätkokous 28.4.2005 6§, toimintakertomus 2004.

410 Kallioinen 2007, 167.

Uusi palkkausjärjestelmä piti HYT:n luottamusmiehet kiireisinä myös järjestelmän voimaanastumista seuranneina vuosina, sillä UPJ:n käytännön soveltaminen aiheutti laitoksilla monia ristiriitoja, joiden ratkomisessa heidän neuvottelutaitonsa tulivat hyvään tarpeeseen. HYT pyrki kiinnittämään erityishuomiota myös siihen, miten sukupuolten välinen palkkatasa-arvo toteutui UPJ:n käytönotossa.⁴¹¹

Kohennusta ja takapakkia apurahatutkijoiden asemassa

1990-luvun laman ja sen jälkihoidon myötä Helsingin yliopisto muuttui hyvin suuressa määrin pätkätyöyhteisöksi. Tästä johtuen HYT:n edunvalvontatyön keskeiseksi tavoitteeksi tuli 2000-luvun alussa pyrkiä parantamaan eri syistä määräaikaisissa työsuhteissa olevien yliopistolaisten ja apurahoilla työskentelevien asemaa. Laitosten tiukat palkkabudjetit, mikä aiheutti vaikeuksia maksaa kaikkia perusteltuja UPJ-lisiä. Tämä työllisti HYT:n luottamusmiehiä. Vuonna 2007 kolmannes yliopistoväestä työskenteli ulkopuolisella rahoituksella, joka oli lähes poikkeuksetta projektiluontoista. Vuoden 2007 toimintasuunnitelmassa HYT linjasi tavoitteekseen myötävaikuttaa siihen, että määräaikaisuuksia vähennettäisiin tai ne olisivat kestoltaan edes projektien mittaisia. Ulkopuolisella rahoituksella ja apurahoilla työskentelevät tuli HYT:n mukaan integroida kunnolla osaksi yliopiston työyhteisöä ja mahdollistaa myös heille edellytykset urakehitykseen. Vuoden 2008 alusta virkamieslakia muutettiin niin, että määräaikaisen virkasuhteen kesto tuli sitoa määräaikaisuuden perus-

411 HYT pöytäkirjat 2002–2007 hallitus 13.11.2006 7§, syyskokous 28.11.2006 6§, toimintasuunnitelma 2007; kevätkokous 27.4.2006 6§, toimintakertomus 2005.

teeseen. Tämä toi pientä lyhytaikaista parannusta pätkätyöntekijöiden asemaan yliopistolla.⁴¹²

HYT:n kuten koko Tieteentekijöiden liiton 2000-luvun alun suuria ponnistuksia oli pyrkiä parantamaan jatkuvasti kasvavan apurahalla työskentelevän tutkijajoukon asemaa. Liitto teki vuonna 2001 opetusministeriölle aloitteen, jossa se esitti, että ministeriö asettaisi laajapohjaisen toimikunnan pohtimaan apurahatutkijoiden asemaa ja keinojen siinä havaittujen epäkohtien korjaamiseksi. Pian tämän jälkeen liitto ehdotti, että lakia muutettaisiin siten, että tieteellistä tutkimusta varten myönnettyt apurahakuukaudet luettaisiin eläkkeeseen oikeuttavaksi ajaksi.⁴¹³

Liitossa toimi 2000-luvun alussa sosiaaliturvatyöryhmä, jonka puheenjohtajana toimi Suomen Akatemian projektitutkija HYT aktiivi Outi Alanko-Kahiluoto. Ryhmässä oli jäsenenä työelämäntutkija Anu Suoranta, liiton toiminnanjohtaja Eeva Rantala sekä liiton asiamies Tuuli Vänskä.⁴¹⁴

Outi Alanko-Kahiluoto kiinnitti alkuvuodesta 2007 HYT:n lehdessä huomiota siihen, että tutkijoiden työllisyystilanne oli merkittävästi heikentynyt ja samaan aikaan heistä oli tullut työttömyysturvan väliinputoajia. Tutkijan työttömyysturvan kannalta ongelmaksi oli muodostunut se, että työvoimaviranomaiset olivat alkaneet tulkita tutkijan yrittäjäksi, joka ”omassa työssään työllistyvänä” ei ollut työmarkkinoiden käytettävissä eikä hänelle näin myönnetty työttömyyspäivärahaa.⁴¹⁵

412 HYT pöytäkirjat 2002–2007 syyskokous 28.II.2006 6§, toimintasuunnitelma 2007, syyskokous 27.4.2006 6§, toimintakertomus 2005, syyskokous 22.II.2007 6§, toimintasuunnitelma 2008.

413 Kallioinen 2007, 135.

414 TTL Sosiaaliturvamaksu tulee ottaa huomioon apurahahakemuksessa 25.9.2008.

415 HYT Jäsenlehti 1/2007 Tutkija ansaitsee sosiaaliturvan.

Jatkuvia haasteita ilmeni myös edelleen määrääkaisten tohtorikoulutettavien asemassa. Huhtikuussa 2007 HYT:n hallituksessa kiinnitettiin huomiota tohtorikoulutettavien jatkuvasti kasvavaan määrään ja pohdittiin olisiko koulutustahtia syytä hidastaa, koska monet eivät löytäneet työtä väitöksen jälkeen. Koulutettavien suuri lukumäärä vaikeutti myös riittävän ohjauksen saamista. Tämän johdosta jatko-opiskelijoiden valinnalle ja ohjaukselle oli HYT:n hallituksen mielestä laadittava kaikissa tiedekunnissa selkeät ohjeet, kuten jo osassa oli tehtykin.⁴¹⁶

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön työryhmä jätti apurahatutkijoiden sosiaaliturvasta yksimielisen loppuraportin kesäkuussa 2004. Työryhmä esitti apurahansaajille eläketurvaa, jonka valtio ja apurahan saaja rahoittaisivat puoliksi.⁴¹⁷ HYT jätti syyskuussa 2004 Helsingin yliopiston konsistorille pääluottamusmies Björn Fantin allekirjoittaman lausunnon, joka puolestaan koski yliopiston apurahatyöryhmän loppuraportista antamaa kannanottoa. Fantin mukaan yliopisto kiinnitti lausunnossaan aiheellisesti huomiota siihen, että apurahatutkijat olivat ulkopuolella sekä työttömyysturvasta että lakisääteisestä eläketurvasta. Fant kuitenkin kritisoi yliopiston lausuntoa siitä, että siinä pidettiin ongelmallisena raportin ehdotusta maksaa työskentelyapurahoja yliopiston toimintamomentilta. Se loukkasi Fantin mukaan yhdenvertaisuusperiaatetta, jonka mukaan yliopiston tuli kohdella kaikkia samaa työtä tekeviä tasaveroisesti.⁴¹⁸ Prosessissa oli vielä monta mutkaa matkassa, mutta apurahansaajat tulivat lopulta lakisääteisen eläke- ja tapaturmavakuuttamisen piiriin vuoden 2009 alusta alkaen. Apurahatutkijoiden eläkevakuuttamisen otti käytännössä hoidettavakseen Maatalousyrittäjien eläkelaitos Mela.⁴¹⁹

416 HYT pöytäkirjat 2002–2007 hallitus 25.4.2007 10§.

417 Kallioinen 2007, 137.

418 HYT pöytäkirjat 2002–2007 Lausunto Helsingin yliopiston lausuntoluonnoksesta koskien apurahansaajien sosiaaliturvaa selvittäneen työryhmän loppuraporttia 21.9.2004.

419 Acatiimi 1/2010 Apurahansaajien vakuuttaminen Melassa.

1990-luvulla yleistyneiden Suomen Akatemian rahoittamissa tutkijakouluissa työskentelevien väitöskirjantekijöiden asemasta käytiin yhä 2010-luvulla keskustelua HYT:n piirissä. Kestoaiheena oli muun muassa se, paljonko tohtorikoulutettavilla oli opetusvelvollisuutta palkkansa vastineena. Toinen ajoittain esiin nouseva aihe koski UPJ:n periaatteiden toteutumista tohtorikoulutettavien palkkauksessa. Vaikka palkkajärjestelmän perusajatusten mukaan vaatavuustasoa tuli nostaa väitöskirjatyön edetessä, näin ei HYT:n hallituksen tietojen mukaan aina Helsingin yliopistolla käytännössä tapahtunut.⁴²⁰

Uuden yliopistolain mukanaan tuoma yliopiston liikelaitostuminen alkoi 2010-luvun alussa näkyä apurahatutkijoiden asemassa maksujen lisääntymisenä. Yliopistolle tulosta tutkimuksellaan tekevän työntekijän sijaan väitöskirjantekijä haluttiin nähdä enemmän yliopistolle kuluja aiheuttavana jatko-opiskelijana. HYT pyrki kannanotoissaan korostamaan, että väitöskirjan tekeminen on työtä, josta kuului maksaa kunnollista palkkaa. Vuoden 2011 aikana HYT:n hallitus joutui pohtimaan useampaankin otteeseen Helsingin yliopiston eräiden tiedekuntien päätöstä alkaa periä apurahatutkijoilta sadan euron kuukausivuokraa työtilasta. Syyskuussa 2011 yhdistys antoi työtilamaksuista julkisuuteen kannanoton. Myös HYT:n jäsenlehden syysnumero oli kokonaisuudessaan omistettu apurahatutkijoiden asemalle. HYT piti laitosten perimiä työtilavuokria heikosti perusteltuna, sillä apurahatutkijat tekivät tutkimustaan Helsingin yliopiston nimissä ja näin korvasivat työtilansa työpanoksellaan. HYT myös näki, että alivuokrauskäytännön pyörittämisestä seurasi yliopiston hallinnolle ylimääräistä uutta byrokratiaa.⁴²¹

420 HYT pöytäkirjat 2011 hallitus 25.1.2011 10§; HYT pöytäkirjat 2011 hallitus 4.10.2011 10§.

421 HYT pöytäkirjat 2011 hallitus 25.1.2011 10§; HYT Pöytäkirjat 2011 hallitus 22.8.2011 7§; HYT Pöytäkirjat 2011 hallitus 13.9.2011 6§; HYT:n jäsenlehti 3/2011 Kuka on in, kuka on out? HYT:n kannanotto apurahatutkijoiden työtilavuokrien perimisestä, Keskustelutilaisuus Valtiotieteellisen tiedekunnan työtilapäätöksistä 5.9.2011, Apurahatutkijoiden haastattelut.

Helsingin yliopiston tieteentekijät on pyrkinyt huomioimaan myös työttömänä olevia jäseniään ja tukemaan heidän mahdollisuuksiaan työllistyä. Yhdistys järjesti helmikuussa 2012 vertaistukitaapaamisen epävarmojen työnäkymien koettelemille jäsenilleen. Porttihanian opettajien kahvilaan saapui parikymmentä taustaltaan hyvin erilaista tieteentekijää keskustelemaan aiheesta HYT:n hallituksen jäsenen Ville Jalovaaran, HYT:n puheenjohtajan Minnaleena Toivolan ja Tieteentekijöiden liiton puheenjohtajan Tapani Kaakkuriniemen kanssa. Keskustelutilaisuudessa käytetyissä puheenvuoroista ilmeni, että HYT:n jäsenkunnassa työurien katkonaisuus ja vaikeus saada omasta aktiivisuudesta huolimatta ylipäänsä mitään työtä oli todellinen ongelma. Monet odottivat yliopistolta suurempaa vastuuta tohtoriopiskelijoiksi rekrytoimistaan henkilöistä myös väitöksen jälkeen. Rahoituksen painopistettä toivottiin siirrettäväksi post doc -vaiheeseen.⁴²²

HYT:n muutos puhtaasta assistenttiyhdistyksestä laaja-alaisesti Helsingin yliopiston opettajia ja tutkijoita edustavaksi ammattiyhdistykseksi näkyi Tieteentekijöiden liiton vuonna 2013 tekemässä jäsenkyselyssä, johon osallistui noin kolmesataa HYT:n 1400 jäsenestä. Helsingin tuloksesta käy ilmi, että yleisin ammattinimike HYT:ssä oli yliopistonlehtori (21,9 %), toiseksi eniten oli tutkijakoulutettavia (17,1 %) ja kolmanneksi yleisin joukko oli tutkijatohtorit (16,1 %). Kolmen kärki oli identtinen Tieteentekijöiden liiton valtakunnallisen jäsentutkimuksen kanssa. Kyselystä ilmeni, että HYT:n jäsenkunnassa oli tutkimusvuonna peräti kahdeksantoista erilaista ammattinimikettä. Suurin osa HYT:läisistä määritteli itsensä tutkijoiksi (40,5 %), neljäsosa opettajiksi (24,9 %) ja kaksikymmentä prosenttia muiksi asiantuntijoiksi (19,9 %). Yhdistyksen identiteetin ja samal-

422 HYT pöytäkirjat 2012 Kevätkokous 25.4.2013 6§, toimintakertomus 2012; HYT:n jäsenlehti 1/2012 Akateeminen työttömyys on vakavasti otettava ongelma.

la Helsingin yliopiston työntekijärakenteen muutosta kuvaa se, ettei yksikään jäsenkyselyyn vastannasta ilmoittanut nimikkeekseen assistenttia.⁴²³

Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta julkaisi vuonna 2013 uudet suositukset apurahatutkijan aseman muuttamisesta. Keskeinen osa ohjeistusta oli, että apurahoja jakavat säätiöt vaatisivat apurahojen myöntämisen yhteydessä yliopistoilta sitoumuksen tutkimuksen perusedellytysten turvaamisesta. Sitoumuksella tarkoitettiin lähinnä työtilaa ja laitteita, mutta ei kuitenkaan normaaliin työsuhteeseen yleensä luettavia etuja kuten työterveyshuoltoa. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan ohjeissa suositeltiin apurahan myöntäjää liittämään rahoihin yliopistolle tarkoitettun seitsemän prosentin korvauksen työtilakustannusten kattamiseksi.⁴²⁴

HYT:n hallitus käsitteli apurahatutkijoiden yliopistositoumusta helmikuussa 2014 pidetyssä kokouksessaan. Helsingin yliopiston rehtori Jukka Kola oli ilmoittanut, ettei yliopisto ollut valmis antamaan kyseistä lupautta, koska se näki, että apurahatutkijalle muodostui sen kautta työsuhte yliopiston kanssa. Pian rehtorin ilmoituksen jälkeen apurahatutkijoiden tilankäytöstä nousi valtiotieteellisessä tiedekunnassa polemiikki, kun apurahoilla työskenteleville oli ilmoitettu, että heidät tullaan jatkossa sijoittamaan avokonttoreihin.⁴²⁵

Helmikuussa 2015 Helsingin yliopisto allekirjoitti apurahan turvin työskentelevien tutkijoiden asemaan liittyvän puitesopimuksen Suomen Kulttuurirahaston kanssa. Sopimuksen mukaan Helsingin yliopisto oli jatkossa velvollinen järjestämään säätiön rahoittamille apurahansaajille työskentelyedellytykset yliopistolla. Kulttuurirahasto puolestaan sitoutui sisällyttämään myöntämiinsä apurahoihin

423 HYT Tieteentekijät jäsenkysely 2013 HYT:n nimikkeet; Puhakka & Rantapuro 2003, 18.

424 HYT tiedotuslehti 4/2013 Apurahalaiset ja yliopistositoumus; Acatiimi 7/2013 Apurahatutkijoille yliopistositoumus.

425 HYT pöytäkirjat 2014 hallitus 17.2.2014 8.1§.

1600 euron korvauksen työskentelyedellytyksistä. Yliopiston pyrkimys laajentaa käytäntö koskemaan kaikkia apurahoja riippumatta siitä oliko niissä yleiskustannusosaa nosti keväällä erityisesti jatko-opiskelijat takajaloilleen. Yliopiston tiedotteen mukaan korvausta vastaan apurahatutkijat saivat omalle alalleen tyypilliset työskentelyolosuhteet. Toisilla aloilla tämä tarkoitti laboratorioiden käyttöoikeuksia tai työhuonetta, mutta toisilla se saattoi tarkoittaa avokonttoripaikkaa. Korvausta vastaan apurahatutkija sai yliopistotyöntekijän peruspalvelut, kuten siivouksen, tulostuksen ja mikrotuen. Kaikissa yksiköissä oma tietokone tai puhelin eivät välttämättä kuuluneet pakettiin, vaan niistä tuli sopia erikseen.⁴²⁶

Helsingin yliopiston jatko-opiskelijat ry. sekä Aalto-yliopiston jatko-opiskelijayhdistys Aallonhuiput antoivat työtilavuokrakysymyksen johdosta yhteisen kannanoton, jossa ne toivoivat, että tiedekunnat ja laitokset eivät aloita 1600 euron vuosivuokrien perimistä kaikilta apurahansaajilta kunnes puitesopimus on luotu kaikkien säätiöiden ja rahastojen kanssa.⁴²⁷

Keväällä 2015 HYT otti osaa Helsingin yliopiston apurahatutkijoiden parissa alkaneeseen debattiin, joka koski yliopiston suunnitelmia alkaa kerätä apurahatutkijoilta korvausta työhuoneesta riippumatta siitä kuuluiko rahaan tätä varten tarkoitettua yleiskustannusosaa vai ei. Aikaisemmin käytännöt olivat vaihdelleet suuresti tiedekunnittain ja nyt koko yliopistoon yritettiin rehtorin suosituksella samalla saada yhtenäinen maksukäytäntö.⁴²⁸

426 Flamma 26.2.2015 Apurahatutkijat maksamaan työpisteistään.

427 Kannanotto yliopiston työtilavuokriin 5.3.2015.

428 HYT pöytäkirjat 2015 hallitus 18.3.2015 4§.

Uusi yliopistolaki – toiseksi parasta mitä yliopistoille on ikinä tapahtunut?

Matti Vanhasen (kesk.) vuonna 2007 työnsä aloittanut keskustan, kokoomuksen, vihreiden ja RKP:n hallitus otti tavoitteekseen yliopistolain kokonaisuudistuksen. Uuden lain tarkoitus oli lisätä yliopistojen taloudellista autonomiaa ja tehdä niistä itsenäisiä oikeustoimijoita. Viimeksi mainitun johdosta yliopistojen tuli järjestää taloutensa, hallintonsa ja henkilöstöpolitiikkansa ilman valtion ylhäältä antamaa ohjausta. Uudistuksen myötä Helsingin yliopiston konsistori siirtyi vuoden 2009 lopussa toimielimenä historiaan. Sen korvasi kolmetoistapaikkainen hallitus, jonka jäsenistä yliopistolta tuli kolme professoria, kaksi opettajaa tai muuhun henkilökuntaan kuuluvaa ja kaksi opiskelijaa. Uuden yliopistolain mukaan ”monipuolisesti yhteiskuntaelämän ja yliopiston toimialaan kuuluvien tieteiden tai taiteiden asiantuntemusta” edustavia yliopiston ulkopuolisia jäseniä tuli hallituksessa olla vähintään 40 %. Helsingin yliopiston hallitukseen tähän kategoriaan kuuluvia jäseniä tuli kuusi. Yliopiston rehtorilla oli uudessa hallituksessa puheenjohtajan sijaan esitteijän rooli.⁴²⁹

Kevätalvella 2009 uuden yliopistolain eduskuntakäsittelyn edessä ja lain hyväksymisen näyttäessä todennäköiseltä Helsingin yliopisto ryhtyi toimenpiteisiin tilapäisen yliopistokollegion valitsemiseksi. Uuden lain mukaan yliopistokollegio päätti yliopiston hallituksen jäsenmäärästä, jäsenten toimikausien pituudesta ja valitsi hallituksen jäsenet. Konsistori päätti vielä, että Helsingin yliopiston kollegioon kuuluisi lain sallima enimmäismäärä, eli 50 jäsentä ja heille henkilökohtaiset varajäsenet. Yliopiston professorit valitsivat kollegioon keskuudestaan 20 jäsentä, yliopiston muu opetus- ja

429 Helsingin yliopiston hallitus pöytäkirja 19.08.2009 3§; Klinge 2010, 833–835; Yliopistolaki 15 § 24.7.2009.

tutkimushenkilöstö ja muu henkilöstö valitsi 15 jäsentä ja Helsingin yliopiston ylioppilaskunta valitsi 15 opiskelijoiden edustajaa. Varajäsenet valittiin samassa yhteydessä kuin varsinaisetkin. Eri ryhmien sisäisestä jäsenten valinnasta päätettiin siten, että keskiryhmään tuli yksi edustaja tiedekuntaa kohden ja neljä edustajaa erillislaitoksilta ja hallintovirastosta. Eri ryhmien aktiivit järjestivät huhtikuussa 2009 vaalit tiedekunnissa ja erillislaitoksissa.⁴³⁰

Matti Vanhasen hallituksen korkeakoulupoliittiset suunnitelmat herättivät keväällä 2008 kiivasta keskustelua koko Akavan kentällä. Keskusjärjestön puheenjohtaja Matti Viljanen esitti huhtikuussa Suomen Kuvalehdessä, että Suomessa on liikaa korkeakouluja ja monissa oppilaitoksissa annetaan jopa vääränlaista koulutusta. Viljasen mielestä Lappeenrannan ja Joensuun yliopiston sekä useamman ammattikorkeakoulun voisi lakkauttaa. Viljanen arvosteli kirjoituksessaan keskustapuoluetta ”haulikkoammuntana toteutetusta” korkeakoulujen hajasijoittamisesta ympäri maata. Akavan puheenjohtaja piti myös huonosti harkittuna pääministeri Matti Vanhasen näkemystä, että nuorten tuli saada aina koulutuspaikka läheltä kotiaan. Viljasesta saattoi pikemmin olla hyvä, jos opiskelu pakotti nuoren ottamaan välimatkaa syntymäpaikkakuntaansa, sillä jokaisen oli hänestä hyvä itsenäistyä äidistä. Viljasen mielestä sirpaloitunut korkeakouluverkko tuli maalle hyvin kalliiksi, eikä se edes taannut kansainvälisesti kilpailukykyistä ja laadukasta koulutusta.⁴³¹

Akavan puheenjohtajan räväkät lehtilausunnot eivät miellyttäneet sen enempää Professoriliittoa kuin Tieteentekijöiden liittoa. Viljasen puheet herättivät niin paljon kriittistä keskustelua kevätliitokokouksissa, että liitot päättivät sanoutua niistä irti yhteisellä tiedotteella. Liittojen mielestä oli ennenkuulumatonta, että keskusjär-

430 Yliopistolaki 15 § & 16 § 24.7.2009; Björn Fantin sähköpostiviesti Ville Jalovalle 10.6.2016.

431 Suomen Kuvalehti 18.4.2008 Akavan Viljanen: Pois turha koulutus!

jestön puheenjohtaja esitti jäsenistönsä työpaikkojen lakkauttamista. Akavan puheenjohtajan lausunto osoitti liittojen mielestä suurta asiantuntemattomuutta yliopistojen henkilöstön edunvalvonnasta ja henkilöstön tilanteesta suurten muutosten keskellä. Matti Viljasen lehtilausunnot herättivät keskustelua myös toukokuussa 2008 HYT:n hallituksen kokouksessa.⁴³²

2008 globaali talouskriisi ja Suomi

Suomen bruttokansantuote kasvoi voimakkaasti vuosina 2004–2007, keskimäärin neljä prosenttia vuosittain. Ripeä talouskasvu perustui viennin ja yksityisten investointien voimakkaaseen lisääntymiseen. Erityisesti vuonna 2007 Suomen taloudessa alkoi kuitenkin näkyä ylikuumenemisen merkkejä. Työmarkkinoiden kireyden lisääntyessä palkankorotukset nousivat vuoden 2007 neuvottelukierroksella selvästi aiempia vuosia korkeammiksi, mikä vaikutti Suomen vientiteollisuuden kilpailukykyyn.

Vuoden 2007 loppukesästä alkaneet kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden häiriöt kärjistyivät syksyllä 2008 globaaliksi finanssikriisiksi, jonka vaikutukset levisivät nopeasti eri puolille maailmantaloutta. Talous ajautui monissa maissa kriisiin ja tuotanto supistui voimakkaasti. Työttömyys kääntyi nousuun. Kansainvälinen talouskriisi vei Suomen talouden mukaan syvään taantumaa: vuonna 2009 bruttokansantuote supistui kahdeksan prosenttia. Suomen kokonaistuotannon putoaminen oli muihin kehittyneisiin maihin verrattuna poikkeuksellisen suuri. Tilanne kääntyi siis nopeasti ja voimakkaasti päinvastaiseksi kuin mihin Suomessa oli vuosina 2004–2007 totuttu.⁴³³

Vuosien 2008–2009 finanssikriisi ja maailmantalouden taantuma heijastuivat Suomen talouteen monilla tavoin. Erinäisistä yrityksistä huolimatta taloustilanteen korjaaminen osoittautui romahdusta seuranneina vuosina vaikeaksi prosessiksi. Suomen talouden näkymät eivät olleet merkittävästi kirkastuneet kevääseen 2015 tultaessa.

432 HYT pöytäkirjat 2008 hallitus 6.5.2008 6§, liite 4 Liiton liittokokous ei luota Akavan puheenjohtajaan.

433 Finanssikriisin vaikutuksista Suomen talouteen 2011, 4–6.

Kasvunäkymät olivat heikot ja julkisen talouden tilanne ei oleellisesti kohentunut. Suomen teollisuustuotannon tason arvioitiin olevan vuonna 2017 noin neljänneksen alempi kuin kymmenen vuotta aiemmin.

Tieteentekijöiden liitto ja HYT näkivät yliopistolakiuudistuksessa jo sen valmisteluvaiheessa monia puutteita, jotka liittyivät erityisesti henkilöstön kuulemiseen uudistuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Lakiehdotuksesta yliopistolle syyskuussa 2008 antamassaan lausunnossa HYT näki esitetystä mallista vahvoja poliittisia linjauksia. Lausunnossa todettiin, että aloite yliopistojen taloudellisen aseman muuttamisesta oli lähtöisin yliopistoilta itseltään, joten muutos oli sikäli toivottu, vaikka kaikki eivät yliopistoilla olleet siitä yhtä varauksettoman innostuneita kuin Suomen yliopistojen rehtorien neuvoston jäsenet. HYT:n mukaan ongelmana oli, että yliopistojen autonomiaa laajennettiin ehdotuksessa demokratian kustannuksella.⁴³⁴

Marraskuussa 2008 HYT:n hallitus sai kuulla yliopistolain valmistelusta tietoa kaikkien muiden kanavien ohella hallituksensa varajäsenenä toimineelta, vuoden 2007 eduskuntavaaleissa kansanedustajaksi valitulta Outi Alanko-Kahiluodolta (vihr.), joka oli kutsunut HYT:n hallituksen kokoustamaan eduskuntaan. Lakiehdotuksesta oli Alanko-Kahiluodon mukaan tullut opetusministeriöön yli sata lausuntoa, joissa uudistusta pidettiin yleisesti ottaen tärkeänä, mutta tarpeettomalla kiireellä valmisteltuna. Suurin osa lausunnon antajista puolsi virkasuhteiden säilyttämistä, mutta opetusministeriö ei löytänyt siihen perusteluja, koska niin sanottu julkisen vallan käyttö oli yliopistoviroissa vähäistä. Matti Vanhasen hallituksen enemmistö kannatti Alanko-Kahiluodon mukaan sitä, että yliopistojen hallituksen jäsenten enemmistö tuli valita yliopiston ulkopuolelta.⁴³⁵

434 HYT pöytäkirjat 2008 hallitus 26.8.2008 9§, Liite 3 Lausunto esityksestä uudeksi yliopistolainsäädännöksi.

435 HYT pöytäkirjat 2008 hallitus 19.11.2008 6§.

Helsingin yliopiston tieteentekijöiden yliopistolakiehdotuksesta sen käsittelyn alkuvaiheessa ilmaiset huolet eivät valmistelun aikana merkittävästi hälvenneet. TTL:n puheenjohtaja HYT:n varapuheenjohtaja Ragna Rönnholm totesi alkuvuodesta 2009 HYT:n tiedotuslehdessä, että henkilöstölle keskeiset ongelmakohdat, kuten palvelussuhteiden muuttaminen työsuhteiksi, johtosääntöjen kelpoisuusehdot ja ulkopuolinen enemmistö yliopiston hallitukseen, olivat kriittikistä huolimatta pysyneet mukana muuttumattomina lainvalmistelun alusta lähtien. Opetusministeriö oli markkinoinut yliopistotouudistusta henkilöstölle sillä verukkeella, että määräaikaisten tilanne sen avulla kohentuisi. Lakiehdotuksen valossa näytti kuitenkin Ragna Rönnholmin mukaan siltä, ettei yliopistojen pätkätyökulttuurille olisi tiedossa luvattua loppua, vaan oli pikemminkin käymässä päinvastoin. Lakiehdotuksen perusteluihin oli suoraan kirjattu, että määräaikaisten sopimusten käyttöä ei rajattu, jos kyseessä on alan vakiintunut käytäntö.⁴³⁶

HYT seurasi yliopistolain valmistelua alusta loppuun asti tarkoin ja pyrki eri vaiheissa vaikuttamaan lopputulokseen. Yhdistys suhtautui muiden yliopiston henkilöstöjärjestöjen tavoin kriittisesti ulkopuolisten jäsenten roolin kasvattamiseen yliopiston johtamisessa. Vaikutusmahdollisuudet asiassa olivat kuitenkin vähäiset. Puheenjohtaja Fant totesi HYT:n tiedotuslehdessä, että yliopiston johdon mukaan ulkoisten jäsenten roolista oli tehty maan hallituksessa poliittinen linjaus, johon ei voinut vaikuttaa. Yliopiston uuteen hallitukseen ei tullut myöskään varajäseniä, jotta varsinaiset saataisiin sitoutumaan paremmin tehtävään.⁴³⁷

436 HYT pöytäkirjat 2008 hallitus 3.6.2008 6§; HYT Jäsenlehti 1/2009 Henkilöstön mielipiteet unohdettu yliopistolakiehdotuksesta.

437 HYT Pöytäkirjat 2009 hallitus 27.1.2009 6§; HYT Jäsenlehti 4/2008 Puheenjohtajan palsta: Yliopiston rakenteellinen kehittäminen; HYT Jäsenlehti 2/2009 Yliopisto työnantajana luo nahkaansa.

Ragna Rönholm kiinnitti HYT:n lehdessä keväällä 2008 huomiota siihen, että vaikka yliopiston itsehallinnon väitettiin lisääntyvän itsenäisen oikeushenkilöaseman kautta, tosiasiaa ulkoisen johdon valta lisääntyi siinä missä luottamushenkilöiden vaikutusvalta kaventui. Samanaikaisesti henkilöstön mahdollisuudet vaikuttaa omaan työyhteisönsä asioihin heikentyivät. Rönholm kysyikin, miten edistyksestä oli korvata yliopiston edustuksellisuuteen, luottamukseen ja yhteisön jäsenten vaikuttamismahdollisuuksiin perustuva hallinnollinen rakenne vahvan yksilöjohtajuuden mallilla?⁴³⁸

HYT:n ja muiden yliopistolla toimivien ammattijärjestöjen näkökulmasta suurin vuoden 2010 yliopistolain mukanaan tuoma muutos liittyi virkojen muuttamiseen työsuhteiksi. HYT pyrki kiinnittämään huomiota siihen, että työsopimussuhteessa työntekijän asema on monin verroin heikompi kuin virkasuhteessa. Virkamies saattoi ongelmatilanteissa vedota virkamiehen koskemattomuuteen ja virkavastuuseen. Virkamiehellä oli työoikeudellisesti vahvasti turvattu asema, sillä virkamiehen saattoi erottaa vain, jos hän teki virkavirheen.⁴³⁹

Keväällä 2009 HYT antoi lausunnon yliopistolakiuudistukseen kiinteästi liittyvästä Helsingin yliopiston uudesta johtosääntöluonnoksesta. HYT kiinnitti kannanotossaan huomiota siihen, että jatko-opiskelijoiden opetus-, laitos- ja hallintotehtävien määrät tuli tarkoin rajata, jotta heillä oli riittävästi aikaa myös itse väitöstutkimukselle. HYT korosti myös, että yliopistolehtorien kelpoisuusehdoissa opetusansioille tuli antaa riittävästi painoarvoa. HYT myöskin ehdotti kannanotossaan yliopistokollegioon tasavahvaa edustusta yliopiston eri intressiryhmille.⁴⁴⁰

438 HYT Jäsenlehti 4/2008 Tieteentekijöiden liitto ja yliopistojen itsehallinto.

439 HYT Jäsenlehti 2/2009 Yliopisto työnantajana luo nahkaansa.

440 HYT kevätkokous 15.4.2010 6§, toimintakertomus 2009. Yliopistolain voimaantumisen jälkeen kesällä 2011 HYT näki laitosten epäyhtenäiset rekrytointikäytännöt ongelmana. Toisilla painottui opetus- ja toisilla tutkimusasiat, mikä vaikeutti pätevoitymistä; HYT Pöytäkirjat 2011 hallitus 7.6.2011 10§.

Yliopistolain muutoksen yhteydessä Helsingin yliopistolla toteutettiin suuri laitosrakennereformi: vuoden 2010 alusta laitosten määrää vähennettiin 24:ään, kun niitä oli aiemmin ollut 67. Näin laaja hallintorakenteen uudistus vaikutti merkittävästi yliopiston toimintaan. HYT:n tietoon tuli, että laitosuudistus herätti kampanjoilla runsaasti keskustelua, jossa kuultiin myös kriittisiä äänenpainoja: osa laitoksista vastusti liitoksia jyrkästi.⁴⁴¹ HYT kiinnitti kannanotoissaan huomiota siihen, että uudessa hallintosäännössä rehtorin, dekaanin ja laitosjohtajan valtaa lisättiin merkittävästi. Tämän vuoksi saattoi HYT:n mukaan lähinnä toivoa, että näihin johtaviin tehtäviin valikoituisi riittävän päteviä ja asiansa osaavia henkilöitä, jotka osaisivat antaa arvoa hyvälle henkilöstöpolitiikalle.⁴⁴²

Yliopistolakiuudistus herätti Suomessa myös laajempaa yhteiskunnallista keskustelua keväällä 2009. Helmi- ja maaliskuussa tuhatkunta mielenosoittajaa marssi kahteen otteeseen Helsingin keskustassa vaatien Vanhasen hallitusta pysäyttämään uudistuksen. Mielenosoittajat olivat pääosin opiskelijoita, mutta mukana oli yliopistojen ja korkeakoulujen henkilöstön edustajiakin. ”OPM häpeä, lakinne on typerä!” huusi helmikuinen mielenosoittajien joukko, josta osa valtasi marssin jälkeen muutaman päivän ajaksi Helsingin yliopiston hallintorakennuksen. Opetusministeri Henna Virkkunen (kok.) ei jakanut mielenosoittajien pelkoja. Virkkunen vakuutti lakiesityksen hyväksyneen valtioneuvoston istunnon jälkeen, että uusi yliopistolaki ”on toiseksi paras asia, mitä yliopistoille on tapahtunut niiden perustamisen jälkeen.”⁴⁴³

441 HYT pöytäkirjat 2009 hallitus 27.1.2009 6§, 7.4.2009 6§; Klinge 2010, 833–835.

442 HYT pöytäkirjat 2008 hallitus 28.10.2008 8§; HYT Tiedostuslehti 1/2009 Yliopiston rakenteellinen kehittäminen 2; HYT Tiedostuslehti 1/2009 Yliopisto työnantajana luo nahkaansa.

443 HS 20.2.2009; Uusi yliopistolaki sai huutia mielenosoituksessa marsseineilta; HS 14.3.2009 Tuhatkunta mielenosoittajaa vastusti taas yliopistolakia.

Mielenosoitustunnelmia HYT:n lehdessä jakanut slavistiikan ja baltologian laitoksen väitöskirjantekijä Ulla Hakanen ei yhtynyt opetusministerin optimismiin. Hakanen pelkäsi hallituksen esityksen vievän yliopistojen toimintaedellytyksiä pysyvällä tavalla heikompaan suuntaan. Merkittävä huolenaihe oli Hakasen mukaan se, miten yliopistojen uudet työntekijät voitiin jatkossa valita mahdollisimman oikeudenmukaisesti. Jos virat muutettiin työsuhteiksi, niitä koskeva lainsäädäntö ei ole määriteltyt työsuhteen täytön kriteereitä yhtä selkeästi kuin virkasuhteissa.⁴⁴⁴

Uuden yliopistolain valmistelu ja voimaansaattamisprosessi hallitsi HYT:n toimintaa koko vuoden 2009 ajan.

Yliopiston johto ei halunnut ottaa kantaa eri ryhmien vaalijärjestelyihin, joten Björn Fant päätti keskusteltuaan muiden akavalaisten kanssa lähteä neuvottelemaan hallitusvaalien valmistelusta. Keskusteluja käytiin muun muassa professoriliiton paikallisosaston, hallintojohtaja Kari Suokon ja kollegion puheenjohtajan Markku Kulmalan kanssa. Toukokuun puolivälissä Fant kutsui kollegion keskiryhmän vanhimman ominaisuudessa ryhmän koolle. Ensimmäisessä kokouksessa ryhmä päätti eri kanavia pitkin pyytää ehdotuksia hallitusedustajiksi. Esityksiä tuli kymmenkunta, joista valittiin viisi haastateltavaksi. Haastattelu tapahtui koko ryhmän kesken ja sen jälkeen äänestettiin ehdokkaista. Äänestyksen perusteella valituksi tulivat yliopistonlehtorit Juhana Aunesluoma ja Ragna Rönnholm. Viimeksi mainittu toimi Tieteentekijöiden liiton puheenjohtajana ja oli jäsenenä myös HYT:n hallituksessa. Aunesluoma puolestaan oli tunnettu poliittisen historian tutkija ja opettaja.⁴⁴⁵

Tasavallan presidentti Tarja Halonen allekirjoitti uuden yliopistolain presidentin kesäasunnolla Naantalın Kultarannassa 24.7.2009

444 HYT Tiedotuslehti 2/2009 ”OPM häpeä, lakinne on typerä!”

445 HYT kevätkokous 15.4.2010 6§, toimintakertomus 2009; Björn Fantin sähköposti Ville Jalovaaralle 10.6.2016.

pidetyssä presidentin esittelyssä. Laki astui voimaan 1.1.2010, mutta lain voimaantulon säädettiin, että yliopistoissa oli mahdollista ruveta valmistelevaan lain soveltamista jo heti elokuun alusta 2009 lähtien. Helsingin yliopisto päätti ryhtyä toimenpiteisiin siten, että uusi hallitus valittiin heti elokuun alussa. Uuden hallituksen toimikausi oli neljä vuotta 1.1.2010 lähtien, mutta hallitukselle annettiin toimivaltaa elokuun nimityksensä jälkeen. Syksyn 2009 aikana se toimi rinnakkain vanhan konsistorin kanssa. Kun yliopistokollegio kokoontui 10.8.2009, se nimitti hallituksen. Henkilöstöryhmien edustajat valittiin ryhmien esitysten mukaan ilman keskustelua. Niin sanottujen ulkopuolisten jäsenten valinta herätti kuitenkin keskustelua. Ennen kokousta Björn Fantia painostettiin sillä, että keskiryhmän pitäisi vielä kerran harkita ehdotuksensa, koska ehdotuksen mukaan kaksi muuhun opetushenkilökuntaan kuuluvaa tulisi valituksi. Arvostelun mukaan valinnassa ei otettu huomioon sitä, että muun henkilökunnan vahvuus on melkein yhtä suuri kuin muun opetushenkilökunnan ja tutkijoiden. Keskiryhmä pysyi kuitenkin päätöksessään ja noudatti lain keskiryhmän määrittelyä, jonka mukaan ryhmä ei ole jaettu.⁴⁴⁶

Helsingin yliopiston uusi hallitus ryhtyi kiireellä valmistelevaan uusia johtosääntöjä. Hallintojohtosääntö ja vaalijohtosääntö uusittiin. Vaalijohtosääntöön tuli muutos, sillä keskiryhmän edustus oli herättänyt niin paljon keskustelua. Uuden muotoilun mukaan vähintään yhden hallitusjäsenen tuli kuulua muuhun opetus- ja tutkimushenkilöstöön ja vähintään yhden jäsenen muuhun henkilöstöön. Uusi muotoilu jäi odottamaan seuraavia vaaleja neljän vuoden päästä. Hallitus otti myös kantaa uuden kollegion valintaan, koska tilapäisen kollegion kausi loppui 31.12.2009.⁴⁴⁷

446 Yliopistolaki 24.7.2009; Björn Fantin sähköposti Ville Jalovaaralle 10.6.2016

447 Yliopistolaki 24.7.2009; Björn Fantin sähköposti Ville Jalovaaralle 10.6.2016

Loppuvuosi 2009 ja kevättalvi 2010 oli HYT:n edunvalvonnan kannalta erityisen kiireistä aikaa. Kun uusi työehtosopimus astui voimaan vuoden 2010 alussa, yliopistolla alkoivat neuvottelut sen käytännön toteutuksesta. Neuvoteltavaa riitti, sillä samaan aikaan oli sovittu myös uudesta yhteistoiminta-, työsuojelu- ja luottamusmiessopimuksesta. Vuoteen 2010 ajoittui myös suuren laitusrakennemuutoksen toimeenpano ja siitä seurannut sopeutusvaihe, jota HYT pyrki seuraamaan jäsenistönsä edunvalvonnan näkökulmasta.⁴⁴⁸ Näiden ja aiempien esimerkkien valossa Helsingin yliopistolla näyttää olleen miltei talon tapa pyrkiä tekemään monta uudistusta samanaikaisesti ja ajaa ne nopeasti läpi kovalla aikapaineella.

Uuden yliopistolain voimaantumisen myötä yliopistot irrotettiin valtion keskushallinnon suorasta budjettiohjauksesta, ja opetusministeriöllä siihen asti olleet neuvotteluoikeudet siirtyivät suoraan yliopistolle. Yliopistojen työnantajat perustivat lakimuutoksen jälkeen Suomen yliopistojen työnantajyhdistys SYTY ry:n, joka liittyi jäseneksi Yksityisten Opetusalojen Liittoon YOL:oon. YOL, joka käyttää nykyisin itsestään nimeä Sivistystyönantajat ry, on puolestaan Elinkeinoelämän Keskusliiton EK:n jäsen. SYTY:n vastapuolena yliopiston henkilöstön palkkausta ja asemaa koskevissa neuvotteluissa jatkoi yliopiston ”yksityistämisestä” huolimatta Julkisanalan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKO.⁴⁴⁹

Yliopistojen työntekijät aloittivat kevätlukukauden 2010 suuren epävarmuuden vallitessa. Nopean valmisteluajataulun johdosta uuden yliopistolain käytännön toteutus oli vielä monilta osin vaiheessa, vaikka arjen yliopistoilla olisi pitänyt jo pyöriä uudistuksen viitoittamaa tietä. Yliopistot siirtyivät uuteen aikakauteen työehtosopi-

448 HYT pöytäkirjat 2009 hallitus 28.10.2009 5§, Liite 2 toimintasuunnitelma 2010.

449 HYT pöytäkirjat 2009 hallitus 26.11.2009 5§, liite 2; Acatiimi 5/2010 Yliopistojen uudet (v)aatteet.

muksettomassa tilassa. Koska sopuun ei ollut päästy ennen joulua, neuvottelut jatkuivat vasta tammikuun 2010 puolivälissä. Joulutauon jälkeen jatkuneet neuvottelut osoittautuivat vaikeiksi. Helmikuussa 2010 HYT:n hallituksessa arvioitiin, että lakkovalmistelut oli tarpeen aloittaa kaiken varalle.⁴⁵⁰

HYT:n hallitus kokoontui 2.3.2010 käsittelemään pahoin jumittunutta neuvottelutilannetta. Yliopistojen lakkopäälliköille oli järjestetty edellisenä päivänä koulutustilaisuus, johon oli osallistunut myös HYT:n puheenjohtaja Tapani Kaakkuriniemi, joka toimi Helsingin yliopiston jukolaisten henkilöstöjärjestöjen yhteisenä lakkopäällikkönä. Työehtosopimusneuvotteluissa palkkauksen lisäksi kitkaa aiheutti sairausajan palkka, työaikakysymykset ja luottamusmiesten asema. Tämä vuoksi suunniteltuna oli, että seuraavana päivänä annettaisiin maan kaikki yliopistot käsittävä yhteinen lakkovaroitus, joka koski 18.3.2010 järjestettävää yhden päivän mielenosoituslakkoa. Mahdollisista tämän jälkeisistä jatkotoimenpiteistä oli tarkoitus päättää myöhemmin.⁴⁵¹

HYT:n hallituksessa todettiin, että ajantasainen tiedottaminen jäsenistölle oli työtaistelutilanteesta ensiarvoisen tärkeää. Kynnys lakon tielle lähtemiseen oli jälleen tieteentekijöiden parissa entisaikojen tapaan ilmeisen korkea, vaikka virkamiesasemalle oli juuri voimaanastuneen yliopistolain myötä heitetty hyvästit. HYT:n hallitus kantoi huolta siitä, että lakko johtaisi kierteeseen, josta olisi vaikea päästä ulos. Hallituksessa todettiin, että HYT noudatti varovais- ta linjaa lakkoaikeissa ja tunnusteli jatkuvasti jäsenistön näkemyksiä kentältä. Hallituksen keskusteluissa uskottiin, että yhden päivän lakkoa oli helpompi perustella, kun se, että heti kättelyssä uhattiin pidemmällä työtaistelutoimilla.⁴⁵²

450 HYT pöytäkirjat 2010 hallitus 13.1.2010 10 §, 9.2.2010 7§.

451 HYT pöytäkirjat 2010 hallitus 2.3.2010 7§.

452 HYT pöytäkirjat 2010 hallitus 2.3.2010 7§.

Historiallinen yhden päivän tieteentekijöiden lakko jäi kuitenkin toteutumatta, sillä sopu löytyi pian lakkovaroituksen antamisen jälkeen. Ennen lakonuhkaa oli työnantajanpuolen kalentereista vaikea kahden ja kolmen kuukauden aikana löytää sopivia neuvotteluaikoja. Työntekijäpuolelle sanottiin aina vain, että kalenterit ovat täynnä. Neuvottelujen pohjalta syntyi kaksivuotinen sopimus, jonka kustannusvaikutus vuodelle 2010 vastasi valtion virka- ja työehtosopimuksen kustannusvaikutusta.⁴⁵³ Yliopiston lakkopäällikkönä toiminut Tapani Kaakkuriniemi kuvasi lähellä käynnystä yliopistolakon uhkaa HYT:n lehdessä seuraavasti:

Neuvotteluthan sujuivat lopulta, kun työnantaja ensin päätti pitää kolmen kuukauden tuumaustauon. Juuri kun meille oli vakuutettu, että yliopistojen asema turvataan ja työntekijöiden edut eivät muutu, työnantaja ehätti esittämään sairausajan enimmäispäivämäärän puolittamista, mahdollisuutta jopa 60-tuntiseen työviikkoon, samoin kuin muita työaikateknisiä heikennyksiä. Luottamusmiesten asemaa haluttiin myös heikentää.⁴⁵⁴

Mehiläisen verojärjestelyt puhuttavat tieteentekijöitä

Loppuvuodesta 2011 lehdissä esitettiin väitteitä siitä, kuinka koko Helsingin yliopiston henkilöstön työterveyshuollosta vastannut Mehiläinen Oy oli kiertänyt monimutkaisten järjestelyjen avulla verotusta. Sanomalehti *Keskisuomalaisen* mukaan Mehiläinen oli maksanut edellisenä vuonna 39 miljoonan euron voitostaan Suomeen veroja vain noin 360 000 euroa. Mehiläisen verosuunnittelua kos-

453 HYT pöytäkirjat 2010 hallitus 30.3.2010 7§.

454 Acatiimi 1/2010 Uusi yliopisto aloitti ilman sopimuksia; HYT:n jäsenlehti 2/2010 Puheenjohtajan palsta.

kevat uutiset herättivät yliopistoväen parissa runsaasti keskustelua. HYT vetosi yhdessä yliopiston muiden henkilöstöjärjestöjen kanssa suoraan rehtori Thomas Wilhelmssoniin, jotta yliopistolaisten työterveyshuollon järjestäminen annettaisiin veroasiansa kunnolla hoitavalle yritykselle. Järjestöjen mielestä oli eettisesti ongelmallista, että yliopiston työterveyshuollosta vastasi Mehiläisen kaltainen pörssi-yhtiö, joka oli lehtitietojen mukaan keventänyt verotustaan tai suorastaan jättänyt veronsa kokonaan maksamatta.⁴⁵⁵

Rehtori Thomas Wilhelmsson vastasi maaliskuun alussa HYT:lle ja muille kannanoton allekirjoittaneille henkilöstöjärjestöille kirjeellä. Wilhelmssonin mukaan yliopiston johto oli järjestöjen lähestymisen johdosta selvittänyt Mehiläisen toimintaa, tavannut Mehiläisen toimitusjohtaja Matti Bergendahlin ja pohtinut mihin toimenpiteisiin yliopisto oli mahdollista ryhtyä asian johdosta. Rehtorin mukaan Mehiläisen kanssa oli solmittu vuoden 2014 loppuun asti voimassa oleva määräaikainen sopimus, jota oli lainopillisten näkökantojen vuoksi vaikea muuttaa kesken sopimuskauden. Mehiläisen johto oli tapaamisessa vakuuttanut rehtorille, että yhtiöön kohdistuvat epäilyt perustuivat virheellisiin ja puutteellisiin tietoihin. Mehiläisen edustajat oli myös ilmaisseet rehtorille valmiutensa tavata yliopiston henkilöstöjärjestön edustajia ja keskustella veroasioista suoraan heidän kanssa. HYT:n hallitus käsitteli rehtorin kirjettä kokouksessaan maaliskuussa 2012 ja ilmaisi olevansa omasta puolestaan valmis vastamaan myönteisesti Mehiläisen keskustelutarjoukseen.⁴⁵⁶

Tapani Kaakkurinniemi tapasi yhdessä muiden Helsingin yliopiston henkilöstöjärjestöjen edustajien kanssa keväällä 2012 Helsingin yliopiston päärakennukselle vierailemaan tullutta Mehiläisen johtoa.

455 HYT Pöytäkirjat 2012 hallitus 15.3.2012 § 6.8; HS 1.12.2011 Mehiläisen verosuunnittelu yllätti; HS 23.2.2012 Helsingin yliopiston henkilöstö haluaa eroon Mehiläisestä.

456 HYT Pöytäkirjat 2012 hallitus 15.3.2012 § 6.8, Thomas Wilhelmsson henkilöstöjärjestöjen ja henkilöstön edustajille 6.3.2012.

Mehiläisen edustajat kertoivat tapaamisessa oman näkemyksensä yhtiön veropolitiikasta. Yliopistopuolen jäsenet eivät olleet keskustelujen antiin kaikilta osin kovin tyytyväisiä. Kuten jo aiemmin oli käynyt ilmi, Helsingin yliopiston työterveysopimuksen irtisanominen ei kuitenkaan ollut mahdollista, joten jatkotoimet jäivät paheksunnan ja seurannan asteelle. Kesällä 2012 Mehiläinen esitti julkisuudessa muuttaneensa konserninsa rahoitusrakennetta niin, että yritys maksaisi jatkossa suuremman osan veroja Suomeen.⁴⁵⁷

Syksyllä 2014 Helsingin yliopiston työterveydestä vastaavasta yhtiöstä käytiin kilpailutuksen yhteydessä keskustelu henkilöstöjärjestöjen ja yliopiston johdon välillä. Yhteistoimintaneuvottelukunnassa pohdittiin yhtiön valintaan liittyviä eettisistä kysymyksistä ja moitittiin jälleen Mehiläisen tapaa muutospuheista huolimatta edelleen ketjuttaa omistusrakenteensa. Keskustelua herättivät myös Mehiläisen tiedossa olevat yhteydet veroparatiiseihin. Yhteistoimintaneuvottelukunnassa oli esillä mahdollisuus veronsa kotimaahan maksamisesta tunnetun Diacorin vaihtamisesta yliopiston työterveyshoidon järjestäjäksi. Pohdittavana keskusteluissa oli myös mahdollisuus, että tulevaisuudessa yliopisto järjestäisi työterveyspalvelut itse. Hinta- ja kattavuusperusteisiin vedoten yliopisto kuitenkin valitsi Mehiläisen vastaamaan myös seuraavan sopimuskauden ajaksi työterveyshoidostaan.⁴⁵⁸

457 HYT Pöytäkirjat 2012 hallitus 9.5.2012 § 4; HYT pöytäkirjat 2012 Kevätkokous 25.4.2013 6§; HS 15.8.2012 Mehiläinen lupaa maksaa enemmän veroja.

458 HYT:n jäsenlehti 1/2015 Mehiläinen jatkaa työterveyshuoltajana; Tapani Kaakkuriniemen tiedonanto Ville Jalovaaralle 16.6.2016.

Yliopistokriisi 2015

Tohtoreiden työttömyydestä jo 1990-luvulla tutkijakoulujärjestelmän pystyttämisen yhteydessä varoittanut Tieteentekijöiden liitto huolestui keväällä 2015 tohtorien yhä huonontuvasta työllisyysilanteesta, jolla ei näyttänyt olevan mitään vaikutusta tohtorikoulutettavien määrään. Poliittisena tavoitteeksi asetettu 1600 tohtorintutkinnon raja jäi taakse 2010-luvulla: vuonna 2014 tehtiin 1860 tutkinnon kaikkien aikojen ennätys. Kasvussa oli myös työttömyysilastot: huhtikuussa 2015 rikkoutui ensimmäistä kertaa tuhannen raja, kun vailla työtä oli 1 018 tohtorintutkinnon suorittanutta.⁴⁵⁹

Tieteentekijöiden liitto vaati korkeampien työttömyysilastojen julkaisun yhteydessä, kuten jo useita kertoja aiemmin, yliopistoilta ja opetusministeriöltä konkreettisia täsmällisiä toimia tilanteen korjaamiseksi. Helmikuussa 2015 julkaisemassaan kannanotossa liitto arvioi, että tohtorituotanto oli jo mennyt liiallisuuksiin ja sen vähentämistä pitäisi vihdoinkin pohtia erityisesti aloilla, joilla on eniten työttömiä tohtoreita. Tieteentekijöiden liiton puheenjohtaja Petri Koikkalainen ilmaisi kannanotossa huolensa siitä, että vaikka yliopistojen rahoitusmallia oli uudistettu, se pakotti yliopistot edelleen kilpailemaan keskenään tohtorintutkintojen määristä. Koikkalaisen mukaan yliopistot ylittävät vuodessa reippaasti valtiovallan linjaamaan 1600 tohtorin valtakunnallisen tavoitemäärän. Koikkalainen kysyikin, kouluttivatko yliopistot tohtoreita suoraan kortistoon. Työttömien tohtorien määrällisen kasvun ohella huolestuttava merkki oli hänen mielestään se, että tohtoreiden työttömyyskaudet olivat myös pidentyneet. Osaamista korostavassa maassa oli outoa, etteivät edes elinkeinoelämä ja julkinen hallinto osanneet hyödyntää

459 Tieteentekijöiden liitto: Tohtoreita valmistui viime vuonna ennätysmäärä – kortistoonko? 11.2.2015; HS verkkosivu 3.6.2015 Tohtoreita on ensimmäistä kertaa työttömänä yli tuhat – kesän aikana tilanne pahenee.

tohtoreitten monipuolista osaamista. Tehostettu tohtorikoulutus oli osa kansallista tiede- ja innovaatiopolitiikkaa, mutta tästä huolimatta eivät edes ministeriöt rekrytoineet tohtoreita asiantuntijatehtäviin. Sama korkeimpien tutkintojen väheksyminen näkyi Koikkalaisen mielestään myös tutkimustyössä, jota tehtiin usein maisterivoimin. Koikkalainen uskoi, että Suomeen tieteen tila ja maan kilpailukyky voisivat nousta, jos tohtoreiden osaaminen otettaisiin paremmin käyttöön.⁴⁶⁰

Parannuksen sijaan tutkijoiden työllisyystilanne kehittyi vuoden 2015 aikana heikompaan suuntaan. Helsingin yliopiston taloudellinen tilanne ja sen myötä työnantajapolitiikka muuttui dramaattisesti vuoden 2015 jälkimmäisellä puoliskolla Suomen uuden hallituksen alkukesällä 2015 ilmoittamien suurten määrärahaleikkausten johdosta. Tilanne johti koko henkilökuntaa koskeviin suuriin yt-neuvotteluihin saman vuoden syyskuussa ja satoja työntekijöitä koskeviin irtisanomisiin vuoden 2016 alussa.⁴⁶¹ Tämä oli mittakaavaltaan aivan uutta ja ennennäkemätöntä koko Helsingin yliopiston historiassa.

Esimakua Helsingin yliopiston tulevista henkilöstövähennyksistä oli saatu jo loppukesästä 2014, kun Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia irtisanoi 36 työntekijää yt-neuvotteluiden jälkeen. Juko lähetti irtisanomisten jälkeen yliopiston johdolle kirjeen, jossa se väitti, että irtisanomistilanteissa työntekijöitä oli kohdeltu asiattomasti. Jukon mukaan osa irtisanotuista oli käsketty poistumaan työpaikalta niin nopeasti, ettei heillä ollut mahdollisuutta edes rauhassa noutaa henkilökohtaista omaisuuttaan työhuoneista. Helsingin yliopiston päaluottamusmies Tapani Kaakkuriniemi piti Helsingin Sanomille antamassaan lausunnossa työnantajan toimintatapoja pöyristyttyinä. Tieteentekijöiden liiton lakimies Mia Weck-

460 Tieteentekijöiden liitto: Tohtoreita valmistui viime vuonna ennätysmäärä - kortistoonko? 11.2.2015.

461 HYT toimintakertomus vuodelta 2015.

man kertoi lehdessä, että ainakin yhtä irtisanottua oli uhkailtu virkavallalla, kun hän ei vuosien mittaisen työsuhteensa jälkeen ehtinyt tyhjentää työhuonettaan ja poistua rakennuksesta muutaman tunnin sisällä. Helsingin Sanomien haastattelema yliopiston hallintojohtaja Esa Hämäläinen kertoi olevansa yllättynyt työntekijöiden väitteistä. Hämäläisen mukaan kertomukset eivät vastanneet lainkaan hänen käsitystään tapahtumista. Irtisanomistilanteet olivat menneen hallintojohtajan mukaan rauhallisesti, vaikka irtisanominen oli hänen mukaansa aina raskas prosessi kaikille osapuolille.⁴⁶²

Palmenian irtisanomistilanteista keskusteltiin lokakuussa 2014 myös HYT:n hallituksessa. Useat irtisanotut olivat olleet jälkikäteen pääluottamusmiehiin yhteydessä ja kertoneet, että heiltä oli suljettu nopeasti sähköpostit ja evätty kulkuoikeus työpaikalle pian irtisanomisilmoituksen jälkeen. Pääluottamusmiehet olivat selvitelleet tapauksia Helsingin yliopiston hallinto- ja henkilöstöjohdon kanssa.⁴⁶³

Suomen talouden näkymät eivät olleet merkittävästi kirkastuneet kevääseen 2015 tultaessa, jolloin maassa järjestettiin eduskuntavaalit. Vuosien 2011—2015 aikana kaikkien Suomen yliopistojen rahoitus on indeksileikkausten myötä pienentynyt 255 miljoonaa euroa. Talouden yhä synkistä näkymistä huolimatta kahdeksan eduskuntapuoluetta antoi miltei yhteen äänen ymmärtää Tieteentekijöiden liiton *Acatiimi*-lehden vaalikyselyssä, ettei koulutuksesta ja tutkimuksesta enää olisi varaa leikata seuraavalla vaalikaudella.⁴⁶⁴

Huhtikuussa 2015 pidetyt vaalit päättyivät keskustapuolueen voittoon. Juha Sipilän (kesk.) hallitus muodostettiin kolmen vaaleissa eniten kannatusta saaneen puolueen varaan. Juha Sipilän hallitus julkaisi toukokuun lopussa ohjelmansa, josta kävi nopeasti ilmeiseksi, että opetukseen ja tutkimuksen rahoitukseen tultaisiin kohdistaa

462 HS 25.9.2014 Irtisanotut syyttävät Helsingin yliopistoa nöyryyttämisestä.

463 HYT pöytäkirjat 2014 hallitus 6.10.2014 9§.

464 Acatiimi 3/2015 Acatiimin vaalikysely.

maan hallituskauden aikana merkittäviä leikkauksia. Tieteentekijöiden liitto ja Professoriliitto arvioivat tuoreeltaan, että hallitusohjelma tiesi kylmää kyytiä yliopistoille ja tutkimukselle: yliopistoindeksi jäädytettäisiin ja kolmas lukukausi päätettiin ottaa käyttöön vaikka resurssit niukkenivat. Suomen Akatemian avustusvaltuuksia leikattiin 10 miljoonalla eurolla vuodesta 2016 lukien. Kaikkiaan hallitus oli leikkaamassa opetukselta, tieteeltä ja kulttuurilta 681 miljoonaa euroa vaalikaudella 2015–2019. Tieteentekijöiden liiton puheenjohtaja Petri Koikkalaisen mielestä hallitusohjelman tavoitteet ja keinot olivat vakavassa ristiriidassa keskenään. Hallitusohjelman mukaan tavoitteena oli saada tutkimus- ja innovaatiotoiminnan laatu ja vaikuttavuus nousuun. Koikkalainen ihmetteli, miten tämä oli mahdollista toteuttaa supistuvilla voimavaroilla?⁴⁶⁵

Helsingin yliopiston tieteentekijöissä ensitiedot Juha Sipilän hallituksen leikkaussuunnitelmista herättivät tuoreeltaan huolen Helsingin yliopiston työpaikkojen puolesta. Särkän saarella Helsingin edustalla kesäkuun alussa pidetyssä hallituksen kokouksessa puheenjohtaja Tapani Kaakkuriniemi kehotti HYT:n hallituksen jäseniä lukemaan tarkoin maan uuden hallituksen ohjelman. HYT:n Särkässä käymissä keskusteluissa arvioitiin, että kansleri Thomas Wilhelmssonin julkisuudessa esittämät laskelmat Helsingin yliopiston rahoitukseen lähivuosina kohdistuvista 83 miljoonan leikkauksista olivat liian optimistia. Leikkausten todellinen määrä tuli olemaan huomattavasti suurempi, minkä valossa oli selvää, että Helsingin yliopistolla tul-taisiin lähivuosina tekemään merkittäviä henkilöstövähennyksiä. Luottamusmiehillä riittäisi kiireitä.⁴⁶⁶

Helsingin yliopisto asetti hallinto- ja tukihenkilökuntaa koskevan rekrytointikiellon voimaan toukokuussa 2015, kun ensimmäiset tie-

465 Tieteentekijöiden liitto: Hallitusohjelma kurjistaa yliopistoja ja tutkimusta 27.5.2015.

466 HYT pöytäkirjat 2015 hallitus 8.6.2015 § 4, § 8.1.

dot Juha Sipilän hallituksen yliopiston valtionrahoituksen leikkauksista tulivat julki. Kesän jälkeen kieltä laajennettiin koskemaan koko henkilökuntaa ja myös ulkopuolisella rahoituksella työskenteleviä.⁴⁶⁷

Syyskuun puolessa välissä 2015 Helsingin yliopisto ilmoitti aloitavansa historiallisen laajat yt-neuvottelut, joiden tavoite oli vähentää henkilöstöstä enintään 1 200 työntekijää vuoteen 2020 mennessä. Vuonna 2014 yliopistolla oli hieman alle 8 200 työntekijää, joten työntekijöiden määrä pieneni prosessin kautta noin 15 prosenttia. Yliopiston johto perusteli julkisuudessa yt-neuvotteluja Juha Sipilän hallituksen yliopistojen valtionrahoitukseen kohdistamalla leikkauksilla. Helsingin yliopiston osalta ne tulisivat olemaan yliopiston tekemien laskelmien mukaan 106 miljoonaa euroa vuodessa hallituksen toimikauden lopulla, eli vuosina 2019–2020.⁴⁶⁸

Syyskuun lopun ja marraskuun lopun välillä käydyissä Helsingin yliopiston henkilöstön vähennystarvetta koskevissa yt-neuvotteluissa HYT oli mukana JUKO:laisten liittojen neuvotteluryhmässä. Ryhmään kuuluivat JUKO:n varapääluottamusmiehet sekä liittojen toimistojen henkilökunnan edustajia. Asiantuntija roolissa toimi JUKO:n neuvottelupäällikkö Markku Kojo. Neuvottelujen yhteydessä työntekijäjärjestöt esittivät kritiikkiä muun muassa yliopiston neuvotteluesityksessä olleita talouslukuja kohtaan. Työntekijäpuolen huomautuksilla ei kuitenkaan ollut vaikutusta lopputulokseen.⁴⁶⁹

Helsingin yliopiston tieteentekijät otti osaa 18.9.2015 Helsingin keskustassa järjestettyyn hallituksen niin sanottuja pakkolakeja vastustaneeseen kaikkien keskusjärjestöjen suureen yhteiseen mielenilmaukseen.⁴⁷⁰ HYT:n koko syksyn 2015 toimintaa värittä vahvasti taustalla käytävät yliopiston yt-neuvottelut. Rahoitusleikkaukset

467 HYT toimintakertomus vuodelta 2015.

468 HS 17.9.2015 Helsingin yliopistoon laajat yt-neuvottelut; HYT:n jäsenlehti 4/2015 YT:t yliopistossa.

469 HYT vuosikertomus 2015.

470 HYT toimintakertomus vuodelta 2015.

aikaansaivat yliopistolla useita spontaaneja mielenilmauksia, kuten esimerkiksi valtionvarainministeri Alexander Stubbin (kok.) yliopiston juhluvuoden päätösseminaarissa 12.11.2015 pitämän puheen yhteydessä nähdyt mielenilmaukset. HYT:n hallitus kävi useita kertoja keskusteluja voimakkaampia toimia leikkausten vastustamiseksi vaativien tahojen kanssa. HYT:n rooli näissä yhteyksissä oli lähinnä tuoda esille työrauhavelvoitetta ja pyrkiä hillitsemään kuumentuneita tunteita.⁴⁷¹

Tohtorien jo ennen yliopistojen yt-neuvotteluja heikko työllisyystilanne oli syksyllä 2015 jälleen lehtien otsikoissa. Tohtoreita valmistui ennätysmäärä, mutta ennätyksiä tehtailtiin myös työttömyystilastoissa. HYT teki järjestösihteerinsä Ulla Immosen aloitteesta tohtorien työllisyydestä kyselyn jäsenille, jotka olivat aiemmin olleet tai olivat parhaillaan työttöminä. Kyselyyn vastasi 76 jäsentä. Vastauksia tuli eri-ikäisiltä ja useiden alojen ihmisiltä: joukossa oli teologeja, tähtitieteilijöitä, valtiotieteilijöitä, humanisteja sekä fyysikkoja, joiden työttömyysjaksot vaihtelivat muutamista vuosista kuukausiin.⁴⁷²

Kysely vahvisti aiempaa kuvaa, että tutkijan uraan kuuluivat sekä pätkätyöt että satunnainen työttömyys. Suuri osa vastaajista oli osannut varautua työttömyyteen aloittaessaan tohtoriopinnot. Vaikka työttömyys ei yllättänyt, olivat sen vaikutukset yksilöihin kyselyn perusteella moninaiset. Työttömyyskuvauksissa toistuvia teemoja olivat ammatillisen itsetunnon menetys, masennus, epävarmuus, turhautuminen ja stressi. Pahimmillaan työttömyys saattoi kuormittaa parisuhdetta, vaikeuttaa perheen toimeentuloa ja pahimmissa tapauksissa ajaa jopa itsemurhan partaalle.⁴⁷³

471 HYT pöytäkirjat 2015 hallitus 19.11.2015 4.4§; HYT Toimintakertomus 2015.

472 HYT:n jäsenlehti 4/2015 Tohtoritehtaalta kilometritehtaalle; Acatiimi 9/2015 Tohtoritehtaalta kilometritehtaalle.

473 HYT:n jäsenlehti 4/2015 Tohtoritehtaalta kilometritehtaalle; Acatiimi 9/2015 Tohtoritehtaalta kilometritehtaalle.

Aivan kaikille kyselyyn vastanneille työttömyys ei ollut negatiivinen kokemus. Vaikka yli puolet vastaajista tunsivat, että työttömänä tutkija heitti taitonsa hukkaan, 27 vastaajaa suhtautui työttömyyskausiin ikään kuin uravalintaan kuuluvana välttämättömänä pahana, ja 16 vastaajaa ei nähnyt niiden vaikuttavan dramaattisesti urakehitykseen.⁴⁷⁴ Yleisesti vastauksissa toistui huoli, että tohtoreita koulutettiin liikaa eikä jatkotutkintoa suunnitteleville kerrottu realistisesti työllistymismahdollisuuksista. Tämä nähtiin sekä inhimillisten ja taloudellisten resurssien hukkaamisena. Tohtoritehtailun ja pätkätöistä koostuvien urien nähtiin vaikuttavan myös tutkimuksen laatuun. Kun tutkimusrahoitusta joutui hakemaan jatkuvasti, ei aikaa jäänyt pitkäjänteiselle tutkimustyölle. Kysymys tohtorien työllistymisestä kilpistyi HYT:n tekemän selvityksen perustella koulutusmääriin ja tohtoreiden työllistymismahdollisuuksiin akateemisen maailman ulkopuolelle. Ongelmaksi koettiin tohtorintutkinnon vähäinen arvostus yritysmaailmassa. Useat vastaajat olivat huomanneet olevansa työnantajien mielestä ylikoulutettuja moniin työtehtäviin. Vastauksista välittyi huoli siitä, että tohtorin koulutuksen arvoa ei ymmärretty yliopistojen ulkopuolella. Tähän toivottiin muutosta.⁴⁷⁵

Marraskuun lopulla järjestetyn HYT:n syyskokouksen yhteydessä hyväksytyssä vuoden 2016 toimintasuunnitelmassa otaksuttiin, että yliopiston irtisanomiset tulisivat koskemaan myös yhdistyksen omia jäseniä. Isossa koko maan tiedekentän kuvassa kilpailu tutkimusrahoituksesta tulisi HYT:n arvion mukaan entisestään tiukentumaan, sillä tutkijoiden työpaikkoja vähenisi merkittävästi myös yliopiston ulkopuolella, koska maan hallitus leikkasi voimakkaasti myös erilaisten tutkimuslaitosten rahoitusta. HYT halusi irtisanottujen tilanteen

474 HYT:n jäsenlehti 4/2015 Tohtoritehtaalta kilometritehtaalte; Acatiimi 9/2015 Tohtoritehtaalte kilometritehtaalte.

475 HYT:n jäsenlehti 4/2015 Tohtoritehtaalte kilometritehtaalte; Acatiimi 9/2015 Tohtoritehtaalte kilometritehtaalte.

ohella herättää keskustelua siitä, miten leikkaukset ja henkilöstövähennykset vaikuttavat yliopistolla työpaikkansa säilyttäneiden työssä jaksamiseen.⁴⁷⁶

Joulukuun 2015 alussa HYT yritti vielä vedota yhdessä Helsingin yliopiston muiden henkilöstöjärjestöjen ja Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan kanssa suoraan maan hallitukseen Helsingin yliopistoon kohdistettujen leikkausten perumiseksi tai edes kohtuullistamiseksi. Julkilausumassa todettiin, että Suomen hallitus on leikkaamassa Helsingin yliopiston rahoituksesta satoja miljoonia euroja seuraavan neljän vuoden aikana. Summa oli historiassa ennennäkemätön. Kaikkia Suomen yliopistoja koskevien indeksijäädysten ja suorien rahoitusleikkausten lisäksi Helsingin yliopiston vuotuisesta rahoituksesta poistettiin vielä lähes 30 miljoonaa lakkauttamalla niin sanottu apteekkikompensaatio.⁴⁷⁷

Järjestöt muistuttivat kannanotossaan, että Helsingin yliopisto oli ollut sekä poliittisen ohjauksen asettamilla kriteereillä että kansainvälisen tiedeyhteisön keskinäisen vertailun perusteella Suomen parhaiten menestynyt yliopisto. Henkilöstöjärjestöt vetosivat hallitukseen, että se osoittaisi Helsingin yliopistolle jonkinlaisen tukipaketin, jonka avulla se voi selvitä pahimman yli. Erääksi toimenpiteeksi ehdotettiin apteekkikompensaation poiston porrastamista.⁴⁷⁸

Apteekkikompensaatio oli järjestöjen mukaan yliopistolaisissa turvattu osa Helsingin yliopiston rahoitusta ja vastasi suuruudeltaan yhden ison tiedekunnan vuosibudjettia. Vuonna 2010 yliopistolain uudistuksen yhteydessä apteekkikompensaation katsottiin kuuluvan yliopiston perusrahoituksen. Henkilöstöjärjestöjen mukaan yliopiston rahoituksen vähentämisessä ei ollut kyse vain rahasta: ”Leikkaukset ajavat irtisanomisten lisäksi yliopistosta pois ihmiset, jotka

476 HYT pöytäkirjat 2015 hallitus 19.11.2015 6.2§, toimintasuunnitelma 2016.

477 HYY:n ja Helsingin yliopiston työntekijäjärjestöjen kannanotto 10.12.2015.

478 HYY:n ja Helsingin yliopiston työntekijäjärjestöjen kannanotto 10.12.2015.

voisivat ajatella, kyseenalaistaa sekä luoda uutta – eli nykyhallituksen kielellä innovoida ja olla maailman huipulla.”⁴⁷⁹

Lisärahoitusta ei hallitukselta kuulunut ja Helsingin yliopiston yt-prosessi eteni vuoden 2016 alussa kohti varsinaisia irtisanomisia. Helsingin yliopisto ilmoitti 27.1.2016, että henkilöstöä vähennetään noin 980 hengellä vuoden 2017 loppuun mennessä. Näistä irtisanot-tavia arvioitiin olevan 570. Toukokuun lopulla 2016 yliopisto tiedot-ti, että irtisanomiset oli nyt saatettu päätökseen. Työnsä menettänei-den määrä oli yliopiston antaman tiedon mukaan arvioita pienempi, eli 371 työntekijää, mikä vastasi 4,4 prosenttia yliopiston 8424 työn-tekijästä. Irtisanotuista 48 oli opetus- ja tutkimushenkilöstöä ja 323 muuta henkilöstöä. Samassa yhteydessä tiedotettiin, että henkilös-tön määrä pieneni vuoden 2017 loppuun mennessä myös eläköi-tymisten ja omatoimisten irtisanoutumisten myötä. Eläköitymisten kautta vapautuvia tehtäviä jäi täyttämättä yli 200, joista opetus- ja tutkimushenkilöstöä oli noin 60 ja muuta henkilöstöä noin 170. Li-säksi kerrottiin, että määräaikaisen henkilöstön lukumäärää tul-tai-siin asteittain vähentämään. Näiden toimien seurauksena yliopiston tiedotteessa arvioitiin, että henkilöstömäärä väheni vuoteen 2020 mennessä noin tuhannella työntekijällä. Henkilöstövähennyksillä oli yliopiston mukaan tarkoitus saavuttaa noin 47 miljoonan euron vuotuinen säästö, josta irtisanomisten kautta 17 miljoonaa euroa.⁴⁸⁰

479 HYY:n ja Helsingin yliopiston työntekijäjärjestöjen kannanotto 10.12.2015.

480 Helsingin yliopisto irtisanoo 570, kokonaisvähennys 980 27.1.2016; Muista kohteista leikkaamalla Helsingin yliopisto päätyi irtisanomaan 371 26.5.2016.

HYT – Puolivuosisataa akateemista edunvalvontaa Helsingin yliopistossa

Helsingin yliopiston assistenttien ja sen seuraajan Helsingin yliopiston tieteentekijöiden 50-vuotinen historia on kertomus ammattiyhdistystoiminnan saavutuksista ja toisaalta pienen erityisalan ammattiryhmän edunvalvonnan mahdollisuuksien rajoista.

Yhdistys on viidenkymmenen vuoden ajan pyrkinyt ammattiliittonsa suurimpana alajärjestönä vahvistamaan jäsenkuntansa ammatillista asemaa osana yliopistoyhteisöä. Assistenttiliitossa, Korkeakoulujen assistenttien ja tutkijoiden liitossa ja sittemmin Tieteentekijöiden liitossa maan suurimman yliopiston alayhdistyksellä on ollut keskeinen rooli. Tästä osoituksena useat HYA / HYT:n aktiiveista ovat vuosien mittaan toimineet liiton puheenjohtajina sekä muissa keskeisissä tehtävissä. Helsingin yliopiston assistenttilyhdistys ja valtakunnallinen assistenttiliitto perustettiin vastaamaan konkreettiseen tavoitteeseen, eli auttamaan assistentit ylös palkkakuopasta. Kolmenkymmenen vuoden ajan yhdistyksen toiminnan punainen lanka oli Helsingin yliopiston assistenttien palkkauksen ja työehtojen kohentaminen.

HYA ja KATL onnistuivat edellä mainituissa tavoitteissa jälkikäteen arvioituna pitkäjänteisellä työllä hyvin. Palkkauksen kohentaminen ja assistenttien työehtojen korjaaminen 1970-luvun kuluessa ohjesääntöuudistuksilla paransivat merkittävästi HYA:n jäsenistön asemaa yliopistolla. Niin sanottuun harmaantuvien assistenttien ongelmaan, eli siihen, ettei pätevyyden lisääntymisestä huolimatta moni assistenteista päässyt etenemään virka-urallaan toivomallaan tavalla löydettiin kuitenkin 1980- ja 1990-luvuilla vain osittaisia ratkaisuja yliassistenttuurien ja sittemmin yliopistonlehtorien virkojen perustamisen myötä.

Vuosituhannen vaihteessa yhdistys muutti nimensä assistenttiyhdistyksestä tieteenekijöiden yhdistykseksi. Nimenmuutos ajoitui samaan aikaan Helsingin yliopiston virkarakenteen uudistamisen kanssa, jonka myötä assistenttuurit vähitellen katosivat. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana HYT:n edustamien työntekijöiden joukko on huomattavasti laajentunut, mikä on osaltaan tehnyt yhdistyksen edunvalvontatyön yhä vaativammaksi.

Suuri osa HYA / HYT:n vuosittaisesta perustoiminnasta on ollut sellaista, joka ei ole nostattanut suuria otsikoita. Siitä huolimatta juuri niin luottamusmiesten kuin yhdistyksen johtokunnassa ja hallituksessa toimineiden aktiivien arkinen puurtaminen on ollut yhdistyksen toiminnan ja sen jäsenkunnan kannalta ensiarvoisen tärkeää. Kyse on ollut pienistä asioista, joilla on kuitenkin kokonaisuuden kannalta ollut suuri merkitys. Ammattiyhdistys, jolla on omalla alallaan riittävän korkea järjestäytymisaste, edistää jo olemassaolollaan työntekijöiden edustajana työnantajan suuntaan sitä, että työpaikalla toimitaan yhteisten pelisääntöjen mukaan ja näin tuetaan koko työyhteisön hyvinvointia.

Käsillä oleva tutkimus omalta osaltaan tukee aiempia arvioita siitä, että 1990-luvulla ensin lama ja samanaikainen tutkijakoulutettavien määrän moninkertaistaminen muuttivat suomalaista yliopistoa

ja koko tiedemaailmaa ja sen parissa toimivan ammattijärjestön työ-
kenttää pysyvällä tavalla. Paluuta pienen erityiskoulutetun ammat-
tiryhmän edunvalvojaksi ei laman jälkeen ollut. Tämän muutoksen
jälkeen läheskään kaikille tutkijan pätevyyden omaaville ei ole löy-
tynyt töitä omalta alalta, eikä monille sen ulkopuoleltakaan. Siinä
missä 1980-luvun alun assistentti saattoi kokea turhautumista, koska
ei päässyt etenemään urallaan kokemusta vastaavalle seuraavalle por-
taalle, 2000-luvun alussa moni tohtori päätyi tutkijakoulusta väitök-
sen jälkeen suoraan työvoimatoimiston asiakkaaksi.

Toisaalta työmarkkinoiden luonteen muuttumisesta johtuva ja
toisaalta koulutetun työvoiman määrään lisääntymisestä seurannut
yliopistotyön luonteen muuttuminen on ollut ilmiö, mihin Helsin-
gin yliopiston tieteenekijöiden kaltaisen ammattiyhdistyksen on
ollut vaikea löytää kaiken kattavia ratkaisuja. Osittain pätkittäisyys ja
epävarmuus johtuu tutkijantyön projektinomaisesta luonteesta. Kil-
pailu uralla etenemisestä on myös aina kuulunut yliopistolle niin
meillä Suomessa kuin suuremmissa määrin anglosaksisissa maissa. Kai-
kille kiinnostuneille ei enenkään riittänyt vakituisia työpaikkoja.
Toisaalta suomalaisessa järjestelmässä, jossa tutkijakoulutus tapah-
tuu pitkälti julkisin varoin, koulutusmäärissä ja painotuksissa tarvi-
taan enemmän pitkjänteistä suunnittelua. Ei ole sen enempää yh-
teiskunnan kuin tutkijakoulutettavien etu kouluttaa asiantuntijoita
työttömyyteen. On myös realistisesti pohdittava sitä, kuinka paljon
Suomi tarvitsee lähivuosina uusia tohtoreita, kun väitelleiden reser-
vi on jo nyt varsin mittava. Tohtorien työllistymismahdollisuuksien
kohentamisesta yliopiston ulkopuolella on viime vuosina puhuttu
paljon, mutta käytännössä se on osoittautunut vaikeaksi tavoitteek-
si toteuttaa. Keskustelua on jatkettava tohtorintutkintoihin työnan-
tajien parissa kohdistuvien ennakkoluulojen hälventämiseksi. Tässä
HYT:n kaltaisella järjestöllä voi olla jatkossa merkittävä rooli myös
linkkinä yliopiston ulkopuolelle.

Helsingin yliopiston tieteentekijöiden 50-vuotishistoria päättyy kuvaukseen yliopiston vuoden 2016 suurista irtisanomisista. Tapahtuneena tosiasiana tätä tapahtumaa ei voinut jättää tästä teoksesta pois, vaikka tietenkin olisi mukavampi päättää teos iloisemmissa merkeissä. Helsingin yliopistoa ja koko suomalaista koulutussektoria kohdanneista vaikeuksista huolimatta HYT:n on katsottava tulevaisuuteen luottavaisesti. Kuten tämä teos osaltaan kertoo, vaikeuksista on aiemminkin selvitty paremmalle puolelle. 1990-luvun lama on tästä yksi esimerkki, josta kuitenkin päästin yli ja rahoitustilanne kohtentui. Yliopisto on luonteeltaan ollut dynaaminen ja itseään korjaava yhteisö. Tähän luomisvoimaan on jatkossakin nojattava sen osalta, että Helsingin yliopisto ja koko suomalainen tiedeyhteisö näkevät vielä nykyistä paremman vaiheen myös korkeasti koulutetun työvoiman työllisyyden osalta. Pienen maan vahvin turva on ollut ja tulee jatkossakin olemaan vahva usko sivistyksen uutta luovaan voimaan.

Lähteet ja kirjallisuus

Lyhenteet

AKAVA	Akateemis-ammattillinen valtuuskunta
EK	Elinkeinoelämän Keskusliitto
EVA	Elinkeinoelämän valtuuskunta
HYA	Helsingin yliopiston assistentit
HYHY	Helsingin yliopiston henkilökuntayhdistys
HYT	Helsingin yliopiston tieteen tekijät
HYY	Helsingin yliopiston ylioppilaskunta
JUKO	Julkisalan koulutettujen neuvottelujärjestö
k.	Keskusta
KAL	Korkeakoulujen Assistenttiliitto
KATL	Korkeakoulualan assistenttien ja tutkijain liitto
kok.	kokoomus
krist.	kristilliset
KTTS	Korkeakoulu- ja Tiedepoliittinen Tutkimussäätiö
lib.	liberaalit
ml.	Maalaisliitto
OPM	opetusministeriö
OAU	Opetusalan unioni
r.	Ruotsalainen kansanpuolue
RKP	Ruotsalainen kansanpuolue
SAK	Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö
SATY	Suomen Akatemian tutkijoiden yhdistys
sd.	sosialidemokraatit
SDP	Suomen sosiaalidemokraattinen puolue
SKDL	Suomen Kansan Demokraattinen Liitto

SMP	Suomen Maaseudun Puolue
STTK	Suomen Teknisten Toimihenkilöjärjestöjen Keskusliitto
SYL	Suomen Ylioppilaskuntien Liitto
SYTY	Suomen yliopistojen työnantajyhdistys
TT	Taloudellinen Tiedotustoimisto
TTL	Tieteentekijöiden liitto
TUTKI	Tutkimusväen liitto
Tiepo	Tiedepoliittinen Yhdistys
TVK	Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliitto
UPJ	Uusi palkkausjärjestelmä
vas	Vasemmistoliitto
VTM	Valtiotieteiden maisteri
VVTL	Valtion viranhaltijain ja työntekijäin liitto
WFSW	World Federation of Scientific Workers
YOL	Yksityisten Opetusalojen Liitto

Arkistot

BF	Björn Fantin kotiarkisto, Helsinki
HYT	Helsingin yliopiston tieteentekijöiden arkisto, Helsinki

Lehdet

Acatiimi	
Assistentica	
Assistentti	
Assistenttiliitto	Tiedottaa
HS	Helsingin Sanomat
Hyasintti	
HYA tiedote	Tiedote / Helsingin yliopiston assistentit.
HYT:n tiedotuslehti	
KAT Tiedote	Korkeakoulujen assistenttiliitto tiedote
Suomen Kuvalehti	

Tiepo jäsentiedote
Tieteentekijä
US Uusi Suomi
Yliopisto-lehti
Yliopistolainen

Painetut lähteet

Ala, Juha

1999 Ihmiskeskeistä järjestöpolitiikkaa. Helsingin yliopiston henkilökuntayhdistys 1919–1999. Helsinki: HYHY.

Grönholm, Leo

1985 Helsingin yliopiston assistentit r.y:n perustamisesta ja alkuvaiheista. – Hyasintti 1/1985.

J.K. Paasikiven päiväkirjat

1985 J.K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. 1, 28.6.1944–24.4.1949. Toim. Yrjö Blomstedt ja Matti Klinge. Helsinki: Juva.

Juva, Mikko

1994 Seurasin nuoruuteni näkyä. Muisteltavaa vuosilta 1939–82. Helsinki: Otava.

KHL:n ja KATL:n hallinnonuudistusseminaari

1982 KHL:n ja KATL:n hallinnonuudistusseminaari 16.10.1982. Helsinki: KHL ja KATL.

Lakkoraportti

1987 Lakkoraportti. Helsinki: Virkamiesliitto.

Perälä, Anna

1992 KATL:n historiaa. Julkaisematon käsikirjoitus HYT:n arkistossa.

Seminaariraportti

1980 Korkeakoulualan palkkaus- ja jatkokoulutusseminaari 7.–8.10.1980 Espoo. Helsinki: KATL & KHL & NL:n opetusalan, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten työntekijöiden liitto.

Urho Kekkosen päiväkirja

2003 Urho Kekkosen päiväkirjat 3. Toim. Juhani Suomi. Helsinki: Otava.

Virkamiesliiton toimintakertomus

1973 Virkamiesliitto. Tjänstemannförbundet r.y. Toimintakertomus vuodelta 1973. Helsinki: Virkamiesliitto.

Virkamiesliitto toimintakertomus

1985 Virkamiesliitto. Tjänstemannförbundet r.y. Toimintakertomus vuodelta 1985. Helsinki: Virkamiesliitto.

Kirjallisuus

Ala, Juha

1999 Ihmiskeskeistä järjestöpolitiikkaa. Helsingin yliopiston henkilökuntayhdistys 1919–1999. Helsinki: HYHY.

Autio, Veli-Matti

1986 Opetusministeriön historia IV. Ensimmäisen tasavallan kulttuuripolitiikka 1917–1944. Helsinki: Opetusministeriö.

1990 Opetusministeriön historia V. Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripolitiikka 1945–1965. Helsinki: Opetusministeriö.

1994 Opetusministeriön historia VI. Suurjärjestelmien aika koittaa 1966–1980. Hyvinvointivaltion koulutus- ja kulttuuripoliittiset visiot haasteeksi uudistuneelle opetusministeriölle. Helsinki: Opetusministeriö.

1997 Opetusministeriön historia VII. Vakiintuneisuudesta uusien muotojen etsimiseen 1981–1985. Helsinki: Opetusministeriö.

Bergholm, Tapio

1983 20 vuotta vapaasti vasemmalla – SONK:n järjestöhistoria. – Punaisista apostoleista opiskelijaradikalismiin. SONK:n 20-vuotisjuhlakirja. Toim. Tapio Bergholm. Helsinki: Sosialidemokraattisen opiskelijanuorison keskusliitto.

- 2005 Sopimusyhteiskunnan synty I. Työehtosopimusten läpimurrosta yleislakkoon SAK 1944–1956. Helsinki: Otava.
- 2012 Kohti tasa-arvoa: tulopolitiikan aika 1. Suomen Ammattijärjestöjen Keskusjärjestö 1969–1977. Helsinki: SAK.
- 2015 Kaksoissidoksen synty. Suomen työmarkkinasuhteiden toimintatavan muotoutuminen 1944–1969. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Grönholm, Leo

- 1961a Siilitien nuoriso-ongelma. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 8. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- 1961b Nuorison ravintolakäyttäytyminen. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 10. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hakala, Urpo

- 1988 Suomalainen korkeakouluopettaja. Kuvaus korkeakouluopettajien ja -tutkijoiden urakehityksestä, työtehtävistä ja työhön liittyvistä odotuksista. Helsinki: Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö.

Halinen, Arto & Rätty, Teuvo

- 1988 Helsingin yliopiston assistenttikunta. Selvitys assistenttien ikä- ja tutkintorakenteista, vaihtuvuudesta ja sitoutumisesta vuosina 1982–1986 sekä vertailua vuosiin 1975–1981. Helsinki: Suomen Akatemia.

Happonen, Antti

- 2003 Tuulta ja tuulensuojaa: Jyväskylän yliopiston tieteenekijät 35 vuotta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston tieteenekijät.

Heikkilä, Hannu

- 2007 Suomen Akatemian historia III 1989–2003. Kilpailu ja yhteistyö. Helsinki: Suomen Akatemia.

Hovi, Kalervo

1998 ”Parasta Saksassa oli Pariisi.” Teoksessa: Miten meistä tuli historian tohtoreita? Toim. Päiviö Tommila. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Ikonen, Risto

2009 Tohtorit maailmalla. Joensuun yliopistossa 2000–2006 tohtoritutkinnon suorittaneiden sijoittuminen työelämään. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Jalovaara, Ville

2011 Kirkko, Kekkonen ja politiikka 1962–1982. Helsinki: SKHS.

2015 Älä jätä ihmistä yksin. HelsinkiMissio 130 vuotta. Helsinki: HelsinkiMissio.

Jyrkiäinen, Jyrki

1997 Yliopisto hajallaan ja eripurainen. Muistiinpanoja, muistumia ja tulkintoja vuodelta 1975. – Reunahuomautuksia. Tampereen yliopiston assistenttiyhdistyksen 30-vuotisen sodan taipaleelta. Toim. Joel Kuortti etc. Tampere: Tampereen yliopiston tieteentekijät r.y.

Kallioinen, Mika

1999 Professoriliitto 1969–1999. Kolme vuosikymmentä tieteen ja ammattikunnan puolesta. Helsinki: Professoriliitto.

2007 Tieteentekijän muuttuva kuva. Tieteentekijöiden liitto 1967–2007. Helsinki: Tieteentekijöiden liitto.

2007b Tieteentekijöiden neljä vuosikymmentä. – Acatiimi 7/2007.

Kanervo, Pirkko

2007 Akateemista edunvalvontaa Auran rantamilla. Turun yliopiston tieteentekijät ry 1967–2007. Turku: Turun yliopiston tieteentekijät ry.

Kaskikari, Kirsti-Maria

1996 Kekkonen ja ylioppilaskunta 1956 – 68. Poliittisen historian pro gradu tutkielma. Helsingin yliopiston kirjasto.

- Keränen, Seppo
2010 Ehdollinen demokratia. Urho Kekkonen ja työmarkkina-
politiikka. Turku: Turun yliopisto.
- Klinge, Matti
2010 A European University. The University of Helsinki 1640-
2010. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kolbe, Laura
1996 Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilas-
kunta 1960–1990. Helsinki: Otava.
- Komulainen, Simo
1987 Laman kourista lakkokevääseen. Virkamiesliiton seitsemäs
vuosikymmen 1977–1987. Helsinki: Virkamiesliitto.
- Lehto, Olli
1992 Johdanto eli kuinka juhluvuosi tehtiin. – Universitas Hel-
singienis 350. Yliopiston juhluvuosi 1990. Toim. Päivi Setä-
lä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Leikola, Anto
1990 Laitosten maailmat. – Helsingin yliopisto 1917–1990. Kol-
masosa. Toim. Matti Klinge etc. Helsinki: Otava.
- Mattila, Aarne
1992 Työriitojen sovittelun historia. Työpoliittinen tutkimus 27.
Helsinki: Työministeriö.
2005 Valtio työnantajana. Valtion työmarkkinalaitos 1955–2005.
Helsinki: Valtionvarainministeriö.
- Meinander, Henrik
1999 Tasavallan tiellä. Suomi Kansalaissodasta 2000-luvulle. Es-
poo: Schildts.
- Melin, Harri
1997 Akateeminen edunvalvonta – vain huono vitsi? Reuna-
huomautuksia. Tampereen yliopiston assistenttiyhdistyk-
sen 30-vuotisen sodan taipaleelta. Toim. Joel Kuortti etc.
Tampere: Tampereen yliopiston tieteentekijät r.y.

Muiluvuori, Jukka

2000 Akava 1950–2000 : oma ja yhteinen etu. Helsinki: Akava.

Mäkelä, Tapio

1990 Virkamiesliiton työtaistelu keväällä 1986: virkamiesliiton työtaistelun syyt ja lakkomielialat työtaistelun aikana ja sen jälkeen. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 1. Tampere: Tampereen yliopisto.

Nevakivi, Jukka

2009 Jatkosodasta nykypäivään, 1944–2009. – Suomen poliittinen historia 1809–2009. Toim. Osmo Jussila, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi. Helsinki: WSOY.

Nevala, Arto

1999 Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa. *Bibliotheca historica* 43. Helsinki: Suomen Historiallinen seura.

Nikula, Johan

1987 Assistenten och papperstigrar under tjugo år. Assistent- och lärarföreningen vid Åbo Akademi 1961–81. – Där de härliga lagrarna gro. Red. Johan Nikula, Carita Peltonen & Lars Westerlund. Åbo: Assistent- och lärarföreningen vid Åbo akademi.

Nordenstreng, Kaarle

2013 Akateeminen ajankuva 1950-luvun jälkeen: millaisessa ympäristössä Pertti Hemánus ja Osmo A. Wiio vaikuttivat? – Media & viestintä. Tampere: Tiedotusopillinen yhdistys.

Okkonen, Ville

2012 Politisoimisella ei-sosialistiseen yhteistyöhön – Vapaan koulutuksen tukisäätiö ja peruskoulukritiikin jyrkkä linja. – Ennen ja nyt Historian tietosanomat 9/2012.

- Piispa, Matti
 1997 Suuret tehtävät, pienet resurssit – Reunahuomautuksia. Tampereen yliopiston assistenttiyhdistyksen 30-vuotisen sodan taipaleelta. Toim. Joel Kuortti etc. Tampere: Tampereen yliopiston tieteenekijät r.y.
- Pimiä, Mauri
 1989 Tutkijakoulutuksen tarvearvio vuoteen 2000. Suomen Akatemian julkaisuja 6/89. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Puhakka, Antero & Rautapuro, Juhani
 2003 Vessi ja illuusio. Opettajien työaikasopimuksen noudattaminen yliopistoissa. Helsinki: Tieteentekijöiden liitto.
 2013 Sumusta nousee riski – Tieteentekijöiden liiton jäsenkysely 2013. Helsinki: Tieteentekijöiden liitto.
- Puoskari, Pentti
 2013 Väärää politiikkaa suuren muuton vuosina? Virolaisen ja Paasion hallitusten elinkeino- ja rakennepolitiikka 1964–1968. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Relander, Jukka
 2004 Jäähvyäiset Snellmanille. – Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki. Toim. Kirsi Saarikangas, Pasi Mäenpää & Minna Sarantola-Weiss. Helsinki: Tammi.
- Remes, Hannu
 2009 Muistikuvia järjestötaipaleelta. – Ja vääntöä riittää. Yliopistolehtorien liitto 40 vuotta. Toim. Maj-Len Rönkä. Helsinki: YLL.
- Rentola, Kimmo
 2005 Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen. Helsinki: Otava.

Riepula, Esko

1997 Kun meistä tuli ay-aktiiveja. – Kun meistä tuli AY-aktiiveja. Tampere: Tampereen yliopiston tieteen tekijät r. y.

Räty, Teuvo & Luukkonen-Gronow, Terttu

1981 Korkeakoulujen opettajakunnan vaihtuvuudesta ja ikärakenteesta vuosina 1967–79. ”Kadotetun tutkijasukupolven ongelma” Suomessa. Suomen Akatemian julkaisuja 12/1981. Helsinki: Suomen Akatemia.

Räty, Teuvo

1988 Professoritulpasta tutkijapulaan? – Suomen Akatemian julkaisuja 3/1988. Helsinki: Suomen Akatemia.

Sundbäck, Esa

1991 Suomen ylioppilaskuntien liitto ja suomalaisen opiskelijaliikkeen muutoksen vuodet 1968 – 1990. Helsinki: SYL.

Sundbäck, Klaus

1992 Eräiden korkeakoulualan virkojen palkkauksen kehitys 1980-luvulla. Helsinki: KATL.

Suomi, Juhani

1994 Presidentti. Urho Kekkonen 1962–1968. Helsinki: Otava.

1996 Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen. 1968–1972. Helsinki: Otava.

2010 Lohen sukua. Urho Kekkonen. Poliitikko ja valtiomies. Helsinki: Otava.

Talvitie, Sakari

1977 Virkamiesliitto 1917–1977. Osa I. Helsinki: Virkamiesliitto.

1978 Virkamiesliitto 1917–1977. Osa II. Helsinki: Virkamiesliitto.

Internet-lähteet

Finanssikriisin vaikutuksista Suomen talouteen. 18.1.2011. Helsinki: Suomen Pankki. Saatavissa: (<http://www.suomenpankki.fi/pdf/167911.pdf>.) Viitattu: 19.4.2016.

Apurahatutkijat maksamaan työpisteistään. 26.02.2015. Helsinki: Helsingin yliopiston viestistä. Saatavissa: (https://flamma.helsinki.fi/portal/home/fh?_nfpb=true&_pageLabel=view&contentId=-HY335549&placeId=HY053567&lang=fi.) Viitattu: 18.5.2016.

Hallitusohjelma kurjistaa yliopistoja ja tutkimusta. 27.5.2015. Helsinki: Tieteentekijöiden liitto. Saatavissa: (http://tieteentekijoidenliitto.fi/media/tiedotteet/hallitusohjelma_kurjistaa_yliopistoja_ja_tutkimusta.1093.news.) Viitattu 20.4.2016.

Helsingin yliopisto irtisanoo 570, kokonaisvähennys 980 27.1.2016. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: (<https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/helsingin-yliopisto-irtisanoo-570-kokonaisvähennys-980>.) Viitattu 20.4.2016.

Helsingin yliopiston hallitus. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: (<http://jolu.it.helsinki.fi/halvi/hallinto/HYhallitus.nsf>). Viitattu 19.6.2016.

HYY:n ja Helsingin yliopiston työntekijäjärjestöjen kannanotto 10.12.2015. Helsinki: HYT. (<http://www.helsinki.fi/jarj/hyt/ajan kohtaista#kannanotto>.) Viitattu 20.4.2016.

Johtosääntö Helsingin yliopiston eräistä opetus- ja tutkimusviroista 19.6.2000. Helsinki: HYT. (http://www.helsinki.fi/jarj/hyt/wanhat2/hy_opetussaannot.html.) Viitattu 6.5.2016.

Kannanotto yliopiston työtilavuokriin 5.3.2015. Helsinki: Helsingin yliopiston jatko-opiskelijat ry. (<http://blogs.helsinki.fi/phd-association/kannanotto-yliopiston-tyotilavuokriin/?lang=fi>). Viitattu 6.5.2016.

Tohtoreita valmistui viime vuonna ennätysmäärä - kortistoonko? 11.2.2015. Helsinki: Tieteentekijöiden liitto. Saatavissa: (<http://>

tieteentekijöidenliitto.fi/media/tiedotteet/tohtoreita_valmistui_viime_vuonna_ennatysmaara_-_kortistoonko.967.news). Viitattu 24.3.2016.

TTL Sosiaaliturvamaksu tulee ottaa huomioon apurahahakemuksessa. 25.9.2008. Helsinki: Tieteentekijöiden liitto. Saatavissa: (<http://tatusotu.blogspot.fi/2008/09/ttl-sosiaaliturvamaksu-tulee-ottaa.html>). Viitattu 3.5.2016.

World Federation of Scientific Workers. Wikipedia. Saatavissa: (https://en.wikipedia.org/wiki/World_Federation_of_Scientific_Workers#Members). Viitattu 20.6.2016.

Yliopistolaki 15 §. 24.7.2009. Saatavissa: (<http://finlex.fi>). Viitattu 4.5.2016.

Henkilöhakemisto

- Aho, Esko 128, 129, 131, 140
Ahtisaari, Martti 132
Aittoniemi, Sulo 132
Alanko-Kahiluoto, Outi 168,
177
Alenius, Ele 44, 52
Allilujeva, Svetlana 9
Andersson, Claes 132
Andersson, Edvard 143
Aro, Pirkko-Liisa 44, 45
Arstila, Antti 85
Aunesluoma, Juhana 181
Bergendahl, Matti 186
Bergholm, Tapio 16
Björkstrand, Gustav 143
Donner, Kai Otto 33
Ekholm, Päivi 16
Erma, Reino 116
Fant, Björn 16, 130, 133, 137,
138, 140, 145, 146–147, 150–
151, 152, 154, 156, 164, 166,
169, 178, 181–182,
Forsberg, Juhani 107
Grönholm, Leo 38, 39, 57, 72,
73, 81, 103, 107, 109, 117, 142
Guevara, Ernesto 9
Hakanen, Ulla 181
Hakulinen, Auli 60, 67
Halkka, Olli 33
Halonen, Tarja 181
Hart, Linda 12
Holkeri, Harri 102
Hukkinen, Juho 116
Huovinen, Juho 44, 45
Hyvönen, Leo 28, 30
Hyyppä, Pekka 94
Hämäläinen, Esa 190
Ihamuotila, Risto 158
Ilaskivi, Raimo 132
Ilveskivi, Paula 147, 155–156
Immonen, Ulla 193
Itälä, Jaakko 70, 82, 101
Jalovaara, Ville 7, 17, 171
Jokinen, Tom 134
Jokipii, Liisa 108, 109, 117, 120,
138–139,
Juva, Mikko 68
Jänicke, Tuuja 140
Järvinen, Matti 40, 45, 61, 62,
67, 72

Kaakkuriniemi, Tapani 12, 16,
 156, 158, 171, 184–185, 186,
 189, 191
 Kaira, Kaarlo 23
 Kallioinen, Mika 107, 111, 165
 Kangas, Esko 29
 Kankaanniemi, Toimi 132
 Karjalainen, Ahti 70
 Karkola, Kari 61
 Kekkonen, Urho Kaleva 8, 29,
 30, 34, 35, 47, 58, 59, 62, 70,
 99, 102
 Keltikangas, Matti 45
 Ketonen, Oiva 58
 Kiesinger, Kurt Georg 9
 Kiiskinen, Osmo 61
 King, Martin Luther 9
 Kivirauma, Joel 164
 Koikkalainen, Petri 188–189,
 191
 Koivisto, Mauno 9, 48, 65, 102,
 111, 132
 Kojo, Markku 192
 Kola, Jukka 172
 Korhonen, Keijo 132
 Korte, Kai 28
 Koskinen, Esko 59
 Kulmala, Markku 181
 Kulmala, Vesa 160
 Kuuskoski, Eeva 132
 Kämäräinen, Mikko 45
 Lauha, Risto 77
 Lehtinen, Pekka T. 39
 Lehto, Olli 118, 122, 143
 Leppäluoto, Juhani 42, 45
 Liinamaa, Keijo 54
 Linkomies, Edwin 17, 23
 Lipponen, Paavo 134, 161
 Lonka, Kirsti 146
 Luhtala, Antti 53
 Lyytikäinen, Erkki 146
 Lönnberg, Riitta 140
 Lönnroth, Erik 27, 29
 MacNamara, Robert 9
 Majamaa, Vesa 61
 Malinen, Matti 140
 Mantere-Alhonen, Säde 42
 Marttila, Jorma 28
 Melin, Ingvar S. 43
 Miettunen, Martti 99
 Murtorinne, Eino 42
 Mäenpää, Martti 50
 Nederström, Antero 136, 152,
 153, 155, 159, 160, 161
 Niini, Risto 28, 29
 Niiniluoto, Ilkka 163
 Niklander, Tiina 158
 Nikolainen, Aimo T. 62
 Numminen, Jaakko 64, 65
 Nuorteva, Jussi 122–123
 Oittinen, Reino 29
 Ollila, Oiva 28

Paasikivi, Juho Kusti 24, 34
 Paasio, Rafael 43, 48, 70
 Palmén, Ernst 28, 65
 Palmén, Harri 103, 118
 Patomäki, Heikki 163, 165
 Pekkala, Mauno 24
 Pennanen, Arja 146
 Perälä, Anna 83, 84, 94
 Pitkänen, Kari 136
 Pulliainen, Erkki 92, 93
 Pyörälä, Eeva 146
 Rainio, Kullervo 71
 Rantala, Eeva 168
 Rehn, Elisabeth 132
 Rinkinen, Ilmo 40, 44, 45, 77
 Roos, J. P. 69
 Ruokanen, Katariina 85
 Ryhänen, Eeva-Liisa 145
 Ryhänen, Reijo 142
 Rätty, Teuvo 120
 Rönnholm, Ragna 16, 147, 156,
 178, 179, 181
 Salminen, Kalevi 50
 Salo, Arvo 9
 Sinikara, Kaisa 146
 Sipilä, Helvi 102
 Sipilä, Juha 190, 191–192
 Stenberg, Dag 45
 Stubb, Alexander 193
 Sundbäck, Klaus 159
 Sundqvist Ulf 70, 81
 Suokko, Kari 181
 Suoranta, Anu 168
 Sysiö, Pauli 39, 40, 42, 44, 45, 46,
 47, 60, 61, 62, 63, 67, 87, 94
 Taxell, Christoffer 119
 Tiainen, Pekka 132
 Toivola, Minnaleena 157, 171
 Tuominen, Ilkka 60
 Tuominen, Pekka 90
 Tuominen, Risto 146
 Vanhanen, Matti 174–175, 177,
 180
 Vennamo, Veikko 47, 70
 Vermasvuori, Juha 145
 Viljanen, Matti 175–176
 Virkkunen, Henna 180
 Virkkunen, Matti 47
 Virolainen, Johannes 52, 59, 67
 Virtanen, Pertti 132
 Vänskä, Heino 16
 Vänskä, Tuuli 168
 Väyrynen, Paavo 132
 Weckman, Mia 189–190
 Weckström, Pertti 45
 Wessman, Maija 146
 Wilhelmsson, Thomas 186, 191
 Yliniemi, Jukka 61, 95, 96
 Åberg-Reinke, Leena-Maija 16